

სიხარულით გთავაზობთ

ქვემოთხსენი
შეკვეთილ
შეკვეთილ

«საგარეო ურთიერთობების»

19 თბილისი

ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ ფურცლებზე, სხვადა-
სხვა დროს, ასოცამდე კაცის ნაწარმოებია დაიბეჭდა.
ეს იყო, ასე ვთქვათ, ერთი კარგი მალიანი ანსამბ-
ლი, რომლის თითოეული წევრი — „პრემიერიც“
და „რიგითი“ მოთამაშეც. ისე როგორც ყოველი მე-
ომარი მებრძოლ ასეულსა და ვსკადრილიაში, თა-
ნაბარი მონდომებით აკეთებდა საერთო საქმეს.

ამ ჯგუფიდან მრავალი ნიჭიერი მწერალი გამო-
იზარდა. შემდეგ ისინი თანატოლებივით გვერდში
ამოუდგნენ უფროსი თაობის წარმოშადგენლებს და
ჩვენი ახალი ქართული მწერლობის თვალსაჩინო და
საიმედო ძალები გახდნენ... მაგრამ ზოგიერთ მათ-
განს აღარ დასცალდა დაჟაჟკაცება და ადრე წავიდა
ამ ქვეყნიდან. ერთნი — საიმედო ომის მძიმე
წლებმა შეიწირა, ხოლო სხვებს — უღარიბო მოუს-
წრაფა სიცოცხლე უღმობეაობა სიკვდილმა, და ისე
მოექცა მათ, როგორც გამკვდილმა მკელმა იცის:
ცხენს წინიდან დაესხმის თავს, ხოლო ხარს უკანი-
დან მიუხტება და ჯოგშიც საუკეთესოებს შეარჩევს...

რამდენიმე ხნის წინათ პოეტი გაბრიელ ჯაბუ-
შანიური ხევსურეთიდან იწერებოდა: „ძალიან მომე-
ნატრა, თბილისი. სულ მთებში ვცხოვრობ გამოუსვ-

ლეღად და უმეგობროდ. ამხანაგები შემოიფანტნენ. ყველაზე უფრო ალიოშა, მირზა და ლადო სტაკივიან ჩემს გულა. ახლა კიდევ გადავიკითხე მათი უკანასკნელი წიგნები და მეტკინა რალაც... გული ჩამწყდა. ჩვენი თაობის ბიჭები ხომ სწორედ ოქტომბრის კბილანი ვიყავით, ცხოვრებასა და მწერლობაში ახლადღესმედგმულნი, დიდი გეგმებითა და ფართო, მგზნებარე გულით. რა გვიქნა, როგორ დაგვეფანტა იმ წყეული ომის სასტიკმა ქარცეცხლმა და ბევრ ჩვენგანს რა ცუღად აუბნია გზაკვალი!..

...ღადო ასათიანის, მირზა გელოვანის, ალექსანდრე საჯაიასა და, ამ ოციოდე წლის მანძილზე. ჩვენგან ადრე წასულ და უდროოდ დაღუბულ სხვა ნიჭიერ ახალგაზრდა მწერალთა დაუვიწყარი ხსოვნის წინაშე ყოველთვის მოწიწებით ქედს ვიდრეკთ მათი ტოლმეგობრები იმ ფიქრით, იმის ნატვრითა და ოცნებით, რომ — ჩვენი მწერლობის დამამშვენებლად და მთელი ქვეყნის სასიქადულოდ — ნეტავი ახლა ისინი ცოცხლები იყვნენ, და ჩვენ, თუნდაც, რამდენიმე წლის სიცოცხლე მოგვეკლებოდეს!.. როგორ მინდა, ვინმემ მოიგონოს ჩვენი ამბები, დაწეროს ჩვენი ახალგაზრდული თავგადასავალი. რა კარგი საქმე იქნებოდა ეს! ჯერჯერობით მე ვერ ვახერხებ ამას!“

ვასრულებ ჩვენი კარგი გაბრიელის სურვილს: ვიგონებ „ჩვენგან ადრე წასულ და უდროოდ დაღუბულ ახალგაზრდა ნიჭიერ მწერლებს“, რომლებიც. როგორც იტყვიან, სიკვდილს შემდეგ არასოდეს

ბერდებიან და ისეთივე ახალგაზრდები რჩებიან და ცოცხლებივით დგანან ჩვენს ცხოვრებასა და წარმოდგენაში, როგორცაც ვიცნობდით მათ, რა სახითაც გაგვშორდნენ სამუდამოდ და ჩავიდნენ სამარეში. ახლა ისეთივე ჭადარაშერთული, შემელოტებული და უფრო დაბრძენებული შუახნის ჭარმაგი მამაკაცები იქნებოდნენ, როგორცაც მათი ტოლ-მეგობრები არიან დღეს, მაგრამ ცოცხლადდარჩენილნი ამას ვერ წარმოვიდგენთ: ჩვენ გვახსოვს ისინი ჯერ კიდევ 20-22 წლის ჭაბუკები, აღრიან გაზაფხულივით მოწიფულნი, დღენიადაგ სიცოცხლისა და პოეზიის სიყვარულით ანთებულნი, სწორედ იმ ასაკში მყოფნი, როცა მთელი ქვეყნიერება უცნაურად უცნობი, მომხიბვლელად საინტერესო და წარმტაცია ყოველი გონებაგახსნილი ახალგაზრდისათვის. ამიტომაც მათზე ნათქვამი სიტყვა უნდა იყოს გამთბარი მზით, სიცოცხლის სიყვარულით, პოეზიითა და სიხარულით, რაც ასე უყვარდათ მათ.

დაუკარით; რომ ჭაბუკნი ვიყოთ მარად,
რომ ცხოვრებამ ვერასდროს ვერ დაგვაბეროს!

არწივების ასაფრენი ხმით ქუხდა ლაღო ასათიანი, — დაბერება კი არ ღირსებია.

მოკვდევ ისე ღიმილმჩენი,
ვით კვდებოდნენ გმირნი ძველად,
რომ, სამშობლოვ, საქმე ჩემი
დარჩეს შენდა სადღეგრძელოდ...

...მე ოცი წლის გმირი ვარ და
საუკუნე მიმაქვს მხრებით, —

ამბობდა მირზა გელოვანი. იგი ვაჟკაცურად დაეცა
ბრძოლის ველზე.

გრიგალს ფეხით ვეწვოდი,
ძირს მუხივით ვეცემოდი,
ცაზე ელვად გაჩენილი...
მწვადნენ, მაინც არ ვიწვოდი,
მე სიკვდილი არ ვიციოდი,
ვფეთქდი, ვჩქეფდი ჩანჩქერივით, —

ეს ალიოშა საჯაიამ დაიმღერა სიკვდილამდე
ცოტა ხნით ადრე. და, მართლაც, ასეთები იყვნენ
და არიან ისინი: სხვანაირნი და სხვაგვარნი სი-
ცოცხლეში, სიკვდილშიც, სიკვდილს შეგდეგაც-
რამდენი დაუწერელი ლექსისა და წიგნის გამოსადე-
ბული სიუჟეტი წარიტანეს თან საფლავში!

ყოველ მათგანზე 10-15 წლით უფროსს, მაშინ
სულაც არ მიფიქრია, რომ ამ შოგონებებს მე დაე-
წერდი. ერთად მუშაობამ, მეგობრულმა ურთიერ-
ობამ, საერთო საქმის სიყვარულმა და ინტერესმა
წაშალა ასაკის ეს განსხვავება და აღარ შეიმჩნეოდა.
ვინ იყო ჩვენ შორის უფრო ხნიერი და ვინ — ახ-
ლადწვერულვაშაშლილი!

ეს საუბრები, შესვედრები და სხვადასხვა ეპიზო-
დი მათი ცხოვრებიდან ზოგი მაშინვეა ჩაწერილი
უბის წიგნაკში ან ცალკე ფურცლებზე. არა სტენო-
გრაფიულად, მაგრამ — ზუსტად, ცხელ კვალზე,

ზოგიც — შემდეგაა გახსენებული, ამხანაგებთან საუბრის დროს მოგონებული და შემოწმებული.

გაბრიელ ჯაბუშანურის წერილში გამოთქმულ გულისწადილს ჩემი ნდომა-სურვილიც დაემატა. აქ ერთად, თითქმის უკლებლად, აღვწუსებ ყველაფერი, რაც ჩამიწერია ქალაქის ნახევებზე სხვადასხვა დროს, რისი გახსენებაც შევძელი და საერთო ნაცნობ-მეგობრებმა გადმომცეს. მასთან მოვიშველიე ჩემი და სხვების დღიურები, ბირადი მიწერ-მოწერა, თავი მოვუყარე კანტიკუნტად ჩანაწერი ან ნათქვამი აზრებისა და ფრაზების ნაწყვეტებს, სადღაც მეხსიერების ღრმა კუნჭულში მიმალულ მნიშვნელოვან და უმნიშვნელო ამბებს და ყოველივე ამ მოგონებებში მოვაგროვე.

მოგონებათა ფურცლებმა ცოცხლად უნდა აღგვიდგინონ მარად დაუვიწყარი მეგობრების გარდასულ სახეთა საყვარელი ნაკვთები, თანდათან რომ ფერმკრთალდებიან ჩვენს ხსოვნაში, და მეხსიერების მარაგიდან ამოკრეფილმა თითო-ორილა შტრიხმა ან ორიოდ სტრიქონმა მკაფიოდ დაგვიხატონ მათი სიციცხლისა და მჩქეფარე, ახალგაზრდული საქმიანობის კარგად ნაცნობი სურათები.

აქ ყველაზე მეტი, და საგრძნობლადაც, თქმულია ლაღო ასათიანზე. ჩვენ სულ განუყრელნი ვიყავით თითქმის რვა წელიწადს და, სხვა ამხანაგებზე უფრო ახლოს, მის ყოველდღიურ ცხოვრებასა და თავგადასავალს ვიცნობდი. ამიტომაც მოგონებათა დიდი ნაწილი მასთან ერთად ქუთაისსა და თბილისში გატარებულ დღეებს ეხება.

ქუთაისის დღე და ღამე

მე აქ დავწერე ლექსი პირველი.

ლ ა დო ა ს ა თ ი ა ნ ი

1

ლადო ასათიანს პირველად 1935 წლის გაზაფხულზე შეეხვდი ქუთაისში, იქაური გაზეთის რედაქციის აივანზე. ერთი სახეგამსდარი ახალგაზრდა თავდახრილი გადაყრდნობოდა კიბის მოაჯირს. ჩემს დანახვაზე წამოიწია, შორიახლოს უკუდგა და გიორგი ჯიბლაძე იკითხა.

თვალში მეცა თითქოს ცეცხლწაკიდებული, წითლად აბრიალებული მისი ცალი ყური. ძლიერ უხდებოდა თეთრკობლებიან ლურჯ ხალათზე შემოჭერილი წვრილი ქამარი და გაუპრიალებლად გაწმენდილ შავ ფეხსაცმელებზე გადაშვებული მიხაკისფერი შარვალი. უქუდო იყო. ილღიაში ამოეჩარა კანაფის მკედით მაგრად შეკრული რამდენიმე წიგნი.

იმ კვირაში ერთი-ორჯერ კიდევ შემოვიდა რედაქციაში, სულ გიორგი ჯიბლაძეს დაეძებდა, მაგ-

რამ ის მაშინ ქუთაისში არ იმყოფებოდა. მე მისი ნათესავი მეგონა. შემდეგ მარტო აღარ მოსულა, მამია ასათიანს და ბონდო კეშელავას მოჰყვა. ბონდომ გაგვაცნო, ჩვენი ინსტიტუტის სტუდენტია, ლექსები მოიტანა და გადაათვალიერეთო. აქებდა, კარგი ახალგაზრდაა და კაი ლექსებსაც წერსო.

ეს ყმაწვილი წინათაც მენახა. ერთ დღეს თბილისიდან ჩამოვიდნენ ალიო მირცხულავა, კარლო კალაძე, ირაკლი აბაშიძე და ბორის ჩხეიძე. როცა ბაგრატიის ტაძრის დასათვალიერებლად წავედით, მამია ასათიანსა და ვანიონ დარასელს ერთი ტან-მალალი ბიჭი მორიდებულად შორიახლო მოყვებოდა. შემდეგ პედინსტიტუტში ლიტერატურული საღამო უნდა გამართულიყო. რაღაც მიზეზის გამო არ შედგა. დაბრუნებისას კვლავ ის ახალგაზრდა შევნიშნე, — ბონდო კეშელავას და გრიშა იმედაძეს გამოყვა, ბულვარამდე გამოაცილა ისინი და შეუმჩნეველად ჩამოშორდა. არც მაშინ გაგვიცვნია. შემდეგაც ხშირ-ხშირად ვხედავდი მას პოეტ-მწერალთა ახლომახლო მყოფს, მაგრამ ლექსებს რომ წერდა, მხოლოდ მაშინ გავიგე, როცა ბონდო კეშელავამ გვითხრა ეს ამბავი.

მაინცდამაინც თამამად ვერც ახლა იქცეოდა. დიდრონ ხელებს წამდაუწუმ იწყობდა შარვლის ჭიბეებში. ლაპარაკობდა მშვიდად და ტკბილად, ბავშვური ხმით, ოდნავი სვენებ-სვენებით და რაღაც იმნაირად, თითქოს პირიდან ამოსულ სიტყვებს გამოთქმისას უძნელდებოდათ ჰაერის წი-

ნაღმდევობის დაძლევა. პირველად რომ მომეს. ლ-
მა, ხელში მომხვდა მისი სასიამოვნოდ ჩამოსარ-
თმევი გრძელთითებიანი, თბილი, სულ თბილი ხე-
ლები. შემდეგ, წლების მანძილზე, ყოველი მისალ-
მებისას, ყოველთვის ვგრძნობდი ამ თბილი თითე-
ბის შეხებას და იგი მუდამ მაგონებდა ხელის პირ-
ველ ჩამორთმევას რედაქციაში.

კანაფით შეკრული წიგნები, მოხეტიალე ბუკი-
ნისტივით, კვლავ იღლიაში ჰქონდა ამოჩრილი. ეს
იყო „მარტინ იდენი“ — ქართულად, ჰორაციუსის
სატირები, უიტმენის „ბალახის ფოთლები“, თა-
გორის „გიტანჯალი“ და, აღარ მაჩსოვს, — რო-
ძელილაც უცხო ავტორის „ინკვიზიციის ისტო-
რია“. ლექსები პეტრე ბახტურიძეს დაუტოვებ და,
გამოუმშვიდობებლად წავიდა.

II

როგორც ჩვენი დიდებული გალაკტიონი ამ-
ბობს, „ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი“, და ძალზე
ბევრი მოსაგონარიც და გასახსენებელიც, — ეს
განსაკუთრებით ეხებათ ჩვენი თაობის ადამიანებს,
მედგარი შრომის, მძიმე ბრძოლებისა და მძაფრი
შეტაკებების მომსწრე და მონაწილე ადამიანებს...

ჯერ კიდევ იმ დროს, როცა ჩემი ტოლები სკო-
ლის მერხზე ისხდნენ, ოციანი წლების დამდეგს.
ქუთაისში გამოდიოდა გაზეთი „მუშა და გლეხი“.
ეს იყო საქართველოს კომპარტიის ქუთაისის სა-
მაზრო კომიტეტის ორგანო. შემდეგ — სხვადასხვა

დროს, მას ერქვა „წითელი ვარსკვლავი“, „ლენინის გზით“, „მუშა და კოლმეურნე“, და რამდენიმე წელს „ინდუსტრიული ქუთაისიც“ ეწოდებოდა.

გაზეთის მეოთხე გვერდზე — ახალგაზრდობის ყოველკვირეულ კომკავშირულ ფურცელს ხელმძღვანელობდა ჩემი სკოლის ამხანაგი, 16-17 წლის კომკავშირელი გერვასი ძიგრაშვილი. ჩვენ მაშინ ვსწავლობდით ყოფილი კლასიკური გიმნაზიის შენობაში, ეგრეთწოდებულ ჰუმანიტარულ ტექნიკუმში, რომელსაც მეთაურობდნენ გამოცდილი პედაგოგები—ნიკო ქუთათელაძე და ვარლამ იმნაძე. იმ წლებში ამ ტექნიკუმის უკანასკნელი კლასების მოსწავლეები ვიყავით, ვანის სასწავლებლიდან აქ გადმოსულნი, და, თავიდანვე ერთ მერხზე მსხდარნი, ახლაც ვერ ვშორდებოდით ერთმანეთს.

გერვასი ძიგრაშვილი, ჩვენი თაობის ერთ-ერთი უნიჭიერესი ახალგაზრდა, მალე გაზეთ „სპარტაკის“ რედაქტორად გადაიყვანეს თბილისში და, თითქმის ყრმობის ასაკიდან ახლადგამოსული, იგი გახდა პირველი რედაქტორი „ახალგაზრდა კომუნისტისა“, რომლის რედაქციაში მეც დავიწყე მუშაობა პირველი ნომრის გამოსვლიდანვე — 1925 წლის დეკემბრიდან...

„მუშა და გლეხის“ ყოველკვირეულ ფურცელში ჩვენი ტექნიკუმის მოსწავლეები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ პატარ-პატარა წერილებისა და კორესპონდენცია-შენიშვნების მოთავსებას. სა-

მიოდე შენიშვნა მეც დამიბეჭდეს და მახსოვს, რა სიხარულითა და აღტაცებით ვუკითხავდით ერთიმეორეს ჩვენ-ჩვენს „ნაწარმოებებს“. ისინი, უმთავრესად აღნუსხავდნენ სოფლის ჭირ-ვარამსა და ყოველდღიურ საჭიროება-მოთხოვნილებას. უხილობა ჩვენს სოფელ დიხაშხოში ჩამომდინარე მუდამ გიჟმაჟ სულორზე; ადგილობრივი ქობსამკითხველოს უმწეო მდგომარეობა; ჟურნალ-გაზეთების გამოუწერლობა; კომკავშირელთა შაბათობა ქვრივობლებისა და წითელარმიელთა ყანებში... აი იმ კორესპონდენციების მთავარი თემა, — თითქოს რაღაც ყველაზე დიადი და მნიშვნელოვანი რამ, როგორც მაშინ მეჩვენებოდა და მეგონა.

ეს იყო და ეს ამ გაზეთში ჩემი „აქტიური“ მონაწილეობა! შემდეგ რვა წელიწადი „ახალგაზრდა კომუნისტის“ რედაქციაში ვიმუშავე, და სწორედ გუშინდელივით მახსოვს 1933 წლის 17 სექტემბრის მშვენიერი შემოდგომური დილა, როცა თბილისიდან ქუთაისში გაზეთ „მუშა და კოლმეურნის“ რედაქციაში სამუშაოდ ჩავედით კომკავშირული პრესის ძველი მუშაკი დათიკო ცვარიანი და მე.

გაზეთის რედაქტორი ნიკოლოზ ცხაკაია და სტამბის დირექტორი — მუდამ მოძრავი და დაუცხრომელი ვალოდია ბენიძე თბილისში დარჩნენ, — ვაგონით ახალი შრიფტი და რამდენიმე ტონა ქაღალდი მოჰქონდათ.

კვირა-დღე იყო. ჩამოსვლისთანავე მივაშურეთ

სასტუმრო „გრანდ-ოტელს“. იქ ცხოვრობდა რედაქტორის მოადგილე — პარმენ შელეგია.

პარმენს თბილისიდან ვიცნობდი. იგი გაზეთ „მუშის“ რედაქციაში მუშაობდა და ხშირად დადიოდა „ახალგაზრდა კომუნისტის“ რედაქციაში თანასოფლელ მეგობრებთან — რედაქციის მდივან ვარლამ მიქაძესა და მის ძმებთან — ევგენისთან და პლატონთან. იგი „ახალგაზრდა კომუნისტ-შიაც“ თანამშრომლობდა და ჩვენი პრესის აქტიური მუშაკი იყო. მან წარჩინებით დაამთავრა თბილისის უნივერსიტეტის ფილოსოფიური ფაკულტეტი, იყო პროფესორ-ლექტორთა ერთ-ერთი საყვარელი, საუკეთესო სტუდენტი, შრომისმოყვარე, ყოველმხრივ განათლებული და ძალზე სანეგობრო ადამიანი.

პარმენი ჩემზე რამდენიმე კვირით ადრე გადავიდა ქუთაისში სამუშაოდ. ახლა დროებით მასთან უნდა დამედო ბინა სასტუმროში, მაგრამ მას უკვე გაესწრო რედაქციაში: 20 სექტემბერს იხსნებოდა ქუთაისის წარმოების დამცველთა I საქალაქო კონფერენცია. ორშაბათს ამ კონფერენციისათვის მიძღვნილ საგანგებო ნომერს უშვებდნენ და ამიტომ კვირა-დღითაც მუშაობდნენ.

დათიკო ცვარიანი ნათესავებისაკენ გაემართა, მე კი, ძველ თეატრთან — პირველსავე შემხვედრ ახალგაზრდას რედაქციის ადგილსამყოფელი გამოვკითხე. ის ახალგაზრდა აღმოჩნდა პოეტი სერგო თევანიძე (ფხაკაძე), რომელსაც მანამდე პირა-

დად არ ვიცნობდი. სერგო და მისი ძმა — მიშა, თურმე, „მუშა და კოლმეურნის“ რედაქციაში მუშაობდნენ, რაც შემდეგ გავიგე.

რედაქცია მოთავსებული იყო 1905 წლის რევოლუციის ქუჩაზე №32-ში, ბულვარის ახლოს, კუთხის სასლში. რამდენიმე ოთახი და ორი ვრცელი დარბაზი სავსე იყო თანამშრომლებით. კარგად მახსოვს: წინა ოთახში შევედი და მაგიდასთან მიმჯდარ ერთ დაბალ-დაბალ თანამშრომელს მივმართე: შელეგიას ნახვა მინდა-მეთქი. ის პლატონ გულუა იყო. წამოდგა და შემიძღვა.

პარმენი მასალებს ჩაჰკირკიტებდა, შემომხედა, გამიღიმა და ერთბაშად შემომძახა:

— აგიაშვილი! აგიაშვილი! სად ხარ ამდენ ხანს? რად დაიგვიანე? აბა, ეს შენ გელოდება, შენი ულუფაა. ჩქარა თარგმნე, თორემ სტამბა საშველს არ გვაძლევსო, — ხმა აღარ ამომადებინა და დეპეშების მთელი გროვა მომაჩეჩა ხელში.

ეს იყო უცხოეთის დეპეშათა სააგენტოების ცნობები: „კვლავ ახალი საბუთები ფაშისტების მხეცობათა წინააღმდეგ“; „რაიხსტაგის ცეცხლისწამკიდებელთა პროცესი,“ „რევოლუციური მოძრაობის გაღრმავება კუბაში“; „აპონიის ავანტიურა მანჯურიაში“; „პიტლერიზმის მომძლავრება და ფაშიზმის ექსპანსია ევროპაში...“

ჩვენი საკდესი კი აცხადებდა: „ მდინარე ოკაზე ნავით სეირნობისას გორკში დაიხრჩო ცნობილი გერმანელი კომუნისტი მაქს ჰელცი“...

გაფაციცებით მივუჯექი პარმენის მაგიდის ერთ-ერთ კუნჭულს და ისე შევუდექი თარგმნას, თითქოს აგერ, ახლა, სულ რამდენიმე წუთის წინათ შეწყვეტილი სამუშაო განმეგრძოს. ასე დაიწყო ჩემი მუშაობა რედაქციაში.

გაზეთის მაშინდელი პასუხისმგებელი რედაქტორი ნიკოლოზ (კოლია) მალაქიას ძე ცხაკაია საბჭოთა-პარტიული პრესის აქტიური და გამოცდილი მუშაკი იყო, — საკმაოდ ინიციატივიანი და კარგი ორგანიზატორი. მისი თაოსნობით გაზეთ „მუშა და კოლმეურნის“ რედაქციის ირგვლივ 1933 წლის ივლისიდან დაირაზმა საქმის მცოდნე ქურნალისტ-თანამშრომელთა და მუშკორ-გლეხკორთა კადრები, შესამჩნევად გაუმჯობესდა და საინტერესო გახდა გაზეთის შინაარსი, გადიდდა ფორმატი და საგრძნობლად გაიზარდა ტირაჟი. გაზეთმა დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა ქუთაისსა და მის ახლომდებარე რაიონებში.

მაშინდელი ჩვენი რედაქცია იყო ერთი დიდი მებრძოლი და აქტიური კოლექტივი. მეც იმ კოლექტივში ვიმუშავე და გავატარე თითქმის ხუთი წელი. ვიყავი: მორიგე გამომშვები სტამბაში, ვთარგმნიდი, სტილს ვასწორებდი, ვმდივნობდი, დეპეშებსა და შემოსულ მასალებს ვარჩევდი და ჯანაწილებდი... ერთ ხანს „ჩვენი დისპეტჩერიც“ კი შემარქვეს, და რედაქციის პასუხისმგებელი მდივანი — პეტრე ბახტურიძე ისე არ ჩამივლიდა მა-

გიდასთან — პირში ჩიბუხგაჩრილი, — რომ არ ჩაეღრუტუნებია:

— ნისკაკოია ბიჭო (ასე მეძახდა ხუმრობა ალერსით!), ჩვენი დისპეტჩერი ხარ, თუ რაცხა აგერიმის არ იყოს, მალე მორჩი მაგ მასალების ჩირჩვნას და, ერთი თუ კაცი ხარ, ბაგრატის ტაძრისკენ ოუხვიოთ, პეტრე ჭაბუკიანი ვინახულოთო...

მართლაც, მუშაობის შემდეგ, ხშირად ავუყვებოდით 192-საფეხურიან კიბეს, ზევიდან გადმოვხედავდით ქალაქს და თვალს გვტაცებდა მომხიბლავი სანახაობა:

ძველი ქუთაისი დღითიდღე იცვლიდა სახეს. ისედაც ლამაზი მისი მიდამოები გამშვენდა და შეიცვალა. სწორედ იმ დროს შენდებოდა და შეენდებოდა ქალაქი, და ყველაფერი ეს ხდებოდა ჩვენს თვალწინ და ჩვენი ამხანაგების მონაწილეობით.

რიონჰესი და წყალტუბო, ახალი ფაბრიკა-ქარხნები, საცხოვრებელი სახლები, კეთილმოწყობილი მაღაზიები და მოასფალტებული, გამწვანებული ქუჩები, ბროწეულას რკინიგზა და ახალი თეატრის მშენებლობა, გუმბრინისა და ბარიტის საბადოები, ლიტაპონი და საკონსერვო ფაბრიკა, მოწინავე კოლმეურნეობები, წყალსადენი და კანალიზაცია, პედინსტიტუტი და სკოლები, გელათისა და გეგუთის ძეგლები, სათაფლიას გამოქვაბული და დინოზავრების ნაკვალევი (რომლებმაც მთელ მსოფლიოში გაუთქვეს სახელი ჩვენს სანაქებო ქუთაისს!), რუსთაველისა და პუშკინის სკოლები...

ლეო დღეები, თბილისისა და კიათურის თეატრ-
თა გასტროლები, ცხენოსან კოლმეურნეთა გადა-
რბენა კავკასიონის ირგვლივ... ვინ მოსთვლის,
რამდენი კარგი რამ გაკეთდა და აშენდა იმ წლებ-
ში, რამდენი ყოველდღიური, გადაუდებელი, სა-
ჭირობოროტო საკითხი და ღირსსახსოვარი მოვ-
ლენა გააშუქა ჩვენმა გაზეთმა და დროულად და
საქმიანად გამოეხმაურა ყოველ მნიშვნელოვან წა-
მოწყებას. დაიბეჭდა ბევრი საინტერესო წერი-
ლი, ნარკვევი და ფელეტონი. თვით რედაქტორმა,
ნ. ალინისა და ნ. — ნის ფსევდონიმებით, მრავალი
მამხილებელი საქმიანი წერილი და სხარტი ფელე-
ტონი მოათავსა გაზეთის ნომრებში.

ჩვენი გაზეთის არა ერთი მებრძოლი ნომერი:
თითქოსდა მართლაც ტყვიით სავსე და გატენი-
ლი ყუმბარა, ამოფრენილა დილდილაობით სტამ-
ბის მანქანებიდან და შიგ კაკალ გულში განუგმი-
რავს ჩვენი ახალი ცხოვრების მტერი და მოშურ-
ნე, შრომის დენერტირი და მუქთახორა, თაღლი-
თი და საქმოსანი, სახალხო ქონების გამნიავებელი
და წამგლეჯი, გაუსრესია და მოუსპია ისინი! რამ-
დენი ნოვატორი, წარჩინებული მუშა და კოლმე-
ურნე, მწერალი, მასწავლებელი, ექიმი, დამკვრე-
ლი მშენებელი, ინჟინერი და ტექნიკოსი გამო-
ზეჟურებულა გაზეთის ფურცლებზე და სა-
ქვეყნოდ ცნობილი და მისაბაძი გამხდარა მათი
შემოქმედება და საქმიანობა!

გაზეთის მუშაობაში აქტიურ მონაწილეობას

იღებდნენ ქუთაისში მცხოვრები და მომუშავე მწერლები, პედაგოგები, ექიმები, კულტურისა და განათლების ფრონტის ცნობილი აქტიური მუშაკები და მეცნიერების მედროშენი, რომელთა სახელით მუდამ ამაყობდა ჩვენი ქვეყანა და რომლებითაც ყოველთვის ასე უხვად ამარაგებდა მთელ საქართველოს ქუთაისი... ჩვენი ქუთაისი!

ჩვენს გაზეთში ხშირ-ხშირად ბეჭდავდნენ თავიანთ ლექსებს, მოთხრობებსა და კრიტიკულ ნარკვევებს: დია ჩიანელი, დომენტი თომაშვილი, ლადო ბზვანელი, გიორგი სამხარაძე (გიასელი), დიმიტრი კვიციანი, ვანიონ დარასელი, შაჰრუხ ჩარკვიანი, სევერიან ისიანი, სერგო ფხაკაძე, კონსტანტინე მეძველია, მამია ასათიანი, ბონდო კეშელავა, რუთა ბეროძე, მიშა ალავიძე, ანდრია სინაური, ევგენი ფურცხვანიძე, პავლე ხმალაძე, არჩილ გურჯიძე, ვასო გვეტაძე, ვალიკო ლალიაშვილი, შალვა ტოგონიძე, ვლადიმერ ქვარცხავა (ხობისპირელი), დავით გვილავა (დონგანელი), ვლადიმერ გუგუშვილი, გრიგოლ იმედაძე, ვლადიმერ იამანიძე და სხვ.

თბილისიდანაც ჩამოდიოდნენ ცნობილი მწერლები და ათავსებდნენ საკუთარ და თარგმნილ ნაწარმოებებს. ეს მუშაობა უფრო გაცხოველდა მას შემდეგ, რაც ჩვენი გაზეთის პარალელურად გამოსვლა იწყო ლიტერატურულმა გაზეთმა „სიტყვა და საქმემ“, რომლის რედაქტორადაც შემდეგ იგივე ნ. ცხაკაია დაინიშნა. ეს გაზეთი ძირითადად

კეთდებოდა რედაქციის მუშაკთა მიერ. გამოვიდა სულ თორმეტი ნომერი, მაგრამ მათ ფრიად დასამახსოვრებელი სახე შეჰქმნეს იმდროინდელი ლიტერატურული ცხოვრების ფონზე..

მაგრამ ყველაფერი ეს ცალკე წიგნის თემაა და უფრო დიდი და კარგი მოგონებების დაწერა მართებთ იმ გაზეთის სახელოვანი რედაქციის კედლებში აღზრდილ და დავაჟკაცებულ მუშაკებს, რომლებიც დღესაც დაულალავად იღწვიან და შრომობენ საზოგადოებრივი საქმიანობის ყველა დარგში! აქ კი სხვა ამბები უნდა მოვიგონოთ.

III

ლადო ასათიანმა იმ დღიდან გაახშირა ჩვენთან სიარული და დაუახლოვდა რედაქციის მუშაკებს. განსაკუთრებით დაუმეგობრდა ელიოზ ხუციშვილსა და შალვა კობახიძეს. შემდეგ გაზეთის მორიგ ნომრებში დროგამოშვებით იბეჭდებოდა მისი ლექსები. ეს იყო: „ჩემი ქვეყნის ოქროყანა“, „ძველი და ახალი ქუთაისი“, „შენ მარადის უკვდავი ხარ“, „ტკბილია, როგორც“, „პუშკინი ჩემთან“, „ერთი საღამო აფხაზეთში“, „მოსაგონარი“, „ოცდაორჯერ“ და მრავალი სხვა. ნიჭიერი ახალგაზრდა პოეტი დაუშრეტელი სიხარულით უმღეროდა სამშობლოს წარსულს და მის წინსვლას, დაფნითა და პალმებით ამწვანებულ ახალ ქუთაისს. ამ ლექსთაგან პეტი წილი საყოველღეობით იყენენ, გაზეთისათვის სახელდახელოდ დაწერილი — იქვე, რედაქციაში. ლადოც იტყოდა ხოლმე: ეს კა-

ლენდარული ლექსებია, შიგ ნაკლებადაა პოეზია, მაგრამ რას იზამ, — საჭიროა, ჩვენს ქალაქში მარტოოდენ დაფნებსა და ცაცხვის ყვავილებს ხომ ვერ შეაჩერდები და შეაქებო.

მაშინ შენდებოდა ახალი სასტუმრო „ქუთაისი“. ბალის კიდეში მდგარი ლაღო საათობით შეჰყურებდა ფასადზე კოდალასავით მისკუპებულ ჩუქურთმისმჭრელს, თუ როგორ ქარგავდა იგი ნატიფ სახეებს ქვაზე და აეშხიანებდა შენობის გულმკერდს. შემდეგ მშვენიერი სტრიქონები უძღვნა ამ ჩუქურთმისმჭრელს.

ქუთაისში დაიწყეს დაფნისა და პალმების დარგვა. ლაღომ მაშინვე მოიტანა ლექსი — „ქუჩა პალმებში“.

თვრამეტ გაზაფხულს მოვესწარი,
თვრამეტჯერ ვნახე
ტყემლების ფიფქთან ვნებიანი მზის
ელვარება...
ახლა ვუღიმი მეცხრამეტე
ახალ გაზაფხულს, —

წერდა ის და, მართლაც, თვრამეტი წლის იყო მაშინ, და გულს უხარებდა ყველაფერი ახალი.

აი, ქუთაისში გახსნეს ახალი მაღაზია. ლაღო-მაც დაწერა „სიმღერა ხორაგით დატვირთულ ვიტრინებზე“. ლექსი გაიგზავნა სტამბაში, მაგრამ სიდიდის გამო არ ჩაეტია განკუთვნილ სვეტში. რედაქტორმა მოითხოვა შემოკლება. ლაღოს „გულზე შემოუხდა.“ იმ ნომრის მორიგე გამომშვებმა—

ელიოზ ხუციშვილმა -- მოახერხა ლექსის შეუმოკლებლად გაშვება. გახარებულმა ლადომ გრძელი მკლავები მოხვია ელიოზს და მაგრად მიიკრა მკერდზე. შემდეგ ერთი მისებურად გაიცინა, ჩაიტკარცალა და სიამოვნებისაგან წელში მოხრილმა მაგრად შემოკრა ტაში. ის ხალისიანი სიცილი თითქოს ახლაც მესმის ხანდახან და წარმომიდგება ლადო ისეთივე, როგორიც იყო მაშინ, თვალაკიანთებული, ყურაპილპილებული.

IV

1936 წელს ამბოხებისაგან ცეცხლწაქიდეებული ესპანეთიდან ყოველდღიურად მოდიოდა გრანდიოზულ შეტაკებათა ამბები. ლადო ბაირონის ნიქსა და შეძლებას ნატრობდა.

— ერთი ქართველი პოეტი არ უნდა იყოს ახლაც? ვინ გამიშვებს, თორემ ახლავე გავფრინდებოდიო, — წამოიძახებდა ხშირ-ხშირად. — შეაგროვე ტალიკ-ტალიკი ქართველი ბიჭები, დასხი ხომალდზე ძველებურად, გადაიარე შავი ზღვა, ბოსფორი, დარდანელი, აფრაგაშლილი ჩაუქროლე სტამბოლსა და საბერძნეთს, ლაჭებში გამოივლე მთელი ხმელთაშუა ზღვა და, ასე, ზღვა-ზღვა ცურვით მიადექი ვალენსიიდან. ნახეთ, როგორ შეხვდებიან მადრიდელები ლეჩხუმის გრანდს — ლადო ასათიანს! მერე, რა ამბავია ამდენი ქართული სახელები: არაგონია, ალგოდორა, ასტურია, იბერია, კასპე, ნავალპერალი, ტალავერა, ტახო, ტომარა, ხეტაფა... ნამდვილ მეორე საქართველოში

ვიგრძნობ თავს. სადაა ახლა მაიაკოვსკი? როგორ დაიქუხებდა და დაიგრგვინებდა!

ჩვენამდე აღწევდა „ბანდერა როხას“ ცეცხლოვანი ხმები და ზარბაზნების გრიალ-გრიალი ასტურიაში, ესტრამადურაში, ტოლედოსა და გვადალახარში. მთელი მსოფლიოს მოწინავე ადამიანები და მწერლები გაეშურნენ ბრძოლების შუავულში. ჰემინგუეი, ჟან რიშარ ბლოკი, პაბლო ნერუდა, იოჰანეს ბეჰერი, მათე ზალკა, ალექსეი ტოლსტოი, ერენბურგი, კოლცოვი და მრავალი სხვა გამოჩენილი ადამიანი კალმითა და ხიშტით გვერდში ამოუდგნენ დოლორეს იბარურისა და ხოზე დიასს, აჯანყების დასაწყისშივე დაღუპულ გარსია ლორკას, რაფაელ ალბერტის და ჭალარა ანტონიო მაჩადოს.

ლადო აღფრთოვანებით კითხულობდა ერენბურგის წერილებსა და კოლცოვის ფელეტონებს „იზვესტიასა“ და „პრავდაში“. ერთხელ ძლიერ გული დაწყდა და გაბრაზდა კიდევ, როცა კოლცოვის ერთი „ესპანური დღიურიდან“ გაიგო, ლამანჩის მოსახლეობა არც კი იცნობს ესპანეთის გენიალურ მწერალს — სერვანტესს და მის გმირებს, ხოლო სოფელ ტობოსოში დუღსინა ტობოსელის სახელი არ სმენიათ.

— ჩვენ ვკობნებივართ იმ დალოცვილებს, — ამაყად წამოიძახა მან, — აბა, საქართველოს რომელ სოფელში ან რომელი ქართველის ოჯახში არ იცნობენ რუსთაველს, ან ილიას, აკაკის, ვაჟას,

ყაზბეგს, და არ წაუკითხავთ მათი გმირების თავ-
გადასავალი?

ამ დროს დაწერა მან რამდენიმე ლექსი ეს-
პანეთზე და შორიდან გამოეხმაურა იმ დღეთა
მღელვარე ამბებს.

V

ქუთაისის ძველი შუკები და ვიწრო ჩიხები
დღითიდღე იცვლებოდა ჩვენს თვალწინ. ინგროდა
ქოხმახები და იმერული ოდები. ასფალტმა დაჰ-
ფარა ოღროჩოღრო, ტალახიანი ქუჩები. მაგრამ
ისევ დალოდავდნენ ღორები ამ ასფალტირებულ
ქუჩებშიც და, განსაკუთრებით, გამოირჩეოდა ერ-
თი დიდი შავი დედა ღორი. ყოველ შებინდებისას
გამოვიდოდა იგი ყოფილი თბილისის ქუჩიდან,
საქმიანად ჩაივლიდა ბულვარის გვერდით, აჩიჩ-
ქნიდა გაზონებს, გაისეირნებდა „მწვანე ბაზრის-
კენ“ და მიაშურებდა ახლო მდებარე მაღაზიებს.
არ იქნა და ვერაფრით მოაცილეს იქაურობას.

ჩვენს გაზეთში მოთავსდა შემდეგი პატარა ფე-
ლეტონი — სათაურით:

„ვისია ღორი ასფალტზე?“

„ყოველ ღამ,

როცა მოსახლეობა ტკბილ ძილს მისცემია და ხმაური
მიწყდება, რიონქესის სამმართველოს გადაღმა მდებარე
ბნელი ქუჩებიდან გამოძვრება ის, დაადგება მესამე
ინტერნაციონალის ქუჩას, მოუხვევს, და ელექტროშუქით
აღვარებულ პარიზის კომუნის მოედანს ესტუმრება.

დიდხანს ეძებნ რალაცას ღრუტუნით...

ნელი და გამოზომილი ნაბიჯები აქვს. გვერდულად ჩაუვლის ნორჩი დაფნების ხეივანს, აკვირდება გადასასვლელებს — ეკლიანი მავთულების გასწვრივ, ფართო ყურების ბარტყუნით დინგს აურევს გაზონებში ახლადჩარგულ სათუთ ყვავილებს და მარჯვედ პოულობს ასფალტირებულ ქუჩებზე ბლომად დაყრილ ბლის კურკებს, მსხლის ნათალს, ლელვის ნაფტკევენებს.

შავია ღორი...

მაგრამ არავეითარი შავბნელი ზრახვები არ უღევს გულში. საბრალო. მხოლოდ გაფაციცებით ეძებს რალაცას, თუმცა არა დაჰკარგვია რა, და იოლად ეხამება ქადრის ჩრდილებსა და ბნელ-ბნელ ხვეულებს...

შავია იგი, ფართო-ფართო ყურები და ჭიშიანი აღნაგობა აქვს.

პირნათლად ასრულებს ნაკისრ მოვალეობას, არ აცდენს არც ერთ ღამეს, თუნდ იყოს ბნელი, თუნდა ნათელი!

აი, გასცდა „ტორგსინის“ მალაზიას, დაეშვა თავქვე და მორიდებულად მიუახლოვდა მილიციელის საგუშაგოს — გზაჯვარედინზე.

ზორბა პავლუშა ამაოდ ეძებს ქვას. ირგვლივ ასფალტია. სოფლის ორღობე რომ იყოს, სარს მაინც მოსტეხდა და ერთს ლაზათიანად მოუდგენდა გვერდებს.

მაგრამ, აქ ხომ ცენტრალური ქუჩაა, ქალაქის მთავარი მაგისტრალი, გამოსაჩენი სასეირნო ადგილი!

გაბრაზებული, მხოლოდ წიხლს ჩააზელს ფერდში, მაგრამ ვითომცდა არაფერიაო, ღორი კედს გაასხმარტალებს. ზურგს მიაფხანს ყოველ წელს პერმანენტულად სარემონტო ძველი თეატრის შენობას, ქეჩოს გაისწორებს და მოწიწებით ადის სქელ ფილაქანზე — სანიმუშო მალაზიასთან.

ცბიერად შეიქვრეტს ვიტრინაში, არ მოეწონება იქ ჩამოყიდებული ღორის ვეებერთელა ნაჭრები, უსიამოდ

ჩაიქნევს თავს და დარბაისლურად დაუყვება კადრები-საკენ — დაგვიანებული რადიო-კონცერტის მოსასმენად...

ყოველ ღამე,

როცა ქუჩებში კანტიკუნტად თუ გაივლის ვინმე,

მიდი-მოდის უპატრონო შავი ღორი ქალაქის ცენტრში, ნაზი ღრუტუნით ეძებს რალაცას და, სრულიად კმაყოფილი, ისევ გაუჩინარდება ცხენის ბარკალივით მოხრილ ქუჩე-ბში.

ნეტავი, ვისია ეს ღორი, ასეთი ჭკვიანი და გონიერი? ანდა, სანამდის ივლის იგი ასე უდარდელად? ვინ გამო-ძებნის მისთვის კობტა სალორეს?..“

ლადომ მოიტანა ისეთივე შავი ღორის ფოტო-სურათი, მგონი, ბრემის წიგნიდან ამოეჭრა. რე-დაქციის მხატვარმა — ვიქტორ ცომაიამ, გააკეთა კარგი მონტაჟი: ტროტუარზე აბობლებული შავი ღორი იჭვრიტებოდა ძველი თეატრის ვესტიბულ-ში იმ ფელეტონის მერე ღორი ადარ გამოჩენილა.

რედაქციის თანამშრომლები ხუმრობდნენ:

— სულელი ღორის ვერ შეიშნო პატივისცემა, გაზეთში გამოსჭიმეს და გაგულისდაო.

VI

ლადო ძალიან მალე გახდა ჩვენი „რეიდების“ თავდადებული მონაწილე. ასე ვეძახდით კვირა-უქმე დღეებსა და მუშაობის შემდეგ, რედაქ-ციის ზოგიერთ თანამშრომელთან ერთად, მოწყობილ გასვლას ქალაქის ქუჩებში და ექსკურ-სიებს ქალაქგარეთაც.

ამ „რეიდებში“, ლადოს გარდა, ცალ-ცალკე მონაწილეობა მიუღიათ გრიშა იზედაძეს, გიორგი ნაფეტვარიძეს, ბონდო კეშელავას, მამია ასათიანს, მიშა ალავიძეს, სევერიან ისიანს, რუთა და ოთარ ბეროძეებს, ლადო სულაბერიძეს, ლეო კიკნაძეს, შალვა კობოძეს, შოთა ქუჩიძეს, რაეღენ გაბეჩავას, ვასო ლორთქიფანიძეს, მაგრამ ყველაზე კარგი „რეიდები“ რედაქციის მუშაკის — ელიოზ ხუციშვილის ინიციატივით ტარდებოდა. ის ყოველთვის გაფაციცებით ეძებდა რაიმე კარგ მასალას გაზეთისათვის და ფეხით ჰქონდა დავლილი მთელი ქუთაისი და მისი ახლომახლო ადგილები.

ქუთაისის კინოთეატრებში გადიოდა ჩარლი ჩაპლინის „ახალი დროები“ და „დიდი ქალაქის ჩირაღდნები“. ჩაპლინის სურათების ნახვის შემდეგ ლადო დაღონებული და უფრო სეფდიანი რჩებოდა და ჩვეულებრივ აღარ ხუმრობდა. ყველაზე სასაცილო ამბების დანახვა სასაცილო გუნებაზე აღარ აყენებდა. ჩაპლინის ტრაგიკული ჰუმორის გამო საშინელი სევდა შემოაწვებოდა.

— ამ პატარა ადამიანის ტრაგედიაში ყველაზე უფრო ის მომწონს, რომ არც ერთი უბედურებისას ისტიბარს არ იტეხს და ვერ აშინებს ვერავითარი მარცხი. ესაა ნამდვილი სიცილის გენიოსიო, — ამბობდა, და მაინც იცინოდა, იცინოდა ადამიანური სიცილით ისე, როგორც იცინიან მილიონები ჩაპლინის ფილმების ნახვისას.

მოუთმენლად ველოდით ქუთაისში „ჩაპაევის“ ჩამოსვლას. ამ ფილმზე იმდენი ქებადიდება დაიწერა ცენტრალურ პრესასა და თბილისის გაზეთებში, რომ, უეჭველად, კარგი რამ უნდა ყოფილიყო. მაგრამ საშველი არ დაადგა, — ქუთაისმა ვერ მიიღო. გავიგეთ, ბათუმის კინოთეატრებში უჩვენებენო. და ერთ დღეს „გავიპარეთ“ ბათუმში ლადო, შალვა კოხოძე და მე. ეს ელიოზმა შეგვაგულიანა, მაგრამ თვითონ ველარ წამოგვყვა. სამივემ პირველად ვნახეთ მაშინ ზღვა. ბინდბუნდში, განთიადისას, მატარებლიდან დავინახეთ, ლურჯ სუფრასავით როგორ შლიდა და ისევ კეცავდა დილის ნიავი ოდნავ აქოჩრილ ტალღებს. შემდეგ წამოიძარტა ბურუსს შეზავებული მწვანე კონცხი და წალკოტში ჩამჭდარი კოხტა ბათუმში — მოლივლივე ლურჯი ზღვით, ამწვანებული ბორცვებითა და მალლობებით.

„ჩაპაევი“ არ დაგვიხვდა ბათუმში, გამოეცვალათ და სხვა ფილმი მიდიოდა. მხოლოდ კარგი ის იყო, რომ პირველად დავადგიით ფეხი ზღვის ნაპირს.

ლადოს ძლიერ მოეწონა ზღვა, მაგრამ თითქოს აინუნშიაც არ ჩააგდო:

— იმდენი რამ წავიკითხე ზღვაზე, იმდენჯერ ვნახე კინოსურათებში და, საერთოდ, დღემდის იმდენი რამ გავიგე მის შესახებ, რომ ახლა გული მომდის, ისეთი შთაბეჭდილება ვერ მოახდინა, რომ ველოდი. ისე კი დიდხანს უნდა იყო ზღვას-

თან, რაიმე რთმ დაწერო, ასე მოულოდნელი ნახვით არავითარი შთაბეჭდილება არ შემექნება. კაი კია, მარა რაღაც მთლად წამიხდა ხასიათიო.

1935 წლის ივნისის ერთ დღეს კინოქრონიკაში ვნახეთ — მაქსიმ გორკი და რომენ როლანი, საპირველმაისო პარადს ესწრებოდნენ წითელ მოედანზე. გორკის სომბრეროსავით ძალზე ფართო ფარფლებიანი ქუდი მოეგდო გვერდზე და გრძელი ლაბადა ფრთაგაშლილად წამოესხა. მეტისმეტად გოროზად მიდიოდა მავზოლეუმის ტრიბუნისკენ. და გასაფრენად გამზადებული შევარდენივით ასევე გოროზად შემოჯდა ზემოთ — ცის ფონზე შემართული. შემდეგ, როცა კადრები უფრო მოახლოვდნენ, ერთი წამით გააეღვა კროლა თვალები და ჩაიღიმა. თან ალერსიანად რაღაცას უამბობდა მასავით მაღალ, ბეჭებში მოხრილ და თითქოს ნაავადმყოფარ როლანს; უკანასკნელს თბილი პლედის მოეხვია მხრებზე და მოწყენით აპარკალებდა თვალებს.

ეს იყო ერთი წუთით, ან სულ რამდენიმე წამს, მაგრამ ლადო მერე ხშირად იგონებდა ორივეს. მაშინ კი აღტაცებით შესძახა:

— შეხედე გორკის, ნამდვილი შევარდენია, ქარიშხალაა! როლანი კი მთლად ჩამალულა თეთრ საყელოში... ავად თუა...

შემდეგ დაიქინა: გორკის იმ ფართო ქუდში გრძელი ფრთა ჰქონდა გარკობილი და მართლა

გასაფრენად ემზადებოდაო. მეორე დღესვე კვლავ წავედით კინოში. გორკი ისევ შევარდენს ჰგავდა, მაგრამ ფრთა მაინც არ აღმოაჩნდა ქუდში. ლადო დაღონდა: ალბათ მომეჩვენაო.

VII

ლადოს ბევრი კარგი ტოლ-ამხანაგი ჰყავდა ქუთაისში, მათ შორის გამოირჩეოდნენ შოთა ქურიძე, ლევან კიკნაძე, მიშა ალავიძე და რაქდენ შკუბულიანი. ორი უკანასკნელი ლადოს თანამემამულენი იყვნენ, ლეჩხუმელები. ლადოს, შოთასა და მიშას ფოტოსურათი ერთად აქვთ გადაღებული.

შოთა ქურიძე თავიდანვე ლადოს განუყრელი ნეგობარი გახდა და სიკვდილამდე არ შეუწყვეტია მასთან გულითადი ურთიერთობა. თავის მეტად საქმიან და საინტერესო წერილში (1960 წლის „ლიტერატურული აქარა“ №4) მან სიცოცხლისა და სიხარულის პოეტი უწოდა ლადო ასათიანს და საფუძვლიანად დაასაბუთა, რომ იგი არ ყოფილა მარტოოდენ „ძველი საქართველოს, ჩვენი სახელოვანი წინაპრების მებოტბე“, როგორც ამას ფიქრობს ზოგიერთი, არამედ „ლადო ასათიანის პოეზია თავიდან ბოლომდე გაქლენთილია თანამედროვეობის სულისკვეთებით...“ და მის... „ლექსებში არ გაისმის სიკვდილის ფრთების ამაზრუნე ურიალი. პირიქით, მასში, როგორც ნიაგარის წყალვარდნილი, როგორც უზარმაზარი ჩანჩქერი,

მქუხარებს სიცოცხლე, დაუოკებლო: ნაპირგადა-
ლახული, ვაეკაცური სიცოცხლე“.

მ. ქურიძე და ლ. კიკნაძე დიდად ზრუნავდნენ
ლადოზე, უყვარდათ მასთან ყოფნა და საუბარი.
ყრველმხრივ ეხმარებოდნენ და ხელს უწყობდნენ
შეძლებისამებრ. თბილისში გადმოსული ლადო
ხშირად ღებულობდა შოთას გულთბილ წერილებს
და ისიც არ ივიწყებდა საყვარელ მეგობარს. ლეო
კიკნაძესთან მისი კავშირი თბილისში უფრო გან-
მტკიცდა და ერთ ხანს ერთ ჭერქვეშაც კი ცხოვ-
რობდნენ.

მიშა ალავიძე ყაზბეგის ქუჩაზე ცხოვრობდა
(48-ე ნომერში) დედმამასთან. 1936 წლის „ჩვენი
თაობის“ მე-5-ნ ნომერში დაიბეჭდა სევერიან ისი-
ანის ლექსი „გარბენის გმირს“. იგი ეხება ქუთაის-
ში პირველი თაობის სახელოვან შოფერს — ნეს-
ტორ ალავიძეს, რომელმაც, როგორც პოეტი წერს,
20 წლის წინათ პირველად გაიყვანა ავტომანქანა
ლაჯანურის ვიწრო და ულამაზეს ხეობაში. ს. ისი-
ანმა „ჩვენი თაობის“ იმ ნომრის ერთი ცალი სა-
ჩუქრად მიუძღვნა მიხეილ ალავიძეს და ზედაც შემ-
დეგი წარწერა გაუკეთა: „სახსოვრად უახლოეს ამხა-
ნაგს, თანამოკალმეს და ჩემი გმირის შვილს —
მიშას, სევერიან ისიანი, 26 მარტი, 1937 წელი.
ქუთაისი“.

ნესტორი მიშას მამა იყო.

დოცენტმა მიხეილ ალავიძემ ქუთაისის გა-
ზეთში (№49, 101, 256, 1960 წ.) ლადო ასა-

თიანზე მოათავსა ვრცელი მოგონება და შენიშვნები, რომლებიც მეტად საინტერესო მასალას შეიცავს. ხოლო იგივე მასალები შემდეგ ერთ მთლიან ნარკვევად გამოაქვეყნა ჟურნალ „რიონში“ (№4, 1961 წ., „ლადო ასათიანი, ბიოგრაფიულ-მემუარული ნარკვევი“). ამ ნარკვევში ავტორი ასახელებს ბიბლიოგრაფიულ ლიტერატურას ლადო ასათიანის შემოქმედების შესახებ, ეხება მის თარგმანებს, ნარკვევებსა და წერილებსაც, წარმოგვიდგენს ქუთაისის ცენტრალურ არქივსა და იმჰის ბიუროს არქივში დაცულ დოკუმენტებს, აღწერს ფოტოსურათებს, ვრცლად მოგვითხრობს მისი სტუდენტობის დღეებზე, აღადგენს ლადოსთან საუბრებს, განმარტავს ლადოს პოეზიაში გამოყენებულ ლექსურ სიტყვებს, განიხილავს პოეტის ენასა და სტილს, დაწერილებით აღნუსხავს სპეციალურად ლადო ასათიანზე დღემდე დაწერილსა და გამოქვეყნებულ წერილებს, მოგონებებს, ნეკროლოგებსა და მისი ხსოვნისადმი მიძღვნილ ლექსებს.

„ლადო ასათიანმა 1934 წელს წარჩინებით დაამთავრა ცაგერის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმი, — იგონებს მ. ალავეძე, — და ჩაერიცხა ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე, 1934 წელსავე გადავიდა ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე (ქართული სექცია), რომელიც დაასრულა 1938 წელს. ლადოს ჩაბარებული აქვს ყველა სავალდებულო საგანი, გარდა სახელმწიფო გამოცდებისა“.

„ჩვენ ერთ ჯგუფში (№ 33) ვიყავით, — განაგრძობს

იგი, — ამ წგუფში სწავლობდნენ ახლა მეცნიერებათა კანდიდატები: ლ. კიკნაძე, გ. შალამბერიძე, ნელი დუმბაძე, ა. შიშველაძე და ჟურნალისტ-კრიტიკოსი შ. ქურიძე. ლადო სისტემატურად ესწრებოდა ლექციებს და ყურადღებით ისმენდა. ინსტიტუტში ლადო ყველას ნიჭიერ შემოქმედად მიაჩნდა.

ლექციებს გვიკითხავდნენ ცნობილი მეცნიერები და პედაგოგები. ლექტორებს დაეასახელებ იმ წოდებათა მიხედვით, რომლებიც ამჟამად აქვთ.

მაშინ ჩვენ გვასწავლიდნენ — აკადემიკოსები: გ. ახვლედიანი, გ. ჭიბლაძე, ალ. ბარამიძე, კ. კეკელიძე ვ. თოფურია, ა. ბოკორიშვილი; პროფესორები: ს. ყაუხჩიშვილი, ვ. კოტეტიშვილი, მ. გოგიბერიძე, მიხ. ზანდუკელი, რ. ნათაძე, გ. როგავა, გ. ხავთასი, გ. ბაქრაძე, ს. კაკაბაძე, ლ. მელიქსეთ-ბეგი, კ. მეძველია, ა. ჩხეიძე, ე. ბურჭულაძე. ალ. ფირცხალაიშვილი; დოცენტები: შ. ძიძიგური, ლ. ციხისტავი, ქს. კვანტრე, გ. ჩაჩანიძე, მ. მენაბდე; უფროსი მასწავლებლები: დ. ჩხეიძე (დია ჩიანელი), თ. ჭუმბურიძე, ტრ. ჭაფარიძე, მ. აბრამიშვილი, ა. ბრეგაძე. ინსტიტუტში მოწვეული იყვნენ აკადემიკოსები: ა. შანიძე, დ. უზნაძე, შ. ნუცუბიძე, ნ. ბერძენიშვილი, პროფესორი ს. დანელია, დოცენტი შ. სიხარულიძე. ჩვენ ვესწრებოდით მათ საჯარო მოხსენებებს, აგრეთვე ლექციებსაც, რომლებსაც ისინი სხვა კურსებზე ატარებდნენ.

ლადო ჩაება მწერალთა კავშირის მასობრივ საქმიანობაშიც. იგი ხშირად გამოდიოდა ლიტერატურულ სადამოებზე და ფოლკლორის სექციაშიც მუშაობდა...

ინსტიტუტში გამართულ ილია ჭავჭავაძის სადამოზე ვ. კოტეტიშვილს შეუუმჩნეველი არ დარჩენია მისი ხალასი ნიჭი, მან კმაყოფილება გამოთქვა და ლადოს მოსთხოვა ლექსი. ლადომ ვ. კოტეტიშვილს უსახსოვრა „სტალინელიდან“ ამოკრილი „საგურამოში ხე არის ერთი“. ვ. კოტეტიშვილი ტკბილმოსაგონარია ყველასათვის. მის ლექციაზე უზარმაზარი აუდიტორია იყვებოდა სხვადასხვა ფაქულტე-

ტის სტუდენტებით და კარი ღია იყო, მსმენელთა ნაწილი ფეხზე იდგა. კათედრამდის რჩებოდა მხოლოდ ლექტორისათვის მისასვლელი გზა... პაერში ვაჟაკური ხმა დაიბნეოდა, — ვ. კოტეტიშვილი ოქროპირობდა. ზოგჯერ, შიგადაშიგ, სიმღერასაც წამოიწყებდა და შეწყვეტდა.

ლადოს ხიბლავდა ვ. კოტეტიშვილის სიტყვა და მისი ნაშრომები. წიგნიდან „ხალხური პოეზია“, რომელიც ვ. კოტეტიშვილმა ქუთაისში გამოსცა, ბევრი მარგალიტი ლადომ ზეპირად იცოდა. მას მოსმენილი ჰქონდა ვ. კოტეტიშვილის საჯარო მოხსენებებიც: „ალ. პუშკინის პოეტიკა“ და „ხალხური ვეფხისტყაოსნის“ გენეზისი“...

ლადოს ბევრჯერ უთქვამს: ქართული ენა მე შემასწავლა ვარლამ თოფურიაშვილმა, ოთხი წლის განმავლობაში ვისმენდი მის ლექციებს და, თუ რამე სწორად დამიწერია, ამაში მე თოფურიაშვილს უნდა ვუმაღლოდ, ვარლამი ყოველთვის გვანათლებდა და გვანათლებდაო.

ვ. თოფურიაშვილს თვალყურს ადევნებდა ლადოს ნაწერებს და მას არ გამოეპარებოდა ქურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილი ლადოს ლექსი, რომელსაც, აუცილებლად, გულდასმით წაიკითხავდა და ავტორს შენიშვნებსა და რჩევა-დარიგებებს მისცემდა“.

ლადოს ტოლ-ამხანაგებიდან ჯერ-ჯერობით მხოლოდ მიშა ალავიძემ გამოაქვეყნა მოგონება და მრავალი ძვირფასი მასალა, რითაც ძალზე კარგი საქმე გააკეთა ლადო ასათიანის ბიოგრაფიისათვის.

რაჟდენ შკუბულიანი და ლადო ერთ მერხზე ისხდნენ, თანაც, მთელი წელიწადი ერთადვე ცხოვრობდნენ ნაჭირავებ ოთახში.—მინადორა ლორთქიფანიძესთან — ყაზბეგის ქუჩაზე (ახლა პ. ჩანჩიბაძის ქუჩის მეორე ჩიხი, №4)—ბაგრატიის ტაძრის ახლოს — მიშა ალავიძის სახლს ზემოთ. თავდაპირ-

ველად კი ლადო სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელში იმყოფებოდა.

რაქდენი (ამჟამად ის დაბა ბოლნისის ქართული ააშუალო სკოლის მასწავლებელია) ცაგერელი იყო. ლადო ბარდნალიდან ხშირად ადიოდა ცაგერში და ბევრი ტკბილად მოსაგონარი დღე და საათი გაუტარებიათ ორივეს იქაური საყდრის ეზოში ცაცხვების ქვეშ, ერთად უვლიათ ცაგერის ბაზრობაზე, უსეირნიათ ცხენიწყლის პირას... რაქდენი III კურსიდან ჩამოშორდა ამხანაგებს და სწავლა დაუსწრებელ სექტორზე განაგრძო, თან მასწავლებლობდა ცაგერის სკოლაში.

1943 წლის ზაფხულზე, როცა სიცხით გათანგული ლადო სიკვდილს ებრძოდა, განსაკუთრებით მოსურვებია შოთა ქურიძის, მიშა ალავეიძისა და რაქდენ შკუბულიანის ნახვა. თურმე, იგონებდა და ნატრობდა მათთან გატარებულ დაუვიწყარ ბედნიერ დღეებს და მოუხმობდა ძმობილებს, რომელთაგან ერთ-ერთი — რაქდენი — უკვე 1939 წლიდან საბჭოთა არმიის რიგებში გაიწვიეს და ახლა სამამულო ომის ფრონტზე იყო. დროდადრო წარმოთქვამდა სტრიქონებს ლექსიდან, რაქდენს რომ უძღვნა და ჩაუწერა მან დოცენტ გაბრიელ ჩაჩანიძის ლექციის დროს — მსოფლიო ისტორიის კონსპექტის რვეულში — 1935 წლის 3 მარტს:

როგორც აპრილის აელვარება
და გაზაფხული რიყრაყიანი,
ვიცი, ძმობილო, გაგეხარდება,
ლექსი რომ გითხრა მაღალხმიანი.

როგორც დაკრილი ირმის ბღავილი,
 შინდა ბღაოდეს ლექსი, რომელიც
 გულიდანაა გამოგზავნილი,
 მეგობრობის და ძმობის შღომელი...
 აი, ცაგერი, საღაც დგებოდნენ
 დღენი ყრმობის და მღისობისა,
 საღაც ყოველთვის წამოვდგებოდით
 გახარებულნი აღიონისას...
 აი, საყღარი, საღაც ცაცხვია —
 ტოტებგაშღილი მაგარტოება,
 აქ განგვიცღია ჩვენ სიხარული
 და ლირიკული განმარტოება!..
 აი, ეს ლექსი მისთვის დავწერე.
 რომ აღტაცებით ევსო გულები.
 იტოცხლე, რაყდენ, ათას წელიწადს,
 და სიხარული გქონდეს უღევი!

რამდენიმე ხნის წინათ რაყდენ შკუბულიანი
 ბოლნისიდან თბიღისში ჩამოვიღა და „დროშის“
 რედაქციაში მინახულა. თანვე ჰქონდა ის რვეული,
 საღაც ეს ლექსია ჩაწერიღი. რაყდენი უკვე საკმა-
 ოდ შეჭღარავებულღი და თითქოს ხანშიშესული
 შეჩვენა. მე კი მეგონა, ისევ ისეთი ახღღაზრღა
 და თმაქოჩორა იქნებოღა, ლაღღოსთან ერთად რომ
 მინახავს, ქუთღისის პეღინსტიტუტისკენ მიმავღლი.
 „ღაღღოზე რამდენიმე წღღით უფროსღი ვიყავიო“,
 მითბრა, და გუღღისტკივიღღით მოიგონა ადრეგარ-
 ღაცვღღიღღი მეგობარი.

•მ წლებში ქუთაისს არ გააჩნდა ხეობანი თეატრი. ერთ-ერთმა რეჟისორმა ახალი ამერიკის აღმოჩენა მოინდომა, მაგრამ ძველიც დაივიწყა, — „მესამე ეპოქა“ ვერ შექმნა (პირველი და მეორე ხომ მესხიშვილსა და მარჯანიშვილს ეკუთვნოდათ).

კინოებში მიდიოდა წინა წლების გაცვეთილი და ლენტებდაწყვეტილი ფილმები. ყველაზე კარგი გასართობი იყო ცირკი, მაგრამ არც ის ჰგავდა ნამდვილ ცირკს. აკაკი წერეთლის ქუჩაზე, ყოფილი საოჯახო ბალის ადგილას, ბებერი კვიპაროსების ქვეშ მდებარე პატარა ფართობი ძველი ბრეზენტით გადახურეს, დადგეს რამდენიმე გრძელი მერხი და, თითქმის ყოველ საღამოს — დარსა და ავდარში — იმართებოდა ჭიდაობა.

მზის ჩასვლისთანავე ახლადმოასფალტებულ ქუჩებში გამოეფინებოდა მთელი ქუთაისი, მოედებოდა ბულვარის კიდეებს, კინო-თეატრებს, წყლის კიოსკებს და საშაქარლამოებს. სეირნობდნენ უმთავრესად შუა ქუჩებში და თეთრ ხიდზე, — ეს იყო ამ ქალაქის მთავარი პროსპექტი და სასეირნო ადგილი.

ათი საათის შემდეგ კი გარეთმყოფს ვერავის ნახავდით. მხოლოდ სახელდახელოდ მოწყობილ ცირკში იდგა აღტაცების ჟრიაბული, ისმოდა მქუხარე ტაშისცემა და შეძახილები. ჭიდაობდნენ წყვილები: ზაგორუიკო — მაჩაბელი, კაკაურიძე — ბურევი, კახეთელიძე — პოსპეშილი, ბიკოვი — ბა-

ბალიკაშვილი, სტაროშვილი — მაისურაძე და სხვები. გაცვეთილი ბრეზენტი ვერ იჭერდა ქარსა და წვიმას. მაყურებლები ქოლგებგაშლილნი ისხდნენ სველ მერხებზე და ამოწუწულნი ერთმანეთს აღარ ანებებდნენ ჭიდაობის ცქერას.

შემდეგ თანდათან გამოცოცხლდა კულტურული ფრონტი. 1935 წ. ზაფხულზე ჩამოვიდა ჭიათურის თეატრი პავლე ფრანგიშვილის ხელმძღვანელობით. ლადო სულ თეატრთან იდგა. ის და შალვა კობახიძე ვეღარ ცილდებოდნენ ალექსანდრე იმედაშვილის ოტელოს. გიორგი დარისპანაშვილი კარგი იაგო იყო, — თითქოს ძალზე პატიოსანი, ლამაზი და კეთილშობილი, მაგრამ ვერაგულად შენიღბული.

— სწორედ ასეთი იაგო თუ მოახერხებდა იმედაშვილისთანა ოტელოს მოტყუებასო, — იხუმრალადომ.

ხშირად ჩამოდიოდნენ თბილისიდან მწერლები, აწყობდნენ ლიტერატურულ საღამოებს და გამოსვლებს თეატრში, პედიანსტიტუტში, სასწავლებლებში, ფაბრიკა-ქარხნებში. დაესწრნენ „ტრამის“ (მუშა-ახალგაზრდობის თეატრის) წარმოდგენებს. ამ თეატრს რეჟისორი შოთა მანაგაძე ხელმძღვანელობდა. რამდენიმე წარმოდგენა დიდი ტრიუმფით ჩატარდა. ეს იყო ლამაზი, ცოცხალი, მხატვრულად გამართული სპექტაკლები ახალგაზრდა მუშა მსახიობთა მონაწილეობით.

განსაკუთრებით წარმატება ხვდა „ჩვენი ქვეყნის ქალიშვილებს“. როცა ამ სპექტაკლის შემდეგ გამართულ ბანკეტზე მაგიდას უსხდნენ მწერლები, მსახიობები, თბილისიდან ჩამოსული სტუმრები, ადგილობრივი ინტელიგენცია და ახალგაზრდობა, ყოველივე ახლის ენთუზიასტმა შალვა დადიანმა (რომელსაც „ტრამელებმა“ „ჭალარა კომკავშირელი“ შეარქვეს) ყანწი შემართა და პირველი სადღეგრძელო უნდა წარმოეთქვა... უცბად სინათლე ჩაქრა და რამდენიმე წუთს სიბნელე ჩამოწვა. ამ დუმილსა და სიბნელეში გაისმა შალვას დარბაისლური ხმა: — აი ასეთი წყვდიადი იყო ჩამოწოლილი ცოტახნით ქუთაისის თეატრალურ ფრონტზეო...

ამ დროს სინათლეს მოვიდა, სიტყვის ნაცადმა ოსტატმა ისარგებლა ამ მომენტით და აუღელვებლად განაგრძო: — ახლა კი... ასე ამოდის, ნათდება ახალი თეატრი — ტრამი, მუშა-ახალგაზრდობის თეატრი, ნამდვილი იდეური თეატრი... ქუთათურ ობივატელებს ძილი გაუკრთებათ!.

1936 წლის მაისიდან მშვენიერი ამინდი დადგა. ძვალგამთბარი ძველი ბულვარი უფრო გამოაცოცხლა არდადეგებზე ჩამოსულმა სტუდენტობამ და საგასტროლოდ მოწვეულმა მსახიობ-შემსრულებლებმა. ამიერიდან კვირაში ათჯერ მაინც იმართებოდა — დილა-სალამოს — კონცერტები და წარმოდგენები.

შენობათა კედლები და კიოსკები აჭრელებული იყო აფიშებით. მოდიოდნენ მსახიობები, მომღერ-

ლები და მოცეკვავენი; მოდიოდა: სატირის თეატრი, მოძრავი თეატრი, ლილიპუტების თეატრი, უკრაინის ცირკი, კ. პაჭკორიას გუნდი, კ. ფოცხვერაშვილის გუნდი, ს. კავსაძის გუნდი, მ. ჭელიძის გუნდი, მოდიოდნენ წყვილ-წყვილად და კენტად, ჯგუფ-ჯგუფად და ცალ-ცალკე; მთელი დასი და სათითაოდ: გ. სალარაძე და სტ. ჯაფარიძე პ. კობახიძე და თ. ჭავჭავაძე, ს. გომელაური და ნ. ილურიძე, ე. აფხაიძე და ს. ყორყოლიანი, პეტრე ჭიჭინაძე, ი. ქანთარია, ნ. მაჭავარიანი, თამარ წერეთელი, ყიხარევა; შემოდგომის ერთ წვიმიან ღღეს ქუთაისს მუსტაფა ფერტიც კი ეწვია, კინოფილმ „ცხოვრების საგზურის“ გმირი (მსახიობი კირლა), მაგრამ მის გამოსვლას კოკისპირულმა წვიმამ შეუშალა ხელი. და მაშინ იყო, რომ კინოფილმ „მხიარულ ახალგაზრდობას“ თან ჩამოყვა თვით ლეონიდ უტიოსოვი, თავისი განთქმული ჯაზით. კინოდან გამოსული ახალგაზრდობა ესტრადისაკენ გარბოდა და იქ ფილმის ნამდვილ ცოცხალ გმირებს უკრავდა ტაშს.

ლადო და შალვა კობხიძე ყოველთვის ესწრებოდნენ ამ წარმოდგენებს და კონცერტებს და არც ერთი ჭიდაობა არ გამოუტოვებიათ. შემდეგ (განსაკუთრებით კვირა-უქმე დღეებში) შეიერთებდნენ ბონდო კეშელავას, გრიშა იმედაძეს, გიორგი ნაფეტვარიძეს, მხატვარ ვიქტორ ცომაიას ან რომელიმე სტუდენტ-ამხანაგს, ეწვეოდნენ ცისფერ კაფეს — რიონის პირად — თეთრი ხიდის თავში, იქ, სადაც წინათ რესტორანი „იალტა“ იყო, და შუალამემდე რჩებოდნენ იქ.

ქუთაისს ეძინა ამ დროს. ნაწვიმარი ქუჩების
სარკეში ერთმანეთს ელვარებას ეჯიბრებოდნენ
ელნათურები და ვარსკვლავები. ისინი კი უსხდნენ
პურის ორიოდე ნატეხს, ერთ ლიტრა ღვინოს ან
სურნელოვანი ჩაით სავსე ჭიქებს და იგონებდნენ
ნაცნობ-მეგობრებს, ახსენებდნენ თეატრებსა და
კინოებში ნახულ წარმოდგენებს და ფილმებს, კარგ
წიგნებს, პოეზიას, სიყვარულს და ოცნებობდნენ
თბილისზე. შემდეგ გავიდოდნენ თეთრ ხიდზე,
გადაჰყურებდნენ ამომშრალი რიონის თეთრ უბეს
და „რულავდნენ ბინდბუნდში“...

დროდადრო მყუდროებას არღვევდა რომელიმე
შეგვიანებული მგზავრის კანტიკუნტად წამღერე-
ბული: „მიდი, მოდი, თეთრო ხიდო... ოლასკურა,
საფიჩხია“... და შიგადაშიგ — უტიოსოვის „სერ-
დცე, ტებე ნე ხოჩეტსია პაკოია“, — მოდაში შე-
მოსული სიმღერა „მხიარული ახალგაზრდობიდან“.
მომღერალს, ალბათ, პირველი — დასაწყისი —
სტრიქონი ახსოვდა მხოლოდ, დანარჩენს უსიტ-
ყვოდ წაუღიღინებდა...

IX

იანვრის ერთ პირქუშ დღეს ქუთაისში ჩამოვი-
და ი. გრიშაშვილი. ქალაქი აღტაცებით შეხვდა სა-
ხელოვან პოეტს. მშვენიერი გამოდგა მისი სალამო-
ები; განსაკუთრებით კარგი იყო მეორე სალამო.
უამინდობის მიუხედავად ძველ თეატრს დიდძალი
ხალხი მოაწყდა.

ი. გრიშაშვილთან ერთად სალამოში მონაწილე-

ობა მიიღეს ქუთაისში მომუშავე მწერლებმა. მათ შორის იყო ლადო ასათიანიც. ის პირველად კითხულობდა იმ დღეს ლექსს ფართო აუდიტორიის წინაშე. მეტისმეტად უხერხულად იდგა ავანსცენაზე, დელავდა და ხმა უწყდებოდა. ერთი-ორჯერ შეეშალა კიდეც და შემდეგ დარცხვენილი გამოვიდა ფოიეში. თან ბრაზობდა და ხელებს ისე იქნევდა, თითქოს ვინმე უჩინარს ემუქრებო.

შალვა კოხობეძე უთხრა:

— ვის ეჩემები, თუ იცი, და ასე რამ გაგაგული-
სა? უმჯობესია, საკუთარ ჭკუასაც შეუწყრე ხან-
დახან. თუ მეტი აღარ შეგეძლო, ძალას ვინ გატა-
ნდაო?

ლადოს ხმა არ გაუცია. თეატრიდან გავიდა. შემდეგ ძველი კლასიკური გიმნაზიის წინ ვნახეთ, იდგა ნაძვის ძირში და პაპიროსს აბოლებდა.

იმავე ღამით, სასტიკ თავსხმაში გააცილეს სოსო სადგურამდე მწერლებმა და რედაქციის თანამშრომლებმა. ძლიერ ნასიამოვნები წავიდა და შემდეგ ჩვენი რედაქციის მუშაკებს მეტად გულთბილი წერილი გამოუგზავნა:

„მთელი ქუთაისისა და, განსაკუთრებით, თქვენი,—ლიტერატორების მადლობელი ვარ ჩემი ასეთი მიღებისათვის, — იწერებოდა იგი. — ჩემი თავი ახალგაზრდა წარმოვიდგინე, როცა ამ 25 წლის წინათ პირველად გამოვედი ქუთაისში ილიას საღამოზე დიად ვაჟასთან ერთად... სწორე გითხრა, არ მოველოდი, რომ თანამედროვე ქუთაისიც მიცნობ-

და. ეს მმატებს ძალას და, ვფიქრობ, ისევ დავუბრუნდებ პოეზიის ფრონტს, თუ ეს „მკვლევარობის“ ორღობე გავარდვიე როგორმე. საქმე ჯანმრთელობაზედაცაა დამოკიდებული.

მართლა, მეორე სალამოზე რაღაც უღიმღამოდ იყო წარმოთქმული ჩემი ლექსები. ჯერ ერთი, მეორედ, ე. ი. ზედიზედ გამოსვლა ორი დღის განმავლობაში არ მიყვარს. მე ხომ მსახიობი არა ვარ. მე ჩემი განცდები მაწუხებს. მეორეც — მაჩქარებდნენ: იმ ღამესვე უნდა წავსულიყავით თბილისში, შესამეც — ხალხი ვიდრე დალაგდებოდა პარტერში, მე ჩემი მემართებოდა, ერთხელ ავიბენი კიდე-იაც. მეოთხეც — ლექსები ვერ დავაზუსტე, რომელი რომლებსთვის უნდა მიმეყოლებინა. არც არჩევანი ვარგოდა (9 იანვრის საღამოს). მაგრამ ეს წვრილმანია. იმეღია, მაპატიებთ და მეორედ რომ ამოვალ, გამოვასწორებ, თუ კიდევ თავსხმა არ იქნება და „სამაისო ვარდებს“ გავეთამაშები“.

ამხანაგებმა დიდად გაიხარეს მოკითხვის გამო და ისიც სასიამოვნოდ დაურჩათ, რომ ქუთაისიდან ასეთი კარგი შთაბეჭდილებებით დაუბრუნდა თავის საყვარელ თბილისს მისი ხმატკბილი ბულბული. ქუთაისისთვის დიდხანს მშვენიერ მოგონებად დარჩა იანვრის ამ ავდრიან დღეებში სოსოს იქ ყოფნა და ორ საღამოს ზედიზედ გამოსვლისას სცენიდან გრიშაშვილისებურად ლექსების გადმოფრქვევა. მხოლოდ ის აწუხებდა ყველას, რომ უფრო მეტი პატივი ვერ სცეს. დრო და ამინდი არ უწყობდა ხელს.

ერთხელ, რედაქციაში მუშაობის დამთავრების შემდეგ, კინოთეატრ „დამკვერელის“ წინ ვიდექით და აფიშას ვათვალიერებდით. 1936 წლის 20 აპრილი იყო, — მზიანი და თბილი დღე. უჩვენებდნენ ფანტასტიკურ-სათავგადასავლო ფილმს „კოსმოსურ რეისს“.

იმ დღეებში ბუკინისტთან კამილ ფლამარიონის „ასტრონომია“ შევიძინეთ. იმ კარგა მოზრდილი წიგნიდან, თუმცა მოძველებული, მაგრამ მაინც ბევრი კარგი და საინტერესო ცნობა ამოვიკითხეთ. ვკითხულობდით მას და სადამოობით ცაზე ვეძებდით ნაცნობ. თანავარსკვლავედებს. და ახლა გაგვეხარდა: იქნებ ამ ფილმში ასახული ამბები ფლამარიონის წიგნის ცოცხალ ილუსტრაციებად გამომდგარიყო.

— გამოგივლი და აუცილებლად ვნახოთ, — მითხრა ლადომ, — მხოლოდ ბოლო სენსზე წავიდეთ. დღეს სალამოს კეკელიძის საინტერესო ლექციაა და უნდა დავესწრო.

— გეტყობათ ფული გაქვთ; რომ კარგ გუნებაზე ბრძანდებით, — მოგვესმა ამ დროს. თავს წამოგვადგა პოეტი ბონდო კეშელავა. იდგა იგი და გვილიმოდა მაღალი, ბრგე, ვერცხლისქოჩრიანი და შავშავ-უღვაშიანი.

— კინოშიც აპირებთ შესვლას, ხომ? — განაგრძობდა იგი. — მე როცა ფული მაქვს, სპეტაკ ვარ, როგორც პირველი თოვლი და დედამიწასავით

დოვლათიანი. მაგრამ ახლა ჯიბეში ხელის ჩაყოფისა მეშინია. შინ მხოლოდ ათიოდე კვერცხი მაქვს და ცოტაოდენი ხალვა. ესაა მთელი ჩემი დღევანდელი საგზალი. თქვენ რომ წაუმატებდეთ...

იმ დღეს არც ჩვენ ვიყავით „სპეტაკი“ და „დოვლათიანი“, მაგრამ ლადომ მაინც უთხრა:

— გავიაროთ ბაზარში. ნიკა ყველს იყიდის, მე — პურსა და მწვანილს, კიდევ რაიმე ვიშოვნოთ, შენს კვერცხებსა და ხალვას მივუმატოთ, და მეტი რაღა გვინდა?

— ერთი ბოთლი ღვინოც რომ იყოს... — საწყლად ჩაიღურღულა ბონდომ.

— როცა მეტი არა გვაქვს, შენი ჭის ცივი წყალიც უშეშ ღვინოსავით შეგვერგება-მეთქი, — ვუთხარი და ჩემს ოთახში შევირბინე. ერთი ბოთლი ღვინო მქონდა შემორჩენილი და ჩუმად ჩავიდე პალტოს გულჯიბეში. შემდეგ ბაზარში გავიარეთ და ბონდოს ვესტუმრეთ.

ბონდო კარგი დიასახლისივით დატრიალდა, ტაფამწვარი გააკეთა, სუფრა გაშალა, ვედროს ხელი დასტაცა და ჭაზე წავიდა ბუზლუნ-ბუზლუნით, წუხდა, ამ დროს ღვინო რომ არ ჰქონდა.

ამასობაში ღვინიანი ბოთლი კუთხეში მიმდგარ ბოთლებს შევუბრუნე. ლადომ ეს შეამჩნია, თვალი ჩამიკრა და, როცა ბონდოს ჭის წყალით ჩაის ჭიქები უნდა შეევსო, დინჯად წამოდგა და, თითქოს სადღეგრძელოს ამბობსო, სერიოზულად წამოიწყა:

— დაიცადეთ. ჯერ ნურც ვკამთ, ნურც ვსვამთ. სუფრას კურთხევა უნდა. ხომ გახსოვთ ქრისტეს პირველი სასწაული კანას გალილიაში? მექორწილებს ღვინო რომ შემოაკლდათ და მან ქვევრებში მდგარი წყალი საუკეთესო ღვინოდ აქცია...

ბონდოს მოთმინება გაუწყდა.

— ჩქარა, მორჩი, თუ კაცი ხარ. ერბოკვერცხი გაგვიცივდა. რა დროს ქრისტეა და მისი სასწაული, — უკმაყოფილოდ ჩაილაპარაკა მან.

ლადო კი აუღელვებლად განაგრძობდა:

— განა მე ვერ გადავაქცევ წყალს ღვინოდ? აი, თუნდაც, იმ ბოთლიდან. ამას რა დიდი ამბავი უნდა! აბა, მიყურეთ! ერთი, ორი, სამი...

ეს თქვა და იმ ბოთლს ხელი დაავლო, პირჯვარი გადასახა, რაღაც სიტყვები შელოცვასავით ჩასჩურჩულა, მაგიდაზე შემოდგა და ხმამალლა შესძახა: და იქმნეს წყალი ესე ანკარა — ღვინო თავანკარა...³⁷

— ნავთია შიგ, ნავთი, შე ოჯახქორო, — შეჰყვირა გაოგნებულმა ბონდომ. — იქით გადადგი, სუფრას გაგვიოხრებს. — ხელში უნდა ცემოდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა.

ლადომ სწრაფად ამოაძრო ბოთლიდან საცობი და, ჭიქები რომ შავი ღვინით შეავსო, — ბონდო უმალ მიხვდა ყველაფერს. ორივენი ერთმანეთზე უარესი ციგნები ხართო, გვითხრა და ტკბილად ჩაეღიმა უღვაშებში.

„კოსმოსური რეისი“ აღარ გვინახავს არც იმ დღეს, არც შემდეგ. ახლაც არ ვიცი, რა სურათი

იყო იგი და რად გამოადგებოდა ფლამარიონის „ასტრონომიას“.

...სამამულო ომის დროს ბონდო კეშელავა მასწავლებლად იყო სვანეთში და იქიდან ხშირ-ხშირად აგზავნიდა წერილებს ფრონტზე. 1943 წლის ზაფხულზე გულისტკივილით მოიწერა:

„უბედური ლადო ასათიანის გარდაცვალება სვანეთის მთებში გავიგე. ცხარე ცრემლებით დავიტირე, ნიკა, ცხარე ცრემლებით ჩვენი საყვარელი ლადო. ყველას გვიყვარდა და პატივს ვცემდით, ჩემთვის და შენთვის კი სულ სხვა იყო საცოდავი ბიჭი, — ჩვენს ხელში გაიზარდა, დავაყვაცა, წინ წადგა გაბედული ნაბიჯი და ახლა, მისი ასე უეცარი ჩაქრობა სწორედ რომ სავალალოა“.

XI

იმ წლებში ძველი თეატრის მსახიობთაგან რედაქციას ყველაზე უფრო დაუახლოვდა ჩვენი საყვარელი იუზა ზარდალიშვილი. რედაქტორი ნ. ცხაკია და რედაქციის თანამშრომლები დიდ პატივს სცემდნენ და ყოველმხრივ ხელს უწყობდნენ მას. ისიც ბეჭდავდა გაზეთში მოგონებებს ქუთაისის თეატრის ცხოვრებიდან, და ხშირად იყო ჩვენთან.

— ხომ არ დამაგვიანდა! — ხმამაღლა შემოიძახებდა იგი კარებში შემოსვლისას და თავისი მომხიბვლელი ღიმილით შეათვალიერებდა ყველას. შემდეგ თვალეზამდე ჩამოწეულ შავ ქუდს მოიხდიდა, გამოაჩენდა მალალ, მოხდენილ ცხვირს და სათითაოდ ჩამოგვართმევდა არტისტულად ჩამოქნილ თითებიან ხელს. ცოტა ხანიც და, მგლის

ტყავის მოკლე პალტოს დილებს შეიხსნიდა და გულჯიბიდან ამოაცოცებდა გრძელ-გრძელ ქალაღზე განიერი ხელით დაწერილ მასალას.

— კიდევ მოვიტანე რაღაც-რაღაცეები, იქნებ გამოგადგეთ, თუ არა და... — მორიდებით ჩაილაპარაკებდა ის და ისრესდა ფართო შუბლს, სადაც წითელ სალტედ აჩნდა ქუდის კვალი.

მოწათფობის დროს, როცა იუზას მონაწილეობით რომელიმე წარმოდგენას ვნახავდით თეატრში (ის ძალიან ლამაზი იყო სცენაზე!), მეორე დღეს დიდხანს ვუდარაჯებდით თეატრის ახლომახლო შემდეგ ფეხაკრეფით მივყვებოდით უკან და გვენატრებოდა მისი გაცნობა. ახლა კი ასე ახლოს იყო ჩვენთან, თანატოლივით შემოგვეჩვია და თითქმის მხარში ამოგვიდგა.

ერთხელ ვანიონ დარასელთან ვიყავით. ის მაშინ 1905 წლის რევოლუციის ქუჩაზე ცხოვრობდა, ჩვენი რედაქციის გვერდით. იუზაც იქ იყო. ძალიან გამხიარულდა, ფეხზე ამდგარმა გრძნობამორევით წაიკითხა ბარათაშვილის „მერანი“, გალაკტიონისა და გ. ლეონიძის რამდენიმე ლექსი, და იცეკვა კიდევ.

როცა იქ მყოფმა პედინსტიტუტის ლექტორმა, პოეტების დიდმა მეგობარმა — დათუნა ჩხეიძემ თავისი მშვენიერი ბარიტონით „სულიკო“ იმღერა, იუზას გული აუჩვილდა, ცრემლები მოერია და სიმღერის განმეორება მოითხოვა.

— როგორც ჰგავს, მოვხუცდი... ძალიან, ძალიან დამეხმარა თქვენი რედაქცია. Здорово вы меня

поддержали, — უთხრა მან რედაქციის თანამშრომლებს — პეტრე ბახტურიძეს, პარმენ შელეგიას და ელიოზ ხუციშვილს, და თან კონცინდა მათ: — როცა თქვენი რედაქციის ბიჭებს ვხვდავ, люблю радоваться, и сам себя радуюсь, а еще больше радуюсь, когда другие радуются, — ამ სიტყვებს ხშირად იმეორებდა ჩვენი დიდი ლაღო მესხიშვილი. თქვენც ხომ მხიარული და ხალისიანი ადამიანები ხართ. მეც ეს მახარებს.

შემდეგ ჩაილიღინა: „უნდა გაკოცოთ, ყინი მაქვს თქვენი“, და კვლავ გადაეხვია იქ მყოფ ამხანაგებს.

პოეტმა ალიო ადამიამ მათინ თქვა: საბჭოთა ხელისუფლების პირველ დღეებში, როცა იუზა საქართველოს თეატრებს კომისარი იყო, რუსულ თეატრს რუსთაველის სახელი მისი ინიციატივითა და შუამდგომლობით დაერქვაო.

— მაგისტვის დიდი გაწამაწია გადამხდაო, — გვითხრა იუზამ. — ერთმა ცნობილმა კაცმა დამიბარა და მისაყვედურა: განა სხვა აღარავინ იყო, რუსთაველის სახელი რამ მოგაგონაო. ის ხომ ძველი ფეოდალური საქართველოს მომღერალი იყო, მისი მტვერწყარილი პოეზია ახლა ვის აინტერესებს და ან რაში გამოადგება, მერე თეატრთან რა საერთო აქვს, რომელი დრამატურგი, ან მსახიობი ის იყოო? შალვა დადიანი და ვალერიან გუენია რომ არ დამხმარებოდნენ, ჩემი ინიციატივიდან არაფერი გამოვიდოდა. მწერლებმაც დამიჭირეს მხარი.

მსახიობი ვარდენ ადამია შალვა კოხიძის ნათე-

საგი თუ მოყვარე იყო. ცხოვრობდა წითელ ხიდს
გალმა, დედასთან ერთად. შალვას ხშირად დაჰყავ-
და მასთან ლაღო ასათიანი, გიორგი ნაფეტვარი-
ძე და ჩვენი რედაქციის ზოგიერთი თანამშრომელი.
აქ დაუახლოვდნენ ისინი იუზას და სხვა მსახიო-
ბებს. ბევრი კარგი მონოლოგი და სცენა მოვისმი-
ნეთ მაშინ იმ პატარა ეზოში, ბებერი ბიებისა და
ალუჩის ძირში. იუზას წყაროსავით დაუღეველი
ჰქონდა მოგონებები გამოჩენილ მსახიობებზე. ეს-
ენი იყვნენ: ლაღო მესხიშვილი, კოტე მესხი, ვა-
ლერიან გუნია, ნინო ჩხეიძე, ალექსანდრე იმედა-
შვილი, გ. არადელ-იშხნელი, ცნობილი რუსი მსა-
ხიობები — ძმები ადელჰეიმები და სხვ.

იქიდან წამოსვლისას, ზედ ალაგესთან გაიმარ-
თებოდა მოკლე, მაგრამ „მრავალმნიშვნელოვანი“
დიალოგი:

— მე მაქვს ერთი შუშა! — იტყოდა ელიოზ
ხუციშვილი და მალლა ასწევდა საჩვენებელ თითს.

— ჩვენც ამდენივე! — მიუგებდა ვარდენის მე-
გობარი — მხატვარი ვიქტორ ცომაია ან ფოტო-
გრაფი დათიკო მხეიძე, გამოდებდნენ მკლავში
ხელს იუზას, ვარდენსა და სხვა მსახიობებს და
გასწევდნენ მარჯვნივ — ცისფერი კაფისკენ, 'ან
მარცხნივ — ჯაჭვის ხიდის ყურში, სადაც კი კარ-
გი და ნამდვილი „ხვანჭკარა“ ეგულებოდათ იმ
დღეს. მოგონებები იქაც გრძელდებოდა...

როცა კომკავშირის ადგილობრივმა ორგანიზა-
ციამ ყოფილი კლასიკური გიმნაზიის ვრცელ დარ-

ბაზებში ახალგაზრდობის კარნავალი მოაწყო, იუზა გამოცხადდა ჰამლეტის კოსტიუმით შენიღბული: მაღალ-მაღალი, შავქუდიანი და შავ-ლაბადიანი, ოქროსკულულებიანი. თვალებს შავი ნიღაბი უფარავდა. მაინც იცნეს.

— პრინც, პრინც! — შესძახა „ზარია ვოსტოკას“ მაშინდელმა ქუთაისელმა კორესპონდენტმა მიშა დავითაშვილმა, რომელიც „პრესის მუშაკის“ სამოსით იყო კარნაველზე (ეცვა სხვადასხვა გაზეთის ამონაჭრებისაგან შეკერილი მთლიანი კოსტიუმი, მხარზე გადაკიდებულ თოფს—ხიშტის მაგივრად — კალამი ჰქონდა წამოგებული). — აქეთ მობრძანდით, ხელმწიფის შვილო!

იუზამ გრძელი ლაბადის კალთები მხარზე გადაიდგო, ნიღაბი შეისწორა და ჰამლეტივით გასძახა:

— არა, აქეთ, აქეთ, ჩემო მიმინო! — და ჯგუფ-ჯგუფად მდგარ ნიღაბოსნებს შეერია.

ჟივილხივილით გამოუდგნენ ახალგაზრდები, მაგრამ იგი სადღაც მიიმალა. ელიოზ ხუციშვილმა მის საძებნელად ამაოდ დაიხმარა ლაღო ასათიანი და გიორგი ხაფეტვარიძე, მაინც ვერსად იპოვეს.

1941 წლის ივნისში, სწორედ ომის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე, თბილისში საგასტროლოდ ჩამოვიდა ქუთაისის თეატრი. დადგეს „მეფე ლირი“. „გუშინდელნი“ და სხვა პიესები. თბილისმა მაშინ პირველად ნახა მეფე ლირი — ალექსანდრე იმედაშვილი, ხოლო ედგარი იუზა იყო...

ჩამოსვლის პირველსავე დღეს დავინახეთ მე და ლადომ იუზა და მსახიობი ვარლამ ჩხიკვაძე რუსთაველზე. იუზას სულ მთლად თეთრსპეტაკი, უმტვერო ტანისამოსი ეცვა, მკლავზე გადაედო თეთრივე კიტელი და თავშიშველს ხელში კიპორჭა საბიჯგელა ეჭირა. ახალგაზრდულად წელში გამართული და თავაწეული, ისე ადგამდა გრძელ-გრძელ ტერფებს, თითქოს აღმართში ადისო. ხალისიანად გამოიყურებოდა და ისეთივე შნოიანი და ლამაზი მეჩვენა, როგორც მოწაფეობის დროს მინახავს სცენაზე.

მოვიგონეთ 1933-1938 წლები და მასთან გატარებული დღეები ქუთაისის თეატრსა და რედაქციაში. იმ კვირაში ომიც დაიწყო და გასტროლები ნაჩქარევად ჩატარდა...

უფრო გვიან, 1943 წლის 19 მაისს, როცა ჩვენი ნაწილი კრასნოდარის ერთ-ერთ განაპირა უბანში იდგა, საველე ფოსტამ, ჩვეულებრივად, იმ დღის ულუფა წერილები და ჟურნალ-გაზეთები მოიტანა. ერთ-ერთ კონვერტზე პეტრე ბახტურიძის ლამაზი ხელი ვიცანი: გულთბილი სურვილებისა და მეგობრული მოკითხვის შემდეგ პეტრე იტყობინებოდა: „აქაურები ყველანი კარგად არიან. ოლონდ იუზა უკვე ერთი თვეა, რაც ლოგინიდან არ ამდგარა. ამ ასაკში ფილტვების სისუსტე აღმოაჩნდა. აბასთუმანში ისვენებდა და მაინც მთლად დამდნარი ჩამოვიდა. შენგან სალამს და მოკითხვას ყოველთვის გადავცემ ხოლმე, რაც ძალზე სიამოვნებს...“

წერილის წაკითხვის შემდეგ გაზეთი „კომუნისტი“ გადავშალე და, როგორც ყოველთვის, მეოთხე გვერდს დავხედე (იქ ხომ ჩვენი თბილისის ყოველდღიური ცხოვრების საინტერესო ამბები იბეჭდებოდა!)... სამგლოვიარო ჩარჩოში ჩასმული სურათიდან იუზას სახე იღიმებოდა.

XII

„რეიდების“ დროს განსაკუთრებით უყვარდათ „მწვანე ბაზარში“ ჩამოვლა. შემოდგომის ერთ ოქრო-ღღეს ერთმანეთს „გარდეკიდნენ“ ლადო, ლევან კიკნაძე და შალვა კოხოძე. ბაზარში იყიდეს ყურძენი, ვაშლები, სტაფილო (ეს ლადოს სანუკვარი „ხილი“ იყო!) და ბულვარში სურათი გადაიღეს.

იმ დღეს ლადომ ჩვეულებრივად სამართებლით გადაიხოტრა თავი. ახლა შემოდგომის ბუზები არ ასვენებდნენ, მწარედ კბენდნენ და ამწარებდნენ. წამდაუწუმ იტყაპუნებდა თავზე ხელს და ბრაზობდა. სურათზეც ასე გაბრაზებული გამოიყურება. შემდეგ შალიკო კოხოძე დასცინოდა: — ასეთ ქოჩორს ამ ზამთრის პირზე ჭკვათამყოფელი კაცი როგორ შეეღეოდო. ლადო ეუბნებოდა: — საზამთროდ ახალი თმა ამომივა და თოვლი ვერაფერს დამაკლებსო.

მართლაც, იმ ზამთარში ისევ თავისი ქოჩორი ჰქონდა აჩეჩილი. ქუდს ყინვასა და ქარშიც არ

იხურავდა. თოვაში ბაში-აჩუკივით თავშიშველი რომ დადიოდა, თმას ჭირხლი ედებოდა და უდროოდ გაჭადარავებულს ჰგავდა. რამდენ სიხარულს გრძნობდა, როცა თოვლი თმაზე აღნებოდა, ცვარ-ცვარად ალმასებივით გაბრწყინებული რჩებოდა ხუჭუჭებში და ციმციმებდა ელექტროშუქზე.

...შემდეგ მთავარი ქუჩით დაუყვნენ ძველ გიმნაზიამდე. ჩვეულებრივად დაათვალიერეს ვიტრინები, სიყვარულით ხელი გადაუსვეს ახალდარგული ტუიისა და დაუნის ბუჩქებს, ერთ ხანს შეჩერდნენ დიდი ნაძვის ქვეშ — შადრევნის ჩინურ ვაზასთან, ლადომ „ჩვენი წყარო“ რომ შეარქვა, და იქვე ჩამწყრივებულ ჭადრებზე ამოჭრილი ინიციალები ჩაიკითხეს. ლადოს უფრო მოსწონდა ერთ ხეზე ამოკვეთილი და უკვე შეხორცებული „ლა-ნა“ თუ „ნა-ლა“, კარგად აღარ მაგონდება. ჩემი ნამოქმედარია ეგ სისულელე, მოწაფეობის დროინდელი ხელოვანებაო, გაამხილა ერთხელ.

მალე გავიდნენ ქვემოთ და რიონის პირას, წითელ ხიდქვეშ, აღმოჩნდნენ.

ჯაჭვის ხიდიდან წამოსული მკვირცხლად მჩქეფარე რიონი ამ ხიდთან უხვევს, აქ კარგა ხნით მდორდება და მის ლურღლუც მორევში თითქოს მრუმე წყვარამი ილანდება. შემდეგ მდინარე ისევ უხვევს, კალაპოტიც ფართოვდება, უფრო ფონთხელი ხდება. დიდი ჭადრის ახლოს, ოქროს ჩარდახის ძველთაძველ ბოძებთან, ისევ აჩქერდება და

გრიალით ეშვება თავქვე — უზარმაზარ სიპ ქვებს შორის, რათა თეთრ ხიდთან კვლავ დამდორდეს... აქ, რიონის პირას, ყოველთვის სხვა გუნებაზე დგებოდა ლადო. ამბობდა: „ეს მთელ ჩვენს ცხოვრებას ჰგავსო“. ახლაც ლექსად წარმოთქვა:

მდინარე მოჰგავს ცხოვრებას ჩემსას.

მიმდინარებს და არ იშრიტება, —

ეს გიიომ აპოლინერის სიტყვებია, გამოჩენილი ფრანგი პოეტი რომ იყო...

მაშინ თან დაჰქონდა ფრანგი ლირიკოსების ნაწარმოებთა კრებული, მათ ლექსებს „აბოდებდა“ და ღიღინებდა.

მაგრამ, იმეამად, ქალაქი ურიონოდ დარჩა. რიონქესმა მიანიჭა ქუთაისს სინათლე, ხოლო წაართვა მეორე თვალისჩინი — რიონი. ახლა თეთრი ხიდის მისადგომებთან მხოლოდ ვეებერთელა წვეტიანი ქვები იყო აჩონჩხილი.

— ხედავთ, დაიშრიტა ჩვენი რიონი! — გულის ტკივილით წამოიძახა მან. — ვინ იყო ის „ვონებაამხვილი“, ქუთაისი ურიონოდ რომ დასტოვა! აქამდე ველური ტახვიით დორბლმორეული, მიერეკებოდა შავი ზღვისაკენ ხიდებს, სახლებს, აკვნიან ბავშვებს, წელმაგარი იყო და ადვილად ატარებდა და მიაშთაგორებდა ქუთაისიდან ფოთამდე ზურგზემოგდებულ ოქროსფერ ტალღებს. ახლა, წელმოწყვეტილს, დამარცხებულს, წინანდელი გოროზობა აღარ შერჩენია და კვლავინდებურად

შორიდან ველარ უკაპუნებს თავის ეშვებს თეთრ ხიდს. ამომშრალ კალაპოტში აშოჩრილ ამ სიპ ქვებზე ჩამოვჯდები ხანდახან და... რას ვხედავ? გიჟმაჟი მდინარის ნაცვლად აქა-იქ დამდგარ ტბორებში გოგო-ბიჭები ჭყუმპალაობენ და მის წყალს კოდობუნები დაბზუიან, — თითქოს ცნობილი ხალხური ლექსიდან ამოდებული სტრიქონები იყო ეს სიტყვები.

XIII

არც ქალაქგარეთ ხეტიალს ვივიწყებდით: გელათი, გეგუთი, წყალტუბო, სათაფლია, რიონჭესი, მწვანე ყვავილა, ფერმა და ჭომა, სალორიის ტყე და რამდენი იყო კიდევ, ახლომახლო მდებარე ადგილი და სოფელი...

ელიოზი საბჭოთა არმიის ყოფილი მეთაური იყო. ბუნებითაც სწრაფი და ყოჩაღი. გვიძნელდებოდა მივყოლოდით მის მხედრულ ნაბიჯებს. ერთხელ გელათიდან არც მთავარი გზით წამოსვლის ნება მოგვცა, არც მატარებლამდე მიგვალწევია, — სოხასტერისა და ძველი აკადემიის ნაშთები რომ დავათვალიერეთ და გამობრუნებას ვაპირებდით, მხარი აგვაქცევინა, დავით აღმაშენებლის დროინდელი ქვაფენილით შიგ შუაგულ ტყეში შეგვიყვანა და ეკალბარდებსა და ბზის ბუჩქნარებში უგზოუკვლოდ გვარბენინა ქუთაისისკენ. ძლივსლა ვეწეოდით შალვა კოხობე და მე. ლადო კი ძალზე ჩამოგვრჩა და, ჩვენზე უფრო

ზორბას, გაუჭირდა ხშირ ძეძენარში გამოძრომა. წაღალი და სოლო—სიარულში ვერ იყო ფეხმარდი.

შემდეგ, როგორც იქნა, გაღმა მხრიდან მოვადექით მოწაძეთას და წყალწითელა გამოვტოპეთ. ლაღოს ყიჟინი კი საღლაც ზემოთ, ღიჭიანებში ისმოღა. ძღივს ჩამობობღღა ფერღობზე, ყურსებიღან გამოსულ მატარებელს მიუსწრო და შეუხტა. ჩვენ კი ფეხით განვავრძეთ გზა. სასტიკი რეში წამოგვეწია და დაგვასვეღა. როცა ქუთაისის ბაღთან ჩავიარეთ, ლაღო იჯღა ჭადრის ქვეშ — მერხზე, დასისხღიანებული თითებით ეკღებსა და წაბღლის ბურძღლებს იღებღა წვივებიღან. წვიმისაგან მთღად გაღუმპუღები რომ დაგვინახა, ნიშნი მოგვიგო და შემოგვძახა:

— ო, თქვე სუღეღებო, სუღეღებო, მასე მოგიხღებათ! ამიერიღან თქვენთან წამომსვღელი არა ვარო!...

...მაგრამ სათაფღიას მაინც ერთაღ ვესტუმრეთ 1937 წღის სექტემბერში.

ღიღა იყო მშვენიერი, როცა, თეთრამიწაზე გადავღით, სკუბ-სკუბით შევუყვეით სათაფღიის გზას. მაშინ იქ მანქანები არ დაღიოღა. ურმით ჟიყ-ჟიყს ფეხით სიარული ვამჯობინეთ და ეღიოზი კვღავ მეწინავეღ გაგვიხღა...

ასეთივე მშვენიერი ღიღა იყო 1934 წღის მაისის ერთ-ერთ დაუვიწყარ დღესაც. მაშინ სათაფღილაში მოეწყო ღიღი მასობრივი ექსკურსია (ეს

ჩვენი მარჯვე კოლია ცხაკაიას ინიციატივა იყო). რედაქციამ საექსკურსიოდ შეჰყარა ქუთაისის მოწინავე საზოგადოება. აქ იყვნენ: მწერლები, მსახიობები, ჟურნალისტები, სტამბის მუშები, კულტურისა და განათლების მუშაკები, პარტიული და პროფკავშირული ორგანიზაციების წარმომადგენლები.

ერთი დიდი ურმით აზიდეს საკმაო სურსათ-სანოვაგე და, გამოქვაბულის, დინოზავრების ნაკვალევთა და მთელი ნაკრძალის დათვალიერების შემდეგ, ზედ გამოქვაბულის შესასვლელთან, მწვანე მდელოზე — დელის პირას გაიმართა სახელდაბელო ბანკეტი. ასეთი დიდი თავყრილობა ჯერ არ ენახა ძველი სათაფლიის მიდამოებს.

უსაზომო იყო პეტრე ჭაბუკიანის სიხარული: იმ დღეს საბოლოოდ ირწმუნეს და დაუფასეს ამაგი, საქვეყნოდ ცნობილი გახადეს მისი ღვაწლი. მან ხომ პირველმა აღმოაჩინა გამოქვაბული, უშიშრად შევიდა შიგ, და კაცთა შორის პირველმა იხილა ეს ზღაპრული სილამაზე!

მისი მოვლილი და გადარჩენილი იყო ირგვლივ ასეულ ჰექტარზე გადაშლილი იშვიათი ხეებით, ნადირითა და ფრინგლით საგსე ნორჩი რყის ნაკრძალი. დაბოლოს, მას ეკუთვნოდა მნიშვნელოვანი აღმოჩენა სათაფლიის პლატოზე: დინოზავრთა საიშვიათო ნაკვალევი...

რამდენი შრომა და გარჯა შეაღია ყოველივე ამას ჩუმმა და დაუღალავმა პეტრემ. რამდენი დევ-

ნა და დამცირება განიცადა ზოგიერთი უმეცარი და უმადური არაკაცისაგან! ერთ დროს ცილიც კი დასწამეს, ეს ნათესურები თავის ხელით ამოსჭრა და ახლა დინოზავრების ნაკვალევად ასაღებსო. მაგრამ შემდეგ, როცა, იმავე პეტრეს ინიციატივით, ათასწლეულობით დაზვინული მიწა გადაფხიკეს და გააშიშვლეს კირქვიანი შრე, კიდევ გამოჩნდა გადაშენებული ცხოველის რამდენიმე ათეული ნაკვალევი და მაშინ ყველაზე მიბრჯნილმა სკეპტიკოსებმაც კი გაკმიდეს ხმა...

მთელი ქუთაისის რჩეული საზოგადოება. თბილისიდან ჩამოსული ამხანაგები და ახლომახლო სოფლების კოლმეურნეები თითქოს საზეიმოდ შეიკრიბნენ აქ, გამოქვაბულის კართან. შიგნიდან კი ათასხმოვანი ექო გუგუნითა და ზრიალ-ზრიალით აბრუნებდა გარეთ მყოფ მოზეიმეთა მჭექარე მრავალყამიერს...

— დასაბამიდან ეს იყო პროეტების სანუკვარი ოცნება: აქოჩრილი ტყის პირას — მწვანედ მობიბინე მინდორი, ზევით — ლურჯი ცა, გარშემო — წითელი დროშები, წინ — ღია ბუნებისკარი, აქვე — გაშლილი სუფრა და ირგვლივ — ამღირობული საქართველოს მზეჭაბუკები და ლამაზები! — აღტაცებით წამოიძახა აქ დამსწრე პროეტმა კარლო კალაძემ.

მან ყველაზე მეტი ირბინა იმ დოქს სათაფლის ბუჩქნარებში, ყველაზე მეტი იხუმრა და ისი-

ამოვნა და ეს მისი ხუმრობა-ბალისი ჯადოსავით გადაედო ყველას...!

და აი, სამიოდე წლის შემდეგ, კვლავ მივდიოდით სათაფლიისკენ, ახლა პეტრე „უპატრონო“ როდი იყო: ნაკრძალს მცველები დაუნიშნეს, მიმსვლელთათვის სათაფლიაში ერთი პატარა სახლი წამოდგეს და დღის წესრიგში უკვე იდგა: მისასვლელი გზის გაკეთება, სინათლის გაყვანა, ნაკვალევის დაცვა...

როცა პეტრე ჭაბუკიანმა რკინით შეჭედილი კარი შეაღო და ჩირაღდნით შიგ შეგვიძღვა, დუმილი და წყვდიადი იდგა სათაფლიის გამოქვაბულში. რამდენიმე საფეხური ჩავიარეთ, ბურუსი გაიფანტა და ქიმერებივით გამოჩნდნენ გოლიათური, თავჩაჩქნიანი სტალაგმიტები. კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი და... ლადომ ველარ გაუძლო, გამოგვექცა.

— არა, ცოცხლად დამარხვა არ მინდა! მზეზე! მზეზე მირჩევნია, წყვდიადი და სიბნელე არ მიყვარსო. — გვერდში მდგომ გრიშა იმედამქეს ხელი წაავლო და უთხრა: — ზევით ავიდეთ, მთაზე! ერთი საქართველოს გადავხედოთო...

მერე, გარეთ რომ გამოვედით, ზემოთ დინოზავრების ნაფეხურებში ჩამდგარიყო, ფეხებს აზმანებდა და ლილინებდა: — აი, ზაზიმ ვარდი...ი, აი, ზაზიმ ვარდი...

გაიღიმა და თქვა:

— ძალიან დიდრონები კი ყოფილან, მაგრამ არც მე მაქვს ნაკლები ფეხების ვერ წარმოვიდგენ,

რომ ერთ დროს ეს იყო ზღვის ნაპირი. ნუთუ
ოდესმე აქ დაალაჯუნებდნენ უზარმაზარი ურჩხუ-
ლები.. მილიონი წლების შემდეგ ნეტავი სად იქ-
ნება ჩვენი ნაკვალევი?

უფრო ზევით ავედით. კლდის წვერს გადავადე-
ქით. ძირს გადაიშალა ვაკე იმერეთი, რიონის ატე-
ხილი ქალები, გაღმა—ისევ იმერეთი, მარჯვნივ —
წარმტაცი გურია და, სულ ზევით, შორს — აჭარა-
ახალციხის ლურჯი მთები, აქა-იქ თოვლით ოდნავ
შევერცხლილი ტაფელვანი და ლამაზგორი.

ლადომ თვალი შეავლო კავკასიონის მწვერ-
ვლებს. მზის სინათლეზე თვალს სჭრიდა მათი ელ-
ვარება და სისპეტაკე.

— აი, ქუთაისზე გადმომხობილი ხვამლი, —
შესძახა მან. — იმ შავი მთის ძირშია ჩემი ბარდნა-
ლა! ახლა დახედეთ რიონით დასალტულ იმერეთს:
აქეთ წყალტუბო, ხომული, გუმბრინი, იქით —
რიონი, გოდოგანი, ნაგარევი, ზემოთ ელავს გელა-
თი, შუაში გაწვდილა ჩვენი ქუთაისი, პირდაპირ —
ბაკისუბანი, უკანეთი, მესხეთი და, შორს, ერთმა-
ნეთზე მიჯრილ ამწვანებულ მთებს გადაღმა... ისევ
მესხეთი, დიდებული ძველი მესხეთი.

უცებ, სულმოუთქმელად, ლექსი წარმოთქვა,
ილიას „იანიჩარი“.

ელიოზს ცრემლნარევი ღიმილით აუციმციმდა
პენსნეს შიგნით შებუდებული თვალები და დუ-
ღუნით გაიმეორა ერთი სტრიქონი:

„შენი რაა, რომ ამშვენებ შენს დამღუბველ ოს-
მალეთსა!“

თითქმის ჩურჩულით წარმოთქვა ეს სიტყვები და თხელი პერანგის სახელოებში ჩანდა, თუ როგორ აეშალა და აეძაგრა შავი ბალანი მზისგან გაშანთულ ვაჟკაცურ მკლავებზე (ასე აებურძგნა თმა იმავე მკლავებზე ერთხელაც, როცა ზეინაბისა და ოთარ-ბეგის დიალოგს უკითხავდა „ღალატის“ მეორე მოქმედებიდან პარმენ შელეგიას!).

ამ მომენტის მოსაგონებლად შემდეგ ლადომ დასწერა ლექსი. აქ იყო სათაფლია, დინოზავრები და ქართველთა ნაფეხურები ძველს მიწაწყალზე. ეს ლექსი არ დაბეჭდილა და არც მისი დედანია დარჩენილი. მხოლოდ ქვემომოყვანილი ოთხიოდე სტრიქონი შემორჩა ხსოვნას და ისიც, ალბათ, იმიტომ, რომ მას ხშირ-ხშირად იმეორებდა ელიოზი,— რატომღაც ძალიან მოეწონა:

მინდა იქ ვიყო.

იმ მთებს გადაღმა.

ცხრა მთას გადაღმა. —

იქაც ხომ ჩვენი საქართველოა!

XIV

სათაფლიიდან წყალტუბოში ჩავედით. ბანოჯის გასაყართან ერთი დიდი სატვირთო მანქანა წამოგვეწია და მას შემოვუსხედით. ელიოზის წინადადებით ქუთაისისკენ მატარებლით ვიმგზავრეთ. მას უნდოდა გზადაგზა გეგუთის სასახლეც გვენახა, —

სურდა გაზეთისათვის რამე დაეწერა ამ ისტორიულ ძეგლზე, მაგრამ ქარ-წვიმა წამოვიდა და ეს საქმე სხვა დროსთვის გადაიდო.

ლადოს დარჩა ერთი დაუბეჭდავი უსათაურო ლექსი, სადაც ნახსენებია: ზეცის სიფართოე, ქარის ზუზუნი, ფოთლების თამაში, მთვარისკენ გაშლილი ბილიკები, თეთრქულა ღრუბლების ქარავანი, ლექსის სიყვარული, სიხარული და აღმაფრენა...

ლექსს ბოლოში აწერია: „ეს სტრიქონები დარჩეს იმ დღის მოსაგონებლად, როცა ვიყავით სათათლიაში 1937 წლის შემოდგომაზე და ვიმგზავრეთ წყალტუბო-ქუთაისის მატარებლით ქარსა და წვიმაში. ვუძღვნი პეტრე ჭაბუკიანს, ელიოზ ხუციშვილს, ნიკა აგიაშვილს, გრიშა იმედაძეს, შალვა კობოძეს, პავლე ლომიძეს, დოროთე ეგუტიძეს და კიდევ ბევრ ვინმეს, ვინც ჩვენს შემდეგ ნახავს ამ საუცხოო ადგილებს“.

XV

ქუთაისის ბაღში, ერთი დიდი ჭადრის ჩეროში მიმდგარ მერხზე, უყვარდა ლადოს ჯდომა. ამ მყუდრო ადგილას დაწერა „ჩემი ქვეყნის ოქროყანა“, „ვენახის ქება“, „საგურამოში ხე არის ერთი“, „ეძახის“ და „კოლხიდის“ პირველი თავები. ამ მერხთან მჯდარი მინახავს იგი ხშირად ძველ ჟურნალისტ-მწიგნობარ-მთარგმნელთან — დავით მესხთან ერთად, რომელიც მსცოვანმა პოეტმა დომენტი თომაშვილმა გააცნო მას. მესხთა განთქმუ-

ლი გვარის ამ უკანასკნელ მოპიკანს ძლიერ შეენოდა სადა ქამრიანი კოხტა ჩოხა-ახალუხი, თეთრ-კუმტულიანი ქლალი ქუდი და იმ ქუდის ფერივე მომცრო წვერ-ულვაში. ფრიად პატივსაცემი და დარბაისელი დავითი დაუზარებლად მოუთხრობდა ლადოს თავისი დიდი ოჯახის ამბებს, აცნობდა ამ სახელოვან დაძმათა დაუცხრომელი საქმიანობის ფაქტებს... ბევრ საინტერესოს იხსენებდა თავისი მდიდარი წარსულიდან. მოგონებებით ცხოვრობდა თითქმის ოთხმოც წელს მიღწეული საყვარელი მოხუცი.

ლადოს უნდოდა დაეწერა დიდი წიგნი „მესხების ოჯახი“. ქუთაისში ყოფნისას, და შემდეგ თბილისშიც, აგროვებდა მასალას, ეცნობოდა სათანადო ლიტერატურას, მაგრამ ეს განზრახვა ვერ შეასრულა. მხოლოდ მისი უბის წიგნაკში არის რამდენიმე ჩანაწერი ჩვენი კულტურისა და ხელოვნების ამ თავდადებულ მოამაგე ადამიანთა ყოფაცხოვრებიდან. ესაა დავით მესხთან საუბრების კვალი.

XVI

ერთხელ, ნაშუადღევს, როცა ძლიერ წვიმდა. ფანჯრიდან სამგლოვიარო პროცესია დავინახეთ. რედაქცია იმ წელს მაშინდელი პარიზის კომუნის მოედანზე იყო მოთავსებული — საქალაქო საბჭოს შენობაში—და ფანჯრებით ლიბკნეხტის მოასფალტებულ ქუჩას გადაჰყურებდა თავიდან ბოლომდის:

მიასვენებდნენ ვილაც მოხუც ქალს. ყველა გამცილებელს შავ-შავი ქოლგები გაეშალა და ამ სასტიკ თავსხმაში გასაოცრად აუჩქარებელი ნაბიჯით მიყვებოდნენ პირახდილ კუბოს.

თითო-ოროლას გარდა, ადამიანები არ ჩანდნენ, რადგან ზემოდან დავყურებდით მათ. მხოლოდ ერთ მთლიან მასად თუ მორგვად ქცეული და ერთმანეთზე დაუსრულებლად და მჭიდროდ მიკრულ-გადაბმული, წვიმისაგან გაკრიალებული უამრავი შავი ქოლგა, ტორტმანითა და ტაატით მიიზღაზნებოდა ჩვენს ქვემოთ, შუა ქუჩაში, ჭიყელასავით წაგრძელებული. ეს იყო რაღაც უჩვეულო სანახაობა.

უცებ პროცესიას ერთი პლაშჩიანი მაღალი კაცი გამოეყო თუ ჩამორჩა. თითქოს თვით პროცესიის ამ მდორე მდინარემ გამორიყა იგი ქუჩის ნაპირას, და მისთვის ყურადღება აღარავის მიუქცევია. ფეხის თამაშ-თამაშით ტროტუარზე ავიდა და ხან ერთი ხის ძირს შეეფარა, ხან მეორეს. იმ დუღა ხალხში, ალბათ, მარტო ის იყო უქოლგო. სხვის ქოლგებს შეფარებული — უფრო გაწუწულიყო. მეტი ვეღარ გაეძლო ქოლგებიდან ჩამონადენი წვიმისათვის და, ეტყობოდა, ახლაც წვიმას ემალებოდა. ბოლოს „ტორგსინის“ მაღაზიის წინ მოპცრო აივანს შეაფარა თავი, მხრები შეიფერთხა, ნაწვიმარი ქუდი მოიხადა და მაგრად დაბერტყა.

— არიქა, გალაკტიონია, გალაკტიონი! — შესძახა იმ დროს რედაქციაში მყოფმა მამია ასათიან-

მა, სწრაფად დაეშვა კიბეზე და წამსვე ქუჩაში გა-
ჩნდა.

პარიზიდან ახლადდაბრუნებული გალაკტიონ
ტაბიძე, თურმე, წყალტუბოში ისვენებდა. იმ დღეს
ნაცნობი ქალის დაკრძალვაზე ქუთაისს ჩამოსუ-
ლიყო.

რამდენიმე წუთის შემდეგ რედაქტორის კაბი-
ნეტში იჯდა იგი განიერ დივანზე, საუბრობდა,
თავისებურად ენაწყლიანობდა და რედაქციის მუ-
შაკებს მოუთხრობდა და უზიარებდა პარიზის ამ-
ბებს.

წვიმა რომ შეწყდა, ქალაქის ბაღში მასთან და
იუზა ზარდალიშვილთან ერთად რამდენიმე მწე-
რალმა და რედაქციის თანამშრომელმა ფოტოსუ-
რათი გადაიღეს.

...როცა, ორმოცდაათიანი წლების დამდეგს,
გალაკტიონმა თბილისში, ბექდვითი სიტყვის კომ-
ბინატის კლუბში, თავისი ცხოვრებისა და შემოქ-
მედების ამსახველი გამოფენა მოაწყო, და სახლი-
დან მოტანილი უამრავი მასალით აავსო და მორ-
თო დარბაზი, სტენდზე გაიელვა ქუთაისის ბაღში
იმ მოწყენილ დღეს გადაღებულმა ჩვენმა სურათ-
მაც. გალაკტიონი ყოველთვის გულდასმით აგრო-
ვებდა ყოველგვარ მასალასა და საბუთს და ქალა-
ლის უმცირეს ფარატინსაც კი არ ჰკარგავდა, თუ
იგი ოდნავ რაიმეთი მაინც იყო დაკავშირებული
მის ცხოვრებასთან... ამ სურათზე, ფოტოგრაფ და-
თიყო მხეიძის მიერ, გალაკტიონთან ერთად, აღბეჭ-

დილი არიან იუზა ზარდალიშვილი, გიორგი ჯიბლაძე, პარმენ შელეგია, მამია ასათიანი, ბონდო კეშელავა, იროდიონ ხანთაძე, მიშა დავითაშვილი და სხვები. გალაკტიონმა იქვე ცალკე გადაიღო სურათი: დგას ხის ძირში იგი, ჩვენი თაობის ყველაზე ხმამაღალი მომღერალი, და თითქოს უხარია, თავი რომ დააღწია იმ სამგლოვიარო პროცესიას და იქვე, მასთან ახლოს, დგანან მისი პოეზიის თაყვანისმცემლები...

სალამოს რესტორან „აზიურში“, სახელდახელოდ გაშლილ სუფრასთან, დაიღია პროეტა მეფის შემოქმედების სადღეგრძელო. ითქვა, რომ ჩვენში — ცოცხალ პროეტა შორის — მას ბადალი არ ჰყავდა.

„ეს მართალია, — აღტაცებით წარმოთქვა იმ სუფრის თამადამ — იუზა ზარდალიშვილმა, — დიდია ჩვენი გალაკტიონი!“ და თავისი სიტყვა დაამთავრა აკაკიზე ნათქვამი გალაკტიონისავე სტრიქონებით:

იქნება ჩვენთვის. იქნება ჩვენში,
იქნება ჩვენთან მარად და მარად,
ჩვენი ფიქრების სიდიადეში
ჩვენი სიზმრების ლურჯ ნიაქარად!

ბავშვივით აღფრთოვანებულ-აფოფინებული გალაკტიონი სვამდა სამადლობელს, თავდავიწყებით ეხვეოდა იუზას და სახემღიმარე აკანტურებდა თავს:

— ვუყვარვარ საქართველოს... ვუყვარვარ ყველას — ჩემს ქუთათურ ძამიკოებს! — ამბობდა ის და თვალცრემლიანი იყურებოდა სადღაც შორს, ჩვენ თავებს ზემოთ.

მერე, უკვე ღამით, როცა პარმენ შელევგიამ მანქანაში ჩასვა იგი და, ისევ ამოვარდნილ ქარსა და წვიმაში, წყალტუმბოდის მიაცილებდნენ, გზაზე არავისთვის ხმა არ გაუცია, გარინდებული იჭდა საჭესთან, ჩვენი რედაქციის შოფერ გოგი ვარძიგულოვის გვერდით, და გაპყურებდა ღვართქათით წალეკილ შარას, დროდადრო რომ გაიელვებდა ღამეში მანქანის ფარების შუქზე.

გუდრონირებულ გზატკეცილზე მიჰქროდა ჩვენი მკვირცხლი „გაზი“. სასტიკი ქარი ტყვიასავით უშენდა მანქანას წვიმის მსხვილ-მსხვილ წვეთებს, თითქოს შრაპნელით უცხრილავდა თხელ ფერდებს და აგლეჯდა ბრეზენტის მსუბუქ სახურავს: გალაკტიონი კი ყურს უგდებდა ქარწვიმის სტვენასა და ხმაურს, ხანდახან ხელის აქნევით, თითქოს რომელიღაც უცხო ენაზე, ჩვენთვის გაუგებარი სიტყვებით, წამოიღიღინებდა რაღაცას და ისევ დუმდებოდა.

პარმენ შელევგიამ წაიჩურჩულა: ნახეთ, გალაკტიონი ახლა თავის სტიქიაშია შესული. ჩვენი ადარაფერი ესმის. ამ წუთს მხოლოდ ეს შავად მღელვარე ბნელი ღამე, ქარი, წვიმა და მანქანის ეს თავაწყვეტილი სრბოლაა მისთვის მთელი პოეზია და ცხოვრებაო.

რამდენიმე დღის შემდეგ ქუთაისის თეატრში გამართულ საღამოზე გალაკტიონმა წაიკითხა „მთაწმინდის მთვარე“, „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“, „პოეზია, უპირველეს ყოვლისა“ და რამდენიმე ახალი ლექსი, რომლებმაც შემდეგ შეადგინეს, ერთი მთლიანი ციკლი „შორი გზები მოვიარე“. ეს იყო პარიზის მსოფლიო კონგრესზე ყოფნისას პოეტის დაკვირვებული თვალით დანახული ამბები და იქ მიღებული შთაბეჭდილებები.

საზოგადოების თხოვნით ამ ლექსებს მიაყოლა „წყალტუბოდან ქუთაისში მიმავალი ქარო“.

ეს უკანასკნელი, თითქმის თხუთმეტიოდე წლის წინათ დაწერილი ლექსი, ახლა თითქოს ეხმაურებოდა და იგონებდა იმ დღეს, როცა აეტორი ჩვენს რედაქციას ეწვია და მერე წყალტუბომდის მივაცილებდით ქარსა და წვიმაში...

ლადო ასათიანს გამორჩა ეს ამბები. შეუძლოდ იყო და იმ კვირაში სახლიდან არ გამოსულა. ასეთ შემთხვევას კიდევ რამდენიმე წელი უნდა ველოდოო, — წუხდა და ნანობდა მერე.

XVII

ლადომ იცოდა წიგნების ამოჩემება. ხან სტენდალის „წითელი და შავი“ ეჭირა ხელში, ხანაც „ქართლის ცხოვრება“, ან თედო ჟორდანიას „ქრონიკები“. ერთ ხანს სულ მ. ჯანაშვილის „საქართველოს ისტორიის“ ქრონოლოგიურ ტაბულებსა

და რუკებს ჩაჰკირკიტებდა და თანმიმდევრულად იცოდა: რამდენი ვახტანგი, რამდენი დავითი, კონსტანტინე, გიორგი თუ ალექსანდრე იყო ბაგრატიონთა სამეფო სახლში. ამ მხრივ მარტო გიორგი ნაფეტვარიძე თუ შეეცილებოდა, — მასაც, ლადოსავით, უყვარდა ძველი საქართველოს ამბები.

ბოლო დროს ლადო უბით დაატარებდა ტიციან ტაბიძის ლექსებს.

მე იგი მიყვარს, ვისაც უყვარდა
თავისი ქვეყნის ხალხი და მიწა,
ვისაც სახელი შორს გაუვარდა,
ვინც კაცი იყო და ლექსად იქცა, —

შემდეგ დაწერილი ეს სტრიქონები უდროოდ დაღუპულ ტიციანზეა ნათქვამი.

— ადამიანს ყველაფერი უნდა, მთელი ქვეყანა, — მითხრა ერთ დღეს. — ვიწრო და ცოტა არ ყოფნის, სულს უხუთავს. ამას — წიგნებში ამოკითხულ სიტყვებს გეუბნები, მაგრამ ჩემი ნათქვამით მგონია. უკეთესს მე ვერ ვიტყვი. შევიძინე მომზენი და ჰიბონი, პლუტარქე და ფუკიდიდე, — რომი და საბერძნეთი ჩემია მთელი სიგრძე-სიგანით. მშვენიერია პლატონის დიალოგები, მიტაცებს სოკრატეს უკანასკნელი დამე, მომხიბვლელია დიოგენის ახირებული ცხოვრება. „დანაშაულისა და სასჯელის“ კითხვის შემდეგ ველარ დავიძინე. საბას ლექსიკონს პოემასავით ვკითხულობ. ეს წიგნები ამომათავებს და ბოლოს მომიღებს. თითქოს ჯარ-

ჯარად შემომესიენ: მეფისტოფელი — ქვეყნის მწგრეველი და კაცობრიობის მტერი, ყველაფერში ცუდს რომ ხედავს, ჰამლეტი — გაუბედავი და მართლა ბრძენი სულელი; ყოველთვის საყვარელი და საბრალო დონ კიხოტი; მაგრამ ყველას მიჩვენია... არ გაგიკვირდეს: ჩვენი ხევისბერი გოჩა ისტორიული გმირებიდან — დიმიტრი თავდადებული.

ერთ ზამთარში სულ ედგარ პოს, შელისა და ვერლენის ლექსთა წიგნებს კითხულობდა. ჯიბეებში ხელჩაწყობილი, ილიაში ამოდებული წიგნით, ყელზე კაშნეშემოხვეული და თავშიშველი, დადიოდა ქუჩებში და ნელი ხმით, მარცვალ-მარცვალ, ღიღინებდა საყვარელ ავტორთა ლექსებს. ამისთვის იგონებდა სხვადასხვაგვარ საკუთარ მოტივს, ერთ ხანს სულ აკაკის ლექსებს იმეორებდა, სხვა დროს — ბარათაშვილის „შევიშრობ ცრემლსა“ და „დამქროლა ქარმან სასტიკმან“. რამდენიმე კვირას რუსულად, თითქმის სრულიად უმოტივოდ, დუდუნებდა ბლოკის სტრიქონებს:

Ночь, улица, фонарь, аптека,
Бесмысленный и тусклый свет.
Живи еще хоть четверть века,
Все будет так—исхода нет!
Умрешь—начнешь опять сначала
И повторится все как встарь:
Ночь, ледяная рябь канала,
Аптека, улица, фонарь.

დაცულია ქალაქის ფურცლები, სადაც ლადოს კოხტა ხელით რამდენიმეჯერაა გადაწერილი ეს ცნობილი ლექსი. „წითელი და შავი“ რომ გამოჩნდა ქუთაისში, ხელიდან აღარ იცილებდა: — რუსულადაც წამიკითხავს, მაგრამ — როცა ფრანგული არ იცი კაცმა, უმჯობესია — ქართულად წაიკითხო, — ამბობდა იგი. ამ დროს ეკუთვნის შ. კოხტისაგან ლადოზე ხუმრობით თქმული:

ყელზე გაქვს კაშნე აქლემის ყელის,
ჯიბეს გიწყვია ორივე ხელი,
ილიაში კი — პოე და შელი,
ხარ შენ ეული, გიყი და ხელი,
ლაღიმიეა შენი სახელი:.

1940 წლის 9 აპრილს ქობულეთში გადაღებულ ფოტოსურათზე მას, მართლაც, ჯიბეში უწყვია ორივე ხელი და — თავშიშველს — აქლემის ყელის ბეწვისაგან მოქსოვილი კაშნე მოუხვევია კისერზე. მხოლოდ ილიაში არა აქვს არც ერთი წიგნი.

ლექსის წერის დროს არ მინახავს სერიოზულად დაფიქრებული. ყოველთვის ღიმილი დასთამაშებდა სახეზე. დასწერდა სტრიქონს, გადაშლიდა, კვლავ გადასწერდა, წაიკითხავდა და თუ მოეწონებოდა, თავისებურად ჩაიქირქილებდა, ან ჩაილილინებდა, რაღაც გულჩათხრობით, ბავშვური ტკბილი ხმით ჩაილულუნებდა მთელ ბწყარებს, თან ცეცხლს აკვესებდა თვალებიდან. უხაროდა ლექსის წერის პროცესი.

ტოლ-მეგობრებთან ყოფნისას არასოდეს მოწყინდებოდა პოეზიაზე საუბარი და ამხანაგ პოეტთა ლექსების კითხვა. საკუთარ ლექსებს ძნელად კითხულობდა, კარგად არ გამოუდიოდა. თავის თავზე დიდი წარმოდგენის არ იყო, მაგრამ მაინც ამაყად იცოდა თქმა: „ერთ ხანს ვწერ, ვიცი, ბევრი კარგი რამ გამომივა, თუ არადა... ზოგიერთივით მწერლობას არ შევებერდები, არ ჩავაფრინდები ამ ლიტერატურას ისე, როგორც ეგნატე ნინოშვილის ივანე — ტივის ხეს პალიასტომის ტბაში. ისე კი ბევრი რამ მაქვს სათქმელი, საოცნებო და გასაკეთებელი. მინდა ერთი კარგი წიგნის ავტორი მაინც ვიყო. „ასათიანური“ უნდა დავარქვა და შიგ ჩავწერო ყველაფერი ლექსად და პროზით“.

VXIII

ქუთაისის გაზეთის 1936 წლის 5 მაისის ნომერში მოთავსებულია ლადო ასათიანის პატარა წერილი „ეს სიხარული შენ მომიტანე, ჩემო გაზეთო!“ აქვეა დავით მხეიძის მიერ გადაღებული მისი ფოტოსურათიც. ესაა ლადოს პირველი სურათი — საერთოდ — ჩვენს პრესაში მოთავსებული.

„პირველად ჩვენი გაზეთის ფურცლებზე ვიგრძენი დაბეჭდილი სტრიქონების ეშხი, — წერს იგი, — და დღეს, როცა ბოლშევიკური პრესის ოცდამეოთხე გაზაფხულთან ჩემი ცხოვრების მეცხრამეტე გაზაფხულსაც ვზეიმობ, არ შემეძლია სიყვარულითა და ჯერ არგანდო-

ლი ალტაცებით არ მივესალმო ბოლშევიკური პრესის წან-
მაგარ თაობას. და განა სასიხარულო არაა? განა უამესი
ჟრუანტელის მომგვრელი არაა, როცა შენი ლექსები დი-
ლით შენზე უფრო ადრე გამოვლენ და მერე სად? ყვაეი-
ლებით შემორკალულ ინდუსტრიულ ქალაქში მე ეს სი-
ხარული განვიცადე, მე ამ სიხარულს კიდევ განვიცდი. ეს
სიხარული და ალტაცება შენ მოიტანე ჩემთვის, ჩემო გა-
ზეთო, და ამიტომ ეს სიტყვაც შენი დღეგრძელობისა და
შენი გამარჯვებისა იყოს!

მოხდენილად უთქვამს ერთ მწერალს: არსებობს
ღრმა სიხარული და ღრმა სევდა. ასეთი სიხარული და
ასეთი სევდა უტყვიანო. უკანასკნელზე რა მოგახსენოთ,
ხოლო პირველს (ღრმა სიხარულს) ახლა განვიცდი, მა-
მუნჯებს ეს სიხარული, მაგრამ მაინც ვმღერი და როგორ
არ ვიმღერო, როცა.

ზევით ცა მხურავს კრიალა, ღია,
ირგვლივ მთებია მკერდდაგლეჯილი.
ჩემი სამშობლო იალაღია,
ზედ საამური ხარობს ჭეჯილი;
და თუ მოაწყდა მტერი იალაღს,
ვერ შეძლოს გულმა ბოდმის დატევა,
მოვიხმარ ლექსებს, როგორც იარაღს,
მოვიხმარ ლექსებს, როგორც სატევარს!

შემდეგ ამ წერილისა და ლექსის ავტოგრაფი
გადმომცა ჩვენი კომკავშირული პრესის ძველმა
მუშაკმა და ჟურნალისტმა, ლადოს მეგობარმა —
რაჟდენ გაბეჩავამ წარწერით: „თუ ამ წერილის
ავტორს თაობები შეინახავენ, შეცდომა არ იქნება.
თვით წერილი სანდო არქივს ებაროს“.

ძველი ქურნალისტი ელიოზ ხუციშვილი ჩვენი რედაქციების დაუღალავი და გამოცდილი მუშაკი იყო. სად არ წავიდოდა იგი კარგი საგაზეთო მასალისათვის. მისთვის სულ ერთი იყო დარსა და ავდარში ფეხით თუ მატარებლით, ცხენით თუ ეტლით მგზავრობა, ოღონდ რაიმე „საკბილო“ მოეგდო ხელში. ერთხელ მთელი საათობით აწკრი- ალებდა ტელეფონის ზარს, მაგრამ ვერაურობით და- უკავშირდა წყალტუბოს, რაღაც ცნობა უნდოდა გაზეთისათვის. კოკისპირული წვიმა იყო და „ქუ- თათური“ ქარი მიწაზე აფენდა ხეებს. ხაზი არ მუშაობდა. ხმაამოუღებლად წამოდგა ელიოზი და... ყველას ეგონა, მეორე ოთახში გავიდაო. მაგ- რამ, როცა ისევ მალე შემოიჭრა — მთლად გაწუ- წული და თვალებგაბრწყინებული, მიხვდნენ, იმ თავსხმაში წყალტუბოში გაქცეულიყო მასალის მოსატანად.

მეორეჯერ, როცა საბჭოთა კავშირის უმაღლე- სი საბჭოს დეპუტატთა არჩევნები მიმდინარეობ- და და ამისთვის სპეციალური ნომერი მზადდებო- და, ელიოზმა მზა მასალა რედაქციის მდივანს მა- გიდაზე დაუწყო და გვითხრა:

— აბა, თქვე... გიყებო, უჩემოდ არ მოიწყი- ნოთ. ახლავე მოვალ. აგერ სადგურისაკენ გავი- სეირნებ, ვნახავ, როგორაა საქმე...

მალე აწკრიალდა ტელეფონი და, ელიოზი რე- კავდა... მესტიიდან იეს იყო სარეკორდო ამბავი

ჩვენს მაშინდელ რეპორტიორულ პრაქტიკაში. იმ
ნომერში მესტიიდანაც მოთავსდა ელიოზის მიერ
სასწრაფოდ მოწოდებული მასალა და თვით ელიო-
ზი კი იმავე საღამოს სტამბაში თავს დასტრიალებდა
გაზეთს. პირდაპირ გაჭირვების ტალკვესი იყო
ჩვენი ყოჩაღი ელიოზი!

ლადოს უბის წიგნაკში შემონახულია ერთი ჩა-
ნაწერი ამ შემთხვევის გამო:

ბომ ყოფილა ელიოზი
მუნ საქმე ჰქნა ბლესტიაში..
წამს გაფრინდა მესტიაში,
გენიოსზე გენიოსი?

XX

1936 წლის ზაფხულზე ლადო რამდენიმე ხნით
თავის საყვარელ ბარდნალაში წავიდა. ხშირ-ხში-
რად აგზავნიდა ლექსებსა და ბარათებს. ძალიან
უყვარდა წერილების ლექსად მოწერა. ერთი ასე-
თი წერილი გამოგზავნილია 1936 წლის 23 ივლისს,
სადაც მისთვის ჩვეული ჰუმორითაა შეზავებული
სტრიქონები:

მთაში წვიმს და გარს მარტყია დარწეული ნისლის აფრა,
მოდის ჩემთან შენი სახე, ასე ტკბილად, ასე მძაფრად.
მთაში წვიმს და თხმელის შქერში შავი შაში მღერის წყნარი.
შენ მოდიხარ, ლხენით ხელს შლი, გზიბლავს მთა და
ცხენისწყალი.

გუშინ მთიდან ნისლის ფთილა გადმოფრინდა იმერეთში,
მას საღამო დაეაბარე შენთან, ჩემი მძიმე ლექსით.

თუ მოვიდა? მოვიდოდა, რა ეშმაკი დაუშლიდა!
და მეგობარს. მასწავლებელს, ლხენით მკლავებს გაუშლიდა.
სალამი და გამარჯობა ქუთაისის ქუჩის პალმებს,
სალამი და გამარჯობა: გოგის, პეტრეს, პლატონს. პარმენს,
და პოეტებს ქუთაისის — „ჩაპაის“ და „ჩაის“ რითმით,
მელანდება. მაქ ერთ-ერთი დამკლავი და რითმებს ითვლის.
პარმენს სთხოვე, მაპატიოს, რომ იმ მწკრივში ბოლოს მოხვდა.
ეს, ძვირფასო მეგობარო, რითმისათვის მარცხად მოხდა.
ელიოზს! კი... ვერ მოვაწყვე. სულ რითმების გაღმა რჩება,
გთხოვ, გადასცე მას ულექსოდ სალამი და გამარჯვება
სხვა... როგორ ვარ?—არა მიშავს, ვწერ, ვკითხულობ.
ვთარგმნი პუშკინს,

ერთი ლექსიც მივუმატე ჩემს „პოეტურ მარაგს“ გუშინ.
მითხარ, გოგიმ ჩემი ლექსი თუ გადასცა მემანქანეს?
თორემ მოვალ აგვისტოში, ძმაო ნიკა. მე მაქანე.
ბასრ სატევარს დავიკიდებ და „მტრისაკენ“ შევაქანებ.
და ვუგზავნი გოგის „იმ“ ლექსს. წაიკითხეთ. ჩემო ნიკო,
თუ რაიმე ეკუთვნოდეს, თუ რაიმეს ღირსი იყოს...
შენ საბავშვო ლექსს გიგზავნი. გაუგზავნე იგი მარგოს 2,
იქნებ ჟურნალს გამოადგეს. დაბეჭდოს და რამე არგოს.
სხვა, რაც კაცის გულში არის. ასე მალე ვინ აჩვენოს?
კარგად იყავ და, რაც გთხოვე. შემისრულე. ნიკა ჩემო.
შალიკოსაც¹ მიესალმე. ჩვენთან ხშირად მოსადილეს,
ალბათ ახლა, უჩემობით, ზის და ცრემლით ჰმოსავს დიღებს...

¹ აქ მოხსენებული არიან რედაქციის მაშინდელი მუშაკები: გიორგი ჯიბლაძე, პეტრე ბახტურიძე, პლატონ გუღუა, პარმენ შელეგია და ელიოზ ხუციშვილი.

² მარგო თომაძე — მწერალი და კომკავშირული პრესის ძველი მუშაკი. იმჟამად ჟურნალ „პიონერის“ რედაქტორი.

³ შალვა კობაძე.

წერილს თან ახლდა ლადოს მიერ ნათარგმნი მამინ-სიბირიაკის „ემელია მონადირე“, პუშკინის რამდენიმე ლექსი („მე და შენ“, „გამოღვიძება“, „ბოშები“) და მისივე მოთხრობები „ქარბუქი“ და „სადგურის ზედამხედველი“.

ეს თარგმნილი ნაწარმოებები არსად არ დაბეჭდილა. ხუთი მათგანი ინახება ლადოს ქალაქებში, „ქარბუქი“ კი არსად ჩანს.

X XI

ბოლო ხანებში ლადო ასათიანს ძლიერ გაუჭირდა ცხოვრება. ზოგიერთმა ვერ გამოიჩინა მისადმი გულისხმიერი დამოკიდებულება. ბევრი ამხანაგისაგან დააკლდა მას დროზე ნათქვამი ალერსიანი სიტყვა: მორალური მხარდაჭერა, მეგობრული დახმარება.

ამის წინა წლებში ვანიონ დარასელი და მამია ასათიანი იყვნენ მისი ქომაგები, — დიდად უწყობდნენ ხელს და ეხმარებოდნენ ნიჭიერ ახალგაზრდას. ლადოს ყოველი ლექსის წაკითხვის შემდეგ მამია ასათიანი მუდამ ხალისითა და ვაჟკაცურად აბიჯებდა ფეხს მიწაზე და ცას შეჭხაროდა აღტაცებული.

მაგრამ 1935 წლის შემოდგომიდან ვანიონ დარასელი „ქართველი ჩაპაევის“ კვალის საძებრად გაემართა და გზადაგზა, გემ „საქართველოს“ ბაქნიდან, უცნაურად გრძელ-გრძელ და საქართვე-

ლოს მონატრებული ალერსით სავსე წერილებს სწერდა ბონდო კეშელავას, პარმენ შელეგიას, პეტრე ბახტურიძეს და სხვებს. მეტად მომხიბვლელი და სახალისო იყო ვანიონის მოგზაურობის ამბავთა კითხვა. ამ ბარათებში ერთმანეთს თანმიმდევრულად ცვლიდნენ ქალაქები: სოხუმი, გაგრა, ტუაფსე, ნოვოროსიისკი, ფეოდოსია, სევასტოპოლი, ევპატორია, ოდესა, კიევი და... ბოლოს, როსტოვი. ყველა ქალაქი რაიმეთი თავის საყვარელ ქუთაისს აგონებდა ვანიონს; იგი როსტოვის პედინსტიტუტის ლიტერატურული ფაკულტეტის სტუდენტი გახდა და თავდადებით აგროვებდა მასალას ვასილ კიკვიძეზე...

ლადომ ნაწილობრივ თავი მიანება რედაქციაში სიარულს და უპატრონო ბავშვივით მთლად ბედის ანაბარა გახდებოდა, მაგრამ კიდევ ჰყავდა გულშემატკივრები — სტუდენტობის ამხანაგები: შოთა ქურიძე, ლევან კიკნაძე, მიშა ალავიძე, გიორგი შალამბერიძე, ნელი დუმბაძე, მარო ტრაპიძე, ქეთო და ზინა ხონელიძეები, ბესო ზონენაშვილი, მარო ბარჯაძე, აქვსენტი მიშველაძე; პოეტები: ბონდო კეშელავა, გრიშა იმედაძე, გიორგი ნაფეტვარიძე; რედაქციიდანაც ხელს უწყობდნენ: რედაქტორი პარმენ შელეგია, გიორგი ჭიბლაძე, პეტრე ბახტურიძე. განსაკუთრებით უყვარდათ და კარგი ამხანაგობა გაუწევიათ მისთვის შალვა

დოლობერიძეს, შალვა კობოძეს და გიორგი ნაფეტ-
ვარიძეს. უკანასკნელი პირდაპირ აღმერთებდა მას-
ზე ორიოდე წლით უფროს მეგობარს, — ბავშვი-
ვით შექტოფინებდა თვალეზში. ბევრჯერ მინა-
ხავს ორივენი „ცისფერ კაფეში“, მაგიდასთან მიმ-
ჯდარნი, გულჩათხრობილად მოუბარნი პოეზიასა
და „სხვა საოცრებაზე“. როგორი ხალისით და
სიყვარულით აწოდებდნენ ერთმანეთს პურ-მა-
რილს, სთავაზობდნენ სასმელს და შეექცეოდნენ
მეგობრულად

XXII

გიორგი ნაფეტვარიძე ყოველთვის მოკრძალე-
ბული იყო უფროს ამხანაგებთან და თანატოლებ-
თან საგულიგულო საუბარი უყვარდა. მის თაფ-
ლისფერ თვალეზს, როგორც საერთოდ იციან
თქმა, თითქოს დაჰკრავდა აუხდენელი ოცნების
იერი, კვალი თუ ნიშანწყალი. კაი დარდიმანდი
და თმაქოჩორა ბიჭი იყო და ღიმილიც შვენოდა
და დაფიქრებაც ოდნავ ნაყვავილარ სახეზე.

ვანის დაბურულ ტყეებსა და რიონის ჭალებში
თავისუფლად გაზრდილი და სკოლის მერხიდან ახ-
ლადწამოფრენილი მოვიდა იგი ქუთაისის პედინ-
სტიტუტში. იქ დაუახლოვდა ლადო ასათიანსა
და მის ამხანაგებს.

„ქუთაისში, ყვავის ბუდეში, მოპოეტო ბა-
ხალას“, — ხუმრობით სწერდა ის ლადოს თავის
„მისამართს“ 1938 წლის 28 სექტემბერს თბილის-

ში. ორივეს უყვარდათ ქუთაისი, მათი სტუდენტობის აკვანი, აქ ჰყავდათ ბევრი მეგობარი.

როგორი მტკიცე რწმენით მიმართა გ. ნათეტვარიძემ თანაკურსელებს 1939 წელს გამოსაშვებ სადამოზზე:

ღარეყავს უამი, ჰლაროსნები
კვლავ შევიყრებით მშობელ მიწაზე...
ჩვეულ ხალისით, ჩვეულ ოცნებით
კვლავ სტუდენტობის დრო გავციტაცებს.

მაგრამ „მშობელ მიწას“, ე. ი. ქუთაისს, ის აღარ დაბრუნებია. თითქოს თავისთავზე თქვა წინასწარ, 1938 წელს:

ბევრი წასულან ჟარისკაცებად.
მაგრამ ცოტანი დაბრუნებულან...

ზშირად გამიგონია მისგან ლილინით თქმული:

ძნელია მოკედეს ვაქცაცი.
უღროდ დაიკარგოსა,
მისი კოკობი უღვაში
მიწაში ჩაიმარხოსა...

ორივემ საყვარელ სასაუბრო ხაგნად გაიხადეს პოეზია და ლექსები, კარგი ლექსები. გ. ნათეტვარიძემ ნახა „სიტყვა და საქმეში“ დაბეჭდილი გრიგოლ აბაშიძის „Red Front“, და შემდეგ სულ იმეორებდა:

თავები, მარად კეთილშობილნი,
სიმღერით ავლენ სასრჩობელაზე, —

— აი ეს მესმის! ხომ ვაჟკაცურია? თუ ქვე-
ყანას დასჭირდება, ჩვენც ასე მოვიქცევით, — ამ-
ბობდა ის აფრთოვანებული. ახალგაზრდა პოე-
ტებიდან მაშინ ყველაზე უფრო მათ გ. აბაში-
ძე მოსწონდათ. ლადო ასათიანმა „მნათობის“
ერთ-ერთ ნომერში წაიკითხა მისი პოემა „უკანასკ-
ნელი ხატისკაცი“, ბევრი ადგილი ზეპირად ის-
წავლა და ძლიერ უნდოდა ავტორის გაცნობა. ეს
ქუთაისში არ მოხერხდა და მხოლოდ თბილისში
გადასვლის შემდეგ შეხვდა იგი გრიგოლ აბაშიძეს.

როცა 1938 წლის ზაფხულზე მოსკოვში მყოფ
გ. აბაშიძეს კოლექტიური წერილი გაუუგზავნეთ
„ჩვენი თაობის“ რედაქციიდან (წერილს ხელს
აწერდნენ ირაკლი აბაშიძე, ალექსი გომიაშვილი,
დიმიტრი ბენაშვილი, გიორგი ნატროშვილი და
სხვები), კონვერტზე წასაწერად ლადო ასათიან-
მა დამიწერა შემდეგი ლექსი:

კონვერტი ესე, გამთბარი საქართველოს მხიარ,
ქალაქ მოსკოვში — პირდაპირი გზით, —

გრიგოლ გრიგოლიჩ აბაშიძეს
(თვითონ წერილები ამაში ძევს!).

თუ ვარგოდეს, წაიკითხე, აბა სინჯე!
წერილს გიგზავნით სპეციალური ელჩით,
მიერთვას ჩვენს გრიშას საკუთარ ხელში!

„სპეციალური ელჩი“ იყო პოეტი გიორგი კალანდაძე. იმ დღეებში მოსკოვს გაემგზავრა და წერილიც მას გავატანეთ „პირდაპირი გზით“.

რა გატაცებით და ინტერესით უგდებდნენ ისინი ყურს უფროსი თაობის ამხანაგთა ნაამბობს. განსაკუთრებით მოსწონდათ „ჩვენი ყოველთვის დინჯი, მაგრამ მუდამ ჩახმახივით წკიპზე შემდგარი და ვაქეაცურად ლამაზი პეტრე ბახტურიძე“ (ეს ბოლო ფრაზა ლადო ასათიანის უბის წიგნაკიდანაა!), და მასთან საუბარი. მისგან აროდეს თაკილობდნენ რჩევა-დარიგებას.

ტყუილუბრალოდ არავის კადრებდნენ ერთ შებრუნებულ სიტყვასაც კი, მაგრამ თუ რაიმე სასაცილოს შეამჩნევდნენ ვინმეს, დაუნდობელნი იყვნენ, მათი ქილიკი ენა ბევრს მოხვედრია შოლტივით.

ზოგი, რასაკვირველია, ვერ იჩენდა შესაფერ სულგრძელობას და არ მოსწონდა ნიჭიერი ახალგაზრდების უვნებელი ხუმრობა, თავმოყვარეობის შელახვად და ხანდახან მტრულ გამოხდომადაც მიაჩნდა ასეთი საქციელი. ამის გამო რამდენიმეჯერ უსიამოვნებაც კი მიაყენეს მათ. მაგრამ არავითარი მტრული და რომელიმე პიროვნების დამლუპველ-შემბლაღავი არ ყოფილა მათი მოქმედება.

ერთხელ ლადომ დაიჩივლა:

— თავშეუკავებელი ვარ. ხშირად დაუფიქრებლადაც წამომცდება რამე და შემდეგ, იმავე წუთს,

ვნანობ, რად მომივიდა-მეთქი, მაგრამ გვიანლაა. ამას წინათ ევგენი ფურცხვანიძეს ვაწყენინე. რას ვერჩოდის ერთი ალალ-მართალი და გულკეთილი ადამიანია. მისი სოფლის სახელი — „ჭყეპი“ — შესომიხნდა, რაღაც ახირებულად მომეჩვენა, აღარ მომასვენა და ცოტა გავკენწლეთ. არავითარი გასაყოფი მასთან არ მქონია. პირიქით, პატივს მცემდა და ვუყვარდი კიდევ... ჰოდა, ბევრს საწყენად მიაჩნია, მაგრამ მე ალალი გულით... ან რითმისთვის, მივაყოლებ ერთმანეთს მოუფიქრებლად ენის წვერზე ნაუცბათევად მოსულ სიტყვებს და ხანდახან კარგი ეპიგრამა გამოდის. ესაა და ეს. ამით არავის მტრობა არ მიფიქრია. ის კი არა და, ვინმემ რომ მაწყენინოს, მაშინაც მის წინააღმდეგ ხმას არ ამოვიღებ, — წყნარად დუდუნებდა ის და სიტყვების აღმოთქმა უჭირდა, თანაც ხელების ფართო გაშლით თითქოს პაერს ეპოტინებოდა და ეშველებოდა სათქმელს.

სამაგიეროდ, როგორ უყვარდათ ყოველი მოსწრებულად თქმული სიტყვა და ნაკვესი, ნიჭიერად შეთხზული, სხარტი ეპიგრამა. მასთან ძლიერ ეჯავრებოდათ უწმაწური ანეგდოტები და უხამსი სიტყვა-თქმანი. როგორ ენიშნათ ორივეს და, მერე რა გულიანად იცინოდნენ, როცა რეჟისორმა საშა მიქელაძემ თქვა ქუთაისში ჩამოსულ ერთერთ მწერალზე: მაგ ვაჟბატონი ჩემებურია, მამამისს კარგად ვიცნობდი, სამტრედიაში ფოტოატელიე ჰქონდა, კლიენტებს წამდაუწუმ სხვადასხვა

პოზას ურჩევდა. შვილიც დღედაღამ მამის ახლოს ტრიალებდა და ცხოვრებასა და მწერლობაში პოზიორი გამოვიდაო.

XXIII

კარგად მახსოვს, თებერვლის ერთ საღამოს, როცა ავდრისა და წვიმისაგან პირდაპანილივით ცქრიალებდნენ ვარსკვლავები ქუთაისის ცაზე, წითელი ხიდის მხრიდან სტამბას ლადო და გიორგი ნაფეტვარიძე მოადგნენ. მზადდებოდა გაზეთის მორიგი ნომერი. ლადომ სარკმელში შემოჰყო თავი და გადმოძახა:

— ვივა, აგიჟ, როგორ მყოფობ? გამოდი კარში, კარგ გუნებაზე ვართ! ადიდე ცხოვრების სიხარული, რომ ყველა იყოს ბედნიერი, ადიდე ხალხის სიხარული... და ასე შემდეგ. ვისი სიტყვებია ეს? არ იცი? არც მე ვიცი. უოლტ უიტმენის უნდა იყოს, ხომ? ეს გიოს (ასე ეძახდა ნაფეტვარიძეს) უფრო ეცოდინება. მაგას ჟჷვარს უიტმენი. ამას წინათ უჩიმერიონიდან გადმოადგა თავზე ქუთაისს და უიტმენის სიტყვებით ლაღადებდა: „შენ, ჰეი. ქალაქო, ოდესმე იქნები სახელგანთქმული და ბედნიერი, რადგან მე შენთან ვცხოვრობდი და ვიმღეროდი..“ ახლა კი ეს არ მაინტერესებს, — ჩემი ლექსი მანახე, რა ფერისაა, რა ხასიათზეა. ცოტას შევასწორებ და, მერე კიდეც, რაღაც მომაგონდა...

იმ ნომერში იბეჭდებოდა ლადოს „ერთი სა-
ლამო აფხაზეთში“. ამონაბეჭდი გამოვუტანე და
ჩემს ოთახში წავედი. ორივენი ოდნავ შეზარხო-
შებულნი იყვნენ. ლადოს ნახევრად შეყინედილე-
ბოდა სახე და ცალ ყურზეც ცეცხლი მოჰკიდებო-
და, მოძრავი და სწრაფი ნაფეტვარიძე ახლა უფ-
რო დადინჯებული ჩანდა. ფერმკრთალი ლოყები
შიგნიდან შეწითლებოდა და თეთრ-თეთრ კოპ-
ლებად ასხდა მეჩხერი ნაყვავილარი.

გზაზე შალვა კოხოდეც შემოგვიერთდა.

იმ ლექსის ანაბეჭდზე ლადომ სათაურს ზე-
მთ ორფერი ფანქრით (ერთ მხარეს წვერი წაუტ-
ყდა და აღარ წაუწვეტა!) შემდეგი წააწერა:

„იანერის უძილო და ქარიან ღამეებში მე სიყვარული
და მღელვარება მომენტრა. ჩემო კარგო. დაივიწყე ყო-
ველივე ამჟვეყნად და როცა აფხაზეთის მიწაზე დაჯადვი
ფეხი. შენი ბავშვური სახე წარმომიდგა თვალწინ. სიყვა-
როლზე გული ამიცრუედა წუთით და დეღამიწა შერორ-
ტმანდა ჩემს ფერხით. სწორედ ამ დროს მოვიდა ჩემთან
შენი სახე ასე მწყაზარი, ასე ნატიფი და მომთხოვა გა-
ზაფხულისპირის ტკბილი სიმღერა. ჩემმა გრძნობებმა არ
დაგათიქროს. ჩემო კეთილო. გრძნობებგაძარცული შევი-
ქენ მე დღეს და ვდგავარ ისე, როგორც ტრამალზე
მდგარი ვერხვი. მარტოოდენ ერთი, რტოებ და ფოთლებ-
შემოძარცული. ჩემმა გრძნობებმა არ დაგათიქროს, ჩემო
კეთილო, და ისე უბრალოდ მიიღე ეს მცირედი იმ ადა-
მიანისაგან. რომელსაც სიყვარული ენატრება. მაგრამ არ
შეუძლია. გაზაფხული მუდამ აღელვებდა ჩემს გულს და
ეს სიტყვებიც ამ მღელვარების შედეგია... ლადო ასათი-
ანი, 1937 წელი, თებერვალი“.

— ეს შენთან იყოს, არავის ვუგზავნი. ჯერ-
ჯერობით უმისამართოა. იქნებ ოდესმე თვითონ
ნახოს, ვისაც ვწერ. ის მიხვდება. ახლა ამის მეტს
ვერაფერს ვიტყვი...

გიორგიმ წაიკითხა ლექსი, ეს წარწერაც და
ხუმრობით, თანაც სერიოზული გამომეტყვე-
ლებით, წარმოთქვა:

— ამის დამწერსა და გამომთქმელს ხელები
უნდა დაუკოცნოს კაცმა, თაყვანი სცეს და ქედი
მოიდრიკოს, დაემხოს მის ფერხთა წინაშე და
ეამბოროს ნაკვალევს მისას. მომწონს:

იმღერე მზეზე, იმღერე სამშო,
ადიდე ტყბილი, მზიანი ყოფა...
ათი ათასი წელი რომ გავძლო,
ასამღერებლად ესეც მეყოფა!..

— ეს რაა, — შეეკამათა ლადო, — შენ ის
ნახე, იმ შენი ქართლის ცხოვრების ზოგიერთ ღირ-
სახსოვარ ეპიზოდს რომ გავლექსავ პატარ-პატა-
რა პოემებად! მაშინ ნახე, სულ ზეპირად რომ
ისწავლის ჩემს ლექსებს მთელი საქართველო. აკა-
კივით უნდა ვიყო, აკაკივით... — გაიხუმრა მა-
ნაც, მერე ბავშვური ღიმილით გაუბრწყინდა სახე
და თვალები, ერთი ჩაჰკივლა, ჩაიხიბოხითა, მოი-
კუზა და მუშტი ისე შეათამაშა, თითქოს ბადრო
მოიქნია და ტყორცნაო.

— ადამიანი ამაყი უნდა იყოს. მაგრამ ამპარ-
ტავანი და მედიდური კი არა. — უთხრა კობო-
ძემ, — ზვიადობა არ უნდა ჰქონდეს. აკაკის შე-
კიდება არ გამოგადგება. სხვა კაცი იყო.

— შენ დღეს რაღაც აღერდილ ხასიათზე ხარ და ჩვენი არაფერი მოგწონს, — მიუგო ლადომ, ხელები მოხვია კაფანდარა 'შალვას და ერთიანად ჩაბღუჯა გრძელი მკლავებით.—სწორედ აკაკი, აკაკი და სხვა ბუმბერაზები უნდა იყვნენ მისაბაძნი და სანიმუშონი. აბა, რამდენი ბუზი და ბუზანკალი ან ყვავი და ყვანჩალა დაფარფატებს ქვეყანაზე, მას გავუტოლდეთ? სწორედ. აკაკი და მწვერვალები! მწვერვალზე ასვლა სანატრელია. ერთხელ კი მოვესწრო ასვლას და, მერე თუ ჩამოვეგორდები, არაფერია. ერთხელ ხომ გადმოვხედავ იქიდან მთელ ქვეყნიერებას, თუნდ ერთი წუთით... მაგრამ არა, თუ მწვერვალზე ავედი, ასე ადვილად ველარავინ ჩამომამბრძანებს...

კოხობე გაუსხლტა ლადოს, ყურები თითებით დაიცო და ფანჯრიდან დათეშიძის გორას გახედა. წინა წელს იქ პარაშუტის კოშკი წამოდგეს და ახლა ქარის წისკვილის სილუეტით იყო აღმართული საღამოს ბინდბუნდში. ელექტრონის სინათლე ჯერ არ იყო ანთებული.

შალვამ წამოიძახა: „ნახეთ, უკვე წვიმს“, მაგრამ ლადომ ყური არ ათხოვა და განაგრძო:

— პოეზიის მწვერვალი, ჩემო ძვირფასო, პოეზიის მწვერვალი თორემ იმას კი არ გეუბნები, ზოგი რაღაც თანამდებობის ნათხოვარ სკამზე რომ წამოსკუპდება და თავი ოლიმპზე ჰგონია, ისე, როგორც ბარატარიის გუბერნატორ სანჩო პანსას. მართლა, სანჩოს გუბერნატორობა ზოგიერთი მწერლის

ბედს მაგონებს: ათეჯლ წლობით ფიქრობს, მწერალი ვარო, წერს, იბეჭდება, წიგნებსაც ცემს, იუბილევებს მოელის და შემდეგ კი ხვდება, ნამდვილი მწერალი რომ არ ყოფილა. მასაც ატყუებდნენ და ისიც ყველას ატყუებდა, თურქე, თანაც არც არა დაუქარგავს რა, არც არა უპოვნია... ჰოდა, ძვირფასობეო, ისევ აკაკი და აკაკი! მისგან ვისწავლე:

ნუ დაივიწყებ სამშობლოს,
ამქვეყნად ისიც ღმერთიაო.

აკაკის ხსენებაზე გ. ნაფეტვარიძე ფეხზე წამოხტა და წარმოთქვა: „ჩვენი დიდი და ტკბილი აკაკი!“

შემდეგ ისიც ფანჯარას მიადგა და ბალში გადაიხედა. მართლაც უგემური ამინდი დამდგარიყო უკვე. გარეთ წვრილად ეინჯლავდა. ცივი ქარი სასტიკად არხევდა და ერთმანეთში ხლართავდა უფოთლო ხეების ტოტებს. ახლოვდებოდა მარტი, ყველაზე ცუდი და ჭინჭყლი დრო ქუთაისში. გიორგი ერთხანს თითქოს გაოცებით შესცქეროდა ამინდის უეტარ ცვალებადობას და მერე ღუმილი დაარღვია:

— ყოველთვის გული სიხარულით მითრთის, როცა კარგ ნაწარმოებს ვკითხულობ. რა შეედრებოდა იმ სიხარულს, პირველად „ბაში-აჩუკი“ რომ ავიღე ხელში თორმეტი წლის ბავშვმა, ასე დამემართა შემდეგ ვალტერ სკოტის „აივენჰოს“ კითხვის დროს...

— შენ „ოდისეა“ წაიკითხე და „დამართებას“ მაშინ ნახავ, — უთხრა ლადომ, — თუ მოვახერხე,

უნდა ვთარგმნო. დასაბეჭდად თუ არ გამოდგა, ჩემთვის მაინც მქონდეს ქართულად. ამხანაგებს წავუყიბთხავ. ჰმ, ბუზი და ბუზანკალი! ყვავი და ყვანჩალა! — კვლავ ჩაიცინა მან და შალვას მიუბრუნდა.

— ჩვენი შველაიე მართლაც ვერაა დღეს კაი გუნებაზე. ეს იმის ბრალია, რომ ამ ბოლო დროს აღარ მონაწილეობს ჩვენს რეიდებში. რამდენი ხანია, მწვანე ბაზარში აღარ ყოფილხარ? — არ ეშვებოდა ლადო.

XXIV

„მწვანე ბაზრის“ გახსენებამ გ. ნაფეტვარიძეს მოაგონა ერთი სასაცილო შემთხვევა.

— ამას წინათ მწვანე ბაზარში გავყევი ჩვენს მწერლებს, — დაიწყო მან. — უცბად იუზა ზარდალიშვილი დავინახეთ, ერთ ზორბა გლექსს მამალს ევაჭრებოდა. ბონდო კეშელავას მოეწონა ის მამალი: წითელი, თვალეებბრიალა, გრძელ-გრძელ-დეზებიანი, ოქროსფერი ფრთა-ქოჩორითა და ბოლოთი. იუზას შეეხვეწა: დამითმეო. დასაკლავად მაინც არ ვარგა, ბებერია, ხომ ხედავ რამისიგრძე დეზები აქვსო. მარტოხელა კაცი ვარ, აივანზე დავაბამ, ლამლამობით დაიყივლებს და მეზობლებს ნამდვილი მოსახლე ვეგონებო.

მამალი პატრონს გამოართვა და დეზებს უსინჯავდა. უეცრად მამალმა შეიფრთხილა, ბონდოს ხელიდან გაუსხლტა და ერთი აურზაური და ქოთქოთით შუა ხალხში გადაეშვა. ატყდა გნიასი და

ქრიამული. ყოველი მხრიდან დასცეს ყიყინა და გამოუდგნენ. მამალი ფეხშუა და ხელშუა გაუძვრა ყველას, ერთი ფარდულიდან მეორეში შეფრინდა და შელენწა ყველაფერი: დოქები და ქოთნები და-ამსხვრია, კვერცხები ჩაამტვრია, ხილი და მწვანილი მიმოაბნია. შემდეგ ყველას დააღწია თავი და ბაზრის უკანა ჭიშკრის ბოძზე შეფრინდა. უსაზომოდ გახარებულმა, ფრთა ფრთას შემოკრა და ერთი-ორჯერ ისე მჭექარედ დაიყვილა, თითქოს გამარჯვებული ჯარის ნებუკე იყო, ციხის ბურჯზე წამომდგარი. მერე ქუჩაში გადაფრინდა და ყივილ-ხივილით გამოდევნებულმა ბავშვებმა რიონის პირას, ჯაჭვის ხიდს ქვემოთ, სწორედ იმ ეზოში მიიმწყვდიეს, იუზა რომ ცხოვრობს.

მამია ასათიანმა თქვა: ეს მამალი განგებ გაუშვეს ბონდომ და იუზამ, ძალიან უნდოდათ ამ აურზაურის ცქერით დავმტკბარიყავითო. ისინი უარყოფდნენ. მამლის პაპრონს არ სჯიროდა, ბრაზობდა და ჩხუბს აპირებდა. იუზამ დააშოშმინა: ნუ გეშინია, მამალს დავიჭერთ, თავისი ფეხით მომადგა კარზე, აღარ დამეკარგებაო.

ის მამალი მართლაც დაეჭირათ და იუზას დაეკლა კიდევ. მაგრამ მის მოხარშვას საშეგლი არ დადგომოდა, ძალზე გადაბერებულიყო, იუზა სულ წუწუნებდა, როგორ გამაბრიყვესო. მხოლოდ იმ მამლის სახსოვრად ერთი გრძელი დეზი შერჩენოდა, მარცხენა ხელის ნეკზე წამოცმულს ატარებდა, ყველას უჩვენებდა და გაიძახოდა: — აბა,

შემომხედეთ, ხომ ვარ ჩინელი მანდარინი? ხომ ვარ-მეთქი?..

გ. ნაფეტვარიძის ნაამბობზე ბევრი ვიცინეთ. თავიდანვე მოლუშული შალვაც გამხიარულდა და თბილისური გაზეთები მაგიდაზე გადაგვიშალა. ყველა პუშკინის იუბილესთვის იყო მიძღვნილი.

ქართული გაზეთების რედაქციებმა ცოტა იეშ-მაკეს: როგორც ეტყობოდა, დაუცადეს მოსკოვის გაზეთებს, კარგად გასინჯეს საიუბილეო ნომრები და შემდეგ თავიანთ ფურცლებზე უფრო ზედმიწევნით აწონილ-დაწონილი ფაქტები და გაშალა-შიხებული აზრები დაახვედეს. ასეც ჯობდა, ეს დიდი შეღავათი იყო! ხოლო „ახალგაზრდა კომუნისტი“ მთელი თვეების მანძილზე სისტემატურად ბეჭდავდა შალვა გვინჩიძის მიერ საინტერესოდ შედგენილ პუშკინის ვრცელ ბიოგრაფიას, ახლაც მშვენიერი ნომერი მიეძღვნა დიდი პოეტის საზეიმო დღისთვის და ლამაზი თარგმანებიც მოეთავსებია. განსაკუთრებით მოსაწონი იყო ვიქტორ გაბესკირიას და გივი გაჩეჩილაძის მიერ თარგმნილი ლექსები.

როცა გაზეთები გადავათვალიერეთ, ლაღომ ხელში აიღო ქართული ლიტერატურული გაზეთი და წარმოთქვა:

— პირადად მე პუშკინის ლექსების არც ერთი ქართული თარგმანი არ მაკმაყოფილებს. ალბათ ძნელია ასეთი დიდი პოეტის ნაწარმოებთა გადმოღება სხვა ენაზე, მაგრამ ეს კია, ყველას თარ-

გმანი არც უნდა დაიბეჭდოს ცენტრალურ პრესაში. ხანდახან გავიფიქრებ კიდევ, დიდი შედეგები არც კი უნდა გადმოითარგმნოს-მეთქი. ფუჭდება, პეწი და ხალისი ეკარგება. ჯობს, დარჩეს ისე, როგორც იყო დედანში. და ვისაც მისი წაკითხვა მოესურვება, ავტორის ენა უნდა შეისწავლოს, უფრო ბედნიერი იქნება. აბა, მითხარით, ვინ გამოთქვამს სხვა ენაზე აკაკის ამ სტრიქონებს:

დედის ტკბილი რძის ჰირიმე,
ძუძუებს ვენაცვალები...

ანდა, სინჯოს ვინმემ და პუშკინის „19 ოქტომბერი“ გადმოგვეცეს ქართულად, ისე კარგად და ისე აუღერებულად, გულში ჩამწვდომად, როგორც დედანშია; ნახეთ, როგორია:

Роняет лес багряный свой убор,
Сребрит мороз увядавшее поле...

კითხულობდა ის და ბ და რ ბგერებს ისე გამოთქვამდა, თითქოს ბაგეები შიგნიდან ჰქონდა შეშუპებული, თითქოს ისინი ერთმანეთს ეწებებოდნენ და ედებოდნენ უხერხულად და რაღაც ხშული ბუბუნი გამოუდიოდა.

შემდეგ ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, და მისთვის ამოჩემებულ საყვარელ სტრიქონთა შერჩევით, წაიკითხა პუშკინის ეს ლექსი. ბოლოს, წამოიძახა:

— ასე ვიქნებით ჩვენც ათეული წლების მერე. ვინ სად მოვხვდებით, როგორ და რას მივწერათ

ერთმანეთს, ვის გავიხსენებთ, ვინ გავიხსენებს? ეცლება კი რომელიმე ჩვენგანს გახსენებისთვის? მაგრამ დავეხსნათ ამ ამბებს, — ჯერ ხომ ძალიან, ძალიან ახალგაზრდები ვართ. ჯობს, ისევ ვიანგლოთ, ვიოხუნჯოთ...

მერე ქუჩაში გავედით და ისევ სტამბისაკენ გავემართეთ. ნაფეტვარიძე, როცა დაინახავდა შესაფერის წყვილს, წამოიძახებდა: ეს — ლადოს ყვავი და ყვანჩალა! ესეც — მისი ბუზი და ბუზანკალი!

ლადოს ყურებამდე აეწია კურტაკის საყელო, შორიშორს ადგამდა ნაბიჯს, აქა-იქ დამდგარ ტბორებში იმწდალებდა და სახურავებიდან ჩამონადენ წვიმის ცივ წვეთებს არიდებდა ქოჩორს. ჯერ წყნარად უსმინა გიორგის ქილიკს, მაგრამ შემდეგ ისიც აყვა. თეატრის კუთხეში ვიღაც ორი მოხუცი მამაკაცი დაინახა. ქოლგებგაშლილნი დინჯად მოაბიჯებდნენ და გულიანად საუბრობდნენ.

— აი, გიო, შენი ბაში-აჩუკი, ეს მეორეც — აივენჰოა! სიბერეში ერთმანეთი მოუნახავთ და დამეგობრებულან, — შესძახა ლადომ და მიათითა მოხუცებს. ისინი ერთხანს შეჩერდნენ და გაოცებული შემოგვეყურებდნენ. ლადოც მიაჩერდა მათ, უცებ ხელები მუხლებზე დაიბათქუნა და მამალივით დაიყვილა. გაოგნებული მგზავრები სწრაფად შებრუნდნენ და გზა განაგრძეს. ერთმა მათგანმა ქოლგა დაჰკეცა და ხშირ-ხშირად იხედებოდა უკან.

ჯერ თითქმის ბავშვები სულ ბავშვობის მოგონებებითა და წიგნებიდან ამოკითხული ამბებით ცხოვრობდნენ და ახლადმიღებულ შთაბეჭდილებებს ერთმანეთს უზიარებდნენ.

— აბა, რა უნდა დავწეროთ მე და შენ, — უთხრა ერთხელ ლადომ ნათეტვარიძეს. — ჯერ არაფერი გვინახავს. გვიან დავიბადეთ. ციხე, კატორდა, ბრძოლა, ომები, რევოლუცია, ყველაფერი ეს განვლილი და მომხდარი დაგვხვდა. ჯერჯერობით შემოგვრჩა ეს ბავშვობის შთაბეჭდილებები და წიგნებიდან ამოკითხული, ყველასათვის ნაცნობი ამბები. თანამედროვეობაზე კი დავწერ, მაგრამ ჯერ მივიხედ-მოვიხედავ, შევისწავლი, — არაფერი გამომჩიეს. მიმბაძველობას პირველ ხანებში გენიოსიც ვერ აცდებდა. ეს ძალიან ადვილია და ხანდახან საჭიროც. ახალი გზის გამკაფველობაც ჩვენთვის ადრეა, საამისოდ არ გვეყოფა ჯერ არც ცოდნა, არც ძალა, არც ნიჭი...

ეს ფრაზები მართლაც წიგნებიდან ამოკითხული აზრები უფრო იყო. ამას თვითონაც გრძნობდნენ. ის იყო ცხოვრებაში ფეხი შედგეს და ჯერ კიდევ ვერ მოესწროთ მთელი სიგრძე-სიგანითა და სიღრმით მისი გათელვა. ცხოვრებამ თვითონ გასთელა ისინი უღმობლად და სასტიკად, ძალიან ადრე და უღრმოდ.

წუთისოფელი ტკბილია,
სიკვდილი არ მომინდებო, —

ხშირად იმეორებდა ამ სიტყვებს ერთ-ერთი მათგანი. მათ არ ღირსებიათ ეგემნათ წუთისოფლის სიტყბოება: ჯერ... მწარეს სკამდნენ...

„რიოხის პირად წამოზრდილ ბარათაშვილის ორ ბოკვერს“ ეძახდა მათ „პოეზიის ერთი მეხრე“ გრიგოლ იმედაძე, — „პატარა ბიჭი, ყოვლი კეთილის დამტევი გულით“.

უკანასკნელი ფრაზა გიორგი ნაფეტვარიძის ნათქვამია. 1939 წლის გაზაფხულზე გიორგი თბილისში ჩამოვიდა და „ნორჩი ლენინელის“ რედაქციაში გრიშა იმედაძის წერილი ჩამოუტანა ლადოს. მოკითხვის ბარათთან ერთად კონვერტში იღო გრიშას ლექსები და მისივე ფოტოსურათი წარწერით: „ლადოს, ჯანსაღი ხსოვნისათვის“. იმ ხანებში ძმა გარდაეცვალა გრიშას და ახლა შავხალათიანი, წვერმოშვებული, სამოციანელ რაზნოჩინეცს ჰგავდა და ძალზე მკმუნვარე სახე ჰქონდა იმ სურათში.

„ალბათ ვეფხვივით დანავარდობ თბილისის ქუჩებში და, განსაკუთრებით კი რუსთაველზე — ქაღაროსანივით მიაბიჯებ საღამოსას, — იწერებოდა იგი. — ამ ბარათთან გიგზავნი ჩემი „პოეზიის“ შედეგებს. იმერული მოხატობის გარეშე, მაცნობე მათი ბედი. არაა საშველი, საღმეუნდა მიიტანო და გამისალო. იქნებ ეღირსოს დაბეჭდვა. თუ რამეს უშველი, შენ იცი, თუ არა და, დიდი არაფერია. ამ წერილის გამოგზავნაში ფული არ გადამიხდია, პირდაპირ გიგზავნი ჩვენი გიოს ხელით. მაგი ქვევერში ჩაუტეველი და დაუდუღარი მაქარივითაა ახლა. ჯერ

უცოდველია და გულუბრყვილო, როგორც ყოველი დამწყები პოეტი: ბავშვურად მეამბიტი და ცხოვრების ორთმტრიალის არ მცოდნე. მერე კარგი ფიცხი და შუში ღვინო დაღვება, — მე და შენ რომ გვიყვარს — ისეთი.

ჯერ კიდევ ბევრია ჩვენში ნორჩი და პირტიტველათუნთუზიასტი, ფუყე პათოსით გატენილ-გულიანი, გამოცარიელებულ გრძნობა-გონებიანი, ცრუპენტელა და მეტიჩარა. მათგან რა გამოვა? რალაც კუდალა ადამიანი, წვრილი ინტელიგენტი, ფუქსავატი და ფილისტერი. გიოს იმედი მაქვს, — ჟანსალი ბიქია!

იმ ბუმბერაზ მგოსნებში, რომელნიც თქვენს გარშემო იყრიან თავს, ჩვენც გაგვიხსენეთ დროდადრო. ვკითხულობ შენს ლექსებს და ვფიქრობ, დარწმუნებული ხარ, მახარებს. როცა მაქანე ლუღხანას გახსნით, მომწერეთ, რა ღღეს გაიხსნება და იმ დილით ყოველ მიზეზს გარეშე ჩამოვალ. აქაურობას არა უშავს, ყელს ქე გვისოლებს კაცი, თუ ჩამოხვალთ“.

ამ პატარა კაცს ძალიან ფართო და დიდი გული ჰქონდა. მთელი ქვეყანა ჩაეტეოდა. ეს მის ლექსებშიაც იგრძნობა. მასთან პურმარილიანი და სტუმართმოყვარე იყო. ამხანაგისთვის სულს არ დაიშურებდა. „ერთხელ ავადმყოფი ვინახულეთ ამხანაგებმა,— გვითხრა გ. ნაფეტვარიძემ,— სასტიკად იყო გაციებული, მოძრაობის შავი აღარ ჰქონდა და, ტკივილებისაგან შეწუხებული, ბავშვივით კნაოდა. მაინც ანიშნა ცოლს და კარადიდან ბოთლით ღვინო. მწნილი და პური გამოაღებინა, ხაჭაპურის გამოცხობა მოთხოვა.

ეს გვიამბო გიომ და გამოგზავნილი ლექსების კითხვას შეუდგა. განსაკუთრებით კარგი იყო „პო-

ეზია“, გრიგოლ იმედაძის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი. შემდეგ იგი ლადომ „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში მოიტანა და დაიბეჭდა კიდევ 1940 წლის აპრილის ნომერში.

XXVI

კარგა ხანს იყო მოწყენილი ლადო. ბევრისთვის კუშტი, მიუკარებელი და გამკილავი გახდა იგი იმ დროს. ჩვენს რედაქციას მაინც არ ჩამოშორებია, სულ ჩვენთან ყოფნას ცდილობდა და იმ ხანებში არ ყოფილა არც ერთი დღე, რომ სადმე არ მენახა ან არ შემხვედროდა. ხანდახან ისევ გვეხმარებოდა მუშაობაში თავისებურად.

შოთა რუსთაველის საიუბილეო ნომრისთვის (1937 წლის 24 დეკემბერი) „ვეფხისტყაოსნის“ ვრცელი შინაარსი ლადომ და მე შევადგინეთ. მთელი ღამეები ერთად ვიკითხეთ ეს პოემა.

ბოლო თავები რომ უნდა წაგვეკითხა, მოიტანა ამბაკო ჭელიძის „სპარსული ლირიკა“ და ერთი ბოთლი ხვანჭკარა. სადღეგრძელოსავით სათითაოდ წარმოთქვამდა ომარ ხაიამის რობაიებს და ზედ ყლუპ-ყლუპად აყოლებდა ღვინოს, ახსენებდა დედას და ახლობელ მეგობრებს. მთელ საღამოს გაგრძელდა ასეთი „ქეიფი“.

— როცა შინ „ვეფხისტყაოსანს“ ვკითხულობდი, მის გმირებთან მეც ვტიროდი და დედაჩემი ხშირად მიმალავდა წიგნსო, — მითხრა და მერე ხუმრობით დაუმატა: — ამას რომ მოვრჩებით.

შემდეგ რუსულად უნდა ვთარგმნო „ვეფხისტყაოსანი“, ჯერჯერობით ორი სტრიქონი უკვე მზად მაქვსო, — და იქვე მიაწერა ქალაქის ნახევს:

Царь не имел ни одного сына,
Лишь только дочку—Тинатина.

„ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსი გაზეთში რომ დაიბეჭდა, ჩვენს ნამუშევარზე ჩვენი სახელი და გვარი არ მოგვიწერია, — ეს ლადოს სურვილი იყო.

XXVII

იმ ზამთარში, რა დროსაც არ უნდა ჩაგვევლო სასტუმრო „გრანდ-ოტელის“ წინ, იქ ყოველთვის იწვა ერთი ბებერი მურა ძაღლი. ლადოს მუდამ თან ჰქონდა მისთვის პურის ნატეხი, ან ქალაქში გახვეული ძვალი. ძაღლი სიხარულითა და კუდის ქიცინით შემოგვეგებებოდა, მაგრამ, ლუკმას რომ გადავუგდებდით, შიშითა და მორიდებით უკან-უკან იხევდა და პირს არაფერს დააკარებდა. მხოლოდ, როცა მარტო დაიგულებდა თავს, აიღებდა პურს, ქუჩის პირას დაფნის ბუჩქებში შეიმალებოდა და იქ შეექცეოდა. ძალიან ეშინოდა სხვა ძაღლების და გაურბოდა მათთან შეხვედრას.

ერთ საღამოს ლუქსემბურგის ქუჩაზე გაეტანა ავტობუსს. ჩვენ არ დავსწრებივართ ამ ავტობუსს, — შალვა კოხობცეს ენახა და მოიწერა თბილისში.

ამ ძაღლზე ლადომ დაწერა ლექსი „ბებერი ძაღლი“ და მე მიძღვნა შემდეგი წარწერით:

„ჩვენ ერთნაირად გვიყვარს ძაღლები. ეს იმ ბებერი ძაღლის მოსაგონარი იყოს, რომელიც 1937-1938 წლებში ხშირად გვხვდებოდა იმ სასტუმროს წინ, სადაც შენ ცხოვრობდი. ეს იმ ბებერი ძაღლის მოსაგონარი იყოს, ნიკოლოზ ჩემო, რომელიც, ასე ბებერი და დაუძლურებული, მუდამ ახელებდა ჩვენს შთაგონებას თავისი მრავლისმეტყველი თვალებით...“

ძაღლები და ცხენები თავიდანვე მიყვარდა. ჩეხოვმა და ჯეკ ლონდონმა კიდევ უფრო შემაყვარეს ძაღლი. „Холстомер-ი“ მაგიჟებს. ჯერ ასეთი არაფერი წამიკითხავს. როცა ის წავიკითხე, შეეტლეთა ცხენებს აღარ ვშორდებოდი და სულ დოღებსა და მარულაზე წასვლას ენატრობდი. როგორ მინდა, ჩემნაირი სიხარულით წაიკითხოს ყველამ ჩემი საყვარელი წიგნები, ნახოს ის კარგი კინოფილმები, მე რომ მინახავს. როგორ დაეტყებები ამ დროს სხვისი სიამოვნებით. მასთან ერთად ხელმეორედ დამივიღის ერთნაირი და ჩემებურად ამიტყდება თავზარდამცემი ერთოლა და ცახცახი“

ამ სიტყვებს შემდეგ მოყვება თვით ლექსი:

„ბ ბ ე რ ი ძ ა ლ ლ ი“:

როცა ქალაქში ხეტიალი დაქანცავს, დაღლის დაუძლურდება ბედისაგან განაწვალები,
სასტუმროს კართან გაჩერდება ბებერი ძაღლი და შენ დაგეძებს უცოდველი ბავშვის თვალებით.
ნეტავ რა უნდა უილაჯოს, ღონემიღეულს, პურის ნატეხი, თუ ალერსი კეთილი კაცის? იქნებ, მეგობარს ეძებს, მისებრ სუსტს და უღლეურს, იქნებ, აწუხებს უბინაოს ზამთარი მკაცრი.
მიწვება კართან მღუმარე და ცახცახით გელის, მოშორებით კი ღონიერი ძაღლები ყუფენ, ესმის. დღენაკლულს, მათი ღრენა და ღრიანცელი, ისინი მისებრ ნუგეშისმცემს არ დაეძებენ.
ჩვენ ვიგვიანებთ, გადაწყვიტა ისევ იაროს,

წამობარბაცდა, მაგრამ ზედავს გამოვჩნდით უკვე.
შემოგვხვდა მუნჯი, რომ ჩვენ, მეტყველთ, გაგვიზიაროს
მისი პირველი სინარული და სიკბაბუკე.
სურს — გვითხრას: ერთ დროს (ახლა მკრთალი და უიერო)
არ იყო ძალლი, და ტოლებში იყო რჩეული.
(ძალლი კი არა, კაცი არის, კაცი უენო.
უბედობისგან მეტყველებას გადაჩვეული).
შეგვატყობინა, რომ წუხს, როცა სიკვდილი მოდის,
უკანასკნელად შემოგვხვდა სათნო თვალებით.
და კვლავ ქუჩებში გაემართა ბებერი, ლოთი,
გაყვითლებული, წვირიანი და ნამთვრალევი.
და მჭერა, თუკი განგებამაც ასე ინება,
მალე ჩაქრება მრავლის მთქმელი მისი თვალები,
მისი სიტოცხლე ჩვენ, მხოლოდ ჩვენ, გვეცოდინება,
ჩვენვე ვიქნებით მოწმე მისი გარდაცვალების.

1938 წ. 6 იანვარი,
ქუთაისი.

1940 წელს თბილისში პირველად გამოდიოდა
ლადოს ლექსების კრებული, სახელგამის ერთ-
ერთმა მუშაკმა ლექსი არ გაუშვა, — ეს შენი შე-
ურაცხყოფააო, — მითხრა, — შენ ჩვენი რედაქციის
მდივანი ხარ და ბებერი ძალლობა როგორ გაკად-
რა. თუ შენი კარგი მეგობარია ის ასათიანი, ასე
როგორ ალანძღვინებ თავს და ძალსს გადარებსო.
დავარწმუნე: აქ ლაპარაკი მხოლოდ და მხოლოდ
ძალღზეა და ლექსის სიტყვები მე სულაც არ მე-
ხება-მეთქი. ბოლოს, მგონი, მიხვდა, როგორც იყო
საქმე, მაგრამ დაიჟინა: მიძღვნა მაინც ამოშალეთ,
უხერხულია, შენი სახელი და გვარი ნუ იქნება
ნახსენებო.

ლადო გაჯიუტდა და არ დაეთანხმა.

სახელგამის მუშაკს უთხრეს: ახალგაზრდა პოეტებს ასეთ რამეზე ნუ გადაიკიდებ, თორემ ფუნაგორიებით არ მოგასვენებენო. მან სიტყვა „ფუნაგორია“ ვერ გაიგო, თავისებურად გაისაზრა გუნებაში და თქვა: — მე მაგათი ფუნუკულიორების არ მეშინია. ის კი არა და, თუნდაც იალბუზები დამცენ თავზე, ამ ლექსს მაინც ვერ გავუშვებო, — და „ბებერი ძაღლი“ კრებულიდან ამოაგდო... მის ნაცვლად კრებულში სხვა ლექსი დაიბეჭდა.

XXVIII

1938 წლის თებერვალში მოვიდა ნაგვიანევი თოვლი და ყელამდე ამოავსო მთელი ქუთაისი. მანამდე სულ წვიმდა და ცას თავპირი ჩამოსტიროდა.

ლამით დიდი მყუდროება იყო ქალაქში, — ძლიერი და შეუწყვეელი. ჩვენს „გრანდ-ოტელში“ სამოცდაშვიდი ოთახი იყო. სამოცდამეშვიდეში მე ვცხოვრობდი და ეს სამოცდამეშვიდე რატომღაც შუა ადგილას, ცენტრით იყო მოთავსებული. მთელი სასტუმროს ყოველგვარი მოვლენა და თავგადასავალი ადვილად აღწევდა აქ.

იმ პატარა ოთახს პოეტმა კარლო კალაძემ ერთი „ძველი დრამატურგის პიესა“ შეარქვა და დაუმატა: როგორც მოქმედნი პირები იმ ავტორის პიესებში, ამ ოთახშიც ისე წარამარა, პატრო-

ნის დაუკითხავად და უსაქმოდ შედი-გამოდის ხალხიო. ეს განსაკუთრებით ითქმებოდა იმ თვე-ებში, როცა გახეთი „სიტყვა და საქმე“ გამოდი-ოდა. კარლო ამ გახეთის ყველაზე აქტიური მუ-შაკი იყო. მაშინ თითქმის ყოველ კვირას ჩამოდი-ოდნენ თბილისელი მწერლები და თავს იყრიდნენ სასტუმროში. რამდენიმე ხნით ადრე პოეტი ალიო ადამია შეუჩნდა სასტუმროს დირექტორს — პეტ-რე ჭანტურიძეს, და ბილიარდის ორი კომპლექტი დაადგმევინა ზემო და ქვემო ვესტიბულში. მას შემდეგ დღე და ღამ არახუნებდნენ ბურთებს სხვა მომსვლელი სტუმრები.

ამასთან, იმ ხანებში დიდად გავრცელდა პატე-ფონები (როგორც ახლა ტელევიზორი!). ეს იყო მაშინდელი კეთილდღეობის ერთ-ერთი ნიშანი. ვი-საც არ უნდა სტუმრებოდი, დიდი ამბით ჩართავდა პატეფონს, მაგრამ არც თვითონ მოისმენდა და არც სტუმარს მოასმენინებდა, — ისე, მოდისა-თვის, უკრავდა, თორემ მასაც თავი ჰქონდა უკვე მობეზრებული. ჩემს გვერდით ოთახში ვილაც მდგმურმა მოიტანა პატეფონი და ნაშუალამევა-მ-დე უმოწყალოდ აჩხავლებდა.

ხშირად, იქვე ახლოს, თავს შეიყრიდნენ მო-ქეიფენი და დილამდის ტვინს ხვრეტდა „ტურფავ-მოდის“ და „მრავალჯამიერი“.

ბევრჯელ ყოფილა ლადო ამ დროს ჩემთან და ისე შევეჩვიეთ ირგვლივ გამეფებულ აურზაურს, თუ არ გვინდოდა, არაფერიც არ გვესმოდა. ვუს-

ხელით პატარა მაგიდას, ის წერდა რამეს, ან კითხულობდა რომელიმე თავის საყვარელ წიგნს, ვსაუბრობდით და კედლებიდან გვიცქეროდნენ დიდებული ადამიანები. ელექტრონის მკრთალ სინათლეზე სილუეტებს ჰგვანდნენ ფოტოსურათებზე აღბეჭდილ მწერალთა სახეები და არც ერთი მათგანი არ ჩანდა მკაფიოდ. მათ პირდაპირ კი — დიდ სარკეში — ისე ჩვეულებრივად და ნათლად გამოიყურებოდნენ, როგორც დღისით. ბალიდან ისმოდა ქარ-ყინვისაგან შეჭირხლული ხეების ჭრიალი. ჩვენ კი ყურს ვუგდებდით ნავთქურაზე შემომდგარი ჩაიდანის შიშინს, რაკრაკსა და თუხთუხს, ყოველთვის მზად იყო ცხელი ჩაი და მისი ორთქლი აქვარელივით ედებოდა ფანჯრის მინებს.

ფანჯრიდან ჩანდა დათეშიძის გორა. ზედ აღმართული პარაშუტის კოშკის ჩირალდანი ცდომილი ვარსკვლავივით ბეუტავდა ნისლში და გაყინული ჰაერის ბული შხეფ-შხეფად ედებოდა გარშემო. ხანდახან გვეგონა, თითქოს ზეცა ძირს ჩამოიწია და ეს, გაღმა გორაზე, რომელიმე პლანეტა აღიმართაო.

იმ ზამთარს, იმ პატარა ოთახში, ბევრი კარგი წიგნი წავეკითხეთ ერთად. რიგრიგობით ვკითხულობდით საბინინის „საქართველოს სამოთხეს“, ვახუშტის „საქართველოს ისტორიას“, დავით კლდიაშვილის მოთხრობებს, ვაჟას პოემებს, სენ-სიმონის მემუარებს, სკარონის ბიოგრაფიას, ვერლენისა და ბოდლერის ლექსებს. ლაღო მთელი კვირეები ფურ-

ცლავდა ლამარტინის „ჟირონდისტების ისტორიას“, კარლელის „საფრანგეთის რევოლუციის“.

XXIX

ერთ საღამოს (1938 წლის 18 თებერვალი იყო), როცა თოვლი უსაშველოდ ბარდნიდა და აბნელებდა შიდადამოს, ოთახში ლადომ და შალვა კობოძემ შემოდგეს ფეხი. ლადოს ძლიერ შესცივნოდა და ტუჩები უცახცახებდა. ვეებერთელა ხელები ძლივს ჩატეოდა შარვლის ვიწრო ჯიბეებში და კურტაკის მოკლე სახელოებიდან გალურჯებული მაჯები მოუჩანდა. მაგრამ თვალეებში ისეთი ანცი და გიჟმაჟური ნაპერწკლები უციმციმებდა, სახემლიმარი და „უმჰმუნვარო“ (ეს სიტყვა ძლიერ უყვარდა!) ისე იყო მომართული, თითქოს ვიდაცას უნდა შეეტოქოს, ვიდაც უნდა გაჰკენწლოსო. შემოვიდა და შემოიძახა:

— ვიპიომ ვმესტე ჩაი, ნიკა, იზ ბალშოვო ჩაინიკა! გამოიხედე გარეთ, რა მოგივიდა, შე კაცო? რას შებუდებულხარ ამ საკანში? ელექტროშუქით განათებული თოვლის ფანტელები თავის ჩრდილებთან ერთად შრიალ-შრიალით ეცემა ასფალტზე. ო, რა ფანტასტიკური სურათია! ახლა კარგია ხეტიალი. სწორედ პოეზიაა ამ ქუჩებში ჩამორება!

გვერდით ოთახში პატეფონზე აქვსენტი მეგრელიძის „სულიკოს“ უკრავდნენ. ლადომ დათოვლილი ქოჩორი გაიბერტყა, სველი კურტაკი ლუმელთან მიაფინა, საწოლის კიდეზე ჩამოჯდა და ყური მიუგდო. შალიკო წიგნების ქექვას შეუდგა.

— რა კარგია „სულიკო“, — წარმოთქვა ლადომ. — თუშცა ამბობენ, ეს ქართული ჰანგი არააო, მაგრამ ისე შეიქრა ჩვენს სულსა და გულში, რომ ამას აღარავინ უყურებს. აკენიდან კუბოს კარამდის ყოველ ქართველს თანა სდევს აკაკის დიდებული ლანდი. „იავნანა“ და „ნათელას სიმღერა“, „ციცინათელა“ და ეს „სულიკო“, შემდეგ „ბაში-აჩუკი“, „ხანჯალი“ და „თორნიკე ერისთავი“, ესაა მთელი ჩვენი ბავშვობა, სიჭაბუკე და ხანდაზმულობა. ბოლოს მისი „თავო ჩემო“ მიგვაცილებს იმ ქვეყანას... ნეტავი ცოცხალი მენახა აკაკი, როგორი პატრიარქი იყო აღბათი აკაკი კი არა და, ვაჟა კი მოაღწევდა დღემდის. რატომ ჩვენს დროში არ მოუხდათ ცხოვრებაო, იციან თქმა. ძალიან კარგ დროსაც ცხოვრობდნენ, სწორედ მაშინ იყვნენ საჭირონი და ამიტომაც ბევრი რამ გააკეთეს. ჩვენი დროც წარმოშობს კარგებს.

„სულიკოს“ „სისატურა“ მოყვა და, ბოლოს, „საბოდიშო“ რომ წამოიწყეს, ლადო აბორგდა, ერთ ადგილას ვერ დადგა და ისევ აუცახცახდა ტუჩები, თითქოს ახლაც ცივოდა.

— ერთხელ პარმენ შელეგიასას ვიყავი. პატეფონზე „საბოდიშო“ დავუკარით. აღარ მახსოვს, ზედიზედ რამდენჯერ გავამეორებინე. ნემსები გაცვდა. მაგრამ მაინც არ მოვეშვი. მასპინძელიც ჩემზე უარესი ყოფილა. „ასეთი სიმღერის შემქმნელი ხალხი უკვდავიაო“, მითხრა და, მგონი — მეათედ მომართა პატეფონი...

კობხოდე საუბარში არ ერეოდა. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებას ჩაჰკირკიტებდა. ინსტიტუტში ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან თემა ჰქონდა დასამუშავებელი, და მასალას ეძებდა.

— იმ მწერლებს შემდეგ, რომელთაც მე ვუყვარდი (აუცილებლად ვუყვარდი!) და მე მიყვარდნენ, უკანასკნელ დროს ყველაზე საყვარელი ხდება ჩემთვის ვაჟა, — განაგრძობდა ლადო. — განავინ არის რუსთაველის შემდეგ ასეთი ტიტანი ჩვენში? და მაინც ჯერ კიდევ უცხოსავით დგას ჩვენგან და თითქოს საყვედურით გვეუბნება, კლდის თავს წამომდგარი, სევდიან სიტყვებს, — გახსოვთ?

გამოღმით მე ვარ, გაღმით შენ,
შუაზე მოღის მღინარე,
ხიდი არ გვიძე წყალზედა,
ფიქრი მკლავს მოუთმინარე,
მინდა გაკოცო, მაკოცო,
შენს სახეს ვხედავ მღიმარეს,
მაგრამ ვერსაით გამოვედ
ამ სატილო მღინარეს...

შემდეგ... შემდეგ ზეპირად აღარ ვიცი...

წიგნებიდან ვაჟას „რჩეული“ გაღმოიღო, ის ლექსი—„სიმღერა“ მონახა და ბოლომდე ჩაიკითხა. თრთოლვითა და მღელვარებით წარმოთქვა უკანასკნელი სტრიქონები:

არა, ის მინდა, გხედავდე,
ნუგეშსა ვპოვებ ცქერაში...

ცრემლმორეული წამოდგა, ფანჯარას მიადგა და ვაღმა გორას გახედა. აღარ თოვდა. ნისლიც გამქრალიყო. ახლა კი მართლა შუქურ-ვარსკვლავით ვით კიაფობდა ჩირაღდანი კოშკზე.

— აი, შეხედეთ, — სიხარულით წამოიძახა მან, — ვაჟაც ასე იკაშკაშებს ჩვენს მოწმენდილ ცაზე, ნისლი და ქარბუქი ვერას დააკლებს იმას, ვინც ომახიანად შესძახა:

დამსეტყვე, ცაო, დამსეტყვე,
აქა ვარ ჩემის თავითა,
გულითა გაუტეხელი
მოუღალავი მკლავითა,
რაც უნდა ქირი მომკერძო,
ბილწთ არ შევეკერი ზავითა;
ცნებას ვერ შემაცვლევინებ
მოზღვავებულის ავითა!..

სოლომონ ყუბანეიშვილის „ვაჟა-ფშაველა“ რომანივით წავიკითხე. თურმე, რა ყოფილა ჩვენი ვაჟა! აი, გუშინ, შაჰრუხ ჩარკვიანი მეუბნებოდა, ჩვენს ვაჟას ერედიას ტექნიკა არა აქვსო. მაგრამ სამყარო ვისია-მეთქი, მისი საკუთარი ხომ? რად უნდა გენიოს ვაჟას ერედიას გალაქულ-გაპრიალებული ტექნიკა? ო, როგორ მინდა ასეთ დროს ზოგიერთს მივახლო მაიაკოვსკის სიტყვები. მომწონს, ზეპირად ვიცი და სულ ვიმეორებ.

ბორძიკ-ბორძიკით და ბუბუნით წარმოთქვა მაიაკოვსკის გრძელ-გრძელი სტრიქონები:

Вашу мысль

Как выжиревший лакей на засаленной кушетке,

Буду дразнить об окровавленный сердца лоскут,
Досыта изъиздеваюсь нахальный и едкий...

ძალიან გაუჭირდა ბოლომდე ჩათავება, ხელი ჩაიჭინა და ჩაილაპარაკა:

— ვაი, რომ ეს წასაჭრელი ენა ვერა მაქვს კარგად წვერწამახული, თორემ როგორ ვიტყოდი...

— კი, მაგრამ ლექსებს ხომ ადვილად წერ? ლექსად დაწერე, — გაეხმიანა შალიკო და ისევ წიგნს დაუბრუნდა.

— მე მინდა კარგი ორატორი ვიყო. ვინც კარგი ლაპარაკი იცის, ქვეყანას დაიპყრობს. ასე იყო ყოველთვის, დემოსთენობა და ციცერონობა არასოდეს კარგავს მნიშვნელობას.

— კალამი უფრო ძლიერია, ნაწერი საუკუნეებს უძლებს. ზეპირად ნათქვამი ჰაერში იკარგება, — განაგრძობდა კოხოდე.

— შენ ნუ ბრძენობ ახლა! კარგად ნათქვამი სიტყვა და ორატორის აზრები ისევე დაიწერება, როგორც ლექსი და პოემა. ისე კი... ლექსი მირჩევნია. თანაც მენატრება ერთი კარგი სხვისი ლექსის წაკითხვა, მაგრამ არსად ჩანს.

კედელზე გაკრულ ფოტოსურათებს ჩააჩერდა. სათითაოდ თითი შეახო და განაგრძო:

— ამ ბაირონივით მომხიბვლელი უნდა იყო და ვაჟასავით მქუხარედ უნდა იმღეროდე. ნახე, რა ღვთისდარია აკაკი, ან როგორი ვეებერთელა და რიხიანი შაიაკოვსკი, როგორ გოროზად აუზიდავს

ცალი წარბი! ღმერთმა არც ერთის ნიჭი მომცა, არც კალამი და არც სილამაზე! „მთელი ხმით“ სა-
უკუნეების შემდეგაც მოხვდება გულზე შთამომავ-
ლობას. ყოველი პოეტი ასე ვაჟკაცური უნდა იყოს.
იაიებისა და ბელურების პოეზია, ბულიონი და
ტკბილ-ტკბილი ვარდის წყლის ღიმონათი ვის რა-
ში გამოადგება! ლექსს რომ დაწერ, მართლა ცამ
ქუხილი უნდა დაიწყოს!

მოულოდნელად სინათლე ჩაგვიქრა. ასე იცო-
და ხანდახან ჯერ გამოუცდელმა რიონჭესმა. მაგ-
რამ მზად გვქონდა ძველი ლამპა. ერთხელ სასტუმ-
როში მთელი კვირა არ იყო შუქი. კარტოფილის
სანთელზე ყოფნა გაგვიჭირდა. ლადომ სადღაც
იშოვნა ერთი დაქანგული სპილენძის ლამპა. გავ-
წმინდეთ, გავმართეთ; ის იყო ავანთეთ, და... შუ-
ქიც მოვიდა. მაშინ ამაო შრომა დაგვირჩა, მაგრამ
შემდეგ ბევრჯერ დაგვეხმარა ის ლამპა.

ახლაც ავანთეთ და მაგიდაზე შემოვდგით. ლა-
დომ შესძახა: „გაბრწყინდი, ჩემო კანდელო, მინა-
თე ბნელი ღამისა!“

უფრო ფანტასტიკური გახდა ოთახი. ფანჯრი-
დან შემოიჭრა შორეული ელნათურების ცივი შუ-
ქი და შეებრძოლა მბეუტავ ლამპას. ოთახს შიგ-
ნით არიალდნენ ბაღში ამართულ უფოთლო ხეთა
ჩრდილები, უზარმაზარი გველის ტანივით მრუმედ
ჩანდა კედელს ატორდიალებული რკინის მრგვალი
ღუმელი. თითქმის ველარ ვხედავდით ერთმანეთს.

მწერალთა სახეები ახლა სარკეშიც კი აღარ ილან-
დებოდნენ.

შალიკო კობოძე ლამპას მიუჩოჩდა, მერჩულე
გადაშალა და თქვა:

— ჩვენი ლადიმე ასეთია, როგორც აქ წერია.
აი წაგიკითხავთ, — სტრიქონებს თითი გააყოლა
და განაგრძო: — „ხოლო იყო ხილვითა დიდ, ხორ-
ცითა თხელ, ჰასაკითა სრულ, ყოვლად კეთილ,
სრულიად გუამითა მრთელ და სულითა უბიწო“.
ხედავ, შე ლედენდარო, რა წერია შენზე?

— კიდევ რაღა მაკლია? — ჩაეკითხა ლადო. —
კაი პოეტი რომ ვარ, ამას რაღა ჩიჩინი უნდა! ეს
კი მაგ წიგნში არ ეწერება. ახლა კი მაგას თავი და-
ანებე და ცოტა თუთუნი მიწყალობე, თავშენახული
კაცი ხარ, ჩემო შალივერ კობოია.

ასე შეხუმრებულ და სალადობოდ შერქმეულ
სახელებს უწოდებდნენ ერთმანეთს ლადო და მი-
სი უახლოესი მეგობრები. „დაუვიწყარო მექიჩ“, —
ეძახდა მას ძმადნაფიცოვით შეთვისებული შოთა
ქურიძე და პირად წერილებშიც ყოველთვის ამ-
გვარად მიმართავდა; „ზრახვათა ჩემთა თანაზიარს,
შილიფს, ჩემი მოკრძალებული სალამი“, ასე იწყე-
ბა ლადოს ერთი წერილი შოთა ქურიძესთან; „ჩემი
შოთიის ნაჩუქარია“ წაუწერია მას შოთა ქურიძი-
საგან მიძღვნილ ერთ-ერთ წიგნის ყდაზე. „ჩემო ვა-
ლიდა“, ეს ლადოსთან გაგზავნილი გოგი შალამბე-
რიძის წერილიდანაა. ლევანიე გადაევიძლაჲ—ლე-
ვან კიკნაძე იყო, ბესიონი—ბესარიონ ზონენაშვილი.

იყვნენ კიდევ მიხაკო მორცხვაძე, სევდისარი, ირო-
ნია დამცინეიშვილი და სხვანი და სხვანი.

...თუთუნი ხელისგულზე დაიყარა, მაგრამ ქა-
ლალდი არც ერთს არ აღმოაჩნდა. მაშინ ლაღომ
ვაჟა-ფშაველას რჩეულ ლექსთა კრებული გადაშა-
ლა და ვაჟასა და მისი მეუღლის სურათზე აფარე-
ბული სიფრიფანა ქალალდი ამოხია. ეს ისე სწრა-
ფად მოხდა, სიტყვის თქმაც ვერ მოვასწარი. ჩემი
წყენა არ შეიმჩნია. ქალალდი ოთხად გახია, ნახე-
ვარი კოხოდეს მიაწოდა და ერთ ნაგლეჯში თუთუ-
ნი ჩაჰყარა. ახვევდა და თან, საქციელწამხდარივით
ცალ ლოყააწითლებული, თითქოს თავისთვის ბუტ-
ბუტებდა.

— ნიკოლაუს აგიუს, ნუ გეწყინება. არაფერია.
ჩვენს ვაჟას კიდევ გაეხარდება. ქალალდი გამოხედ-
ვას უშლიდა. ახლა თვალი გაახილა. ნუ გამიბრაზ-
დები. თუ გინდა, ასეთ ქალალდს ხვალვე გიშოვნე
და ჩავაწებოთ. მაგრამ რა საჭიროა. ვაჟას პირბადე
რად უნდა? აქ არც კი აჩნია, რაღაც ქალალდი რომ
იყო...

იმ ღამეს აღარ დარჩა. ხვალ დილით ადრე სად-
გურზე ერთ ვინმეს უნდა შევხვდე და დამაგვიან-
დებო.

გარეთ რომ გამოვედით, უკვე გვიან იყო. ცას
თანდათან მოეწმინდა. აქა-იქ გაბნეულ ვარსკვლა-
ვებს კაშკაში და ელვარება მომატებოდათ. ქალაქი
მყუდროებასა და დუმბილში იყო ჩაძირული. ნისლი
კი ისევ ბურბურდა რიონის გაღმა-გამოდმა მხარეს და

კვლავ ბუტავდა ჩირაღდანი პარაშუტის კოშკზე. მაღაზიების წინ. დანჯღრეულ ვედროებში გაჩაღებულ ცეცხლთან, მიყუყულიყვნენ დარაჯები და ხშირ-ხშირად ითბობდნენ გათოშილ ხელებს. დროდადრო ჩაპბერავდნენ და ჩაპბერავდნენ სასტვენებს, შორიდან სხვები გაეხმაურებოდნენ და ისევ მიწყნარდებოდა ყველაფერი.

იღვა ლადო ბარაქიანი თოვლით დაბამბული და ელექტროლამპიონებით გაქათქათებული ქუთაისის ამ თეთრ ღამეში, შეჰყურებდა ვარსკვლავებით მოჭიკჭიკებულ ცას და ისმენდა სასტვენების გაბმულ ყრიალ-ყრიალს.

— ხვალ კარგი საკურდღლე ამინდი იქნებაო, — ჩაიცინა და ჯერ გაუკვალავი თოვლით დაფენილ ქუჩებში მიიმალა.

იგრძნობოდა მოახლოებული ალიონი. ვარსკვლავები გაციფერდნენ. გაღმა მხრიდან მოდენილი ცივი ნიავი არხევდა თოვლისგან დაყურსულ ტელეფონის მავთულებს. ყოფილი გიმნაზიის ძველ შენობასთან ჩამწკრივებულ ჭადართა შტოებიდან ცვიოდა თოვლის მშრალი ხრილი.

— მალე გათენდება მზიანი, ჩახჩახა დილა, მშვენიერი დღე. ერთი ჩინებული ახალგაზრდა პოეტი კი მიაპობს ახლა მუხლამდე თოვლს ამ ნაშუალამევს, მიდის თავის ცივ ოთახში მარტოხელა, უდედმამოდ, უთვისტომოსავით და ისევ ფიქრობს ლექსებზე, კარგ ლექსებზე, — ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა, კიბესთან მდგარმა შალვა კოხოდემ. —

კაი მარჯვე ბიჭი უნდა იმ აღმართში ასვლას ასეთ
ამინდში... მე გერ გავბედავდი ამას!

იმ დროს ლადო ქუთაისის სადგურთან ცხოვ-
რობდა — ძერჟინსკის ქუჩაზე, 35-ე ნომერში, ერთ
პატარა ღარიბულ „კოლოფში“. კუთხეში მიდგმუ-
ლი საწოლი, მაგიდაზე დაწყობილი წიგნები და ქუ-
რნალ-გაზეთები, უბრალო მოწაფური საწერ-
კალამი და ძაბრიანი სამელნე, კედელზე გაკრული
ვაჟასა და ბაირონის ფოტოსურათები, იქვე—ცალ-
ფა ლურსმანზე — წითელარშიებიანი ტილოს პირ-
სახოცი, ლურჯი კეპი და ყვალლი კურტაკი,—ეს იყო
მთელი მისი ავლადიდება.

X X X

მეორე დილას რედაქციაში დამხვდა. გაღიმე-
ბულმა ხელში რაღაც ქაღალდი ჩამიდო: ნიკაია.
წუხელ აი ეს დავწერე, შენ გქონდესო, თქვა და
აუჩქარებლად დაუყვა კიბეს.

ეს იყო ნახევრად სალალობო ლექსი, მისი წინა-
დამინდელი უხიაკი საქციელის სახსოვარი. სათაუ-
რიც რაღაც ახირებული ჰქონდა: „მე, ფშაველა და
აგიაშვილი“. მთელი ტექსტი კი მთლიანად ასე-
თია:

პოეტის სურათს თხელი ქაღალდი
ეფარა მკრთალი იღუმალეპით,
მესმოდა ქაბუკს ნელი ღალადი
რაზიკაშვილის მწველი თვალეპის.

უღრუბლო ცაზე არ ჩანდა მთვარე,
 ბორგაედა მთებზე გრიგალი ჩქარი,
 იყო ზამთარი და ბალში გარეთ
 აღაზას ხმაზე ტიროდა ქარი.
 მე მომენატრა თამბაქოს ბოლი,
 თამბაქო მქონდა, ქალაღი — არა,
 ვერ მოვითმინე, მიველ და, ბოლოს,
 სურათს ქალაღი ავაძვრე წყნარად.
 — ჩემი სურვილი გაიგე გვიან,
 მეც მინდა ვნახო თოვლი მთაველად, —
 მითხრა და ძმურად გადამეხვია
 გახარებული ვაჟა-ფშაველა.
 აგიაშვილმა — როდესაც ნახა,
 ეწყინა ჩემი ასეთი ქცევა.
 — რაებს ჩადიხარ? რა გიყო ახლა?
 ჩემს სამყოფელში შენ ხარ, თუ მე ვარ?
 მაგრამ, რა ნახა ზვიადი კაცი,
 ჩემს გვერდით მდგარი, შავჩოხიანი, —
 კვლავ გაიღიმა, არ იყო მკაცრი,
 და ვაჟას შეხვდა თავაზიანი.
 მან ჩამოართვა ხელი და წყნარად
 უთხრა: — გულს მიკლავს. ძმავ, თოვავ,
 როდის ჩამოვა ირემი ბარად,
 ან გაზაფხული როდის მოვაო?
 შემოგვახვია ორთავეს წამით
 მხრები, თვალს ცრემლის დაადგა რთვილი...
 და ასე დიდხანს ვიდრეჭით სამნი:
 მე, ფშაველა და აგიაშვილი.

შ. კობოძემ წაიკითხა ეს ლექსი და ლადოს
 გულდაწყვეტით უსაყვედურა: — რად გამომტოვე?
 მეც ხომ იქ ვიყავი, თქვენთან? იმ ლექსში მოწმედ
 მაინც რად არ დამასახელებო?

XXX

შალვა კოხოძის ოცნება იყო და ძლიერ ნატრობდა, ოდესმე ახლოს დაენახა და გაეცნო დიდი პოეტები. მაგრამ პარიზიდან ახლადდაბრუნებული გალაკტიონი ქუთაისს რომ ესტუმრა და ჩვენი რედაქციაც მოინახულა, კოხოძემ დაირცხვინა და სადღაც გაიპარა.

ცხოვრობდა მამასთან და ძმებთან მალლაკის გზაზე — ზღანოვიჩის ქუჩის 49-ე ნომერში, თავისი მეგობრის — შალვა ლოლობერიძის მეზობლად. სტუმართმოყვარე მშობლები ჰყავდა და სახლს უკან პატარა ვენახი ჰქონდათ გაშენებული. ბევრი კარგი დრო გაუტარებიათ რედაქციის თანამშრომლებს და ახალგაზრდა პოეტებს ამ ვენახის განაპირას.

შალვა აღებული ხელფასიდან ყოველთვის მომბარებდა განსაზღვრულ თანხას, ერთბაშად არ შემომეხარჯოს და აუცილებელი საჭიროების დროს სალაროში მიბარებულევით მექნებო. შემდეგ ნაწილ-ნაწილ მოითხოვდა და, თან, წერილობით. აი, მისი ერთი ასეთი მოკლე, მაგრამ „მძაფრშინაარსიანი“ ბარათი:

„ამსანაგო ჩემო საესავო,

ჟამსა უკიდურესი. გაჭირვებისასა მრავალგზის მომიმართავს შენთვის დახმარების აღმოსაჩენად, და შენც მრავალგზისვე აღმოგიჩენია დახმარება ჩემთვის — ჯიბის შესაფერ.

და, როგორც ხშირად, ახლაც, წინაშე შენსა დგას

სტუდენტი ხელმოკლე და ელის შეწვევას შენსას: თანხა სჭირდება — რაოდენობით — მანეთი და ექვსი შაური, ანუ ასოცდაათი კაპიკი. ველი ამ თხოვნით აღძრული საკითხის დადებითად გადაჭრას“.

მეორე წერილში იწერება: „მივდივარ ერთ ადგილას, ფეხსაცმელი უნდა გავიწმინდო, წვერი გავიპარსო, პაპიროსი უნდა ვიყიდო“ (ეს იყო მისი „უკიდურესი გაჭირვება!“) და ითხოვს 5 მანეთს. ამ თხოვნას ყოველთვის დააყოლებდა: „ჩემი ფონდიდან მომეციო“.

შალვა პედიანტიტუტში სწავლობდა და რედაქციაშიც მუშაობდა. მე მასთან ერთად თავიდან ბოლომდე დავიარე ბავშვობიდანვე ნაცნობი და მოწაფეობისას შეყვარებული ქუთაისი — მისი ლამაზი მიდამოებიანად.

„როცა ქუთაისში ჩამოხვალთ ჩემი მეგობრები, აუცილებლად ინახულეთ ის ადგილები, სადაც ჩვენ ვხეტიალობდით, — ომამდე ადრე სწერდა იგი ლადოს თბილისში. — მე, შეიძლება, აღარ ვიყო და ვეღარ დაგხვდეთ მაშინ ი.ჭ. მაგრამ — სულ ერთია, სულითა და გულით მაინც თქვენთან ვიქნები. ქუთაისი და თბილისი ახლოს არიან ერთმანეთთან. მეტი სიგრძე-სიგანე აღარა აქვს ჩვენს პატარა ჩვეყანას. თავიდან რომ დავუყუეთ, ყველა ერთმანეთის ნათესაე-მოყვრები აღმოვჩნდებით ქართველები საქართველოში...“

მირაჟივით ნუ გაგიჭრებათ ქუთაისში გატარებული დღეების სიტკბო-სიმწარე, ნუ დაივიწყებთ აქაურობას. აირბინეთ 192 საფეხურიანი კიბე, გაღმობედეთ უქიმერიონიდან ქალაქს და დატკბით მისი ცქერით. წინათ თვალს მოგტაცებდათ რიონი და მისი სიჩაუქე. ახლა შეხედეთ რიონ-

პესს, ზარმაცი მებრის კამეჩივით რომ ჩაწოლილა რიონის გარდიგარდმო და თითო ამოცოხნაზე ათასობით ცხენის ძალას ისერის ხახადაფხენილი პირიდან. არტახებში მომწყვდეული რიონი, თავდასაღწევი ადგილის ძებნისას. მწვანე-ყვავილას კლდეში შემძქრალა, გულმოსული მიისწრაფის საღორიის ტყეში და ყვირილასა და წყალწითელას სთხოვს ძმობას, აქამდე მათი უფროსი ძმა...

ინახულეთ დაღრეჯით მდგარი და მდუმარე ბაგრატის ტაძარი. ამაყად დაჰყურებს იგი ქუთაისს, თვალს აყოლებს ძირს — რიონის დენას, შორს, — „დაბინდულ სილურჯეებად“ გადაშლილ ვაკე იმერეთს, ზევით — ვეშაპივით ლაშღაღებულ კავკასიონის მთავრეხილებს. ბევრი რამ უნახავს და გაჰკვირვებია, მაგრამ ყველაზე საოცარი მისთვის ისაა, რომ გვერდში რამდენიმე ათასსანთლიანი პროექტორი დაუდგეს და ახლა ეს დაჰყურებს ამწვანებული სუროთი დაფარული ტაძრის დაგლეჯილ სხეულს.

ნურასოდეს დაივიწყებთ ჩვენს რედაქციას... როგორ გვიხაროდა იქ შესვლა და ხალისიანი მუშაობა! რა საამური სანახავი იყო მთელი კრებული: დღენიდაგ მაგიდასთან მიმჭდარი პარმენ შელეგია, მუდამ ხელნაწერებისა და გაზეთში გასაშვები მასალების კითხვა-სწორებით გართული გიორგი ჭიბლაძე, თავაზიანად ტკბილმოუბარი პეტრე ბახტურიძე, დაულალავი ელიოზ ხუციშვილი, მარჯვე ჟურნალისტები და მგზნებარე ენთუზიასტები — ლევან გაბრიაძე და სერგო ფხაკაძე, პლატონ გულუა და კოლია კოვზირიძე, ვლადიმერ შავგულიძე და შალვა ლოღობერიძე, დავით ცვარიანი და რაქდენ გაბეჩავა, რუთა და ოთარ ბეროძეები, ლეო ხუროძე და პავლე ლომიძე... და მრავალი სხვა, სახემლიმარენი და თვალეგაბრწყინებულნი, სიყვარულით რომ ჩაჰკირკიტებდნენ გაზეთის გვერდებს და, მხიარული კონვეიერივით მოძრავნი. ახალგაზრდული თავდავიწყებით იბრძოდნენ და შრომობდნენ, რათა ცხოვრებას ხავსი და ობი არ მოჰკიდებოდა... ყველას და ყველაფერს კი, დიდი ოჯახის კარგ პატრონ-მამასავით თავს დას-

ტრიალებდა კოლია ცხაკაია. ეს იყო ჩემი ცხოვრების ყველაზე მზიანი დღეები, რაც ჩემთვის აღარ განმეორდება. დამრჩა მხოლოდ თბილი და ძლიერ ტკბილი მოგონებები და ხსოვნა გულკეთილი მეგობრებისა...

ჰოდა, ძვირფასო ლადიმ ასატიანი ძლიერ გთხოვ, ნუ დამივიწყებ, ხანდახან წერილი მომწერე. იმედი მაქვს, არ გადიდვაცდები და, მაქ რომ გეწვევი, ჩემთან ერთად ჩაივლი თბილისის ქუჩებში, ისე როგორც ქუთაისში გვიყვარდა... ჩამიყვან სარდაფში, დამპატიყებ ორიოდე ჭიქა ლუღზე და დამალევიწებ ნიკო ფიროსმანის სადღეგრძელოს...

გავიგე, ფიროსმანზე გიმღერია და ისე ტკბილად, რომ იმ ლექსის ქება აქ მოვიდა. ძლიერ კარგი ლექსი ყოფილა.

როცა ახლობელ მეგობარს, თუნდ უბრალო წერილს ვწერ, ვეზადები რამდენიმე დღით ადრე. მინდა ძლიერ ბევრი და კარგი ამბები მიეწერო, მაგრამ კალამს რომ ავიღებ ხელში, წინანდელი ჩანაფიქრი სადღაც გამიქრება. ახლაც ასე დამემართა. ამიტომ არა ყრია რა ჩემს წერილში ისეთი, რომელიც ერთ ფრანგულ სუდ მაინც ღირდეს (ამ კვირაში ბალზაკის კითხვას გადავყევი და ახლა ყოველ ნაბიჯზე შელანდება სუ და ფრანკები, რაც ძლიერ მაკლია!). ისე კი, მართლა მოკლებული ვარ ბევრ რამეს, რაც ესოდენ ახარებს ადამიანს და ჰმატებს ხალისს, მხნეობასა და სიცოცხლის სიყვარულს. ახლო მეგობრები აღარავენ დარჩით ამ ქუთაისში და, ეს ალბათ, იმის ბრალია!

ჩემი მომავალი ცხოვრების გზა პირველ სექტემბერს გაირკვევა, როცა ოფშკეითის საშუალო სკოლაში გამოცხადდება „უჩიტლად“ ქართული ენისა და ლიტერატურისა...“

¶

ახლა ბევრი მათგანი აღარ დადის ამ ქვეყანაზე: ყველაზე ადრე პარმენ შელეგია დაგვშორდა სამუდამოდ; ელიოზ ხუციშვილმა და შალვა კობოძემ სამამულო ომის დროს ფაშისტთა ტყვეობაში დალიეს სული; სევერიან ისიანი და ოცდაერთი წლის

გიორგი ნაფეტვარიძეც იმ ომში დაიღუპნენ, ბრძოლის ველიდან არც ლეო ხუროძე და პავლე ლომიძე დაბრუნებულან; დათიკო ცვარიანი ბრმა შემთხვევამ იმსხვერპლა; ვანიონ დარასელი კი ღირსეულად გვერდით უწევს საქართველოს რჩეულებს დიდუბის პანთეონში, ხოლო გრიშა იმედაძეს კარგა ხანია ბაგების ღორღიან მიწაში ძინავს — ლადოსთან ახლოს...

XXXI

1938 წლის ზაფხულზე საცხოვრებლად და საბუშაოდ ლადო თბილისში გადავიდა. მის ქალაქებში ინახება შ. კობოძის ხელით გადაწერილი ოთხსტრიქონიანი ლექსი, რომლის დამწერი ჩემთვის უცნობია. მეგობრის განშორებით გულდაწყვეტილი ავტორი სინანულსა და მწუხარებას გამოთქვამს:

ერთი პოეტით იწონებდა თავს ქუთაისი,
ისიც წავიდა — მეოცნებე და ნაღვლიანი...
ცნობილი ლექსით და ქართული სიღარბისლით,
წავიდა ჩვენგან ჩვენი ლადო ასათიანი!..

იქვეა ერთი წერილიც, შემდეგი სტრიქონებით:

„დაფრთიანებული არწივი უსაზღვრო სივრცეებისაგან მიისწრაფის, აღარ აკმაყოფილებს ქიუხებში მიდგმული ბუდე. ასევე — პოეტიც, სივრცისა და დროის უსაზღვროებას ეტანება. ბოლოს კი (დაფნის გვირგვინით მოსილი) ბერი არწივივით ისევ ძველ ნაბუდარს უბრუნდება. და. ვაიმარელი ლომივით, მშვიდად ლევს სულს.

ვფიქრობ, ახალგაზრდობის საოცნებო დღეები და ბავშვობის მოგონება ვეფხვს კვლავ თავის ბუნავს მოანატრებს; ყველაფერი ეს იმისთვისაა თქმული, რომ შენ გაიხსენო ქაბუკური ვნებანი, შეყრილი ქუთაისსა შინა“, —

სწერდა ორიოდე წლის შემდეგ თიბილისში მყოფ ლადოს გიორგი ნაფეტვარიძე, — ქუთაისს ნუ დაივიწყებ, იქაური ბიჭები გახსოვდესო.

ლადო ასათიანს არ დავიწყებია ქუთაისი და იქ გატარებული დღეები. არც ტოლმეგობრებთან შეუწყვეტია ურთიერთობა. ისევ ბეჭდავდა საკუთარ ლექსებს და საყვარელ პოეტთა თარგმანებს, ქუთაისის გაზეთში კვლავ იგონებდა „ცისფერ კაფეს“, ჩაესმოდა მის ყურს „რიონის შრიალი შორი“, და წერდა:

რიონის პირად შფოთავს ქალაქი ათას ჭირსა და ლხინში
ნაქები,
ყოველ ახალ წელს საგულდაგულოდ განათებული
ჩიჩილაკებით.
მის განთიადებს ნუ დაივიწყებ და არასოდეს არ დაბერდები...

მაგრამ დაბერება და ძველ ნაბუღარში დაბრუნება აღარ დასცალდა: ხუთიოდე წელიწადში დამთავრდა „ერთი მართალი კაცის ცხოვრება!“

დღესაც გაიხმის მათი სიმღერა!

რა გატაცებით ვიღოდით ერთად
და მერე როგორ დავიფანტენით!

გ ი ო რ გ ი კ ა ლ ა ნ დ ა ძ ე

I

1938 წლის მარტის მიწურულს ბევრი რამ ახალი იყო თბილისში: რკინიგზის ახლადგადაკეთებული სადგური, სადაც ახალ ელექტრომაგლებს ჩამოყავდა ზღვა ხალხი; ჩელუსკინელთა ახლადდამთავრებული ხიდიდან რუსთაველის პროსპექტზე გავლით ტრამვაის ახალი ფართოლიანდაგიანი ხაზი; შენს სურვილსა და გემოვნებაზე იყო, რას აირჩევდი: ტროლეიბუსს, ახალ ტაქსსა თუ ახალ ავტობუსს. სადგურიდან ყოფილ თავისუფლების მოედნამდე და, ყველგან და ყოველი მხრით, იგრძნობოდა სიახლე. ყოველი ფეხის ნაბიჯზე — ახალი და სულ ახალი: ახალი ფაბრიკა-ქარხნები, ახალი ქუჩა და ახალი შენობა, გრანდიოზული ცირკი და სტადიონი, პირველი თერთმეტსართულიანი სახლი თბილისში, ლამაზხეივნიებიანი

მშვენიერი სანაპირო, ახალი პარკი მთაწმინდის პლატოზე... ახალი რომანები და რეკლამები, ახალი კინოფილმები და ახალი დადგმები თეატრებში... ეს სიახლე ისე იტაცებდა ადამიანს, რომ გაიფიქრებდი; ნეტავი ამ დაუცხრომელი ზრდაგანვითარების, ყოველდღიურად შესამჩნევი ცვალებადობისა და ამ მჩქეფარე საქმიანობის მარადიული თანამცხოვრები ვიყო.

ყველაფერი თითქოს ახალი და უცნობი იყო. მაგრამ უფრო ახლებურად მომეჩვენა ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ რედაქცია და მისი ახალგაზრდა მწერალ-პოეტები.

რედაქცია, სადაც იმავე წლის აპრილიდან დავიწყე მუშაობა, მწერალთა კავშირის ერთ პატარა ოთახში იყო შეყუყულებული. შემდეგ იქ პარტორგანიზაცია მოთავსდა. ოთახში ძლივს ეტეოდა ორი მომცრო მაგიდა. ერთს რიგრიგობით მიუსხდებოდნენ: რედაქტორი — ირაკლი აბაშიძე, ერთადერთი განყოფილების გამგე — ერეკლია ქარელი-შვილი, გამომშვეებ-კორექტორი — პოეტი იოსებ მჭედლიშვილი და რედაქციის მდივანი. მეორესთან (ის კიდევ უფრო პატარა იყო) განუწყვეტლივ მუშაობდა საქმეთა მმართველი ეთერ ხაჭაპურიძე. და გარშემო გვეხვია ახალგაზრდა მწერალთა ლაშქარი.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ოდნავ „გავფართოვდით“ და ჩავედით პირველ სართულზე, სადაც ახლა მწერალთა კავშირის ბუღალტერიაა. არც იქ

იყო დიდი ხალვათობა, მაგრამ სამი მაგიდა მაინც იდგმებოდა. ვიწრო და მოკლე კიბეს რომ აათავებდით, ოთახში შესვლამდე იყო რალაც ვესტიბულის მსგავსი, პატარა „მოსაცდელი“, სადაც ყოველთვის შეყოვნდებოდნენ სხვებზე უფრო მორიდებული და თავმდაბალი ახალგაზრდები, რომელთაც ჯერ კიდევ რცხვენოდათ და ერიდებოდით რედაქციაში ჩიქურ, თამამად შემოსვლა.

ბოლოს ისევ ზევით ამოვედით, გვერდითს დიდ ოთახში, სადაც ამჟამად სექციების განყოფილებაა, და ნამდვილ რედაქციას დავემსგავსეთ. ჩვენს გვერდით, ყოფილ „სპარსულ ოთახში“, იყო „მნათობის“ რედაქცია. განის მომცრო კარით ხშირი მიმოსვლა გვქონდა ერთმანეთთან და მჭიდრო კონტაქტს ვამყარებდით ჩვენს „უფროს ძმასთან“...

Ⴄ

II

ჯერ გამოვიდა უურნალი „ახალგაზრდა მწერალი“.

საკავშირო კბ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის 1932 წლის 23 აპრილის დადგენილების შემდეგ განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა მწერლობაში ახალგაზრდა კადრების დაწინაურებას და მათთან მუშაობის გაძლიერებას. ამ მიზნით ახალგაზრდა დამწყებ მწერალთათვის გამოვიდა ცალკე უურნალი. მართალია, მანამდე ახალგაზრდათა ნაწარმოებებს საკმაოდ ადვილი ეთმობოდა მაშინდელ უურნალ-გაზეთებში, მაგრამ უკვე დიდი

ხანი იყო გასული, რაც სპეციალურად მათთვის განკუთვნილი ორგანო აღარ გააჩნდათ.

ჟურნალ „ახალგაზრდა მწერლის“ რედკოლეგიაში შედიოდნენ მალაქია ტოროშელიძე (პ/ მგ. რედაქტორი), ლეო ქიაჩელი, კალე ბობოხიძე (პ. მგ. მდივანი), ზაქრო დოლიაშვილი, დემნა შენგელაია; ელიზბარ ზედგინიძე და სხვ.

ჟურნალი მიზნად ისახავდა მოწინავე ახალგაზრდობის რიგებიდან მწერალთა ახალი კადრების გამოყვანას, მათთვის ყოველგვარი დახმარების აღმოჩენას, ხელს უწყობდა მწერლობაში უკვე გამომქლავებულ ნიჭიერ ახალგაზრდა მწერალთა აღზრდასა და საბჭოთა მწერლობის მოწინავე გვარდიის შექმნას. ახალგაზრდა მწერალთა კადრები სოციალისტური მშენებლობისა და ყოფის აქტიური მშენებლები უნდა გამხდარიყვნენ.

1935 წლის ივლისიდან „ახალგაზრდა მწერალი“ რეორგანიზებულ იქნა და გამოვიდა „ჩვენი თაობის“ სახელწოდებით. „ჩვენი თაობის“ რედაქციის თავდადებული მუშაობით ჩვენს საბჭოთა მწერლების. რიგებს შეემატა მრავალი ნიჭიერი ახალგაზრდა მწერალი. ისინი ამ რედაქციაში ეუფლებოდნენ ლიტერატურული ოსტატობის რთულ ტექნიკას, იზრდებოდნენ და ვაჟკაცდებოდნენ ნომრიდან ნომერში და აპირებდნენ უფრო „ხნიერ“ ახალგაზრდებთან გატოლებას. ჟურნალის ირგვლივ დარაზმული ახალგაზრდობა ახალი მხატვრული ძლიერებითა და და-

ბაჭყალიძის ცდილობდა სოციალისტური სინდვილის ასახვას. ჟურნალი ხელს უწყობდა სოციალისტური ლირიკის, ეპოსის, დრამატურგიისა და კრიტიკის განვითარებას, რის საშუალებითაც მწერლობას, თანამედროვე ამოცანების სიმადლეზე აყვანით, უნდა აესახა ჩვენს ქვეყანაში მომხდარი გრანდიოზული ამბები (ეს აზრები ხაზგასმითაა აღნიშნული და გამოთქმული ჟურნალის პირველი ნომრების მოწინავე წერილებში).

ოციანი წლების დამდეგს ახალგაზრდობის პირველი გაწვევა მწერლობის ფრონტზე გაზეთ „სპარტაკიდან“ და ჟურნალ „მომავლიდან“ დაიწყო. შემდეგ ქუთაისელი ახალგაზრდა „დინამიტელები“ შეუერთდნენ თბილისის „პროლეტარული“ ახალგაზრდობის ძლიერ რაზმს და შექმნეს პროლეტარული და რევოლუციური ახალგაზრდა მწერლების ერთიანი მებრძოლი ფრონტი.

1926 წლიდან გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტის“ ნომერში სისტემატურად მოთავსებულმა კომკავშირელ მწერალთა ფურცლებმაც დიდი როლი შეასრულეს ახალგაზრდა მწერალთა თვალსაჩინო, ნიჭიერი ძალების გამოვლენაში.

შემდეგ „ახალგაზრდა მწერლისა“ და „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში მოვიდა ჩვენს მწერლობაში უკვე სახელმოხვეჭილი და თითქმის ახალგაზრდობის ასაკიდან გამოსული მათი საუკეთესო ნაწილი, რომელიც ახალგაზრდა დამწყებ მწერლებთან ერ-

ბადე ქურნალის ფურცლებზე ბეჭდავდა თავის ლექსებსა და მოთხრობებს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ქურნალთა ნომრებში მოთავსდა უფროსი თაობის ისეთი ცნობილი წარმომადგენლების ნაწარმოებები, როგორიც იყვნენ ვასილ ბარნოვი, გალაკტიონი, შალვა დადიანი, კონსტანტინე გამსახურდია, ლეო ქიაჩელი, გიორგი ქუჩიშვილი, ალექსანდრე აბაშელი, ი. გრიშაშვილი, კონსტანტინე ჭიჭინაძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, კოლაუნადირაძე, იოსებ მჭედლიშვილი, ილო მოსაშვილი, სანდრო ეული, ხარიტონ ვარდოშვილი, რაქდენ გვეტაძე, შალვა აფხაიძე, გრიგოლ ცეცხლაძე და სხვები.

III

1938 წლის აპრილის პირველი რიცხვებია.

ვამზადებთ მე-4 ნომერს.

ჩგუფ-ჩგუფად შემოდინან ახალგაზრდები და ერთბაშად ავსებენ ვიწრო ოთახს. აქ არიან: რეზო მარგიანი, ალექო შენგელია, ანდრო თევზაძე, გიორგი კალანდაძე, ძმები უბილავეები — ლადო და ელიზბარ, იოსებ ნონეშვილი, გაბრიელ ჯაბუშანიური, შალვა ამისულაშვილი, ვასო ლომიძე — გამხდარი. შავგვრემანი ახალგაზრდა. ის ძალიან ადრე გამოაკლდა ჩვენთაობელთა რიგებს და ყველაზე ადრე გარდაიცვალა. დაბეჭდა მხოლოდ რამდენიმე ლექსი და ერთი პოემა „გადარჩენა“.

ერთად შემოვიდნენ ვოლდეძარ (ლადო) ავალი-ანი და ალექსანდრე საჯაია. შავ-შავ პალტოებში კოხტად გამოწენწილნი, ძალზე ლამაზებად მომეჩვენა ორივე. მოკრძალებით შემოალო კარი მირზა გელოვანმა. თავშიშველი იყო. ეცვა ჯავშნის მსგავსი ჟანგისფერი ჯუბა თუ პალტოსნაირი რაღაც სამოსი. მოკრძალებით მოგვესალმა და ზურგი ფანჯრის მაღალ რაფას მიაყრდნო.

მან მომაძებნინა თავისი პოემა „აონი“. წინანდელ მდივანს უარი ეთქვა დაბეჭდვაზე, ძველი ადათჩვევების აპოლოგიაა და შიგ ახალი მთა არა ჩანსო. ეტყობოდა, მირზა თავიდანვე გაბრაზებული შემოვიდა რედაქციაში, მაგრამ არ იმჩნევდა, მშვიდად ყოფნას ცდილობდა. ხანდახან ისე გამოაკვესებდა თვალთავან რაღაცნაირ მომწვანო ელვარებას, რომ. შეიმჩნეოდა: ვერ იყო კარგ გუნებაზე.

როცა პოემა უჯრიდან ამოვიღე და ჩუმად კითხვა დავიწყე, რამდენიმეჯერ მომთხოვა: თუ შეიძლება, დამიბრუნეო. არ ვარგა და, იყოს ჩემთან. ძალიან მიყვარს, ჭერჯერობით უკეთესს ვერ დავწერ. და, თუ არ მოგწონთ, რა ვუყოთ, მე ეგ არ მწყინსო.

„აონი“ კარგი ნაწარმოები აღმოჩნდა. რედაქტორმა ირაკლი აბაშიძემ წააწერა: „დაიბეჭდოს მე-ნ ნომერშიო“, და მირზას ძლიერ ახარებდა ეს ამბავი. იმ დღეებში სულ თბილი ღიმილი დასთამაშებდა ახლადშეღინდლულ სახეზე.

მირზას ის ის იყო ჭაბუკობაში შეედგა ფეხი.

თითქოს მუდამ მზით ჰქონდა გაბრწყინებული ოქროს სქელი ქოჩორი და გრძელწამწამებიან მომწვანო-ცისფერ თვალებს ლაპარაკის დროს არ აფახულებდა და ისე იყურებოდა აქეთ-იქით, თითქოს ყურს უგდებდა თავისსავე ნათქვამს, თან ყურადღებით იმასაც აკვირდებოდა, რა შთაბეჭდილებას ახდენს მსმენელზე ჩემი ნათქვამიო.

სიცილის დროს სახე რალაც მწუხარე და ოდნავ კაემნიანი გაუხდებოდა, წარბებს შეიკმუხნიდა, მაინც მხიარული იყო, მაგრამ, შეიძლება ითქვას, — პირქუშად მხიარული.

მირზა გელოვანმა მთელი სამამულო ომი ტანკში მჯდომარემ გაატარა, მაგრამ სათუთი გული ჰქონდა, როგორც ჭეშმარიტ პოეტს და ფიცხი და პირდაპირი იყო, როგორც ნამდვილი მთიელი. წარმოშობით ის ხომ სვანეთის მთების შვილი იყო და თიანეთის ლამაზ მთაგორებში დაბადებული და აღზრდილი, მჩქეფარე ივრის ამწვანებულ ნაპირას...

ფრონტიდან გამოგზავნილ მირზას ერთ წერილში არის ასეთი სიტყვები:

„თუ გიყვარდე, ყვავილს ფეხს ნუ დააბიჯებ, ნუ გარეს, ნუ გასთელავ. თუ გიყვარდე, ნურავის შექხედავ თვალგაუმართავი და ძაღლური ლაქუციო. კაცურ კაცს არ შეფერის მასავით მეორე კაცის კაცი იყოს და ფინიასავით მიელაქუცოს მას გამორჩომის მიზნით.“

ხშირად იმეორებდა სტრიქონებს მეგობარი პოეტის — გაბრიელ ჯაბუშანურის ლექსიდან, ვაჟა-ფშაველას და ყაზბეგს რომ მიმართავს:

ჩვენ იმ გზებს მივღევთ, სად ნამუხლარი
თქვენი ატყვია მაღალ ქარაფებს,
მაგრამ ჩვენ ხმა გვაქვს თქვენგან უხმარი
და სხვა ტკივილი გვალაპარაკებს.

- ზღვა მელნად და რკინა კალმად უნდა გვქონ-
დეს, საქართველოს სიყვარულზე ლექსები რომ
ვწეროთო, — უთხრა მან ერთხელ ლადო ასა-
თიანს და დასძინა: --- ძალიან მიყვარს კონსტან-
ტინე ლორთქიფანიძის ერთი ლექსის სიტყვების
გამეორება:

ჩემი ლექსი სიცოცხლის სიყვარულით მთვრალია,
სიკვდილამდე დარჩება მომღერალი ცხოვრების!

და ასეთივე იყო იგი მუდამ.

ერთ დღეს ზოოპარკში იყვნენ ლადო ასათია-
ნი და ალიოშა საჯაია, მიეხალისნენ ირმებს, მიუ-
ალერსეს თუთიყუშებსა და ფარშავანგებს, დააფრ-
თხეს დღის სინათლით გამოლენჩებული ზარნაშო.
მირზას არ მოეწონა მაიმუნების მანქვა-გრეხა და
ზიზლით გაშორდა მათ.

ერთი დიდი პავიანი თვლემღა ჩეროში, სპლინ-
მორეული.

--- აი: ეს კი ცოცხალი კლასიკოსია, უკვე სა-
ხელმწიფოებრილი და ნაიუბილარი, — წამოიძახა მი-
რზამ. შემდეგ დიდხანს იდგა ლომ-ვეფხვთა გალი-
ებთან.

— ახლა ეს ლომები და ვეფხვები ნახეთ! რა

სიძულვილი და უსაზომო სევდა გამოკრთის მათი ნადვლიანი თვალებიდან,—განაგრძობდა იგი—ერთხელ უნდა მოხვიდე და აუშვა ყველა ესენი. ჰო, რა ორომტრიალი დადგება და რა თვალისეირს ვნახავთ! მერე იმდენი ძალა და გავლენა უნდა გქონდეს, რაიმე ლექსი წარმოთქვა ან იმღერო ავთანდილურად და, ერთი თვალის გადაბრიალებით, შენს ფერხთით განერთხოს ყველა. მაშინ იქნები ნამდვილი პოეტი და მომღერალი ამქვეყანაზე!

როცა სამამულო ომი გაჩაღდა და მთელ ქვეყანას მოედო მისი საზარელი ხანძარი, მირზა ბრძოლებში იყო — უკვე კაპიტანი. იგი აღარ დაბრუნებულა. დაიღუპა სწორედ ომის დამთავრების წინა თვეებში.

ბევრი მათგანი პირველად ვნახე იმ დღეს. და შემდეგ თანდათან გავიცანი ყველანი.

რევაზ მარგიანს უკვე კარგა ხნის დაწერილი ჰქონდა თავისი „მირანგულა“, და პოეტებმა ზეპირად იცოდნენ ამ ბალადის სევდიანი სტრიქონები. რეზო ერთხელ თბილისში ჩამოსვლისას გამაცნო გრიშა აბაშიძემ მწერალთა კავშირში. შემდეგ იგი რუსთაველის გამზირზე შეჩხვდა და გზადგზა საუბრის დროს გადმომცა თავისი მეორე ბალადა „ყასბულათი“ „სიტყვა და საქმეში“ მოსათავსებლად, მაგრამ ეს გაზეითი მალე დაიხურა და ლექსი აღარ დაბეჭდილა იქ.

ალეკო შენგელიას ოცდაათიანი წლების დამდეგიდან ვიცნობდი „ახალგაზრდა კომუნისტის“

რედაქციაში მუშაობის დროს, სოლო ანდრო თევზაძეს ხშირად ეხვდებოდი ქუთაისში ყფუნისას.

მუშაობამ და საერთო საქმემ მალე დაგვაახლოვა ყველანი და თითქმის ხუთი წელი გავატარეთ ერთად იმ პატარა რედაქციაში. რამდენი წელიწადი გავიდა მას შემდეგ და, აი, ბევრი რამ კვლავ ცოცხლად წარმომიდგება. და, მეც

მოვიგონებ წარსულს გულით.

IV

იმ წლებში ვცხოვრობდი მსროლელთა ქუჩის (ახლა სულუხიას ქ.) მე-13 ნომერში. როცა 1938 წლის გაზაფხულზე ქუთაისიდან ჩამოვიდა ლადო ასათიანი და დროებით ნაძალადევეში იყო შეკედლებული თავის მამიდასთან — ლელაშვილის ქუჩაზე, თითქმის ყოველ დღით გამომივლიდა და ერთად წავიდოდით მწერალთა კავშირისკენ — მაჩაბლის ქუჩის მე-13 ნომერში.

ასე — ცამეტი ნომრიდან ცამეტ ნომრამდე — საბჭოს ქუჩით დავადგებოდით ჟორესის (ახლანდელი მარჯანიშვილის) ქუჩას, რომელიც თითქოს დანით ზედ შუაზე სჭრის მთელ თბილისს, ავივლიდით ელბაქიძის აღმართს და ტაატით გავუყვებოდით რუსთაველს. იქ აუცილებლად დაგვემგზავრებოდა რომელიმე ნაცნობი და საუბარ-მუსაიფით მივიწევდით წინ და წინ. ჩამოვივლიდით წიგნის მაღაზიებში, გადავფურცლავდით რამდენიმე ახალ წიგნს, რომლებსაც ჯერ ისევ ასდიოდა სტამბის

სადებავის დამბნელი სუნი. ვათვალისწინებდით კინო-თეატრებისა და სხვა სანახაობათა ახალ-ახალ აფიშებს, რამდენიმე წუთს შევჩერდებოდით ცაცხვებისა და ჭადრების ძირში და გულითადი საუბრით განვაგრძობდით გზას.

ბევრი კარგი მოგონება შემორჩა ხსოვნას თითქმის მთელი ქალაქის სიგრძეზე ასეთი ხშირი და ხანგრძლივი „მოგზაურობის“ დროს. დაუვიწყარია ეს საუბრები თავისებური შეჭაჭყანებით, შექილიკებით და ათასი დავიდარებით.

თბილისში საბოლოოდ ჩამოსვლამდე კი, ეტყობოდა, ლადო ასათიანს ძალიან გაუჭირდა ქუთაისში ყოფნა.

გაუგებრობის ნიადაგზე ინსტიტუტიდან გარიცხული ლადო აღდგენილ იქნა ლიტერატურული ფაკულტეტის მეოთხე კურსზე მესამე კურსის სავალდებულო საგნების ჩაბარებით პირველ მაისამდე და „მნათობისა“ და „ჩვენი თაობის“ რედაქციებს მოუვიდათ მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილებისაგან გამოგზავნილი მომართვა, დაებეჭდათ ლადოს ლექსები, მაგრამ ლადო საბოლოოდ იქიდან წამოსვლას ჯერ ვერ ახერხებდა და ისევ უნუგეშოდ გრძნობდა თავს.

„ასათიანს არც თუ ღამე, დღეც კი ესიზმრები, — იწერებოდა შალვა კობახიძე. — რეიდებს უშენოდ ვეღარ ვაწყობთ და ელიოზ ხუციშვილიც აღარაა ამჟამად ქუთაისში, ისიც თბილისისკენ აპირებს გამოფრენას“.

თბილისში ჩამოსვლამდე ორიოდე თვით ადრე
კი (1938 წლის მარტში) ლადო გულისტკივილით
იწერებოდა:

„ქალაქში ახლა ისევ თოვს. გუშინ ძაღლების ჩხუბს
ვუყურე და ჩვენი ბებერი ძაღლი მომაგონდა. შენ რაც
წასვდი. მას შემდეგ მარტო ვარ. არც ქალაქში გავსულ-
ვარ ერთხელს მეტად. „გრანდ-ოტელოსკენ“ ხომ სულაც
არ გამიხედია, — წარმოდგენები მახრჩობენ. დღეს ვი-
შოვე სამი მანეთი და ჩვენს საყვარელ კაფეში მინდა დავ-
ჯდე, ჩვენს მაგიდასთან. მინდა ვიფიქრო შენზე. სხვებზე.
ყველაზე, მთელ ქვეყანაზე, ცოტა ჩემზეც... კაცი არა
მყავს, რომ ვუთხრა სიტყვა, გამიგოს, შვება მაგრძნობი-
ნოს.

ისე ჩემი საქმე, მგონი, კარგად მიდის. ცნობას მწე-
რალთა კავშირიდან დიმიტრი კვიციანი და შაჰრუხ ჩარ-
კვიანი¹ აგზაუნიან „მნათობისა“ და „ჩვენი თაობის“
რედაქტორების ან მდივნების სასელზე. აბა, შენ იცი.
ახლა მაინც დამიბეჭდეთ ჩემი ობოლი ლექსები. ჯერ აჩ-
ვენე და წააკითხე ისინი ალიოს, ალექსისა და გიორგი
ნატროშვილს.² ამ დღეებში მაქვთ ვაპირებთ გამოსეი-
ნებას შალიკო კოხოევი და მე. ვესტუმრებით ჩვენ საყვა-
რელ თბილისს და დაგვხვდით მაქ, თუ ბიჭები ხართ“.

აპრილის შუა რიცხვებში მართლაც ჩამოვიდ-
ნენ თბილისში ის და შ. კოხოძე. ორი დღე დაჰ-

¹ დ. კვიციანი იმეამად იყო მწერალთა კავში-
რის ქუთაისის განყოფილების მდივანი, შაჰრუხ ჩარ-
კვიანი კი — საქმეთა მმართველი.

² ალიო მირცხულავა მაშინ „მნათობის“ რე-
დაქტორი იყო; ალექსი გომიაშვილი და გ. ნატროშვილი —
ამავე ჟურნალის რედაქციის განყოფილების გამგეები.

ყვეს, გული იჭერეს სხვადასხვ სანახარბით, ახალი ამხანაგების გაცნობით ხოლო რეპლენიშე ხნის შემდეგ ლადო სულ გადმოსახლდა დედქალაქში.

V

ახალგაზრდა მწერლები თითქმის ყოველდღე ხვდებოდნენ ერთმანეთს. უმთავრესად — რუსთაველის განზირზე.

იშვიათია, თბილისს შეყვარებულმა კაცმა დღეში ერთხელ მაინც არ ჩაიაროს რუსთაველზე. ახლა ველარ შეხვდებით ასე მოსეირნე მწერლებს.

ცაცხვებითა და ქადრებით დაბურული რუსთაველის პროსპექტა თითქოს ჩვენი ცხოვრების ერთი დიდი, ლამაზი, ფართო გზაა, და ზედ — მარჯვნივ და მარცხნივ — ნანატრ სადგურებივით მიუყვებიან ერთმანეთს ყველასათვის საყვარელი ადგილები: ოპერის, რუსთაველისა და გრიბოედოვის თეატრები, კინოები, კლუბები, წიგნის მაღაზიები, რედაქციები, სასტუმროები — საუცხოო რესტორნებით, სასახლეები, სამინისტროები, რუსთაველის, ილიას, აკაკისა და ეგნატეს ძეგლები, მარჯანიშვილის, სარაჯიშვილისა და ფალიაშვილის ძვირფასი საფლავები, სამხატვრო გალერეა, სახელმწიფო მუზეუმი, ქაშვეთი, ძველი გიმნაზია. პიონერთა სასახლე და თელების განთქმული ხეივანი, კომუნარების ბაღი, ბორჯომისა და მინერალური წყლების მაღაზიები; იქვე, ზევით და ქვე-

ვით — დგანან: კონსერვატორია, საჯარო ბიბლიოთეკა, ლიტერატურული მუზეუმი და სამხატვრო აკადემია. აქვეა გაძოჩენილ ადამიანთა სახელობის ქუჩები, რომლებიც მოწიწებით გარს ახვევიან დიდებულ შოთას პროსპექტს და ქედს იხრიან მისი შარავანდელის წინაშე — პუშკინი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ვაჟა-ფშაველა, გრიბოედოვი. ფურცელაძე, კეცხოველი, წულუკიძე, ჭიჭინაძე, ჯორჯიაშვილი, ბორის ძნელაძე, ნატო ვაჩნაძე, ვანო სარაჯიშვილი, სანდრო ინაშვილი, ლუნაჩარსკი, ჯორჯაძე, ჩიტაძე, გერცენი, შევჩენკო, ლესია უკრაინკა... აი რა სახელები აწერია მათ.

და შერთ რუსთველის პროსპექტის ბედი
ჩახრუხადის და შავთელის ქუჩებს...

აქ იყრის თავს საქართველოსა და თბილისზე, პოეზიასა და ხელოვნებაზე შეყვარებული ახალგაზრდობა; პროსპექტს ავსებენ ეს ტანკენარი, პირმწყაზარი ვარდლიმილა გოგონები, შავტრუხა და ოქროს-ქოჩრიანი, — ფაფარაშლილი ჭაბუკები. ჩვენი იმედი და მომავალი. აქ ისვენებენ სწავლისა და შრომის შემდეგ, ხედებიან ნაცნობებს, ნახულობენ ერთმანეთს და კამათობენ.

VI

სალამობით რომელიმე ახალგაზრდა მწერალი დაასწრებდა ყველას და გამოვიდოდა პროსპექტზე. და, თითქმის ყოველთვის, ეს ლადო ასა-

თიანი იყო. იქვე მუშაობდა „ნორჩი ლენინელის“ რედაქციაში (რუსთაველის პროსპექტის ახლანდელ 28-ე ნომერში). ამ რედაქციის მდივანი იყო კომკავშირის ძველი მუშაკი და ყურნალისტი, გაზეთ „სტალინელის“ ყოფილი თანამშრომელი შალვა ლოლობერიძე, ლადოს მეგობარი და დიდი მოამაგე. ახლადჩამოსულ ლადოს პირველი ლექსი „ნორჩი ლენინელის“ 1938 წლის 30 მაისის ნომერში („ჯამბული და ბავშვები“) გულისხმიერმა შალვამ დაუბეჭდა და იმავე წლის ივნისიდან იქვე მოაწყო სამუშაოდ. „ნორჩი ლენინელის“ თანამშრომელი იყო რეზო მარგიანიც და იმ რედაქციაში მუშაობისას განმტკიცდა ლადო ასათიანისა და მისი შემდგომი მეგობრობა.

ლადო ასათიანი დადგებოდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქუჩის თავში, ნორჩი ჭადრის ძირას, რომელსაც „ლადოს ხე“ შეერქვა (ის ჭადარი ახლა უზარმაზარი და ტოტებგაშლილი ხეა და უკვე ფარავს შრომის სასახლის სამსართულიან შენობას). ცოტა ხნის შემდეგ დაიძრებოდნენ ყოველი მხრიდან—რუსთაველის პროსპექტის ზემოთ და ქვემოთ მდებარე ქუჩებიდან, ვერიდან, მტკვარგალმიდან ალიოშა საჯაია გრიბოედოვის ქუჩაზე ცხოვრობდა—ბიძასთან; რეზო მარგიანი, ლადო ავალიანი, ალექო შენგელია და ხევსურები — „მთაწმინდელები“ იყვნენ; მირზა გელოვანი ვახტანგ ბეწუკელთან ერთად ყოფილი წყნეთის ვიწრო ქუჩაზე იყო შებუღებული — ერთ პატარა დარაბაში, ზედ ტრამ-

ვანის ხაზთან და გარშემო წვრილ-წვრილი სავაჭროები, ქართული პურის საცხობი, სახაშე და სახელოსნოები ერთყა. ახლა იქ სასტუმრო „საქართველო“ და ძნელი წარმოსადგენია, სად და რა ადგილას მდებარეობდა ის პატარა ოთახი-დარაბა. შემდეგ, ომში წასვლამდე, მირზა ორჯონიკიძის ქუჩაზე დაბინავდა; ლადო ასათიანმა ნაძალადევიდან ჯერ კლარა ცეტკინის ქუჩაზე გადმოინაცვლა და ცხოვრობდა ლევან კიკნაძესა და ვასო ლორთქიფანიძესთან. ბინა ეკუთვნოდა ნადია ოთხმეზურს, რომლის ვაჟს კიკიტას ეძახდნენ.

ალიოშა საჯაიამ და ლეო კიკნაძემ ერთხელ იხუმრეს: თურმე, ლადო რომ ბინაზე მივა, მასსა და დიასახლისს შორის ასეთი დიალოგი იმართებაო:

ლადო ეტყვის:

ზღრასტი, ნადია ოთხმეზური,
გლე კიკიტა, ვაში სინ?!

ნადია მიუგებს:

ზღრასტი, ლადო, მოი მდგმური,
ა კიკიტა ნეტუ შინ!

ერთ დროს ლადო ასათიანი ვახუშტის ქუჩაზე ათევდა ლამეებს რაღაც საეჭოთო საცხოვრებლის მსგავს ფარდულში, სადაც თავს იყრიდნენ ხელოსნები, მეეტლეები და სოფლიდან ჩამოსული კოლმეურნეები. დიასახლისი ერთი უბირი მოხუცი დე-

დაკაცი იყო, მაგრამ ძალიან ყვარებოდა ლექსები. ერთხელ ლადოს ლექსის წერაზე შეუსწრო და მანამდე არ მოეშვა, სანამ ხმამაღლა არ წააკითხა. ამით მდგმურებიც დაინტერესდნენ და შემდეგ დიდ პატივს სცემდნენ ახალგაზრდა პოეტს; რომელიც ერთადერთი ნასწავლი და განათლებული კაცი იყო მათ შორის.

დიდხანს არ დარჩენილა ლადო იმ საცხოვრებელში. სამრეცხაოს შესახვევში ალექო შენგელიას შეუსახლდა და ისიც „მთაწმინდელობას“ ჩემობდა. ლადოს გარდაცვალებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ ალექომ მეტად გულთბილი სტრიქონებით დახატა იმ პატარა ოთახში ერთობლივი ცხოვრების სურათი.

მერე კიდევ ლადო ორ თვეს სასტუმრო „ორიანტში“ (ახლა „ინტურისტი“) ცხოვრობდა. აქ ხშირად კითხულობდა სტენდალის „პარმის საევანეს“ და „ეგოტიტის წერილებს“. მესამეჯერ თუ მეოთხეჯერ დაუბრუნდა „წითელსა და შავს“. ამბობდა:

— ახლა კი მჯერა ტოლსტოის ნათქვამი ამ რომანზე: არ ვიცი, სადაა პოეზიასა და პროზას შორის განსხვავებაო.

უკანასკნელად, უკვე ცოლშვილიანს, ძერჟინსკის ქუჩის მესამე ნომერში, ერთი პატარა უფანჯრებო ოთახი ჰქონდა და იქვე დაამთავრა თავისი ხანმოკლე სიცოცხლე... ქუთაისშიც ხომ ძერჟინსკის ქუჩაზე ცხოვრობდა ბოლო ხანებში.

იმ ჭადრის ძირში მალე სხვებიც მოიყრიდნენ
ოავს და ამაზეა ნათქვამი ლაღოს მიერ:

ვ.ღმართის და ვამოღმართის,
ზემოთის და ქვემოთის,
პოეტები შეგროვილან,
სიმონიაც ქვე მოღის.

ეს არის ლიტერატორი და პედაგოგი სიმონ
სხირტლაძე, ახალგაზრდა პოეტების მეგობარი, მა-
თი ხშირი თანამგზავრი და დავა-კამათის მონაწი-
ლე.

იღვნენ ჯგუფ-ჯგუფად და საუბრობდნენ, კა-
მათობდნენ და დავობდნენ. აქ იყო საინტერესო
საკითხები: ლიტერატურა, ისტორია, მარადმწვა-
ნე პოეზიის ხე, საერთაშორისო ამბები... უკვე იგრ-
ძნობოდა მოახლოებული მსოფლიო ომის ფეხის
ხმა. ერთიერთმანეთს მოყვნენ: ხასანი, ხალხინ-გო-
ლი, ფინეთი... იმ დროის ამბებს ეკუთვნის ალ.
საჯაიას სტრიქონები:

კაპიტან, ხასანი ჩვენია,
ჩვენია სიცოცხლე, კაპიტან...

ამ საუბრების დროს ხშირად ისმოდა შეძახი-
ლები: გენიალურია! შესანიშნავია! სისულელეა!
აბსურდია! ბითურობაა! გასაგიჟებელია! რა აბდ-
ლობაა! საოცრებაა! (სამი უკანასკნელი სიტყვა
ყოველთვის აუცილებლად ალიოშა საჯაიას ეკუ-
თვნოდა). რამდენი გენიოსი დაუნარცხებიათ

პროსპექტის ქვაფენილზე, რამდენი არარა აღუ-
ტყორცნიათ პარნასის მწვერვალზე!

— სულელი — წამოიძახებდნენ იმაზე. ვისიც
რაიმე არ მოეწონებოდათ. და, ვინ იცის, იქნებ
იმ „სულელსაც“ სულელებად მიაჩნდა ისინი.
„ვინ იცის, მართლა ვინ არის სულელი ან ჭკვი-
ანი, — წერდა ერთი ჩვენი ქუთაისელი მეგობარი
კერძო წერილში, — ამის განსჯა ჩვენ არ შეგვიძ-
ლია. ჩვენც კაცნი ვართ, სხვა მსაჯული კი ქვეყ-
ნად არ არსებობს და ეს საკითხი ასე გადაუწყვე-
ტელი ყოფილა დღემდე და იქნება, ალბათ, —
ბოლომდე, თუ არსებობს, საერთოდ, ეს ბოლო“.

VII

ამ კამათისა და საუბრების დროს ითხზებოდა
ეპიგრამა-„ფუნაგორიებიც“. საერთო საუბარში
რომელიმე მათგანი მოულოდნელად გადმოისრო-
და რაღაც უმნიშვნელო სიტყვას. მიორე კრილო-
სნის მარცვალვით ჩაუგდებდა სადაგ რითმას,
სხვებიც თავისას წაუმატებდნენ და მზად იყო ეპი-
გრამა. ხანდახან, რითმის გულისთვის, ისეთი კა-
ცის სახელი ჩავარდებოდა „ფუნაგორისტის“
ხახაში, რომელიც არაფერ შუაში იყო, პირიქით.
ახალგაზრდა მწერლების დიდ ხელშემწყობად და
მოკეთედ მიაჩნდა თავი.

ბევრს სწყინდა ეს „ფუნაგორია“ და უფრო
ისეთებს, ვინც თვითონ იყო არანაკლებ გესლია-
ნი ეპიგრამების მთხზველი. ზოგს ეშინოდა კიდევ
მწვავე და სხარტი გამათრახებისა.

„ჩვენი თაობის“ რედაქციამ ერთ კრიტიკოსს

ვერაფრით ვერ დააწერინა წერილი ახალგაზრდა
შწერლებზე. ასე განაცხადა: სიმართლე რომ ვთქვა,
„ფუნაგორიებით“ გამაბითურებენო.

ამაზე ალიოშა საჯაიამ თქვა: — რა აბდლობაა,
ჩვენი კლასიკოსები ციხე-ციმბირსა და ყანდარ-
მერიას არ ებუებოდნენ, ამ საწყალს, „ფუნაგო-
რიის“ გაგონებაზე სული ძვრებაო.

ალიოშამ წარმოთქვა ერთი სიტყვა „მასტიტი“,
ლადომ მიუჩრითმა „სასტიკი“, ვილაცამ მიაყოლა
„მასტიკით“ და გამოვიდა ეპიგრამა პლაგიატო-
რზე:

პიეტი არი მასტიტი,
გამქაფველია სასტიკი,
ნეხვით სავსე აქვს მას ტიკი,
გაპრიალებულს მასტიკით.
ენდა მიაჭრა მას თითი.

ხშირად ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს უბრალო
რითმების შეთხზვა-გამოგონებაში.

რითმები:

სულ მოკლე — სულმოკლე;
დანა ვარდობს — დანავარდობს;
ქუჩებს გვიან — ცოცხით ჰგვიან. —

ალიოშა საჯაიასი იყო;

ლუკა ქეიფობს
უკაპეიკოდ. —

რეზო მარგიანს ეკუთვნის;

ალიონიდან
დაელიო მინდა. —

მირზა გელოვანმა თქვა;

ო, მეგობარო, ო, ფილიმონა,
ბედნიერი ხარ, ყოფილი მონა;

სამკერვალოდან ისმოდა;
ეს მოდა მინდა, ის მოდა;

ბილიკ-ბილიკ, ხედახევ,
რასაც დასწერ, ხევ და ხევ. —

ლადო ასათიანისაა.

VIII

სხვებთან შედარებით ალიოშა საჯაია უფრო შშვიდი და თავდაჭერილი ჩანდა, მაგრამ ყოველთვის შზად ჰქონდა ცეცხლი დასაკვესად. ეს, ერთი შეხედვით, არ შეიმჩნეოდა, იმდენად თავაზიანი და გულისხმიერი იყო იგი. ამაში ხელს უწყობდა საკმაო კულტურა და აღზრდა. იცოდა რაღაც ლულუნ-ლულუნით და მოკრძალებით მუსაიფი.

როცა ესაუბრებოდა თავის განუყრელ მეგობრებს — ვახტანგ ჰელიძეს, ლადო ავალიანს და გიორგი კალანდაძეს, სიტყვები თითქოს იქვე იქმნებოდნენ მის ლამაზ ტუჩებთან და აღმასივით კრიალა კბილებთან. ყველა მის ამხანაგს ანსოვს იგი ყოველთვის კოხტად ჩაცმული, შავი კოსტიუმით, დილგახსნილი თეთრი პერანგით, თავშიშველი, ხუჭუჭთმიანი; ცოტაოდნად მიბნედილი თვალები უფრო რიყრაეს მიუგავდა. სისხამ დილით ოდნავ მონისლულს.

„თვალეში ლურჯი რიჟრახის კრთომა და შთაგონების უშრეტი ცეცხლი“, — გაიხსენა ათი წლის შემდეგ გიორგი კალანდაძემ. ერთხელაც ლადო ასათიანმა გაჰყენწლა:

რიბი-რაბო თვალეზი გაქვს,
ტანკენარო, თერკბილგა,
კაი-კაი ლექსებს გვიწერ,
მაგრამ, რა ვქნათ, გვეტკბილგა.

ალიოშასაგან გავიგონე სალალობოდ თარგმნილი: კაკალ გულში — в орех сердца, самоварничали — ვისამოვრიანეთ, сливочное масло ქლიავის ზეთი, разбил палатку — დაამსხვრია კარავი, და კიდევ სხვა მრავალი.

ალეკო შენგელია განუწყვეტლივ აბოლებდა თამბაქოს და მუდამ ანთებული პაპიროსი ჰქონდა გაჩრილი პირში.

— მაგი სულგანათლებულიაო, — იხუმრა ერთხელ ალიოშამ. — ხედავთ? პირიდან სულ საღვთო ცეცხლს აფრქვევსო.

თავაზიან და ზრდილ ალიოშას თუ რაიმე არ ეჭაშნიკებოდა, მაშინვე დიპლომატიურად, მაგრამ მკაფიოდ დ გასაგებად გაუტრიზავებდა ახლობელ ამბნანაგს.

ლადო ასათიანს აქვს ლექსი „ივანე ჯავახიშვილისადმი“. ხელნაწერში იყო ასეთი სტრიქონები: „.....რომ საქართველო ყველა ერზე უძველესია“. ალიოშა ჩააცვივდა ლადოს: რატომ გინდა მაინც დამაინც ტყუილი თქვაო. განა ჩვენზე უძველესი.

ერი სხვაგან არსად არისო? ლადო ჯიუტობდა გულით ძალიან მინდა ასე იყოსო, — მაგრამ ეს ადგილი ალიოშამ ამოაღებინა. ხოლო ვერიკო ანჯათარიძისადმი მიძღვნილ ლექსში სიტყვები „თორემ მტერს ისიც კი შეაშინებს, ერთხელ ხმამალა რომ ვთქვათ მარაბდა“, ვერაფრით ვერ დაათმობინა.

— ეს ლამაზი სიტყვებია, ლექსში კი მარტოოდენ ლამაზ სიტყვას რა ფასი აქვს, თუ უაზრობა გამოდისო. მარაბდა და კრწანისი ჩვენი სასტიკი დამარცხების ადგილებია. მტერს მათი გაგონება პირიქით გაამხნევებსო, — ეუბნებოდა ალიოშა.

ლადო თავისებური დაეინებით გაიძახოდა:

— არ შემისწოროთ, თორემ მოვკლავ ვილაცას. ეს ძალიან კაია. ასე მინდა, ასე იყოსო.

მართლაც არ შეასწორა და ისე დარჩა. თუშცა კი იცოდა, უადგილოდ რომ იყო ნახმარი, მაგრამ იხტიბარი არ გაიტეხა და ერთხელ თქმული და ჩაწერილი არ ამოშალა. კარგი მეგობრობაც ჰქონდათ. ალიოშამ მშვენიერი ლექსი „თბილისის ღამე“ ლადო ასათიანს მიუძღვნა.

ერთ დღეს ლადომ თქვა:

— ჩემი ოცნებაა გორკივით ვიხეტილო მთელ ქვეყანაზე. ერთი ორი ჩემისთანა ვინმე რომ მაპოვნინა, შევუამხანაგდებოდი. დავკრავდი ფეხს, მთელ საქართველოს დავივლიდი და ვნახავდი ყველაფერსო.

ალიოშამ სიცილით უთხრა:

— კაი შესახედავი კი იქნებოდი შენი ორმოცდა-
ექვსნომრიანი ფეხსაცმელით საქართველოს მთა-
გორებზე აღმა-დაღმა მიმომავალიო.

ლადო მართლაც 46-ნომრიან ფეხსაცმელს იც-
ვამდა და სირბილსა და სიარულში მაინცდამაინც
ვერავის გაეჭიბრებოდა. ალიოშამ „ბებერი ცხე-
ნი“ შეარქვა მას. ეს სახელი ლადომ ორჯერ ფსევ-
დონიმად გამოიყენა.

ლადოს ლექსს „სალაღობოს“ ალიოშამ „ასა-
თიანური“ უწოდა. აქ სალაღობო და თავშესაქცე-
ვი არაფერიაო, თქვა მან. მაგრამ მაინც, რატომ-
ღაც, ის პირვანდელი შეუფერებელი სახელწოდე-
ბა შერჩა.

მირზა გელოვანი მათზე უფრო ჯანმავარი იყო,
ლადო კი — ორივეზე დიდი და მაღალი.

მართალია, ბოლო წლებში ძლიერ დაჯაბნა
და გაამწარა სენმა, მაგრამ ცხოვრება მაინც ვერ შეა-
ზარა მაშინაც კი, როცა შავფრთიანი სიკვდილის
ცელი ყელს ეხვეოდა საშინელ ბირდაბირად და უკ-
ვე გამართული ჰქონდა მასთან სამკვდრო-სასი-
ცოცხლო ბრძოლა. უკანასკნელად ავსიტყვა გახ-
და და ზოგიერთისთვის თითქოს აუტანელიც.
ბევრს ერთობ გულდახურული, აბეზარი და ჭიუ-
ტი ეგონა, მაგრამ ლადო ისევ გულკეთილი დარ-
ჩა და ახლო მეგობრებმა იცოდნენ მისი გულის-
ტკივილი, გრძნობდნენ, რომ მისი დღეები დათვ-

დილი იყო და ბევრ რაძეს აპატიებდნენ ნიკიერ მეგობარს.

სიკვდილის შიშზე არც ერთს არ უყვარდა წუწუნი, წერა და საუბარი. „ჭაბუკი ვიყავ, ქარბუქი ვიყავ“, — ლაღოს ეს სიტყვები იმ ავადმყოფობის დროსაა დაწერილი.

ასე დადიოდნენ ისინი თბილისის ქუჩებში, თეატრებსა და კინოებში, კრებებსა და მოხსენებებზე, მთაწმინდის პლატოზე, ოქროყანაში, ბოტანიკურ ბაღში და ერთად იღებდნენ ფოტოსურათებს. სულ გარეთ და გაშლილ ჰაერზე უნდოდათ ყოფნა. ზოგიერთი მათგანი თითქოს გრძნობდა, რომ მალე დახუჭავდა თვალებს და ვეღარ იხილავდა თბილისის ზეცას.

ასე მგონია, რუსთაველის პროსპექტს ახლაც აჩნია მათი ნაფეხურები!

IX

ძლიერ უყვარდათ უფროსი თაობის მწერალთა საუბრების მოსმენა და ბევრ მათგანს პატივისცემით ეპყრობოდნენ. მოკრძალებით ადგნენ თავზე მწერალთა სახლის ბაღში მერხზე ჩამომჯდარ, ტკბილქართულით მოსაუბრე გერონტი ქიქოძესა და ლეო ქიაჩელს. მხარდამხარ გაყვებოდნენ მუშაობის შემდეგ ღამით პროსპექტზე ცალფად მოარულ კონსტანტინე გამსახურდიას, რომლის „დიდოსტატის მარჯვენა“ მაშინ იბეჭდებოდა „მნათობში“.

მინახავს, როგორ სულგანაბულნი უსმენდნენ დავით გაჩეჩილაძეს, როცა იგი გულჩათხრობითა და თრთოლვით წარმოთქვაძდა კვირიას გასაოცარ სიზმარს ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონიდან“, ახდა რა ნოდხიბვლელი იყო მისგან მონათხრობი ქართული ზღაპარი „გლეხი ხარბედი და სიკვდილი ჯანაბა“, სადაც გლეხი ამარცხებს სიკვდილს, მაგრამ საბოლოოდ თავს ველარ აღწევს მის ბრძკვალებს...

— ეს ზღაპარი, მგონი, თავად დათიკომ გამოიგონაო, — თქვა ერთხელ ალიოშა საჯაიამ. — თორემ მაგის მსგავსი ჯერ არსად შემხვედრიაო.

მას ხომ გადაქეჟილი ჰქონდა ჩვენი ფოლკლორის უმდიდრესი საგანძური და თვითონაც იშვიათი გემოვნებით დაწერილი რამდენიმე ზღაპარი დაგვიტოვა! ალიოშას დიდი მეგობრობა აკავშირებდა პოეტ კონსტანტინე ჭიჭინაძესთან და მისი მითითებით საუცხოოდ თარგმნა ინგლისური პოეზიის რამდენიმე შედეგრი...

X

ზაფხულობით ესტრადა უფრო იზიდავდა ყველას. მახსოვს, ერთ საღამოზე მერი შილდელმა იმდერა ილიას „ხმა გულისა“ და კოწია ერისთავის დაუვიწყარი რომანსი „ერთხელ ვიხილე ბალში ყვავილი“.

— ახლა კი აქედან წავიდეთო, — გვითხრა აღ-

თუა საჯაიამ, — სხვა სიმღერებით ნუ შევბლალავთ ასეთ სიამოვნებასო.

მაშინ არ იყო დაწერილი რევაზ ლალიძის, არჩილ კერესელიძისა და სანდრო მირიანაშვილის რომანები, რომლებსაც ასე მომხიბვლილად და ტკბილად მღერიან დღეს. როცა ხანდახან რადიოტალღები მსმენელთა ყურამდე მოაგრიბენ დები ჩაფიჩაძეების მიერ შესრულებულ უნაზეს მილოდიას — „ჭერ არ იქნება გვიან“, „რატომ ეწამე ასე, თუ განშორებას ფიქრობდი ბოლოს“, ამხანაგები იხსენებენ ჩვენს ხუკუჭთმიან და თვალყუყუნა კოკი-ალიოშა საჯაიას. გული წყდებათ, რომ იგი ვერ უსმენს ამ მშვენიერ სიმღერას. ის ხომ ალიოშას „ცისარტყელადანაა“ შეთხზული!

...გვიანობამდე ვერ სცილდებოდნენ ერთმანეთს. ხშირად მათ ჯგუფს შემოუერთდებოდნენ უფროსი ასაკის მწერლებიც და კვლავ გრძელდებოდა ცხარე სჯა-ბაასი. ასე კამათ-კამათითა და საუბრით მიაცილებდნენ მერე პროსპექტის თავსა და ბოლოში — ცალკ-ცალკე და ჯგუფ-ჯგუფად — ალექსანდრე ქუთათელს, სერგო კლდიაშვილს, ირაკლი და გრიგოლ აბაშიძეებს, კოლაუ ნადირაძეს, ლევან ასათიანს, შალვა აფხაიძეს, დემნა შენგელაიას, კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს, კარლო კალაძეს, ვიქტორ გაბესკირიას, აკაკი გაწერელიას, გიორგი ნადირაძეს, დიმიტრი ბენაშვილს, მიშა ჯაფარიძეს, გიორგი ნატროშვილს, ალიო

ადამიას, ალექსი გომიაშვილს, ბორის ჩხეიძეს, ერე-
მია ქარელიშვილს, დათიკო და გივი გაჩეჩილაძე-
ებს, რუსთაველის ძეგლთან დაემშვიდობებოდნენ
დიღუბეში მცხოვრებ შალვა დემეტრაძეს და სოფ-
ლიდან ჩამოსულ გიორგი შატბერაშვილს, რომე-
ლიც მაშინ იქ მასწავლებლობდა და დანატრებული
იყო თბილისის ცხოვრებას; გრიბოედოვის ქუჩა-
ზე კარიბჭემდე მიყვებოდნენ ალიოშა საჯაიას დო-
ბილსა და ნამდვილ სულიერ მეგობარს — ეთერი
სვანიძეს, რომელსაც ლადო ასათიანმა მიუძღვნა
ლექსი „ყაყაჩო“.

შემდეგ ნელ-ნელა დაიშლებოდნენ და თავიანთ
სახლებს მიაშურებდნენ.

ერთმანეთს შერჩებოდნენ ალექო, ლადო ასათი-
ანი, შირზა. გაბრიელი და ვახტანგ ბეწუკელი. ბო-
ლოს პროსპექტზე მარტო დარჩებოდა ლადო, რო-
მელიც, ალბათ, მაშინ იყო, რომ დუღუნებდა:

რუსთაველის პროსპექტზე ხეტიალი
ნუ მომიშალოს ღმერთმაო,

და „ფიქრობდა ლექსებზე, კარგ ლექსებზე“.

ბევრჯერ დამგზავრებია იგი ამ დროს მწერალ-
თა სახლიდან, ან სხვა რომელიმე ადგილიდან რუს-
თაველზე ნაგვიანივად მარჯო გამოსულო სიმონ ჩი-
ქოვანს და ლენინის გრძელი ქუჩით ჩაპყოლია
გმირთა მოედნამდე — პოეზიაზე აღტაცებული
საუბრით.

ერთი სანდომიანი გოგონა ხშირად გვხვდებოდა რუსთაველზე. ოქროსფერი ხოხობივით იყო. სახე და თვალები სულ უღიმოდა. ლადო ასათიანმა ვარდლიმილა შეარქვა. ასე ეძახდა, თურმე, ერთ ამხანაგ სტუდენტ ქალს. ახლა ეს გოგონა იმ ამხანაგს აგონებდა.

— ჩვენი ვარდლიმილა მოდისო, — წამოიძახებდა ლადო, როცა შორიდან თვალს მოჰკრავდა რუსთაველის ძეგლის მხრიდან პროსპექტზე მომავალ ქალს და გზას უთმობდა. არ გვიცნობდა, არც ვიცნობდით. ისე უცნობ ნაცნობად დარჩა დღემდის.

— ეჰ, რამდენი მზეჭაბუკი მზეთვალა და ვარდლიმილა მოვა ჩვენს შემდეგ, — ნალვლიანად ჩაილაპარაკა ერთხელ ლადომ. მაშინ უკვე მძიმე ავადმყოფი იყო. — ვინც კარგი რამ დატოვა, არ დაივიწყებს და სიყვარულით მოიგონებს. ბევრს კი ქვა და გუნდას მიაყრის და დავიწყების მტვერში ამოგანგლავს. რა კარგი სიტყვაა. „ამოგანგვლა!“ — უცბად სხვა აზრზე გადახტა, — მოგვანგვალობს. ეს სიტყვა კიდევ უკეთესია. კოლაუ ნადირაძეს უყვარს ამის თქმა... „გოგო მოდის, მოგვანგვალობს“, აბა, როგორ გამოხატავ ამას სხვა სიტყვებით?

ის ჩვენი ვარდლიმილა ახლაც ისე ხშირად გვხვდება იმავე რუსთაველზე. შეჭალარავეებულია როცა ნაცნობებს ესალმება, კიდევ უფრო უხდება ღიმილი. სხვა ფერის კაბით დადის. აღარც ოქროს

ხოხობს ჰგავს. თან ერთი ვარდლიმილა დაყვება. იმ ძველი ვარდლიმილას ხნისაა და სწორედ მას ჰგავს.

ყოველთვის გზას ვუთმობ მოწიწებით, თითქოს ლადოს უახლოესი მეგობარი მენახოს. ის ვერაფერს ამჩნევს. არც კი იცის ეს ამბავი!

დ ღ ი უ რ ი ღ ა ნ

„1938 წელი, ოქტომბერი.

დღეს სტამბაში „ჩვენი თაობის“ ანაბეჭდებს ვფურცლავ. სტამბა მტკვრის პირასაა — ხიდის თავში, და ფანჯრიდან იშლება საუცხოო სანახაობა: ფიქრის გორა, კიროვის სახელობის ახალი პარკი, ლურჯი მონასტერი, ბოლქვისებრ-გუმბათიანი რუსული ეკლესიის სილუეტი და ახალი სანაპირო. ერთიერთმანეთზე მიყრილად მოჩანს მტკვარს გაღმა მდგარი ძველი შენობები და მათ შორის თითქოს აღარც ერთი ქუჩა აღარაა გაყვანილი. ზევით კი — განზე წახრილა მამადავითის ზურგი და დაბლა ჩამოწეული ზეცა აქედან ისე დამხობია პლატოს, თითქოს იქ ახლადდარგული კვიპაროსების კენწეროებს ედებოდეს. ცოტაც და... ხელს შეუპოვებ.

გამოდის საიუბილეო ნომერი — კომკავშირის 20 წლისთავისათვის. ახალი ყდით, ახალი გაფორმებით, ოდნავ გადიდებული ფორმატით. მხატვრობა და გაფორმება ლაღო ავალიანისაა. მან რამდენიმე კარგი ნოველა უკვე დაბეჭდა „ჩვენს თაობაში“ და თანაც მშვენიერი გრაფიკოსია. მოთხრო-

ბებს თითქოს კი არ სწერს, არამედ ხატავს მუქ-ნაზი საღებავებით და მათი წაკითხვისას ყველა გაიფიქრებს, კალმის მაგივრად სწორედ ფუნჯი უპყრია ხელთ და ფერმწერალიაო, — იმდენი სახეები აქვს და ისეა მოქარგულ-მოხატული ყველაფერი.

ლადო ავალიანს საათობით უყვარს გატაცებული საუბარი ხელოვნებაზე. მხატვრობა და ლიტერატურაა მისი ოცნების საგანი.

ერთხელ, მწერალთა კავშირში, ალიოშა საჯიას და ლადო ასათიანს მთელ ლექციას უკითხავდა რემბრანდტზე. განსაკუთრებით აქებდა „უძლები შვილის დაბრუნებას“, ნაზად და თრთოლვით უთათუნებდა ხელს დაბეგვილ ფეხის გულეებზე იმ უძლებ შვილს.

ლადო ასათიანი დიდი გულისხმიერებით უსმენდა და დაკვირვებით ათვალეირებდა გენიალური მხატვრის ქმნილებათა რეპროდუქციებს.

— მაინც რაფაელი მირჩვენია, ის უფრო ნათელიაო, — წამოიძახა მან. — იმას უბირი გლეხიც გაიგებს და მოიწონებს. ეს კი რჩეულებისთვისაა. ხელოვანთათვის, ალბათ „უძლები შვილი“ ჯობია. მე „სიქსტეს მადონა“ უფრო მომწონს. ორიგინალში არც ერთი არ მინახავს, მაგრამ რამდენადაც ვიცნობ...

ლადო ავალიანს სახე მოედრებლა და საყვედურით შეაწყვეტინა:

— რატომ იცი ყველაფრის გაბითურება? აბა, შეხედე ავტობორტრეტს სასქიასთან ერთად. ეს

ხომ ხალისიანი ცხოვრების აპოლოგიაა! შენ მაინც უნდა გიყვარდეს და მოგწონდეს ასეთი რამ. რაფაელს თავისი სამყარო აქვს. რემბრანდტი სულ სხვაა. მერე როგორი ოსტატი და ხელოვანია...

ლადო ასათიანს არაფერი უთქვამს, კვლავ ათვალთქვამდა სურათებს.

ახლა 12 საათი და 15 წუთია. ნახევარი საათით შესვენებაა. სტამბა დუმს. ლინოტიპის მანქანები აღარ ჩახჩახებენ, მაგრამ გარეთ ზოზუნებს შიმოდ-გომური ქარი და სასტიკად აყრის ჩვენს ფანჯრებს მტვერს, ხიდან ჩამოცვივნილ — უკვირ შეყვანილ-ბულ ფოთლებს, აფრქვივს ცემენტის ბულსა და ხრეშს, რაც ასე ბლომად ჰყრია ეზოში. აქ ახლა წიგნის სასახლეს აგებენ. ჯერჯერობით საძირკველი ამოჰყავთ.

ერთი კვირის წინათ კახეთიდან დაბრუნდა ლადო ასათიანი. „ნორჩი ლენინელის“ რედაქციამ გურჯაანის პიონერულ ორგანიზაციებში საგაზეთო მასალის შესაკრებად გაგზავნა. ნასიამოვნები ჩამოვიდა დ პირდაპირ ჩემთან გამოიარა.

— პირველად ვნახე ბარაქიანი კახეთი, ვიყავ სოფლებში, ვიქიდიფი და ვილხინე კახელებთან, — აღტაცებით მიუბნებოდა იგი და მთლად კახური ღვინით ჰქონდა შეღებილი თეთრი პიკეს ხალათი, ფართო ხელისგულები და მსხვილ-მსხვილი მაჯები.

როცა საქმე მოილია და წამოსვლას აპირებდა, მატარებლის გამოსვლამდე გურჯაანის ბაზარში შეიარა. ერთ ადგილს ვაშლს წაეტანა, მეორეგან ყურ-

ქენი, გულის ყველი და კახური შოთები იყიდა. შემდეგ ღვინის რიგში გავიდა და გამყიდველებს აუარ-ჩაუარა.

თვალში მოუვიდა ერთი განმარტოებული კოლმეურნე. იდგა იგი წყნარად, სხეებივით არ ქაჩანებდა და მოღუშული ელოდა მუშტარს. მაგრამ, რატომღაც, გვერდს უვლიდნენ და სხვებს უფრო ეტანებოდნენ ღვინის მსურველნი.

ლადომ ჭიქა შეავსებინა საფერავით და ზედიზედ ორჯერ გადაკრა. მერე მესამე სასმისი გააპიპინა, იმ კოლმეურნეს გვერდში ამოუდგა და სირაჯხანის კაი გამოცდილი მაძახურივით გასძახა:

— აბა, აქეთ, ოჯახიშვილებო, აქეთ, აქეთ მობრძანდით. ო-ჰო-ჰო, რა კაი ღვინოა, რა მშვენიერია. აქეთ, აქეთ!

ამას რომ მიაშობდა, სიცილისაგან იჭაჭებოდა: — წარმოიდგინე, მე და ღვინის ვაჭარის ნეტავი გენახე, რა დღეში ვიყავიო...

მალე დაიცალა კარგა მოზრდილი ტიკჭორა და ერთი ზორბა კასრიც ზედ მიაყოლეს. თითქოს ლადოს გამოჩენას უცდიდნენ მყიდველები!

კახელ კოლმეურნეს წარბი გაეხსნა, გამხიარულდა. „რა კაცი ყოფილხარ, საიდან გამომიჩნდიო, — ეუბნებოდა ლადოს. — ჩემთან წავიდეთ, ჩვენი სოფელი ნახე, პურ-მარილი იგემე, მეზობლებს გაგაცნობ, ერთმანეთი დავლოცოთო“.

ურემზე დასვა, ცხენი მათრახით შეახალისა და გზას გაუდგნენ. ლადოს არც გვარი უკითხავს, არც

სოფლის სახელი. შემდეგ გაიგო, ვეჯინში რომ იყო და იმ კოლმეურნესაც მიხა ერქვა. გვარი ახლაც არ ახსოვს. ლადოს გარდა მასპინძლის სახლში იყო ორი გზის ტექნიკოსი — მეგრელი და ხევსურარი. მთავარ მაგისტრალს დასტრიალებდნენ თავს მთელი დღეობით. ბინა ამ კოლმეურნესთან დაედოთ. არც მათი გვარები იცის. ლადო მეუბნებოდა.

— აბა, რად მინდოდა, ანკეტას ხომ არ შევეუდგენდი იმ პატიოსან ადამიანებს.. პიონერები რომ ყოფილიყვნენ, მაშინ კი ჩავიწერდი. მეორედ რომ ჩავალ კახეთში, აუცილებლად ვინახულებ ვეჯინელ მასპინძელსო.

სჭამეს და სვეს. კახურად მოილხინეს. მასპინძელს მეზობლებიც შემოუერთდნენ და გუგუნით აამაღლეს მრავალქამიერი.

ლადო ძალიან სურათოვნად მომითხრობდა და მიხატავდა კახელებთან ლხინის ამბავს.

— აღარაფერი დავტოვეთ სახლში. რაც ჭურჭელი ებადა დიასახლისს, ყველაფერი სასმისად გამოვიყენეთ. მაინც კიდევ გვინდოდა გვესვა და გვესვა. ეს ღვინო კი არ იყო, რალაც ისეთი საღვთო სასმელი, სახელს რომ ვერ დაარქმევ. შემდეგ, რომ გაგვიქირდა და აღარაფერი დაგვრჩა, პეშვით დავიწყეთა სმა და ეს უფრო ბუნებრივად მოგვეჩვენა. მასპინძლის ქალიშვილი გაგვიესებდა პეშვს შედედებული ხარის სისხლივით სქელი საფერავით, ჩვენც ერთი მონთქმით შევხვრებდით და ნარჩენს თავპირზე ჩამოვისხამდით. ასე გავგრილდ-

ბოდით, გამოვფხინლდებოდით და კიდეც და კიდეც გვივსებდხენ პეშვებს.

მასპინძელი და ერთი მისი მეზობელი სასტიკი მსმელები აღმოჩნდნენ, მაგრამ ის ხევსური ტექნიკოსი ვერაფრით ვერ დაჯაბნეს. აილებდა მუჭით მარილს, ჩაიყრიდა პირში, აივსებდა ქოთნის ოდენა პეშვს ღვინით, მერე შესვაძდა, შეხვრეპდა და დანარჩენს ქოთქოთითა და ყიყინით გადაისხამდა თავზე. მე და ის მეგრელი ერთ ხანს მივყევით და, რაც შეგვეძლო, მხარი ავუბით ღრეობას. შემდეგ შუალამე წამოგვეწია და აღარ მახსოვს, რით დავამთავრეთ...

გათენებამდე, ძლიერ ადრე გამომეღვიძა. ჩემთვის აივანზე გაეშალათ ლოგინი. მასპინძლის სახელი ერთ მაღალ ბორცვზე იყო წამოდგმული და მაღლიდან გადავყურებდი ალაზნის ველს. ელექტროშუქით გაქათქათებული სოფლები ცეცხლის მდინარესავით მიუყვებოდა ქვემოთ ალაზნის გაღმა-გამოღმა ნაპირებს და მოკრიალებული ციდან: აივნის რიკულებთან მიდგმულ ტახტზე მწოლიარეს, მიჭვრეტდნენ განთიადის მოახლოებით და ელექტროშუქით ფერმიხდილი ვარსკვლავები. ბოლოს, როცა შორეული დაღესტნის ქედებს მოეძალა რიყრაყი და ალიონზე იმ ვარსკვლავებმა ჯარჯარად და პანტაპუნტით იწყეს ცვენა სადღაც, შორს — ალაზნის უბეში, მომეჩვენა: ჩემს ლოგინზედაც ცვიოდნენ ისინი და მიძვრებოდნენ საბანში, იჭრებოდნენ ბალიშქვეშ, მიღიტინებდნენ

ილიებში და უჩინარდებოდნენ ეზოში მდგარი აკაციებისა და ცაცხვების ჩრდილში. მერე თანდათან წამომეპარა ბურანი და დილის ტკბილ ძილში ჩაძირულს ბუნდად მესმოდა უამრავი მამლის გაბმული გადაყივლება ალაზნის ველზე...

ლადომ გუშინ მომიტანა ერთი ლექსი და მითხრა:

— დასაბეჭდად კი არ მინდა. შენ შემინახე. ეს კახეთში ჩემი ჩასვლის მოსაგონარია. ესეც შენთან იყოსო.

და წამიკითხა რაღაც სქელი ქალაღდის ორ ნაგლეჯზე მსხვილი ასოებითა და მოწათური ხელით ნაწერი სტრიქონები.

ლექსის სათაურია:

ლ ხ ი ნ ი კ ა ხ ე თ შ ი დ ა ს ა დ ლ ე გ რ ძ ე ლ ო ე ბ ი
და მთლიანად ასეთია:

ახალი მწვადი — ცვრიანი, გადაზელილი, სულგუნი, ხელადა სავსე კახურით და მასპინძელის სულ-გული. სუფრაა ბარაქიანი, გინდოდეს — ვერ მოშორდები, ნიერის წყალში დევს ქათამი, აფუებულან შოთები. სუფრაზე ჩიტის რძეც არის, ახლადშემწვარი შიგანი, სტუმრების პატივსაცემად გამზადებული ხინკალი, კახური მრავალქამიერ და ძარღვიანი შაირი, სასმელი ათასნაირი, საკმელი ათასნაირი. ვზივართ ერთად: ბრგე ხევსური, მეგრელი და ვეჯინელი,* მე, პოეტი ლეჩხუმელი, სიტყვის თქმაში ვეჯიბრები.

* სოფელი არის კახეთში, მადლობა ჩემგან, მადლობა ჩუყვართ გულდია სტუმარი, პატივისცემა, დათრობა.

გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, თქმულებაა ძველთაძველი.
თქვით, მზად არის ჩვენი ყური—თქვენი სიტყვის მასპინძელი

ვიწყებ ასე:

—ჩემო ტურფა საქართველო, სანატრელო, სანუკვარო,
ყველაფერი უღევად გვაქვს: პური ვარო, ღვინო ვარო,
კედელ-ყურე მოხატული და ხორაგით სავსე ხარო,
კაცმა უნდა იზეიმოს, კაცმა უნდა გაიხაროს.

თქვა მეგრელმა
სიტყვა გრძელმა:

— ღვინოს დავლევთ, დავითვრებით, გაგაგონებთ ხმას
წკრიალას.
ჩემი თავი შემოგვევლოს, შენ გიმღერით, სხვას კი არა!
ღვინოს დავლევთ, დავითვრებით, ღვინოს დავლევთ
კარდანახულს.
ჩვენს სამშობლოს გაუმარჯოს, ქებას ეტყვიტ არდანახულს!—
და გოგონამ, შევთვალწარბამ, ოდის კარი გააღო რა,
თვალი ჰკიდა მეგრელმა და მეგრულადაც დააყოლა:
—სქანი კირუმა, ისო მიორქ, ჩქიმი დუღიშა მისხუნუქი.*

მერე უმაღ დახემსულმა —
თქვა ხევსურმა:

—ხანჯალო, ჩემო ხანჯალო, ბრძოლებში დასახარჯავო,
სამშობლოს მტერი მომუსრე, ვაჟს სირცხვილი არ მაქვამო.
რაფიელს უთქვამს, ერისთავს — სამშობლოს დანახვაზედა:
„სამშობლო, დედის ძეძუი, არ გაიცვლების სხვაზედა,
ორივ ტკბილია, ძმობილო, მირჩვენის ორთავ თვალზედა“,—
მეც აგრე გეტყვიტ, ვაჟებო, ჩემი კლდეების ხმაზედა.

* შენი კირიშე. ისე მიყვარხარ, ჩემს თავს მირჩვენისხარ.

ჯერი დაღვა, კახელმაც თქვა:

—სავსე გვაქვს ბელელ-მარანი, მტერი ვართ ცარიელისა, საქართველოა სამშობლო ავთანდილ-ტარიელისა. გული მიფეთქავს ხალისით, შემყურე ჩვენი ლხინისა...

დასრულდა:

—სალამო იყო, გალობდა ბალში ბულბულთა კრებული, მზე მონადირე მეგონა, სახუნდარს მოფარებულო. დასრულდა ჩვენი ამბავი, ღვინის სმა, ლხინი ფიცხელი, დავცალეთ ვერცხლის ყანწები, მკვიდრ ძმებად შევიფიცენით, ვმღეროდით ერთხმად ყველანი: სტუმარი და მასპინძელი, ისმოდა ჩვენი სიმღერა გულიდან გამონატანი: —ჰყვოდეს ჩვენი სამშობლო, თვალმარგალიტის სადარი, ამრიგად აყვავებული მხარე მეორე სად არი?

წაიკითხა ისე, როგორც იცის კითხვა გრძელ-გრძელი მკლავების ჩაქნევით და გრძელივე თითების გატკაცუნებით, თითქოს ტკრციალით ედებოდა ცეცხლი მთელ მის სახესა და ზორბა ტანს.

ხელები და მაჯები ახლაც საფერავით აქვს შელებილი. ვერაფრით ვერ მოუშორებია, და თვალის უპეებიც იმ კახური ღვინისფრად ამოლილავებია.

—რამდენიმე წლის წინათ დავწერე რაღაც პოემის შესავლის მსგავსი—„ჩემი ქვეყნის ოქროყანავ“,—დაუმატა ლადომ.—ეს ლექსებიც იმ შესავალს ჰგავს, მაგრამ იმაზე უარესია, არ მომწონს, მეორედ წავალ კახეთში, ჩემს ნაცნობ კოლმეურნეებს ვეწვევი და უფრო კარგ რამეს დავწერ. ეს კი ვარჯიშობად ჩამეთვალოს...

მაგრამ მერე არც კახეთი უნახავს და აღარც
ეს ამბები გაუხსენებია. ოცი წლის შემდეგ, რევან-
ინანიშვილმა მშვენიერი მოთხრობა დასწერა კა-
ხეთში ლადო ასათიანის ყოფნაზე და იმ მოთხრო-
ბას დაარქვა „ლხინი კახელებთან“. ხოლო „ჩვენი
თაობის“ 1939 წლის იანვრის ნომერში დაბეჭდი-
ლი პატარა ლექსი — „კოლმეურნეებთან ლხინში
თქმული“, სხვა შემთხვევის გამოა შეთხზული და
კახეთის ამბავს სულაც არ ეხება. ლექსის დედანს
აწერია ვრცელი სათაური: „იმ ლხინის მოსაგონა-
რად, ნიკა აგიაშვილის ოჯახში რომ შემეფეთა
1938 წლის 12 ნოემბერს“.

იმ დღეს ჩვენთან შეიკრიბნენ ნათესავები და
მეზობლები. უმთავრესად — ახალგაზრდობა. იმე-
რულმა პურ-მარილმა, ტკბილმა სიმღერებმა და
გულთბილმა ურთიერთობამ ძალზე მიჩიბლა და
აღაფრთოვანა არიფანას შემოსწრებული ლადო.
ნასიამოვნებმა, რამდენიმე ხნის შემდეგ, ის ლექსი
გამოთქვა. დაბეჭდვისას კი ორჯერ გამოუცვალა სა-
თაური და ახლა ეწოდება „ლხინი კახელებთან“.

ფიროსმანის მემოვარი

მე ფიროსმანის ქუჩაზე ვცხოვრობ,
და ყოველ დღით ვხვდები ნიკალას...

ლ ა დო ა ს ა თ ი ა ნ ი

I

ვინც ოციან წლებში თბილისის სადგურის ახლომახლო ცხოვრობდა, ანდა ამ უბნიდან ხშირად დადიოდა — ფიროსმანისა და საბჭოს ქუჩის გავლით — ყოფილი ავჭალის მოედნამდე, მას შეუმჩნეველი როდი დარჩებოდა ერთი მაღალ-მაღალი, ნაყვავილარი ბრმა მოხუცი.

ზამთარ-ზაფხულ ძველთაძველი ფარაჯა ეცვა, მუდამ თავშიშველი და უყავარჯნო იყო. ხანდახან ეზო-ეზო დადიოდა და ძველ ქალაქურ სიმღერებს მღეროდა. ერთ ხანს დიდი ყვალის ნაგაზი ჰყავდა თოკით გამობძული, მაგრამ ვერ მიხვდებოდი, ვინ ვის მიუძღვებოდა: ცალ-ცალკე დადიოდნენ, დაუბრებულელებით.

იმ ბრმას გულზე თხელი ფიტარი ეკიდა. წარწერიანი: „შეეწიეთ 75 წლის მოხუცს“. ეზოში შე-

სვლამდის, ალყაფთან, ყოველთვის შეჩერდებოდა, თავის ფარაჯისფრად გაელალებულ თმასა და წვერულვაშს გულდასმით დაივარცხნიდა, ფიცარს შეისწორებდა და ისე შედგამდა ფეხს კარებში.

უფრო ხშირად კი იღგა წელში გამართული (დამჯდარი არ მინახავს) ამოჩემებულ ადგილებზე: ხან სადგურთან — კახეთის გზისკენ გამავალ კიბის თავში, ან ვაგზლის ქუჩაზე — რესტორან „სვეტის“ წინ, ანდა სასტუმრო „არარატის“ პირდაპირ, ახლანდელი საბჭოსა და ფიროსმანიშვილის ქუჩების შესაყართან. იღგა მდუმარედ და არავის აწუხებდა. მხოლოდ ის წარწერიანი ფიცარი მრავალმნიშვნელოვნად ეჭირა ორივე ხელში. და ისიც მინახავს: ფეხზე მდგომარეს ეძინა. ბრმა თვალები გახელილი ჰქონდა და ხვრინავდა.

გადასასვლელებზე ყოველთვის თამამად გადადიოდა. ხანდახან გამვლელებიც წაეშველებოდნენ. ერთ დღეს პოეტ ტერენტი გრანელს ჩაევლო ხელი და ნაძალადევის ხიდიდან სადგურის მოედნისკენ ჩამოჰყავდა... მერე რომ ვკითხე, ტერენტის თუ იცნობდი-მეთქი, არაო, მითხრა, ბევრს წავუყვანივარ, ასეთი ვინმე არ მახსოვსო.

ერთხელაც, დიდი წვიმა იყო. ის კი ისე თავშიშველი და უყავარჯნო მიაბიჯებდა წვიმასა და ტალახში საბჭოს ქუჩაზე, ნაძალადევიდან მოვარდნილ ნიაღვარში მუხლამდე შეტოპა და მოედანზე ჩამომდგარ ტრამვაის მე-3 ნომერში თვალხილულივით ავიდა. მაშინ აქ, ყოველი მცირეოდენი წვი-

მის დროსაც კი, კარგა მოზრდილ მდინარესავით მოჰქონდა ღვართქაფს ყველაფერი და ჯერ კიდევ არ იყო ამ ქუჩის ქვეშ გაყვანილი წყალგამტარი კოლექტორი.

II

მახსოვს, ერთ დილას ჩვენს ეზოში შემოვიდა, მსროლელთა ქუჩაზე. ჩითისკაბიანი ფეხშიშველა გოგონა შემოუძღვა. მოხუცი ძველი რკინიგზელის— ილიკო ნემსაძის ახლადდარგულ თუთასთან დადგა. მობაიათე სპარსელივით მარჯვენა ლოყასა და ყურზე ფართო ხელისგული ისე ჩამოიფარა, თითქოს რაღაც შორეულ ამბავს უსმენდა, და ბებრული გაბზარული ხმით დაიწყო:

გემი ზღვაში არ რჩება,
სული ტანში არ რჩება,
სიცოცხლეს ვიღა ჩივის?
საყვარელი სხვას რჩება...

კისერმოღრეცილს თავი მალლა ჰქონდა აწეული, ამომშრალი, თეთრად გამოცივებული თვალები ცისკენ მიეპყრო. ახალგაზრდულად ხუჭუჭა თმა და წვერულვაში არ შეჰფეროდა ავი სენისაგან დაჩენჩილ და მძიმე ჯაფით მოღლილ მის ჩაშავებულ სახეს.

ჩვენი ეზოს უხუცესი ბინადარი კოლა უხურგუნაშვილი კარგა ხანს ჩაციებით უცქერდ მომ-

ღერალ მოხუცს, შემდეგ დინჯად ჩავიდა კიბეზე. პეშვენი ხურდა ფული ჩაუყარა და უთხრა:

— შენ ის ვახუა არა ხარ, აქ, მეიდანზე, ყვავილებს რომ ყიდდა?

მოხუცი უფრო გასწორდა წელში და გარკვევით თქვა:

— თუნდ მასეც იყოს! მაგრამ მე ვახუა აღარ ვარ... მეყვავილე ვახუა კარგა ხანია მოკვდა და დასამარდა. ახლა მომღერალი ვარ.

აღარ უმღერია. ეზო დასტოვა.

ასე დადიოდა იგი ათეული წლის მანძილზე. ბევრი რამ შეიცვალა თბილისში. მოხუცი კი უცვლელი დარჩა: იგივე ფარაჯა, იგივე ფიცარი და ზედაც ის წარწერა უცვლელად: „შეეწიეთ 75 წლის მოხუცს...“ თუმცა ახლა, ალბათ, ოთხმოცდაათ წელსაც კი იქნებოდა მიღწეული. იგი ომის წინა წლებშიც ცოცხალი იყო და ისევ ისეთი იყო. მხოლოდ სუქუჭი თმა წამოზრდოდა და წვერულვაშიც ახლა თითქმის ფარავდა იმ ფიცარს...

III

1938 წლის 10 ივლისს დილით, მირზა გელოვანი და გაბრიელ ჯაბუშანური ლადო ასათიანთან მივიდნენ ლელაშვილის ქუჩაზე. წინა საღამოს მირზას თიანეთიდან უმცროსი ძმა — თემური ჩამოუვიდა სოფლური სანოვაგით. ახლა პატარა საძმავაცო არიფანას აპირებდა თავის ბინაში — მელიქი-

მვილის ქუჩაზე. ლადო წამოიყვანეს, ყოფილი მალაქნების ბაზარში შეიარეს და ხილითა და მწვანე ხილით დატვირთულნი ტრამვაის უცდიდნენ.

ის ბრმა მოხუცი ტრამვაის ხაზზე გადმოდიოდა. მაგრამ ისეთი მოძრაობა იყო, ძლიერ უჭირდა გადმოსვლა. მირზა გაექანა, ხელი ჩაჰკიდა და ფრთხილად გადმოიყვანა ჩვენსკენ. მოხუცმა მაგრად ჩაავლო ხელი და უთხრა:

— ღმერთი დაგიმადლებს. გეტყობა, კარგი ჯეელი ხარ? ვინ ხარ? რას აკეთებ? რა მოხელე ხარ? რა გქვია?

მირზა იღიმებოდა. აღარ იცოდა, რა პასუხი გაეცა ამდენ შეკითხვაზე. ლადო წამოეშველა.

— ძია კაცო, ეს პოეტია. ლექსებს წერს. სახელად მირზა პქვია. ჩვენც პოეტები ვართ, მისი ამხანაგები...

მოხუცმა კიდევ უფრო ჩასჭიდა ხელი მირზას და სადღაც შორს მიაშტერა დაშრეტილ თვალთა თეთრი გუგები.

— მირზა... — თქვა მან. — კარგი სახელია... ალბათ კარგ ლექსებს წერს. ლექსები ნიკოს უყვარდა, ჩვენს საწყალ ნიკალაის. ერთ დროს მეც მიყვარდა ლექსები. ნიკალაი ვინ იყო? თქვენ არ იცით? აი ამ ქუჩაზე ცხოვრობდა, იმ სასტუმროში ხატავდა...

და შეუცდომლად მიათითა ფიროსმანის ქუჩას და ყოფილ სასტუმრო „არარატს“ (ახლა ის საცხოვრებელი სახლია, ქვემოთ კი მაღაზიებია მო-

თავსებული. ფიროსმანიშვილის ქუჩაზე. მე-14 ნომერში).

— ქუჩას მისი სახელი ჰქვია. აქ ცხოვრობდა და აქედან დაიკარგა მისი გზა-კვალი... — განაგრძობდა მოხუცი.

— როგორ, თქვენ იცნობდით ნიკო ფიროსმანიშვილს? — ერთხმად წამოიძახეს მირზამ და ლადომ.

— ჩემი დოსტი და ძმაცაი იყო ცხონებული, — გვითხრა მან და შემდეგ თავისთვის ჩაილაპარაკა: — ტრამვაი მოდის. ხმაზე ვატყობ, მე-14 ნომერია, სადგურში უნდა წავიდე.

მეტი ჩვენთვის ხმა აღარ გაუცია მაშინ და უკვე ჩამომდგარ ტრამვაის ვაგონში აბობლდა.

— რამდენჯერ მინახავს ეს მოხუცი, სადღაც ჩვენსკენ ცხოვრობს. ხშირად ყუბანის ქუჩიდან განმოდის, — თქვა ლადომ. — მაგრამ ყურადღება არ მიმიქცევია. ნახე, ვინ ყოფილა? ფიროსმანის ნაცნობი უსათუოდ უნდა მოვნახო და ვაამბობინო, რაც იცის...

IV

იმ მოხუცის ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ნაამბობს ორივენი ვიწერდით. ძალზე უთავბოლოდ მოგვითხრობდა, ხშირად ავიწყდებოდა და ერთი მთლიანი გაბმული ძაფი აღარ იყო მისი მოგონება. ეს ჩანაწერი შემდეგ შევაერთე და ეს გამოვიდა:

— ახლა რომ მხედავთ, იქნებ არ დაიჯეროთ,

მაგრამ ერთ დროს ბევრი ბიჭი ვერ მჯობდა, — ამბობდა ის ჯაფარიძის სკვერში მერხზე მჯდარი, სადაც „შევისწარით“ ლაღო ასათიანმა და მე იმ პირველი შეხვედრიდან სწორედ ერთი კვირის შემდეგ იჯდა იქ და უღალ ნაგაზს პურის ნატეხებს უყრიდა.

ბევრი ხვეწნით, როგორც იყო, დავითანხმეთ ეამბნა რაიმე ნიკო ფიროსძანზე. დიდად იუარა, აღარაფერი მახსოვსო, მალე ასი წლისა ვიქნებიო. თუმცა იმ ფიცარზე კვლავ ჰქონდა ის უცვლელი წარწერა. ძლივსლა კი აჩნდა, მაგრამ ამოკითხვა მაინც შეიძლებოდა. თანაც, როგორც გამოირკვა, ბევრი რამ ახსოვდა და იცოდა კიდევც.

— ჩემი სახლ-კარი აღარ მახსოვს, რაფერი იყო და როგორი. აქედანაც შორსაა, დიდი ხანია აღარ მინახავს, — დაიწყო მან. სვენებ-სვენებით ლაპარაკობდა, თან ჯიბიდან პურის ნატეხებს იღებდა. ძალს აჭმევდა და თავზე ხელს უთათუნებდა:

— ამას „სამპრიშოლა“ ჰქვია. ასე შეარქვეს ჩემმა ძმაკაცებმა. რადგან თვითონ მოვიდა ჩემთან და მომეკედლა. ჩემი სახელი და გვარი კი არ მინდა მოვიგონო. რად გინდათ? თუ ძალიან გსურთ, უშანგი სვანი დამიძახეთ. ახლა სულ ერთია. ჩემი ხორცი საჭმელად არავის გამოადგება და ძვლები ვის რაში უნდა! მე უშანგი სვანი ვარ...

VI

ასე ეძახდნენ, თურმე პატარაობისას, როცა ერთი ლორთქიფანიძის ოჯახში მიუყვანია სვანეთის მთებიდან საჩინოში ჩამოსულ მამამისს. მამას კვი-

რია ჰქვიოთაო, ამბობდა მოხუცი, და, ვინ მოთვლის, რამდენი საყენი წისქვილის არხი გაუთხრიათ, რამდენი ქცევა მიწა გადაუბრუნებიათ ზამთრის დღეებში! მთელი იქაური ვენახები მე და ჩემი ამხანაგების ბარ-ნიჩბებით გადაბრუნებულ მიწაზეა დარგულიო, იგონებდა იგი. მერე, ერთ ზამთრის პირას, საშოვარზე ჩამოსული კვირია სვანი ფილტვების ანთებით გარდაიცვალა. გაზაფხულამდე დამარხული იყო სამების სასაფლაოზე, შემდეგ ნაწილ-ნაწილ დასჭრეს, ყუთებით ცხენს აჰკიდეს და მშობლიურ მთებში წაასვენეს. მეორე ზამთარში უშანგი მარტო ჩავიდა იმერეთში და სულ დარჩა იქ. უდედმამოს გული აღარ მიუწევდა სვანეთში.

იმ ლორთქიფანიძეს ჰყავდა უშანგის კბილა ძმისშვილი, შალვა. ის ქუთაისში სწავლობდა, მაგრამ მდიდარი ოჯახის იმედით სწავლას თავი მიაწება და ხელი მიჰყო ქეიფსა და დროს ტარებას. ძალიან დაუმეგობრდა „უშანგია-სვანს“ და ერთ წუთსაც აღარ შორდებოდნენ ერთმანეთს. ერთხელ, როცა შალვა და მისი ამფსონები აჯამეთის ტყეში ბაღდათისკენ მიმავალ ფოსტას დახვდნენ და ერთი ყუთი ფული გაიტაცეს, უშანგიც თან ახლდა თანშეზრდილ ლორთქიფანიძეს. კაი ხელტორიანი ბიჭი იყო და უმისოდ ძლიერ გაუჭირდებოდათ საფოსტო ეტლის მცველებთან შებრძოლება. მაგრამ შეხლა-შემოხლაში შალვას ცალი კალოში დაეკარგა და ადვილად მიაგნეს მძარცველთა კვალს: იმ კალოში შალვას სახელისა და გვარის-

ათობრის ბრწყვიალა ინიცილები იყო ჩასმული. ჯავლენიანი ნათესავეების დახმარებით შალვა ქუთაისის ციხეში დატოვეს, უშანგი სვანი კი ასტრახნის გუბერნიაში გადაასახლეს.

VI

— რაც მერე გადამხდა, ჯოჯობეს არ იქნებაო, — განაგრძობდა იგი. — მტანჯეს და მაწამეს. ველარ გავუძელი და გავიპარე. ერთ ხანს ტყე-ტყე ვიმალებოდი, სოკოსა და ხის ქერქს ვჭამდი, მხეცს დავემსგავსე. მერე ზღვის პირას მივალწიე. ერთმა მეთევზემ მომიხერხა და ნავით ასტარაში გამიყვანა. ათი წელი სპარსეთში ვიცხოვრე. ღონიერი ვიყავი და მუშაობა შემეძლო. სულ მოჯამაგირედ ვუდექი მდიდარ ბეგებს. მაგრამ ჩემიანს ვერსად ვხედავდი, გული მიკვდებოდა. ქართული მავიწყდებოდა, იქ ველარ დავრჩი და ჯულფაში ჩამოვედი. ორ წელიწადს იმ ქალაქში ბაზარ-ბაზარ წყალს ვყიდდი და ისე ვირჩენდი თავს. შემდეგ ჰაჯი-ქაბულში რკინიგზის დარაჯად დავდექი. ბედად სადგურის უფროსი იმ საჩინოელი ლორთქიფანიძის ნათესავი თუ მოყვარე აღმოჩნდა. მან შემეცნო, დიდად მეხმარებოდა. როცა ის განჯაში გადმოიყვანეს, მეც გამოვყევი და მეისრედ დამნიშნა სადგურზე. მიხაროდა, საქართველოს რომ ვუახლოვდებოდი, მაგრამ შიშიც დიდი მექონდა, ვაითუ ისევ დამიჭირონ-მეთქი.

ი) ჩემს კეთილისძყოფელ კაცს ერთ ადგილას არ აჩერებდნენ, ხან სად უკრავდნენ თავს და ხან სად. განჯიდან ფოილოში გადმოიყვანეს, შემდეგ სკრაში, გრაკალში და ბოლოს, კასპში დავბინავდით. მე არ მიშორებდა. იქ რკინიგზის დარაჯიც მე ვიყავი, მეისრეც და მატარებლების გადამბმელიც, სადგურთან ხეხილის პატარა ბაღი გავაშენე, ბევრი ხილი გვქონდა, მგზავრებს მივყიდდი და არხეინად ვიყავი...

რატომღაც სადგურის უფროსი დაუქვეითებიათ და სატვირთო მატარებლის გამყოლად დაუნიშნავთ. ერთ დღეს მან უშანგი სვანი მატარებელზე დაისვა და თბილისში თავის ნათესავ — კომერსანტ ნიკო ლორთქიფანიძესთან მიიყვანა. ამ ნიკომ გახსნა თბილისში პირველი ლუდის ქარხანა დიდი მთავრის (ახლა კამოს) ქუჩაზე და გერმანელ მრეწველ ვეტცელთან ერთად ააგო სასტუმრო „ვეტცელი“ (შემდეგ „ევროპა“ და „ნოე“ — ახლანდელი „რუსთავი“). მასთან სულ ფულის საშოვრად წამოსული ხელმოკლე იმერელი აზნაურობა მუშაობდა: ოფიციანტებად, დახლიდარებად, მეფურგუნეებად. უშანგი ერთ ხანს ბოთლებს რეცხდა ქარხანაში და თვეში 6 მანეთი და 1 აბაზი ეძლეოდა. მაგრამ ბოთლები არ იყო მისი საქმე. ხელლონიერი და მკლავმაგარი უშანგი, რეცხვის ნაცვლად, უამრავ ბოთლს ამტვრევდა. ბოლოს თვალში მოუვიდა მდიდარ პატრონს და საკუთარ მცველად დანიშნა. დღისით ეტლის კოფოზე ეჭ-

და შეიარაღებული, სალამოს კი „ვიშიბალობა“ დაავალა თავის „როტონდაში“.

იმ „როტონდის“ ადგილას ახლა „დინამოს“ სტადიონია.

ამრევებსა და შფოთისთავეებს გასაქანს აღარ აძლევდა. ყველას ეშინოდა და ერიდებოდა ვილაც „პირშავი ლეკის“, როგორც შეარქვეს მას. კარგი სანახავი იყო ლეკურად ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი და თავითფეხამდე იარაღში ჩამკდარი. ლამაზ წვერულვაშიანი ბრგე ვაეკაცი... ნიკო ლორთქიფანიძე ასე აცნობდა ყველას: ეს ჩემი ლეკიაო.

— სვანი ვიყავი და გავიმერელდი. მერე გარუსებას გადავურჩი, მაგრამ სპარსეთში კინაღამ გავთათრდი... ახლა, ჩვენს თბილისში, ლეკობა მარგუნა ღმერთმა და მთლად დავიკარგეო, — ჩაიდუღუნა ბრმამ. — დიდ პატივში ვიყავი. გავსუქდი, გადავსხვაფერდი. სახელი გამოვიცვალე. ვანოს მეძახდნენ. წინანდელი უშანგი მეც აღარ მახსოვდა. პატრონს ამ ჩემს „სამპრიშოლასავით“ ერთგულად ვემსახურებოდი და კვლავ არხეინად ვგრძნობდი თავს, მაგრამ... ეჰ, ბრიყვის საგზალი მოკლეა, — განაგრძობდა იგი და ძაღლს საყელურს უსწორებდა.

— ერთ სალამოს მოქეიფეებმა უჩვეულო ღრიანცელი და აყალმაყალი ასტეხეს. მალე დავაშოშმინე ისინი და ერთი მათგანი უშნოდ გავაპანლურე. ცოტა ზედმეტი მომივიდა. ის კი ვი-

ლაც დიდკაცის შვილი აღმოჩნდა. მამამისმა ხა-
ზენთან იჩივლა და ახლა მე არ ამცდა გაპან-
ღურება. მაგრამ მთლად არ მომიძულეს და ფურ-
გონზე დამსვეს. რაღას ვიზამდი, მეტი ჩარა აღარ
იყო. ყოველ დილასა და საღამოს ლუდითა და სას-
მელებით სავსე ბოთლებს ჩამოვურიგებდი რეს-
ტორნებს, სამიკიტნოებს, სარდაფებსა და ფარდუ-
ლებს. გრიალ-გრიალით დავაქროლებდი ჩემს
ოთხცხენიან ფურგონს დიდუბიდან შუაბაზრამდი,
სულ ჩემი იყო კუკია და მტკვრის გამოღმა ნაპი-
რი. მთელი დღის ნამუშევარ ფულს საღამოო-
ბით ძმაკაცებთან ვხარჯავდი. გავიცანი მილეთის
ხალხი. ჩემი ამფსონები გახდნენ: მიკიტნები, სი-
რაჯები, ყასბები, მოჭიდავეები და მოკრივენი.

VII

— ნიკო ფიროსმანიშვილი გოლა ჭიჭინაძის დუ-
ქანში ვნახე პირველად. შემდეგ ძალიან დავმე-
გობრდით და ხშირად ვიყავით ერთად. გოლას
სასტუმრო „არარატის“ ქვეშ რესტორანი ჰქონდა.
ის „არარატიც“ მისი იყო და დიდ ფულს ატრი-
ალებდა. ძალიან კარგი კაცი იყო. მეც იმ „არარატ-
ში“ დავიდე ბინა და ნიკალაც იმ სამიკიტნოში იჯ-
და დღენიადაგ. სულ კედლებს და აბრებს ხატავ-
და და ალამაზებდა. სხვა რამეებსაც ხატავდა. გო-
ლას ძალიან უყვარდა ჩვენი ნიკო. ხატვის დროს
დაადგებოდა თავზე და შავ-შავ ულვაშებს იგრეხ-

და. მერე თვალს ჩაუკრავდა მზარეულ თედუას და ისიც პირდაპირ ქურიდან ცხლად გადმოღებული მათლაფით ბულამას ან ერთ თეფშს ყაურმას გამოუბრუნებდა. თან პურსა და არაყს შემოუდგამდა სამფეხა მაგიდაზე. ნიკალა ცოტას წატებდა პურს, ერთ კოვზ კერძს შეხვრებდა და ზედიზედ გადაკრავდა არაყს. ახლა კიდევ სხვა რამეს ხატავდა. გოლა კი ადგა თავზე და კვლავ ულვაშს იგრებდა. „ნიკოს არ მომიშვიდეს, არაჟი არ მოაკლდეს, თორემ ველარ დახატავსო“, — ეტყოდა ხშირ-ხშირად თედუას და ისიც დაუზარებელი იყო.

თედუა მზარეულის გვარი ბრმამ ველარ მოიგონა. ხოლო ახსოვდა, ისიც ვანის რაიონიდან რომ იყო, იმ ლორთქიფანიძეების კარის მეზობელი. შალვასა და უშანგი სვანის ამბები დაწვრილებით ცოდნოდა, მაგრამ მეფურგუნე ვანუა უშანგი სვანად ვერ იცნო. ის კი უამბო: შალვას ქუთაისის ციხეში ტიფი შეყროდა და მალე გარდაცვლილიყო. ნიკო ფიროსმანიშვილმა იმ თედუას სურათი დახატა: ყლალ ჩოხა-ახალუხზე წითელი ჯუბა ჰქონდა მოგდებული, თეთრკუმტულიანი შავი მაღალი ბოხოხი ეხურა და პირმრგვალ სახეს კოკობი ულვაში უმშვენებდა. თედუა ერთ გაზაფხულზე იმერეთში წავიდა. ის სურათი წაიღო. მერე აღარ დაბრუნებულა.

— ნიკალამ ჩემი სურათიც დაჭახატა. ერთი დიდი „კლიონკის სტოლსაფარზე“. კაი შესახედავი ვაქვაცი ვიყავი. თორმეტი კაცის ღონე მქონდა, გაქანებულ ეტლს ვაჩერებდი. მუშტი-კრივში გასვლა ამიკრძალეს, შენი მუშტი კამეჩს სულს გააგდებინებსო. ნაცნობი ექიმი მყავდა, ჭიხაიშელი სამსონ დიდიძე. ერთხელ კოტოშებით ერთი კოკობი სისხლი გამართვა, ოთხი კაცის ღონე და ძალა დამაკლო. კრივში ისე გავედი, მაგრამ ძაინც ვერავინ დამჭაბნა. ეს წვერი ასე გრძელი და ამფერი როდი მქონდა. გოგიტაშვილის სადალაქოში ერთი ჩემი დოსტი ავეტიქა დალაქი იყო. ხშირ-ხშირად შემიკვარჩნიდა მოკლედ და შემილამაზებდა. ხელები უკანკალებდა. მუშტარი სულ შემოეცალა. მაგრამ ორიოდე თლაშოის რომ გადაჰკრავდა, კანკალი დაუცხრებოდა და სამართებელს ისე სწრაფად დაუსობდა კაცს სახეზე, თითქოს საქალამნე ტყავს ფხეკავსო. რაც უნდა დიდი ხნის გაუჰარსავი წვერი ყოფილიყო, ერთი ორი ჩამოსმით გაააცლიდა მუშტარს. ეჩქარებოდა, არაყს ძალა არ გამონელებოდა და კვლავ არ ასტეხოდა ხელების კანკალი. ნიკო მასთან არ დადიოდა. თავს არიდებდა: მეშინია, ჩემამზემ, ერთხელაც იქნება, ყელს გამომლაღრავსო.

ის ჩემი სურათი „არარ-ტში“ ეკიდა. ვიღაც ჩოლფოტმა ფრანცუზმა წაიღო. ერთი ლოთიფოთი ვინმე იყო. ბევრი ფული ჰქონდა ხანდახან,

სალამობით, მიუჯდებოდა მაგიდას, ერთ ხანს იტირებდა, იზლუქუნებდა, შემდეგ დასტა-დასტა ასიგნაციებს ჩაის ჭიქაში ჩასტენიდა, ზევიდან ღვინოს დაასხამდა და ალბობდა. შემდეგ მაგიდის ქვეშ ჰყრიდა და ფეხით სრესდა. მერე მე და თედუა ავკრეფდით იმ ფულს, გავაშრობდით, გავაუთოებდით და კარგა ძალი თანხა დაგვიგროვდა. აი, იმ შტერმა იყიდა ჩემი სურათი. ძალიან მოეწონა, მართლაც კარგი დახატული ვიყავი: იმ სურათზე ოთხცხენშებმული ფურგონი კი არ მოდიოდა, მოფრინავდა. ძლივს ვუმაგრებდი თავს გაგიყებულ ცხენებს და მეც ძლივს ვიმაგრებდი თავს კოფოზე. ჩემი დიმიკიტონის ახალუხის კალთები ქარში მიფრიალებდა. დაფეთებული ხალხი აქეთ-იქით მიმოფანტულიყო და თვალდაპრაწული გოროდოვოი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, სასტვენს უბერავდა... იმ ფრანცუზმა დიდძალი ფული ჩაუთვალა ხელში გოლა ჭიჭინაძეს. გოლამ ნიკალას შეაძლია ის ფული: ჩაიცვი, დაიხურე, რამე იყიდეო. ნიკალამ ხელიც არ დააკარა, ფულისთვის არ ვხატავო. გოლამ ძალით ჩაუტენა გულჯიბეში წითელთუმნიანები. ნიკალა გაბრაზდა, რამდენიმე დღეს არ გამოჩენილა, აღარ ხატავდა; მშიერი დადიოდა. ბევრი კარგი დრო გამიტარებია მასთან.

— ერთხელ მე და ნიკალა მტკვარგალმა გავედით. შუაბაზრის ერთ სარდაფში კინტოებთან ვიქეიფეთ არღანზე. ბევრი ფული ბქონდა. მეც, იმ სულელი ფრანცუზივით, ღვინოში ბლომად ვალბობდი და მაგიდის ქვეშ ფეხით ვსრესდი. ნიკო მიშლიდა, უარეს ვშვრებოდი. ერთი უზარმაზარი თათარი ამიხირდა: ან ეს ფულის დალბობა შეწყვიტე, ან აქედან აიბარგეო. შე ნალეკარო, ეს შენი გრაფიც თან წაიყვანეო. „გრაფს“ ნიკოს ეძახდნენ რატომღაც დაცივით. გულზე ცეცხლი მომედო, თვალეში ღვინო შევასხი, და შემდეგ თავშიც აზარფეშა დავთხლიშე. მოჭრილ ხესავით გაიშხლართა. იმას ოთხი თათარი წამოეშველა, ბებუთები იშიშვლეს და მომვარდნენ. ეს ცერი მაშინ წამაცალეს მარჯვენა ხელზე. მაგრამ, გამწარებულმა, ვისაც ეს ცაცია მივადე ხელუკულმა სიფათში, ფეხზე აღარ დამდგარა. ოთხს კიდევ ოთხი მოემატა და დუქნის უკან ერთ საკუჭნაოში შემიმწყვდიეს. ერთ ახმანს ისეთი ამოვკარ გულის კოვზში, მგონი, სული გააფრთხო. ბებუთი გამოვტაცე და ყველა უნდა გამომეშიგნა. ნიკალამ შეჰყვირა: კაცი არ მოკლა, კაცი არ მოკლა, სული არ წაიწყმიდო, ამ თათრების სისხლი რად გინდაო, და ხელში ერთი ტოლჩა ნავთი მომაჩეჩა.

ახლა თქვენ არ დამიჯერებთ და, ის ნავთი სულ ერთიანად გადავკარი. თითო ასანთის გაკვრაზე

აოიდან ცეცხლის შადრევას ვახტბევდი და ისეთი საშინელება ვიყავი — ხელში სისხლიანი ბეზუთით, ცეცხლისმფრქვეველი და თვალებანთებული, რომ „ბაყბაყ-ღევის ბიძაშვილს ჰგავდიო“, მეუბნებოდა პერე ნიკალა. ახლოს ველარავინ მომეკარა, ნიკო წინ გამოვიგდე, კიბეს ვეცი და, ჰაიდა! არავინ გამომყოლია, თორემ როდი დავინდობდი...

მეორეჯერ ქოსების პადვალში ვსვით. ჩემი არიფი ძმაკაცები სულ იქ იყვნენ. ნიკალაც გვყავდა. შემდეგ ვორონცოვის მეიდნიდან მიხაილოვზე რომ დავუყევით, მუშტაიდამდე ქეიფ-ქეიფით ჩავედით. ფოსტასთან კონკას ცხენები გამოვუხსენით, ზედ ბაგრატა და მისი მეღუღუკეები შევსვით და წინ გავიძლოლეთ. ბაგრატასთანა რასტისა და შიქასტის დამკვრელი ღუნიაზე არ იყო. ის ქუჩა ჩვენ დაგვრჩა. ხმა არავის გაუცია. მთელი დამე მუშტაიდში ვიყავით. რიყრაჟზე კინტოებს თავზე თაბახები დავადგმევინეთ და ანთებული სანთლები ხელში დავაჭვრინეთ. ახლა იმ თაბახებზე შევყავნეთ ბაგრატა და მისი დასტა, ერთმა ახმანმაც ნიკალა იტვირთა, დასტამ საარი დაუკრა და ერთი ორომტრიალით მივაღდექით ლორთქიფანძის როტონდას. გოროდოვოი არ გვიშვებდა, მაგრამ თვითონ ხაზეინს გამოეგზავნა კაცი და კარები გაგვიღეს.

— ცერა თითი წაჭრილი მქონდა, „გიჟ-ვახუა“ შემარქვეს და ნამდვილი სახელი იმ ცერა თითით დავკარგე. თითქოს აღარც მახსოვს. არც სხვებმა იციან. ჩემი სურათიც ისე დაიკარგა, როგორც საწყალი ნიკალა. იქნებ ნიკოც ვინმე გარეწარმა ფრანცუზმა იყიდა და თან წაიყვანა, ვინ იცის... ის საბრალო ჩემზე მაღალი ტანისა იყო, მაგრამ სუსტი და ტარანივით ხმელი. აბა, რა დაემართებოდა, სულ არაფერს არ ჭამდა. სულ სვამდა და ხშირად ცივდებოდა. ტანზედაც თხლად ეცვა. ის რომ ხველებას ასტეხდა, მისი საცოდობით ჯიგარი მეწვოდა და გვერდები ამტკივდებოდა. ჩვენში უფროსი ვინ იყო, არ მახსოვს. მე ახლა ასი წლისა ვიქნები... კი, უნდა ვიყო... — დაბეჯითებით ჩაილაპარაკა მან, საუბარი შეანელა და გულზე ჩამოკიდებული ფიცარი შეისწორა.

— ამბობენ, ნიკალა ერთ დროს მდიდარი იყო და მერე გაკოტრდაო. მე მისი სიმდიდრე არ მინახავს. ვერის თავდაღმართზე რომ სარძეო ღუქანი ჰქონდა, ის ვითომ რა ღუქანი იყო. მთელი დღე ფეხზე იდგა და ისე ვაჭრობდა ფარდულის წინ. ღია ცის ქვეშ. ხანდახან ნახშირითაც ხატავდა, ჯიბეში ნახშირი ეყარა. ერთხელ ვილაცამ მოუტანა ზეთი, მუმია, შიფირვეზი და სხვა საღებავები. ის კაცი, მგონი, მხატვარი იყო. გახარებულმა ნიკალამ საღებავები მათლაფაზე ქალების გუნდა-ლა-

ხუსტაკივით გალესა და ბევრი კარგი რამ დაჰხატა. მერე ცხენის ქურდ-ავაზაკი რომ დაჰხატა, ის ცხენი ჩემი ყარაჩაა. ყველა ცხენზე უფრო მიყვარდა. ამბობენ, ნიკოზე კარგი წიგნი გამოუციათო, ის ჩემი შავი ცხენი შიგ ყოფილა დახატული. მე წიგნს ვინ მალირსებდა. მაინც ვერ შევხედავ. ნეტავი ერთხელ მაჩვენა, ნეტავი ერთი წუთით თვალში სინათლე ჩამდგომოდა და ის სურათებიანი წიგნი მენახა. საცოდავი ნიკალა, ველარაფერს მოესწრო. მერედა და რა საწყალი გულისა იყო და რა მიაშიტი თავისი ნახატების ყადრი არ იცოდა და სულ აქეთ-იქით არიგებდა, ფანტავდა და აბნევდა. ჩამო-ღლეტილი დადიოდა და სულ ერთსა და იმავეს ღიღინებდა:

ჩემ ჯორა ნატერის თვალია,
არვის არ მივცამ ფულზედა...

ბავშვები დასცინოდნენ და ამწარებდნენ. როცა მასთან ვიყავ, ვერაფერს უბედავდნენ.

ერთ კვირას სულ დაიკარგა, აღარსად ჩანდა მთელი ჩვენი უბანი შევაწრიალე, მის კვალს ვე-ღარსით მივაგენ.

კაი ძმაკაცები მყავდა. მოჭიდავეები — ლადო ხეჩინაშვილი და ვანუა აბულაძე ანუ ქიზიყელი კამ-ბეჩოა. ხელტორიანი ბიჭები იყვნენ. ჩემსავით. ერთიც — შავუა ყასაბი. შავი იყო და შახიანი და შავუას ვეძახდით, თორემ ისე ფირანა ერქვა. დი-დი მსმელი იყო და ლოთობდა. მისი ვერცხლის ქამ-

რის ბალთაში ერთი კვარტი ღვინო ჩაეტეოდა. ქამარი მუცელზე არ წვდებოდა და ჯაჭვით ჰქონდა ჩაგდებული. ის შავუაც კარგი ვინმე იყო. ნიკოს სულ ეხვეწებოდა, ერთი ჩემი კარტინკა ფათრეთი დამიხატეო. ფულს ბლომად აძლევდა. არაყს სთავაზობდა. ნიკომ რატომღაც ამოიჩემა, არ უყვარდა. ლოთებს არ ვხატავო, შენ ნამდვილი მოქეიფე არა ხარო. მისგან არც ფული მიიღო, არც არაყს წაეკარა. — ჰე, შენაო, ეგეთი უგულო ნუ ხარო, შვილოსან, თორემ ერთხელაც იქნება — შემოჯდება ძაღლის მწერი მაგ ხრიკიან თავზედაო, — ღმილით ეტყოდა შავუა. ნიკომ მაინც არ აუსრულა წადილი. მგონი, ერიდებოდა: შავუა ერთი კოთხუჯი ვინმე იყო და თავიც პოსლიკა ჰქონდა.

ჰოდა იმ შავუამ მითხრა: ეგ შენი ნიკო უბაშფორთოდ დაწანწალებდა და სადღაც დაიჭერდნენო. მერე ხეჩინაშვილმა მოიტანა მართლაც ამბავი: გუშილამ დესეტნიკებს ქუჩაში დაუკავებიათ და ახლა გაღმა უბანში ჰყავთო.

ელამ ნიკასთან თითო კვარტი გადაეკარით. ისინი ფურგონზე დავსხნი და გრიალ-გრიალით მივადექით შუა ბაზარში უჩასტკის პრისტავს. შავუამ ის ვერცხლის ქამარი მოიძრო და პრისტავს მიუგდო. ას მანეთზე მეტი ღირდა. ქამარი გირაოდ მივეცით და ნიკალა თავლებში გამოვართვიო. კოფოზე შემოვისვი, ცხენებს მათრახი გადავუჭირე. ჰიწას დავაკალი, მეტეხის ხიდზე ოთხამოდებით ვავაქროლე ჩემი ფურგონი. მთელი კუკია გადავი-

ჯირითეთ და გორგიჯანოვის ბაღში, მტკვრის პირი-
საქენ ჩავუხვიეთ.. შემდეგ რჯულზე ვიქეიფეთ. ნი-
კალამ მაინც არ დახატა შავუა...

X I

— შავუა ადრე მიიცვალა, კუკიაზე დავმარ-
ხეთ. საფლავს, ზედ კუბოს თავთან, ერთი რკინის
მილი დავატანეთ, და ყოველ აღდგომის მეორე
დღეს მივდიოდით, ცხვარს დავკლავდით, წვადებს
ავაგებდით. მწვანილი, მოთალი, შოთი პურები
ბლომად იყო. თითო .ყანწს ღვინით შევივსებდით
და იმ მილში შავუას ჩავდახებდით:

--- წამოდექ, ბიჭო შავუა, შენი დოსტები მოვ-
სულვართ, ტიკტორით ღვინო მოგვიტანია, ნიკალაც
მოგვიყვანია, შენი სურათი უნდა დახატოს...
თან ყანწით ღვინოს მილში ჩავუსხამდით და კვლავ
ჩავდახებდით: — შენც შესვი, გაამოს, იმ ქვეყ-
ნად მწყურვალი არ დარჩე, ნუ იღარდებ, ჩვენც
მალე გეწვევით, ვნახოთ რა მასპინძლობას გავვი-
წევ-თქო.

მილის ბოლო ზედ შავუას პირთან იყო დასუ-
ლი და გვიხაროდა, ისიც რომ ცლიდა ყანწებს...

ნიკო იცრემლებოდა. მკერდში მჯიღს იბაგუნებ-
და და გაიძახოდა:

„ჰა, ბეჩავო ჩემო თავო, რა ვიცოდი თუ ასე
მალე მოკვდებოდაო“. მერე ერთი დიდი სურათი
დაჰხატა, მეიდანზე რომ ოზმანაშვილის ღუქანი

იყო, იქ ეკიდა. ეს კარგად მახსოვს: შავუას საფლავის ლოდს მოქეიფენი უსხედან. ლოდზე შავუაზის, ხელში ყანწი უჭირავს და თვალდაჭყეტილი გოცეებული იყურება: მკვდარი ვარ, საიქიოდან დავბრუნდი, თუ ეს რა ამბავია ჩემს თავსაო. განზე ყოჩების ჭიდაობაა გამართული და ერთი კუდბუთქა ნაგაზი შავუასავით თვალდაჭყეტილი და გოცეებული მისჩერებია მათ; იქვე ბაგრატას დასტა სეფილს უკრავს... შავუა ცოცხალივით იყო, პოსლიკა, დიდ ჩუმპეიანი, ლოდზე ძლივს ეტეოდა.... თვალს ვერ მოაშორებდი.

კვირაცხოვლობას ჭირიანთხევში — მახათასთან — კრივი იმართებოდა. იქ ძალიან დავბეგვე ერთი ცნობილი მოკრივე, გვარი აღარ მახსოვს ამბობენ, მთაწმინდელ მეჩქემეს — ცხრაფეხაანთ სტეპკუას სცემაო. იმ სტეპკუას მომრევი კი ბევრი არ იყო ჩვენს ქალაქში. ერთ ხანს მაგრად ვაგუნდავე. ფეხზე ველარ დგებოდა და სულ აქეთიქით ქანაობდა, მაგრამ მაინც მიძალიანდებოდა. მერე ვამეტებით გავკარი ქისტი... ნიკალამ ესეც დაჰხატა. დიდ კარტონზე იყო. ძალიან მგავდა. საყვავილე ფარდული რომ გავხსენი, იქ მქონდა დაკიდებული, ჩემი ავადმყოფობის შემდეგ ველარ ვიპოვე...

ნიკალას „ვეფხისტყაოსნის“, კითხვა უყვარდა. უფრო ის უყვარდა, როცა სხვის კითხვას უსმენდა. ბევრჯერ მინახავს, გოლას მზარეული თედუა კითხულობდა და ნიკო უსმენდა. ბევრი ლექსი ზე-

პირად იცოდა და თავისთვის ღიღინებდა. რამდენიმე სტრიქონი მეც დავიმანსოვრე. ყველაზე ხშირად იმეორებდა სიტყვებს:

მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყულელა, იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა...“

ამას რომ წარმოთქვამდა, თვალები ცრემლით აევსებოდა და დიდხანს იყო გარინდებული.

ცხრაას თოთხმეტში გერმანიასთან რომ ომი დაიწყო, იმ ომში ცხენებიც წაიყვანეს. ჩემი ყარაჩაც წამართვეს და სხვებიც ზედ მიაყოლეს. მეყვავილეობა დავიწყე. ჯერ კალათით დამქონდა ქუჩებში და ეზო-ეზო, შემდეგ, ოზმანაშვილის დუქნის პირდაპირ, პატარა ფარდული გავხსენი. ჩემისთანა გეორგიანები და ყაყაჩო მთელს თბილისში არ მოიძებნებოდა. იმ ექიმმა დიდიძემ, ჩემი თხოვნით, ჭიხაიშიდან ნიკო ნიკოლაძის ბაღის შვეიცარული ვარდის ნერგები ჩამომიტანა. აჯამეთის ქუჩაზე ერთ ქვრივ-ქალს ვიცნობდი, მის ეზოში დავრგე, გავახარე, ვკრეფდი და სანახევროდ ვყიდდი. დიდი მუშტარი მყავდა და კვლავ ჩემი ბედის მადლიერი ვიყავი. ნიკალაც სულ ჩემთან იყო.

ხანდახან სათევზაოდ დავდიოდით: დიდუბეში ორთაჭალაში. ნიკო სპილენძის პირფართო თუნგს წამოიღებდა და ბადიდან ახლადამოყვანილ ცოცხალ თევზებს ვყრიდით შიგ. ნიკო ხელს ჩაყოფდა თუნგში, თევზები ხვანცალს დაიწყებდნენ, ის კი ბავშვივით იღიმებოდა, თვალს ხუჭავდა და იყო ასე გარინდებული.

როცა თავის აქტრისა მარგარიტას ყვავილებს უზიდავდა, ჩემი ფარდული მთლად დავაცალიერე და, მგონი, მთელი თბილისის ყვავილები მოვუტანე. ჩვიდმეტში, ნიკოლოზის ტახტი რომ დაინგრა, გახარებული შემოვარდა ჩემთან და გიჟივით ყვიროდა: „ძირს ნიკალაი, ჩემი სეხნა ჩამოაგდეს! ძირს ნიკალაი!“ გულზე წითელი ლენტი მიეკრა და ზედ რუსულად ეწერა: „სვაბოდა“. ბოლოს ისევ გაიპარა სადღაც. ვედრო და ფუნჯი ჩემს დუქანში გაუშვა, გარე-გარე დადიოდა და არავის ეკარებოდა.

XII

— მერე ის იყო, ყვავილ-ბატონები შემეყარა. მე ხომ სულ ყვავილებს ვუვლიდი და ველოლიავებოდი. ახლა ყვავილმა სამაგიერო სიკეთე გადამიხადა, მომიარა, დამჯაბნა და ამ დღეში ჩამაგდო. არ ვიცი, რამდენ ხანს ვიყავი საავადმყოფოში, მაგრამ რომ გამომიყვანეს, რაც მანამდის ვიყავი, ის აღარ ვიყავი. მას შემდეგ თვალში ველარ ვიხედები. ბნელა. მზეს მაშინ ვხვდები, როცა მაგრად მაცხუნებს ბეჭებში, ავდარს მაშინ ვგრძნობ, ღვართქაფი რომ დამდის თავზე. ჩემთვის ერთია, ბინდია თუ დილა...

ჩემი ნიკალა სადღაც მთლად დაკარგულიყო. აღარც ძმაკაცები ჩანდნენ. ჩემთვის აღარ ეცალათ. ბრმა და უსინათლო ვის რაში ვეპრიანებოდის ზოგიერთი იმ ომიდანაც აღარ მოსულა ცოცხალი. მე-

რე გავიგე, საბრალო ნიკო მომკვდარიყო, და სად-
ღაც, მგონი, — კუკიაზე დაემარხათ. ვისაც უყვარ-
ხარ, ის გიტირებს... ვტიროდი, უსინათლო თვალებს
ცრემლი წვავდა და თუთქავდა. გული ჩამწყდა და
ჯიგარი დამეხრაკა. თვალში სინათლე რომ მქონდეს,
მე ვიცი, სადაც უნდა მოვნახო მისი საფლავი .აქ
წინათ ერთი ჩემი არიფის კაი ნაცნობი იყო. იმან
მითხრა, მე ვიცი, სადაც მარხია ნიკო ფიროსმა-
ნიშვილი, კუკიაზეა, გაჩვენებო. ნაავადმყოფარს მა-
შინ სიარული არ შემეძლო. ვერ წავყევი. მერე ის
კაცი აღარ გამოჩენილა. სახელი და გვარი არ ვი-
ცი. შინ რომ დავბრუნდი, ის ფუნჯი და ვედრო
აღარ დამხვედრია და ნიკოს სახსოვარი აღარაფე-
რი დამრჩა. რამდენიმე წელიწადს ის ნაცნობი
ქვრივი ქალი მივლიდა და მარჩენდა. მერე ისიც
გაყვა თავის გზას. სულ მარტო დავრჩი, თითქოს
აბრუ არ გავიტეხე და ყველაფერს ეს ხელობა ვამ-
ჯობინე.

XIII

-- წუთისოფელი ქანაობსო, — მითხრა ერთ-
ხელ ნიკალამ. — თუნდ მასეც იყოს-მეთქი! — მი-
ვუგე. -- რა მენაღვლება, რამდენიც სურს, იქანა-
ოს-მეთქი. თურმე. მართლაც რომ ქანაობს! მეც
ბევრი მაქანავა და მაგუნდავა. შემდეგ კარგ მოკრი-
ვესავით გამეტებით ამომკრა ქისტი. და, აი. დავრ-
ჩი ასე... უფოთლო ხესავით, უსაძირკვლო სახ-
ლივით. ცხოვრება დავხარჯე, სიკვდილს კი გამოვრ-
ჩი. ვილაცამ დამწყევლა თუ დამლოცა. არ ვიცი.

ეს კია, რომ: არ ვკვდები, ვარ და ვარ! ხოლო ის მაწუხებს: ვინ დამიხუჭავს ამ დაბრმავებულ თვალებს?

ხელღონე კიდევ მერჩის. მუხლებმა კი მისუსტეს. თანაც ამ ქუჩებს ველარ ვცნობ. წინათ ყველგან ჩემი გზა და ჩემი ბილიკი მქონდა. მიხვეულ-მოხვეულებში არ ვიბნეოდი. ახლა ბევრი ოღრო-ჩოღრო ადგილი მიასწორ-მოასწორეს, ეს მანქანებიც გამრავლდა და სიარული მიჭირს. ხანდახან კისრის ძარღვები დამეჭიმება, თვალებში რაღაც დამცეცხლავს, თითქოს განათდება და ვხედავ ქუჩებს, ხალხს... მაგრამ ისევ ბნელა, სულ ბნელა. განა სამარეში იქნება ამაზე უარესი წყვილია?

ეს გვიამბო მოხუცმა და დიდხანს ღუმდა. იდაყვით მერხის საზურგეზე იყო დაყრდნობილი, კისერი ჩვეულებრივ განზე მოედრიჯა და ჩამქრალი თვალები ზეცისკენ აღეპყრო. და ეს უსიციოცხლო, გატანჯული სახე, ეს ქღალი ხუჭუჭი თმითა და წვერულვაშით მოსილი მთელი მისი თავი ჰგავდა ლაოკონის თავის თაბაშირის იმ დამტვრიანებულ ასლს, როგორებიც მინახავს ძველი გიმნაზიების სამასწავლებლო ოთახებში კარადის თავზე. გლობუსთან ერთად, მოძულეებულებით შეგდებულები.

XIV

ბოლოს ესეც დაუმატა:

— ბაბუაჩემი, სვინჩი, ძლიერ მანებივრებდა. მთელს ოჯახს ჩემს მეტი ვაჟი მემკვიდრე არ გააჩნ-

და. დანარჩენი სულ ქალები იყვნენ. ერთხელ ხელი მომკიდა, ჩვენს სოფელზე ერთი დიდი კლდეა, პირქუშად წამომხობილი, ის დამანახა და ჩურჩულით მითხრა:

— ეს მარტო შენ უნდა იცოდე. მამაშენსაც ნუ ეტყვი. მე რომ აღარ ვიქნები, მაშინაც ნურავის გაუმხელ. იმ კლდის გულში არიან ჩვენი დიდი მეფე თამარი და შოთა რუსთაველი. აქაა მათი საფლავები, მაგრამ გათხრა და ნახვა არ შეიძლება. მათ აღამიანის ხელი და თვალი ვერ შეეხებაო. მზე-თამარმა ასე ინება, სიკვდილს შემდეგ შოთასთან წამოსვლა. შოთა აქ იყო დაკრძალული. ამ ანდერძის შესრულებას ზოგიერთები არ აპირებდნენ. მაშინ სვანებმა მოიპარეს მისი ცხედარი და აქ დაასვენეს. „ვეფხისტყაოსანიც“ იქაა, თამარის უბეში, ეს მარტო შენ უნდა იცოდე. მეც ბაბუაჩემმა მიამბოო. მხოლოდ შენს შვილიშვილს გადაეციო.

ნიკალას ეს რომ ვუთხარი, აღელდა და აცმუკდა: ახლავე წავიდეთ და მოვნახოთ ის საფლავებიო. დავაშოშმინე, ფული ვიშოვნოთ და მერემეთქი. თვალეები რომ მქონდეს, თქვენ წაგიყვანდით და განახებდით, მხოლოდ მიწის მოთხრას არ დაგანებებდითო, — გვითხრა მოხუცმა და სულ გაჩუმდა.

XV

გავიდა კიდევ ერთი კვირა. რედაქციაში ლადო ასათიანი შემოვიდა, მაგიდაზე ოთხადგაკეცილი

ქალღმერთი დადო, ჩამოჯდა და ამხანაგებთან საუბარი გააბა. ეს იყო ლადოს ლამაზი ხელით ნაწერი ლექსი და ზედაც მიძღვნისა და წინასიტყვაობის მსგავსი წარწერა ჰქონდა, როგორც ჩვეულებრივ იცოდა მან. ეტყობოდა, ღრმად ჩაწვდომოდა გულში იმ ბრმა მოხუცის უკანასკნელი სიტყვები და ამის შედეგი იყო ქვემოთმოხსენებული სტრიქონები:

სვანეთში წადით, მგოსნებო!

სვანეთში წადით, მგოსნებო, გაიღეთ მსხვერპლი, ზვარაკი.
იქ ვეგულება ოცნებას თამარის ციხე-ქალაქი.
სვანეთი არის სვანე და საგანძურის ალაგი,
სვანეთში წადით, მგოსნებო, დატოვეთ თბილის-ქალაქი.
მჭერა, სვანეთში მარხია თამარის — განძი სამარე.
მჭერა, სვანეთში მარხია რუსთაველი და თამარი.
სვანეთში წადით, წაგიყვანთ შოთას შაირი ფრთამალი.
მზე ვერ იერდება მიწაში, მალლა აპირება ამოსვლა,
სვანეთში წადით, უშველეთ რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“.
გათხარეთ მიწა ძვირფასი, იკითხეთ, ძებნეთ, იარეთ,
ნახეთ დაფლული მნათობი, საქვეყნოდ ააფრიალეთ!
მხოლოდ ერთი რამ გასსოვდეთ, ჩამოიტანეთ ბარად ის,
პოეზიას და სიყვარულს აქ ურჩევნია მარადის!

თავში კი ლექსს ჰქონდა შემდეგი წარწერა:

„ნიკოლოზ დიმიტრის ძევი“

ამ დილით ექვსი საათიდან რაღაც შემეჩდა. სულ მოვიარე ავლაბარი, ორთაქალა და დიდუბე. ვიჭეჭი მანქანაში და თვალდახუჭული ვფიქრობდი დიდ შოთაზე, ფიროსმანზე. იმ მოხუცზე, ჩვენ რომ გვესაუბრა. მერე

სახლში მოვედი და ეს ლექსი დავწერე. როგორც კოვეტე-
თვის, გადავწყვიტე შენთვის მომეტანა. შენ ხომ ჩემი
პირველი მკითხველი ხარ, პირველი და უკანასკნელი.
შენ იცი, რომ მე რამდენიმე კაცისთვის ვწერ და ვვარ-
სებობ. ასეა. ვწყვეტ ამ წინათქმას, რადგან კიშკართან
დაბრმავებული მოხუცი დგას და მღერის:

წუთისოფელი ტკბილია,
და მეგობრობაც ტკბილია...
წუხელ შენს ახლოს მეძინა
თრთოლით და გულის ფართხალით...
თუ სიყვარული ტყვილია.
და ეს ცხოვრებაც ტყვილია.
ნეტავი გამაგებინა,
მაშინ რაღაა მართალი?..

მეც არ ვიცი, რაღაა მართალი! ამაზე უკეთესი წინასიტყ-
ვაობა მე არ შემეძლო

ლადო ასათიანი

1938 წ. 26 ივლისი.

„შენს არქივს ებაროს და მიემატოსო“, წაა-
წერა იმ ხელნაწერ ქალალდს და მითხრა:

— ფიროსმანზე კი კარგი რამე უნდა დავწერო.
იმ მოხუცს კიდევ გამოვტყუებ ამბებს. იქნებ მარ-
თლაც იცის ჭინმემ, სადაა დაკრძალული ფიროს-
მანი. და არ შეიძლება ამ ბრმას არ იცნობდესო.

მაგრამ მოხუცი ისე ხშირ-ხშირად აღარ დადი-
ოდა ქუჩებში და აღარც ლადოს დაუწყია მისი

ქებნა. სხვა საქმეები გაუჩნდა. ფიროსმანზე კი მართლაც დაწერა სამი ლექსი და მისი ხსენება სიკვდილამდის არ მოუშლია.

XVI

მეტეხის მუზეუმში ფიროსმანის გამოფენას რომ ათვალე რებდა, დარბაზის დატოვება აღარ უნდოდა. დიდხანს იჯდა სკამზე მშვიდად, მღუმა-რედ შეჰყურებდა კედლებზე ჩამწკრივებულ სურათებს და მხოლოდ ფართოდ გაღებულ თვალებში უკრთოდა გაცემა და სიხარული.

აქ იყო: „კალობა და ქეიფი რთვლის დროს. ნადირობა და თევზაობა, ძველი მექორწილები — ლიტანიებით, მაყრიონით, ჭიდაობით, დაირებიანი და მტრედებიანი ქალებით, მოცეკვავეთა წყვილებით, მოქეიფე თავადებით, მუშამბებზე ასახული ალაზნის ველის ბარაქა, რიონის ატეხილი ჭალები, ირმები, დათვები, ხუჭუჭთმიანი პატარა კრავი, შუშაკიტრი და ქორფა მწვანელი, ფრთიანი ორაგულები, ჭრელი კალმახი, წითლად აღმოდებულ ატამი და ბოლოკი, კახური ღვინით სავსე ტიკორა, ფრთააპრეხილი შოთი პურები, („პური და ღვინო, ქეიფი და სიხარული“, როგორც უწერია ტიციან ტაბიძეს!), გადაჭრილი ხის როკიდან წამომდგარი შველი, ბავშვებიანი გლეხი ქალი, მილიონერი უშვილო და ღარიბი შვილებით, გოგონა ჰაერბურთით, ცხენის მპარავი ყაჩაღი, რუსთა-

ველი და თამარი. შამილი და სააკაძე...“ და კიდევ რამდენი ფერისა და რა „გუნების“ სურათი თუნახატი!..

ჰე. რამდენი რამ დაგიხატია,
გამდიდრებულხარ ფერთა დოვლათით!..

რომელ ერთზე უნდა შეეჩერებია მზერა. მაგრამ საშველი არ მისცა მუხუყუმის ერთმა შეცვაბიანმა თანამშრომელმა ქალმა. წამდაუწუმ უხსნიდა: ეს ესააო, ის მუშამბაზეა დახატული კირითა და მჭვარტლითო. ეს უბრალო მუყაოაო. აგერ, რუსული წარწერები თვითონ ფიროსმანს ეკუთვნის და შეცდომებითაა სავსეო. აქტრისა მარგარიტა თავად უყვარდაო და... ეტყობოდა, აღარ ამთავრებდა.

ლადოს ცეცხლი წაეკიდა სახეზე და მიახალა.

— რას გადამეკიდე, შე ქალო, რა მოგივიდა? მომათქმევიანე სული.

— კი, ბატონო, მარა... — შეეკამათა ქალი.

— მზერა მინდა, ადამიანო მზერა! — შეაწყვეტინა გაცეცხლებულმა ლადომ. — სხვებთან მიდი, — შესძახა მან, წამოდგა, ახლოს მივიდა „მეეზოვესთან“ და დიდხანს შეჰყურებდა ფიროსმანის ამ შედევრს.

გაბრაზებული იყო და იმ მეეზოვესავით მწყრალად და კუმტად აღვრიალებდა თვალებს...

კრწანისის ყაყაჩოვები

ეს სისხლი არის, თუ მართლა
ყაყაჩოების ცეცხლია?

ლ ა დ ო ა ს ა თ ი ა ნ ი

I

„ალუჩობის დრო იყო, მწვანე ხილეულობის
ჟამი. ყველაზე ძალიან ეს დრო მომწონს. ახალი
გაზაფხული კი არა, გაზაფხულის მეორე ხანი, თით-
ქოს დამლევი“, — უბის წიგნაკში აქვს ჩაწერილი
ლადო ასათიანს დიდებული ვასილ ბარნოვის ეს
სიტყვები და, სწორედ ასეთი დრო და ჟამი იყო
1939 წლის მაისის ერთ მზიან დღეს, როცა ქუთა-
ისიდან ჩამოვიდა გიო ნაფეტვარიძე.

ქუთაისური რეიდები გავიხსენეთ და კოლმე-
ურნის მოედანზე გავედით. ბაზარში ხილი უნდა
გვეყიდა და შემდეგ ბოტანიკურ ბაღში ვაპირებ-
დით წასვლას.

იმ ხანებში ახალი მოედნის ირგვლივ მდებარე
ვიწრო და ჭუჭყიანი ქუჩები გააფართოვეს, ძველი
ღუქნები და სირაჯხანები დაანგრიეს და გადააკე-
თეს. მაგრამ, ყოფილი „სალდათის ბაზრის“ შე-

სავალთან კიდევ იყო შემორჩენილი ერთი ძველგ-
ბური „პერსიონული სახარჩოვნიკო“. გიორგიმ აი-
ჩემა, აუცილებლად შემიყვანეთ და მაჩვენეთ.

ზედ შესავალთან — კედელზე — ბატიფეხუ-
რით მიჯღაბნილი იყო:

„თაზა ფითი ვორ
და ფლოვი
აჯაფსანდალი
ცხვრის თავ-ფეხი
ქასქაბაბი
ჩანახი
და ბულამაცა გოქს
კიდენ გვესტუმრე
გენაცვა
აგაშენოს...“

„სახარჩოვნიკო“ მხოლოდ ფირნიშზე იყო
„პერსიონული“, თორემ ახლა დახლში ერთი ჩასუ-
ქებული ახალდაბელი ვეფხვაძე ტრიალებდა, „ფი-
თისა“ და „ფლოვის“ გარდა აქ იმერულ კერძებ-
საც ამზადებდნენ და ატენურიც უხვად ჰქონდათ.

როგორ გავოცდით და გავიხარეთ, როცა კუთ-
ხეში მიდგმულ მაგიდასთან მიმჯდარი მირზა გე-
ლოვანი და მასთან ვაჟიკა ფხოველი დავინახეთ.

ახალგაზრდა დამწყები პოეტი ვაჟიკა ფხოვე-
ლი, — მიტო ცალხელიშვილი — საყდრიონელი
იყო, თიანეთის რაიონიდან. მან ორიოდე ლექსი და-
ბეჭდა „ჩვენს თაობაში“. მალე საბჭოთა არმიის
რიგებში გაიწვიეს და სამამულო ომის შემდეგ
ადარ დაბრუნებულა. მთელი ომი ბრძოლებში გა-

ატარა, ჩვენს გამარჯვებულ ჯარებთან გერმანიაში შევიდა და... ფრანქფურტთან დაკრძალეს.

პატარა ბიჭუკელა იყო და, კონტადაცქვეტილ ულვაშებიანს, ზედგამოჭრილივით უხდებოდა ფსევდონიმი — ვაჟიკა ფხოველი. თეთრ ტილოს ხალათზე მუდამ შალის ქღალი „ტუჟურკა“ ჰქონდა მოცმული და კოზიროკიანი შავი რუსული ქუდი ეხურა. გაბრიელ ჯაბუშანურს, მირზა გელოვანს და სხვა უფროს ამხანაგებს ისე დაჰყვებოდა, თითქოს მთებიდან პატარა ძმა ჩამოსვლიათო. ეტყობოდა, თბილისის ქუჩებში უჭირდა აღმართ-დაღმართებს შეჩვეული ნაბიჯებით სიარული და როგორღაც ზერელ-ზერელ დადიოდა თუ „მიცვანცვალობდა“, როგორც იტყვიან იმერეთში.

— ჩემი სტუმრები ყოფილხართო, — გვითხრა გახარებულმა მირზამ, როცა გიო გავაცანით და კაცი სულზე თითო კოჭობი ის „თაზა ფითი“ მოატანინა. ესაა ცალ-ცალკე კოჭობებში ცხვრის ხორცითა და მუხუდლოთი ცხლადშემზადებული წვნიანი, ძალიან გემრიელი და სანუკვარი კერძი. — დღეს „შავნაბადას“ ჰონორარი ავიღე, ბაზარში ხილის საყიდლად წამოვედით, შემდეგ ბოტანიკურ ბაღში მივალთო. ახლა კი მე გიმასპინძლებთო.

უფრო გაიხარა, ჩვენც რომ ბაღში მივდიოდით და ამბობდა: იქ ალექო შენგელია, გაბრიელ ჯაბუშანური და სხვა ამხანაგები დაგვხვდებიანო, მაგრამ ჩვენი ნაცნობი არავინ გვინახავს და არც

შემდეგ მოსულა ვინმე. არ ვიცი, შეეშალათ, თუ როგორ იყო საქმე... იმ დღეს მთაწმინდაზე ასულიყვნენ და იქ ეძებდნენ, თურმე, მირზას.

II

მირზამ და ლადომ ბაზარში საადრიო ბალი და ალუჩა იყიდეს და შავთელისა და ჩახრუხაძის ქუჩებით გავუარეთ ანჩისხატსა და სიონს, ავედით აბანოების თავზე და მივადექით ბოტანიკური ბაღის შესასვლელს. ვაჟიკა მეტეხის ძველ ხიდთან დაგვემშვიდობა. რამდენიმე დღით სოფელში მიდიოდა.

შევედით შიგნით და შევყევით სულ ზევით და ზევით, მაღლა, სიმწვანის მხარეში. ცადაწვდილი ფიჭვები მხრებში შედგომოდნენ ბებერი ნარიყალას ხავსიან კედლებს და გაბარჯლული ტოტებით ფარავდნენ ნაციხარის ჩამონგრეულ ქონგურებს. ჩვენს მეტი ახლომახლო არავინ ჩანდა (სამუშაოდღე იყო) და გათამამებული ჩიტები ჭახჭახითა და ჟრიაშულით მოდებოდნენ ხეივნებში ნაკაფივით გაწვდილ გზებსა და ბილიკებს. ლადოსა და გიოს ძლიერ გაუკვირდათ: არ გვეგონა, თუ თბილისთან ახლოს ასეთი დაბურულხეივნიაანი ტყე და აყვავებული ბაღი იქნებოდაო, — ამბობდნენ ისინი, პირველად იყვნენ იმ დღეს ბოტანიკურ ბაღში!

ბილიკებით მივიწევდით სულ ზევით. და აქ მირზა და ლადო თითქოს ერთმანეთს გაეჯიბრნენ გალაკტიონისა და ტიცვიანის ლექსთა კითხვაში. არც

მანამდე და აღარც შემდეგ არ მინახავს ასე ლექსებით ამღერებული და მგალობელი ჩიტებივით აჭიკჭიკებული ისინი.

გიორგი ნაფეტვარიძე ხმას არ იღებდა და მოკრძალებული სიყვარულით შეჰყურებდა ორივეს. ხანდახან გაიღიმებდა, შემომხედავდა თვალბაცემციმეებული, შეისწორებდა ურჩ ქოჩორს და შეერეოდა ბუჩქებს.

მერე ერთი შინდის ძირას მერხზე ჩამოვჯექით და ახლა საკუთარ ლექსებს მიყვეს ხელი. ლადომ წაიკითხა თავი პოემა „კოლხიდიდან“, რომელსაც დიდი გულმოდგინებით წერდა — რამდენიმე ვარიანტად (დაცულია ამ პოემის ათობით გადაჭრელებული ფურცელი, ქალაღის ნაკუწები, სიტყვათა ამონაწერები).

პოემა იმ დღეებში დაამთავრა და საბოლოოდ გადაათეთრა, დასაბეჭდად გამზადებული.

მირზა კითხულობდა თავის ლექსს — „გალაკტიონ ტაბიძეს“.

ციოდა... ყველა გაფრენილ ისარს
ნაუცბათევი სიკვდილი ახლდა.
ახლა გახედე, მთაწმინდას, ისანს,
ან მალათოვი იცანი ახლა!

რატომღაც კუშტი გამომეტყველებით ამბობდა იგი და ისე ჩაცვივებით მისჩერებოდა ჩვენს წინ აღმართულ უზარმაზარ ბერმუხას, თითქოს გალაკტიონის ნაცვლად, იმ მუხას მიმართავდა და ეუბნებოდა ლექსის სიტყვებს.

ფართო გზამ გაგვიყვანა ლედვთახევის ფრია-
ლოსთან გადაწვდილ-გადაზნექილ და ზღაპრული
მშვილდისარივით მოზიდულ თეთრ ხიდზე. ერთ
ხანს ვიდექით იქ და გადავყურებდით, თუ როგორი
ხრიალ-ხრიალით და ვაი-უშველვებელით ეშვებოდა
ძირს, ჩვენს ქვემოთ, გაგიყებული ჩანჩქერი...

და კარგად მახსოვს, სწორედ იმ ხიდზე დგომი-
სას, ამოიღო ლადომ ქალღმრთის პატარა ფარატინი.

— აი, რა მაჩუქა ამას წინათ რეზო მარგიანმა, —
მის მიერ თარგმნილი ჰაინეს ლექსი. აბა, მომისმი-
ნეთ, როგორიაო, — თქვა მან და წაიკითხა:

ჰ ა ი ნ ე დ ა ნ

უმშვენიერეს მაისის თვეში,
როცა კვირტები გახსნიან თვალებს.
მაშინ ჩემს გულში სხვანაირ ეშხით
სხვა სიყვარული შეაღებს კარებს.
უმშვენიერეს მაისის თვეში,
როცა ჩიტების ვისმენ გალობას,
მე მათთანა ვარ და ისევ მესმის
მათი გალობის იდუმალობა.

— და ზედაც ასე წააწერა, — განაგრძობდა ლა-
დო კითხვას: — „პოეზიის მსხვერპლსა და ზვა-
რაკს — ლადო ასათიანს, ძღვნად ესე თარგმანი,
1939 წელი, 1 მარტი. თბილისი“.

— მსხვერპლსა და ზვარაკს... — დინჯად ჩაილა-
პარაკა მირზამ. — პოეზიას კი შვენის მსხვერპლად
და ზვარაკად შეეწიროს ადამიანი... ახლა მეც მო-
მისმინეთ.

ეს თქვა და ჯიბიდან მანაც ერთი პატარა ქალაღ-
დი ამოიღო, გაშალა და, ნელ-ნელა, თითქოს ყოვე-
ლი ასოს ჩათვლითა და დამარცვლით, წაიკითხა
შემდეგი:

ნ ა ტ ვ რ ა

სარეველა ბალახი მქნა, სათიბებში გარეული;

შენ მონადირედ გაქცია, მე ჯიხვი მქნა გარეული;

წმინდა წყაროს წინწკლები მქნა, შენგან ვიყო დალეული.

ხელში მომცა სალამური, სიმღერაში გალეული;

მე მწყემსის გოგოდ მაქცია, ცხვარი გყვანდეს არეული;

ფანდურად ხომ ივარგებდა ჩემი ტანი მთვარეული!

— ეს ხალხურია, ხომ? — შეეკითხა გიორგი, —
ეტყობა, ამ სიტყვებს ქალი ამბობს...

— ჩემი დისაა, რუსუდანის, — მიუგო მირზამ
და სახეზე სიამე და სიხარული გადაეფინა, ხიდის
თავში პატარა წყაროსთან მივიდა და პეშვით შესვა
ცივი წყალი.

— ასე უფრო გემრიელი ეჩვენება ადამიანს.
სხვა ჩვევებთან ერთად ეს შემოგვრჩა პირველყო-
ფილი მდგომარეობიდან. უდიდეს სიამოვნებას
ვგრძნობ პეშვით დალევის დროს. დანა-ჩანგალს
ხომ კარგად ვხმარობთ, მაგრამ ხელით ჭამისას უფ-
რო უშუალოდ ვართ საჭმელთან. დანა-ჩანგალი ძა-
ლიან გაფაჭიზებული და აზიზი კაცის საჭმე უნდა
იყოს. „პირსა და ხელს შუა მოციქულ რაით გინ-
დებისო“, მითხრა სოფელში ერთმა ხევსურმა. ეს
ჩვენ გამოვიგონეთ, ადამიანებმა, ამდენი ნივთი, ამ-
დენი სახელი, კიდევ რამდენს გამოვიგონებთ და გა-
ვზრდით ლექსიკონებს...

— ესაა პროგრესი! — ჩაუბრუნო ლადომ.

— უამისობა არ იქნება, — უცბად დაეთანხმა მირზა და სიტყვა თითქოს ბანზე აუგდო: — მაგრამ შეხედე, როგორი გაზაფხული იცის თბილისში? ცაზე ღრუბლის ნასახიცი არ არის, არც ცაა სადმე, მხოლოდ გაზაფხულია და ხის ტოტებში ჰკიდია მზე. კაცს უხარია ეს მზე, ეს მიწა, ეს ჩანჩქერი, დაბურული ხეივნები... და ყველაფერი ისე კარგია და ლამაზი ჩვენს ქვეყანაში, რომ მეც მიხარია სიცოცხლე და მინდა ვიმღერო, აი ასე...

ხიდის მოაჯირს ხელი ჩაჰკიდა, ტრიბუნაზე ასული ორატორივით გადადგა და მგზნებარებით წარმოთქვა რამდენიმე სტრიქონი. ეს იყო ფიცი „შავნაბადას“ ბოლო თავიდან:

ქართლის მიწავ, უტკბილესო,
საყვარელო ქართლის მიწავ,
ჩვენს ცხრათვალა დიად მზეს და
ჩვენს ალისფერ დროშას ვფიცავ!
ამ მწვანე ხეს, ძვლებზე გაზრდილს,
ამ ლოდების ხავსს და ნაეურს,
კავკასიონს ცამდე აწვდილს,
შავნაბადას გულდაეანგულს,
ამ ბუჩქებს და იმ ქერა ნისლს,
დილაობით შენ რომ იცვამ.
დაცემულთა დაქცეულ სისხლს,
დაღუპულთა ხსოვნას ვფიცავ,
ქარსა ვფიცავ, ხეს რომ არხევს,
სანამ ნისლებს შემოახვევს,
სააკაძის ხმალის ნატებს,

უკვდავებით ნათილისმარს,
ნარიყალას წარსულ სახეს,
აწ დარჩენილ ლიბოს ვფიცავ
ვფიცავ სევანის ნათქვამ ლილეს,
ვფიცავ ჩემი ლექსის ნინევს:
თუ ოდესმე, როგორც ძველად,
ამ ცას ვინმე შეგეცილოს...
წმინდა ვალის მოსახდელად
უყოყმანოდ შეგეწირო.
მოვკვდე ისე ღიმილმჩენი,
ვით კვდებოდნენ გმირნი ძველად,
რომ, სამშობლოვ, საქმე ჩემი,
დარჩეს შენდა სადღეგრძელოდ!

ერთ ხანს ხმადაბლა და თვალდახუჭული კითხულობდა და არაფერსაც არ უყურებდა. თავის გაქნევისას სახეზე დასთამაშებდა ქერა წამწამებისა და წარბების ჩრდილი და, როცა თანდათან გაფიცხდა და ხმას აუმაღლა, მხოლოდ მაშინ გახსნა იმ ცისფერ-მომწვანო თვალთა უპკეები, ადამიანის სულში ჩამწვდომად რომ იცოდნენ გამოხედვა...

იყო რალაც ტკბილი და თბილი მის კითხვაში, თითქოს კი არ კითხულობდა, არამედ გულჩათხრობით მოგვითხრობდა რალაც სასიამოვნო ამბავს, რომელიც ვითომ მაინც და მაინც მარტო მან იცოდა და ახლა ჩვენთვის უნდა გაეზიარებინა.

ლადო და გიო იდგნენ აღტაცებული და გაღიშებით შექყურებდნენ ხილზე გადამდგარ მირზას.

მაისის დამდეგი იყო, უმშვენიერესი დრო თბილისში. ყველაფერს სითბო და საამო სურნელება

გასჯდომოდა ძვალ-რბილში. მართლაც, „რა უაში იყო, რა გაზაფხული!“

IV

ლექსთა თქმით რომ გული მოიოხნეს, ლელვთახევის ღელეს შევყევით და საცალფეხო ხილით გაღმა ფათენში გავედით. სულ ფერად-ფერადი ყვავილებით იყო მოფენილი და გადაპენტილ-მიბირდლილებული ლელვთახევის გაღმა-გამოღმა ნაპირი და მთელი მიდამო ელავდა სიყმაწვილესავით. წინა დღეების ნაწვიმარი იყო და პატარა ღელე ოდნავ აქოჩრილი მოჩხრიალებდა სიპ ქვებზე, აქა-იქ, მოსახვევებში, გუბდებოდა და მომცრო მორეევებს აჩენდა. უამრავი ფუტკარი, პეპელა და ნაირ-ნაირი მწერი მოდებოდა ყვავილებს, დასკდომაზე დაბეროდან კვირტები ზემოდან გადმომდგარ ცაცხვებს, საცაა მალე გაშლიდნენ, მართლაც გაახელდნენ ისინიც თვალებს, და ახლა იქ შეესეოდა ეს ურიცხვი ფუტკარი და მწერი.

ლადოს გული აუფანცქალდა, კანკალმა აიტანა და იძახოდა:

— სად იყო ამდენი ყვავილები? რატომ აქამდე არ წამოვედითო?

უცნობ ყვავილებსა და ბალახებს თვითონ უგონებდა და არქმევდა სახელებს: ზოგს ცისთვალა შეარქვა, ზოგს — კაბაჭრელა, სავარცხელა და თავქოჩორა. ნაცნობებს კი, თითქოს მოფერებით და მისალმებით ეძახდა: — ეს ძროხის ენაა, ის ჯორის ძუა, ჩვენში სხვა სახელიც ჰქვია, მაგრამ არც ით-

ქმემა და არც დაიწერება; ეს ინჩხლა ბალახია, მის ფესვებს მუწუკის გამოსარწყავად ხმარობენ, ის კი, კარგად აღარ მახსოვს, მგონი, დედოფალაა, სახეზე ისვამენ ქალები—ფერიმჭამლებს სპობს. აირძია-რძია, ქურჩუმელა ანუ ხარისძირა, ამის ფესვიც წამალია; აგერ ღვინაღვინა — ამით ბავშვები წარბებს ვიღებავდით; ნახე, ოშოშუა, სად ამოსულა! ამ ენდროს ძირი წითელი საღებავია, სააღდგომო კვერცხებს ღებავდნენ წინათ. შემდეგ ქალშავა, ქინჭრის დედუა, ქინძილოჯა, — ამათ ჰკრეფენ და მხალს ხარშავენ. აი იქ თავყვითელა და ტუხტი... ეს კი ჩემი საყვარელი ბაბუაწვერაა, — წამოიძახა მან, სული შეუბერა ყვავილის ბუმბლებს, მიმოფანტა, და ისინიც მომცრო პარაშუტებივით დაეკიდნენ ჰაერში...

მირზაც გვერდში მიყვებოდა ლადოს, გულდინჯად ურევდა ხელს ყვავილებში და ამბობდა:

— ნამდვილი ცისტვალა აი ესაა. ამას უცუნა ჰქვია, მის გვერდით ფურისულაა, ის ცულისპირაა, ეს ღიღილო და უძრახელა. ამ უკანასკნელს ყოველთვის ნამდვილ უღრან ტყეში ნახავთ, აქ ხომ ხელოვნურადაა გაშენებული ტყე, საიდან გაჩნდა? — კითხულობდა ის. — ნახე, ზიზილა და არჯაკელა, სათიელა და მატკაცუნა — როგორ ერთად უდგანან ერთმანეთს. ამ ნატვრისთვალასა და გარეული ზაფრანის ჯიშს კარგი ადგილი მოუნახავთ. ამათი მნახველი ადამიანი თავკერძა და გულდახურული ვედარ დარჩება. როგორ დაუხრავს რაღაცას ამ ყოჩი-

ვარდას ბოლქვები, ამას კიდევ ხომ ქორჩიოტასაც
ეძახიან...

— ჩვენში კვარაკუნჩხაც ჰქვია, — უთხრა გიორგი ნაფეტვარიძემ. — საპნის მაგივრად ხმარობენ რეცხვის დროს.

— აგერ ყაყაჩოც! — აღტაცებით შესძახა ლადომ. გაღმა კლდეზე ერთი დიდი, ძალიან დიდი ყაყაჩო იყო ამაყად გადმომდგარი, ლამპარივით ანთებული და აღაყლაყებული.

— აი ეს ყველაფერს ჯობია, — ამბობდა ლადომ — მეზარება ფანჯარაზე შემოდგმული, ქოთნებში ჩამწყვდეული ყვავილი. პატიმარს ჰგავს. ეს ყაყაჩო კი... აბა, რა ლალია და თავისუფალი, თითქოს ცეცხლი ეკიდება და ნაკვერჩხლებს ჰყრის.

V

ხეების ქვეშ ახლადგათიბული ნამიანი ალერდი იყო დაზვინული. ლადომ მკლავები მოხვია, რამდენიმე ხორბო მი ბალახი მოზიდა, ღელის პირას დაჰყარა და ზედ გაიშხვართა.

„ფიროსმანი ვარ, ფიროსმანი“, — გახარებული იძახოდა იგი და ბავშვივით გორავდა ბალახში.

გიომ ფეხსაცმელები გაიხადა, შარვალი დაიკოტავა და ღელეში ჩადგა.

ღელის პირას ერთი ბუხუა კუნძი ეგდო, ალბათ, ადიდებული წყლის მოტანილი. მირზა იმ კუნძზე ჩამოჯდა, პეშვით წვრილ-წვრილ კენჭებსა და ხეივებს იღებდა, ჰაერში ერთად ზე აისროდა და წყალში ჰყრიდა. ზოგი დიდი და მძიმე, ზოგიც პა-

ტარა და მჩატე, ის კენჭები სხვადასხვა დროს რა-
ღაცნაირი ყლუპ-ყლუპით ცვივოდნენ წყალში და
განსაკუთრებულ ჟღერად ხმას გამოსცემდნენ: მირ-
ზა კიდევ და კიდევ იმეორებდა ამას, ყურს უგდებ-
და კენჭების „სიმფონიას“, იცინოდა, უხაროდა
და ამბობდა:

— იორში ვიცოდი ასე. იქ უფრო ღრმა იყო
წყალი და მუსიკასავით ჟღერდნენ კენჭები. აქ კი
ფონთხელია და არაკეთილხმოვანი გამოდის...

ლადომ გული იჯერა ალერღზე წოლით, წამო-
ჯდა და ლილინებდა:

შინაბერა ქალი გაეხდი,
ჩემო დედილო,
ნეტავ როდის გამათხოვებ,
ჩემო დედილოოო?..

— ეს ლეჩხუმური ფოლკლორიაო, — გვითხრა
და თან ფეხსაცმელების გახდას შეუდგა.

უცბად, იმ ბალახებიდან ელვასავით გამოსრი-
აღდა ერთი მოზრდილი ქისონი, გულწითელა გვე-
ლი, ლადოს ფეხებზეა გამოუძვრა და კუდის
სხმარტალით დელისკენ დაეშვა. ლადო გაშეშდა და
ცალ ხელში ფეხსაცმელი შეაცივდა.

დაჟმიზნებლად, მაგრამ მარჯვედ ნასროლი ქვა
შუაწელში მოხვდა გველს. იგი ერთ ადგილზე და-
კვიწივდა, აქეთ-იქით მიაწყდ-მოაწყდა, მაინც
წელი ვეღარ წამოიღო. მიწას უხატქუნებდა თავს
და ორბოძალა ენას ასანსალებდა...

ერთ-ერთმა ჩვენგანმა ცოცხალ-მკვდარ გველს

კუდში სტაცა ხელი და მათრახივით მიმოიქნია ჰაერში, ლადო წამოხტა, ერთი შეიკივლა, პირდაპირ დელეში გადაეშვა და წყალ-წყალ ზემოთკენ მოჰკურცხლა. გზადაგზა ის ცალი ფეხსაცმელი ეკალბარდებში ისროლა, მერე პიჯაკიც მოიგლიჯა, ზედ მიაყოლა, თან სირბილს უმატა.

მირზა. არ განძრეულა. გიორგი ლადოს გამოუდგა და ფეხსაცმელი და პიჯაკი აკრიბა.

ლადო მოშორებით ნაპირზე ამოვიდა. ტილოს შარვლის სველი ჩაგრძელებული ტოტები ტალახში ამოქვარქნოდა, ცალი ფეხსაცმელი წყლით გავესებოდა და ფახაფუხი გაუდიოდა.

როცა გიომ პიჯაკი და ფეხსაცმელი მიაწოდა, გაოცებით იკითხა:

—ეს ვისია? როდის გავიხადე? არ მახსოვს და არც გამიგიაო, — დააყოლა მან, — რამდენი გველი მომიკლავს სოფელში, არ შემშინებია, ახლა არ ვიცი, რა მომივიდაო.

— ალბათ, ჩემს „შენაბადაში“ ხვითოსმსროლელ გველს რომ ვახსენებ, ის წვრილწელაიანი გველი გეგონა და იმიტომ შეგეშინდა, — გაეხუმრა მირზა.

— ისეთი — ცაში ხვითოსმსროლელი გველი რომ ყოფილიყო, შევებრძოლებოდი, მაგრამ ეს რაღაც სხვანაირი იყო და ისე მოულოდნელად გამოსრიალდა, გულზე მდუღარე გადამესხაო, — ეუბნებოდა ლადო.

იქ აღარ დავდექით. ღელის გაღმა, ფერდობზე, ავბობლდით, და გზა განვაგრძეთ. ლადოს იმ დღეს მაინცდამაინც რალაც ფლახვი ფეხსაცმელი ეცვა, ახლა რომ წყალში დაუსველდა, სიარულს უშლიდა და, აღმართზე ასვლისას, წამდაუწუმ უსხლტებოდა ფეხი.

— დაგვნავსა იმ წყეულმა გველმა და გუნებაც გაგვიფუჭაო, — სიცილით ამბობდა ის და ეპოტი-ნებოდა ბუჩქებსა და გვიმრის ძირებს.

გავიარეთ „აღმოსავლეთ საქართველოს ტყე“, შემდეგ — „ფიჭვნარი“ და იმ შვილდისარა ხიდთან შევკარით წრე. მერე გზაწვრილებითა და მიხვეულ-მოხვეული ბილიკებით დავეშვით თავქვე — ეკალ-ბარდებში. მალე ხიდქვეშ აღმოვჩნდით. მაჭარივით მღვრიე და დუემორეული ჩანჩქერი ზათქითა და ღრიალით ახლა თითქოს თავზე გადმოგვესხა, ხი-დი კი ირმის ნახტომივით იყო გადაფრენილი ერთი ქარაფიდან მეორეზე და რკალად მოეველო კამარა ჩვენს ზემოთ — სივრცეში.

ცოტა შესვენების შემდეგ გვერდი ავუარეთ მა-შინ გაუქმებული და ამოკეტილი გვირაბის შესა-სვლელს, მუსულმანთა გორხანა გადავჭერით და თაბორიდან კრწანისისაკენ „ავიღეთ გეზი“.

მთელი კრწანისი ყაყაჩოებით იყო გადაპილპი-ლებული და ელვარე ხანძარი მოდებოდა არემარეს,

ლადომ? გადახედა ყაყაჩოების მობიბინე ზღვას და გვითხრა:

— შეხედეთ ამ ბებერ კრწანისს, როგორ აფეთქებულა და ბრდღვიალებს, ცეცხლი წაკიდებია და იწვის. ზეცა გადმოპირქვავებულა და წვრილ-წვრილი ვარსკვლავები დაუყრია ამ ველზე. დღეს სულ ყაყაჩოები გვხვდება. ყაყაჩო სიხარულია და ბედნიერების მომასწავებელი. — მერე ხელი მომხვია და მომმართა: — გახსოვს, ამბაკო ჭელიძის „სპარსულ ლირიკას“ რომ ვკითხულობდით ქუთაისში? იმ წიგნში ერთი პოეტი ამბობს — ახლა მისი გვარი აღარ მაგონდება:

იმ ადგილს წითლად ჰყვავის ყაყაჩო,
მებრძოლთა სისხლი რომ დაიღვარა...

მართლაც რამდენი სისხლი დაღვრილა აქ. უნდა დაიჩოქო და ეამბოროო აქ დაღუპულ ვაჟკაცთა ნაკვალევს, უმღერო მათ დაკარგულ საფლავებს!

მირზა ყაყაჩოებით აბიბინებულ ერთ ფერდობზე შეიჭრა, ხელს უსობდა ნაკვერჩხალივით აპრიანებულ ყაყაჩოებს, ეალერსებოდა და თითქოს მუდარით გვეუბნებოდა:

— თუ ძმა იყოთ. ხელი არ ეახლოთ. არ მოვწყვიტოთ, არ გავთელოთ, ისე დავბრუნდეთ უკან...

კვლავ თაბორზე ამოვედი. ჩვენს თვალთა-
წინ გადაიშალა ულამაზესი სანახაობა და, შემო-
გვყურებდა მთელი თბილისი.

— ვისაც პოეტის სახელი ჰქვია, აქ უნდა ამო-
ვიდეს ხშირ-ხშირად, — თქვა ლადომ, — ამ მაღლო-
ბიდან გადახედოს მეტეხს, ნარიყალას, ძველსა და
ახალ თბილისს, თვალი შეავლოს მთაწმინდას,
მტკვრის ხეობას და ამალღდება სიცოცხლესავით.
ჩვენო თბილისო, — შესძახა მან — მე შენს ხმა-
ურში სიცოცხლეს ვხედავ, და სიჩუმეშიც გუგუნო
მესმის!

— ყოველ დროს, ყოველ დროს, — უთხრა
მირზამ, — ყოველთვის უნდა იარო და ერთი ადგი-
ლი არ უნდა ტკეპნო, მოიარო მთელი თბილისი —
ზამთარ-ზაფხულ. აბა, როგორი იქნება ეს დიდი ბა-
ლი ზამთარში — თოვლით დაბურული, ან შემოდ-
გომაზე ძირსდაცვენილი ფერად-ფერადი ფოთლე-
ბით აშრიალებული!..

სანამ ცოცხლები იყვნენ, ასე დადიოდნენ ყო-
ველთვის და ყოველ დროს თბილისის ქუჩებში და
გარს უვლიდნენ „პოეზიის უწმიდესი ადგილის
დედას“. მათი ფიქრი და ოცნება ის იყო, რაც
კარგად გამოთქვა ოციოდე წლის მერე ირაკლი
აბაშიძემ:

ვერ შეველიე თბილისის კარებს,
თბილ შემოდგომის ქარვისფერ დარებს,

კრწანისში ძველთა ტკბილ გახსენებას,
ვერაზე ახალ ბაღთა შენებას, —
და, როცა ზეცას მზე ჰკრავდა ისრებს,
მივღვევდი ქუჩებს ისევ და ისევ!..

VIII

იმავე წლის შემოდგომაზე პედაგოგ ქალთა
გადასამზადებელი კურსების მსმენელებს ექსკურ-
სიაზე გავყევით გორში ლადო და მე. იმ კურსებს
ხელმძღვანელობდა ჩვენი ახლო მეგობარი, კომ-
კავშირის ძველი მუშაკი, რუსთაველის თეატრის
ყოფილი მსახიობი (შემდეგ სამამულო ომში და-
ღუპული) გუგული დავითაშვილი, — მან წაგვი-
ყვანა. დავათვალიერეთ მთელი ქალაქი, ავედით
გორის ციხეზე.

— აქ დიდი ხნით უნდა წამოვიდე და ლექსები
დავწერო ძველ და ახალ გორზეო, — ამბობდა ლადო.

სტუდენტებითა და ექსკურსანტებით დახუნ-
ძლული გორის მატარებელი ტაატით მიჰყვებოდა
მთელი ქართლის გზას და ხშირ-ხშირად ჩერდებოდა
სადგურებსა და ბაქნებზე. რკინიგზის ლიანდაგის
გაყოლებით, მარჯვნივ და მარცხნივ სისხლის მდი-
ნარესავით მიედინებოდა ყაყაჩოებისა და ნაირ-
ფეროვანი ყვავილების ნიაღვარი და ჩვენც ისე
შევდიოდით ყვავილების ამ მეწამულ ზღვაში, თი-
თქოს ეს იყო სამოთხისაკენ მიმავალი ვარდყვავი-
ლებით დაფენილი გზა. უფლისციხესთან რომ
შევჩერდით, ამოდენა ქალ-ვაეები, სულ პანტაპუნ-
ტით გადაცვივდნენ ვაგონებიდან და მოედვნენ

ყაყაჩოს. ლადოც ჩახტა, დაჰკრიფა და გახარებული ამოიქრა ჩვენთან, გულში ჩახუტებული ყაყაჩო-ებითა და ლორთქო ბალახით. გასაოცარი იყო ამდენი ყაყაჩო ოქტომბერში!

უკან დაბრუნებისას ლადო ვაგონის ერთ მყუდრო კუნჭულში მოიკუნტა, არავის ყურადღებას არ აქცევდა და თავის ლურჯ უბის წიგნაკში წერდა ლექსს ნიკოლოზ ბარათაშვილზე. ჩქარობდა, რადგან ის ლექსი მეორე დღეს გაზეთ „მუშაში“ იბეჭდებოდა და ნომრისთვის უნდა მოესწრო. ყაყაჩოები აღარ გახსენებია.

ხოლო ერთი წლის შემდეგ, როცა სამი მშვენიერი ლექსი დაბეჭდა ყაყაჩოებზე, სწორედ ის ყაყაჩოები მოიხსენია და აქ იყო ყველაფერი, რაც იმ დღეს ჩვენთან ერთად ბოტანიკურ ბაღსა და კრწანისში ნახა და მერე გორის მატარებლიდან განიცადა: კლდეზე პირიმზესავით მარტოდ-მარტოდ გადმომდგარი, ალუჩატყემლის შემოსვლის, გაზაფხულის, ბედნიერებისა და სიხარულის მაუწყებელ-მანარობელი და სიკეთის დამბედებელი ყაყაჩო; ბრძოლებში გაუმადლარი სამასი არაგველის სისხლით მორწყული კრწანისის ველზე ლამაზი ქალის შუქით თვალგაბრწყინებული ყაყაჩო...

ჰეი, ძმობილო, შეხედე —
რამდენი ყაყაჩო გაშლილა!..

სასიხარულო ზარის ხმასავით რეკენ ეს სიტყვები მკითხველის გულში!

ლ. ჩახუნავილი და წერილი ალ. საჩხაიასთან

I

იმ წელს (1939) ძალიან ადრე დაიწყო ზაფხულის ცხელი დღეები, საშინელი სიცხეების გამო თბილისი ჩვეულებრივ დაცარიელდა. ქუჩაში ნაცნობებს ველარ ნახავდით. ვინც ქალაქში დარჩა, ისინიც სახლებში იყვნენ შებუდებულნი, მთაწმინდა და ბაღები ველარავის შველოდა. მტკვარი მთლად დაპატარავდა.

მწერალთა უმრავლესობა გაიხიზნა: ქვიშხეთს, საგურამოს, გაგრასა და იალტას შეაფარეს თავი და იქ „ქმნიან დიდებულ თხზულებებსო“, იწერებოდა სოფელში მყოფი ალიოშა საჩაია.

ვემალებოდით სიცხეს ხან — მწერალთა სასახლის ბაღში, ხან — ბიბლიოთეკაში. ბაღში იყო ცივი წყალი, სასახლეში — გრილი ოთახები, საუცხოო წიგნები, რედაქციები, სასაუზმე-ბუფეტი და კიდევ დარჩნენ კარგი ანეგდოტების მთქმელნი და „ფუნაგორისტები“.

ერთ დღეს, როცა ოდნავ ქროდა ნიავი და სიცხეს ცოტა ძვალი შოტყდა, — „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში იყვნენ რეზო მარგიანი, ალექო შენგელა და ლადო ასათიანი. შემოვიდა დინჯი და მაღალი ლეო კიკნაძე. ასეთი დინჯი და მაღალი მახსოვდა ის ყოველთვის... ლაპარაკის დროს შუბლი უწითლდებოდა და სიტყვებს ისე გამოთქვამდა, თითქოს რაიმე ახლადწარმოქმნილ ფორმულას აკანონებდა. გარეგნულად სულ აუღელვებელი იყო, მაგრამ — „ფეხბურთის გიჟი“, და როცა საუბარი შეჯიბრებებსა და ბურთის თამაშზე ჩამოვარდებოდა, ცეცხლი წაეკიდებოდა იმ მშვიდ სახეზე.

ახლაც ფეხბურთზე დაიწყო ლაპარაკი. იმ კვირაში მოსკოვის „ტორპედოსა“ და ჩვენი „დინამოს“ შეხვედრა ტარდებოდა. ჩვენ გავიმარჯვებთო, დაჟინებით ამბობდა ლეო და დაწვრილებით ლაპარაკობდა და გვიხსნიდა ბორის პაიჭაძის დრიბლინგის საიდუმლოებას.

ლადომ თავის ფეხებს დაჰხედა და ჩაილაპარაკა:

— განა მე არ გამოვდგები ფეხბურთელად? მერე ნახეთ, როგორი ვიქნები ჩემი 46-ნომრიანი ბუცებით. რა „საკრუშიტელნი უდარები“ მექნება!

შემდეგ განის კარიდან „მნათობში“ შეიხედეს. „მნათობში“ ისხდნენ სიმონ ჩიქოვანი, აკაკი ბელიაშვილი, კარლო კალაძე, ერემია ქარელიშვილი, ლადო ზამბახიძე და სხვები. კამათობდნენ და იგონებდნენ ერეკლე მეორის დროს, ამილახვრებისა და ქსნის ერისთავთა ამბებს, ბესიკსა და ანა ბატონი-

შვილს, ანტონ კათალიკოსსა და სარდალ დავით ორბელიანს. აკაკი ბელიაშვილს უკვე დაგროვილი ჰქონდა მასალა და ფიქრობდა ბესიკის თავგადასავლის დაწერას. ეს მათი საუბარიც იმ დასაწერი რომანის ირგვლივ ტრიალებდა.

— დიდი მოწყენილობააო, — წარმოთქვა რეზო მარგიანმა. — ამ სიცხეში ფეხბურთი და ანტონ კათალიკოსი რას გვიშველის? რაღაც მოვიგონოთ... ამასობაში უფრო აგრილდებაო.

— ცოტა დაიცადეთ და ყველაფერი იქნება, — მიუგო ლადომ, პატარა უბის წიგნაკიდან რამდენიმე ფურცელი ამოხია, მაგიდას მიუჭდა და, ლეო კიკნაძის წინადადებით, რეზომ და მან სახელდახელოდ დასწერეს შემდეგი ლექსი:

მდ. მტკვარი

შიარღვევს მტკვარი ნისლისფერ ბურანს,
ისმის ტალღების ზათქი და ზარი,
ეხმაურება თავისებურად
მტკვარს თვით რიონი და ალაზანი.

აი, სიცოცხლე, ბროლთაფიქალი,
ფოთლის ეშხით და ფოთლის სუტრნელით,
ჩემი ცხოვრება მხოლოდ იქ არის
და სიყვარული განუკუტრნელი.

თბილისის ცაზე ელვარებს მთვარე.
მთვარე იმერულ წალღისმაგვარი,
მტკვარი შეხედავს პოეტის თვალებს
და თვალის გვარად იელვებს მტკვარი...

ასეთ ღამეში თბილისის თაღებს
ჩაურბენს ხმლისებრ ელვარე მტკვარი,
ცისა და მიწის კარიბჭეს აღებს,
დაღვება წუთი სხვადასხვაგვარი...

ლექსს თავში წააწერეს „ლ. ჩახუნაშვილი“, და
ლეო კიკნაძეს გადასცეს.

— აი, ეს ვითომ შენი ლექსია, — უთხრა მას
ლადომ. — შენ ახლა ლეო კიკნაძე კი აღარა ხარ,
არამედ დამწყები პოეტი ლევან ჩახუნაშვილი.
შეუტანე კარლო კალაძეს. ის ვერ გიცნობს. მართ-
ლაც შენი ლექსი ეგონება და სთხოვე, იქნებ „მნა-
თობში“ დაგიბეჭდოს...

ლეომ აუღელვებლად წარუდგინა კარლოს ის
ლექსი და თავიც „დამწყებ პოეტ ლევან ჩახუნა-
შვილად“ გააცნო.

კარლომ ახედ-დახედა „დამწყებ პოეტს“, ლექსს
გადაავლო თვალი, ავტორს უკანვე დაუბრუნა და
უთხრა: ლექსი კარგია, არა უშავს: ცოტ-ცოტა
სხვების გავლენა კი გაქვს, მაგრამ ეს ახალგაზრდო-
ბის ბრალი და სენია. დამწყებმა ჯერ „ჩვენს თაობა-
ში“ უნდა დაბეჭდოს და მერე ჩვენთან მოვიდესო.

ლეო ისე დინჯად იდგა და უსმენდა,
შუბლიც არ გაწითლებია. აქეთ ოთახში კი
სიცილს ძლივს იკავებდნენ ლექსის კოლექტიურად
შემთხზველნი, შემდეგ ბალში გავიდნენ, ლეოც თან
გაიყვანეს და ხარხარი ასტეხეს.

მეორე დღეს ლადომ სოფელში მყოფ ალიოშა

საჯაიას ლექსად დაწერილი ბარათი გაუგზავნა და, სხვა ამბებს გარდა, „მნათობში“ ლეო კიკნაძის „ჩახუნაშვილობაც“ მისწერა.

II

მერე ეს წერილი ალიოშამ მე გადმომცა და ახლა აქვე ვათავსებ ოდნავი შემოკლებით:

ალიოშა საჯაიას

„ახლა კარგია ლაქადა,
მთა-ველის აბიბინება“.

ა. ს.

შენ წახვედი, რეზოც მიდის, მე საწყალი ვრჩები მარტო, ალექსანდრე საჯაიავ, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. გამჩენმა ნუ მოგიშალოს გაქანება ლაქადური, და ლექსებში ისე სჩქედდე, ვით კისკასა ნაკადული. ალექსანდრე საჯაიავ, ერთ საყვედურს გეტყვი მართალს: სხვას წერილს სწერ, მე კი არა, ავი როგორ დაგემართა? როგორ მოხდა, რომ ერთხელაც არ გახსენი ჩემთვის ბაგე? ან აქედან როგორ წადი, როგორ ჩუმად აიბარგე? ეჰ, რაც მოხდა, აღარ ვჩივი, რა ექნა, რომ არ გაგახსენდი. ალბათ ჩემთვის არ გეცალა, პაწაწინა ლექსებს წერდი, ლექსებს წერდი, ლექსებს თხზავდი, ცეცხლი გწვავდა იქაური, სადაც ხშირად გიმღერია ჰიმნი უტუმბიქავური! ეჰ... რაც მოხდა, გვერდზე იყოს, ამბავ მკითხე თბილისური. გუშინ შენი სადღეგრძელო ბევრჯერ შევესვით თბილი სურით. გივი! ისევ დაგვიბრუნდა ცილინდრით და ინგლისურით, ისე დავალ რუსთაველზე, გეგონები დიდი სული... პოეზია? პოეზია იფურჩქნება, ჰყვავის, ხარობს:

¹ გივი გაჩეჩილაძე. იმ დღეებში მოსკოვიდან ჩამოვიდა. — ნ. ა.

„ეროი-მორეს“ ეუბნება: ჩემზე ღიღი როგორ ხარო!..
მე. რეზომ და ვოლდემარმა გადავწყვიტეთ ერთი რალაც,
და შენც უნდა მოგახსენოთ, ვით მეგობარს, ძმას და აღას:
რომ მწერლობა შეირყვნება, შეირყვნება კაცის სული,
შეირყვნება სილამაზე, ნამღვილი და არტისტული,
დაეცემა პოეზია — ვაჟკაცური, უნაზესი.

თუ ყველა არ ვეზიარეთ საქართველოს დიად მზეში!
საქართველოს წარსულისკენ უნდა გავხსნათ ერთი კარი,
აღვადგინოთ პოეზია გმირული და უშიშარი...

ორბელიანს, ჭავჭავაძეს, ბარათაშვილს ჩვენ ვერ დავთმობთ.
დიდ რუსთაველს, დიდ აკაკის — პოეზიის უკვდავ მნათობთ,
ჩვენ გავყვებით. ჩვენს გაყოლას ღმერთმა ხელი გაუმართოს,
გაუმარჯოს, საქართველოს, გაუმარჯოს, გაუმარჯოს!..

ჩვენ გავყვებით წმიდა გზა-კვალს და ამ კვალზე შევქმნით
ახალს,

ქართველობა გაიხარებს, როცა ამას დაინახავს...

სხვა რა გითხრა, ეს მაწუხებს, ეს აწუხებს ნიკას. თურმე,
ამისათვის გვამათრახებს, ამისათვის გვაბითურებს,
რომ არაფერს არ ვაკეთებთ მშობლიური მამულისთვის,
რომ ჩვენი ხმა, როგორც მათი, ისე მაგრად დღეს არ ისმის
(ნეტავ, ლექსი არ მეწერა, მიმებაძა სლესარისთვის!).

ახლა, ჩემო ალიოშა, უნდა მოვრჩე წუხილს ამას,
მე. რეზო და ნიკალაი არ ვსდევთ მარტო სმას და ჭამას:
გუშინ ფეხბურთს დავესწარიტ, დაგვეხმარა ღმერთი—სწორი:
ჩვენმა გუნდმა გაიმარჯვა, ანგარიშით ხუთით ორი. 1
გუშინ კიდევ სასასლეში საქმე ვქენით სახარხარო.
მარგიანმა მოგიგონა, საჯაიავ, სადა ხარო?

ლ. კიკნაძეს მე და რეზომ დავუწერეთ ლექსი ერთი,
სადაც ყველას პოეზია იყო თითქმის განაერთი,
ლეო ადგა, კარლ კალაძეს მიუტანა ლექსი ისა,
ჩვენ გარედან ვუყურებდით, ჟამი იყო სიცილისა.

1 თამაშობდა „ტორპედო“ (შენიშვნა ლ. ასათიანისა).

კარლომ მისცა დარიგება პოეტს მაღალს, ცხრაპირიანს:
 — არა უშავს, ახლა შენთვის პოეზიის აპრილია...
 ისე, სხვების გავლენები ქე გაქვს ცოტა, ახალგაზრდავ.
 მაგრამ, როცა გაიზრდები, ალბათ, დიდხანს აღარ გასტანს.
 წადი ახლა და ეს ლექსი მიუტანე „ჩვენს თაობას“,
 ჯერ იქინე დეიბეკდე და მერე კი ჩვენთან მოხვალ!
 ლეომ დინჯად მოისმინა დარიგება ჭკვიანური
 და მერე ჩვენ მოგვაშურა მისებური სიარულით...
 უცებ ადგა, ამქუხარდა აქ ხარხარი მხიარული,
 როგორც ერხი პროლეტმგოსნის ლექსი ინდუსტრიალური!
 ვიცილოდით, იცილოდნენ და სიცილი ყველას სურდა...
 სიმონმა თქვა: „ამ დაღუბულს ჩემი ლექსი გაუქურდავს!“
 სხვა რა გითხრა, მალე მოდი, ნუ დამტოვებ, ბიჭო, მარტო,
 ალექსანდრე საჯაიავ, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს!..
 ვახტანგს მკითხავ, ხშირად ერთად დავდიოდით, იყო კარგად.
 ახლა, ალბათ, სოფელშია, არ ვიცი, სად დაიკარგა!..

შენი ლაღო ასათიანი.

1939 წ. 4 აგვისტო.

თბილისი“

ალიოშამ იმ თვეშივე მოსწერა ლაღოს საპასუხო
 წერილი. ძალიან მოსწონებოდა ლექსად შეთხზული
 ბარათი. „ბევრი ვიციანე თქვენს ოინებზე და მთელი
 დღე სულ გაღიმებული დავდიოდით“, იწერებოდა
 იგი.

რომოს კახური მრავალქამიერ!

ახალგაზრდები ვიქნებით მუდამ,
ჩვენ არასოდეს არ მოვხუცდებით.

ა. ლ. საჭაიია

I

— რომელი პოეტის ლექსიც არ უნდა აიღო, ყველა ერთნაირი როდია. მაგრამ ის, რაც ბევრს დაუწერია, შეუთხზავს და მას ახალი სიტყვა ჰგონია, მანამდე ვინმეს უკვე უთქვამს ასეთი თუ არა, ამის მსგავსი მაინც. ამ შემთხვევაში დიდი და პატარა ნიჭი ერთია. როცა ჩემთვის უცნობი და უცხო პოეტის წიგნს გადავშლი, ვეძებ რაიმე ახალს, ჯერ ართქმულს, მაგრამ აქამდის ვერ ვიპოვე ისეთი რამ, რაც სხვასთან ასე თუ ისე არ წამეკითხა. აი ეს კი აუცილებლად მინდა იყოს ქართულად. არც ერთ ჩემგან წაკითხულ ლექსს არა ჰგავს...

ასე ელაპარაკებოდა ლადო ასათიანი ალიოშა საჭაიას „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში და გადაეშალა ჟურნალ „ინტერნაციონალნაია ლიტერატურის“ ნომერი, სადაც დაბეჭდილი იყო ბაირონის

თანამედროვე პოეტის რობერტ სოუთის (1774.—1843) ლექსი „ლოდორის ჩანჩქერი“.

ასეთი რამ რატომ არ უნდა გვექონდეს ქართულად? შენ ხომ კარგად იცი ინგლისური ენა? გადმოთარგმნე, რა იქნება! ჩემთვის თარგმნე. — თითქმის ხვეწნით ეუბნებოდა ლადო.

ალიოშამ წაიკითხა ლექსი და უთხრა:

— მართლაც კარგია და ორიგინალურადაა დაწერილი. რადგან ასე მოგწონს. თვითონვე თარგმნე აი ამ რუსული ტექსტიდან. მარტო ინგლისურის ცოდნაზე ხომ არაა აქ საქმე, — მერე უურნალიდან ის ფურცელი ამოხია, მოკეცა და ფანქრით წააწერა:

მოდით, აბა, თარგმნეთ. ლადო,
ვით ერთვიან წყლები ლადორს,
თუ გინდა, რომ სახინკლეში
პას-ქაბაბი გიწილადონ!

II

იმ ლექსს ლადო დიდხანს აწვალეზდა და თვითონაც წუხდა: — ვერაფერი მოვუხერხე, შესატყვისების ძეგნამ გამიჭირვა საქმე. ამდენი „მკუხარე“ და „ჩხრიალი“ სად გამოვნახო.

დიდი ჭახირის შემდეგ სოუთის ლექსმა ქართულად ასეთი სახე მიიღო:

ლოდორის ჩანჩქერი

ვით ერთვიან წყლები ლადორს?
ჩხრიალით,
გრიალით,

მჩქეფარედ,
მლეღვარედ,
გუგუნით,
ღუღუნით,
ქუხილით,
ღუღილით,
თქრიალით,
ტრიალით,
ჩქაფანით,
დგაფანით,
ცქვიტად, ღრიალით,
ფიცხად, რიალით,
რიხით და მქუხარედ,
ხმაურით, მქექარედ
ღმუილით, ქაფქაფით, რუხრუხით,
ხტუნვით და კუნტრუშით, ბუხბუხით,
ბრღღეინვა და ქოთქოთით, ქაქანით,
აღერსით, რიხით და გრაგანით.
ღრტვინვით და კისკასით, ღუღუნით,
ბუტბუტით, კამკამით, ბუზღუნით,
მკვირცხლად და ცქრიალით. ხტომა და ჩქერებიც,
ფერთაცვლით, ქროლებით, შმაგად და ბგერებით.
ტორტმანით, გრუხუნით, ზათქით და დგანდგარით,
ჩუხჩუხით, თამაშით, მსხერევეთ და თქართქართით,
ფოფინით, ხუილით, კაშკაშით, ეღარუნით,
ქშენით და შრიალით, ლაწანით, წკარუნით,
ქრიალით, წრიალით, ლივლივით, ზრიალით,
შეხტომით, შეფერენით, ურჩად და ხრიალით,
შფოთით და გნიასით, კლაკნით და გორებით,
ერეოლით და კანკალით, რუკრუკით, ქროლებით,
სულ წინსრბოლით და სწრაფმდინარებით
მოქრის გიჟმაჟი, ლაღად მოგორავს,
ასე ერთვიან მჩქეფარე წყლები
პირმოკამკამე ფეხმარდ ლოდორასს

--- რუსულ თარგმანში ოცდაშვიდი სტრიქონია, შენ ოცდაჩვიდმეტი გამოგვლია. ათი ზედმეტი სტრიქონი სად გამონახეო, — ხუმრობით უთხრა ალიოშამ, როცა ეს თარგმანი წაიკითხა. — რატომ ხარ გაუმაძღარი და ხარბი ყველაფერში?

— დროზე შევიკავე თავი, თორემ ბარე ორმოცამდე ავიყვანდიო, — სიცილით ეუბნებოდა ლადო. — განა რა შეიცვლებოდა! უფრო აღიდებოდა ის შენი ლოდორია თუ ლადორა, — სადაა, არც კი ვიცი. მგონი, ისეთი პატარა მდინარე იყოს, ამდენი ვაი-უშველებელი, და გრიალ-გრიალი არც კი ჩაეტეოს შიგ. მაგრამ ლექსი ძალიან კარგია. ისე, ჩემთვის ვთარგმნე. ნამდვილი სიმფონიაა. ასეთი ლექსის ავტორს გრიგოლ აბაშიძესავით შეუძლია თქვას: „ისე ვმალდები ყოველ სტრიქონში, როგორც კახური მრავალქამიერ“.

ალიოშამ ხელახლა გადაიკითხა ლექსი. ხელნაწერი მოკეცა და ზედ წააწერა: „თარგმანი ესე ასათიანური შესანახად ჩაბარდეს ჩვენს მდივა-ნიკას. წამკითხველო, ერთსა გთხოვ მხოლოდ: ვინაიდან არ სიამოვნებს ყურსა ჩვენსა, ნურც შენ ითნიებ რითმებს—„მქუხარედ—მჰექარედ“ და ასე შემდეგ“.

III

ამ თარგმანის კითხვის დროს შემოვიდა მირზა გელოვანი, საუბარში ჩაერია და თქვა:

— ეტყობა, ლექსი ძალზე თავისებურადაა და-

წერილი. თარგმანზე თავს ვიკავენ, რადგან ინგლისური არ ვიცი და დედანს არ ვიცნობ. ახლა მოითხოვენ იდეალურ თარგმანს. არც ერთი თარგმანი იდეალური არ იქნება, თუ წინათ არ იყო ის დედნიდან თარგმნილი რამდენიმეჯერ. ყველა კარგ მთარგმნელს წინაპრები ყავდა. ახლა, ვინც რუსეთში რამდენიმე წელი დაჰყო და საყველპურო რუსული იცის, ან უცხო ენათა ინსტიტუტი დაამთავრა, ყველა მთარგმნელობს. ამან ფული იცის და შემნახველი სალაროს წიგნაკის გასქელება. მაჩაბელი, ავალიშვილი, ყიფშიძე, მაჭავარიანები და სხვა ჩვენი სახელოვანი მთარგმნელები ფულისთვის კი არ თარგმნიდნენ, არამედ ქართული ენის გამდიდრებისთვის. წინათ ამბობდნენ: პროზის მთარგმნელი ავტორის მონაა, ხოლო ლექსისა — ტყვეაო. ახლანდელი მთარგმნელები ყაჩაღები არიან. ავტორს კეტს დასცხებენ თავპირში და კბილებს ჩამატვრევენ.

— ალბათ, მეც კეტი დავცხე თავში იმ სოუთის. არა? — გაეცინა ლადოს. — მისეული კონსტრუქცია ხომ დავიცავი და, თუ კარგი არ გამოვიდა, დასაბეჭდად ხომ არ მინდა?

— არ ვიცი, მაგრამ თარგმანებზე აი რა წარმოდგენისა ვარ, — ღიმილით წარმოთქვა მირზამ და ქალაქის ნაგლეჯზე მიაწერა:

თარგმანის გამართლება პერევილიჩის მიერ

ჩემთვის ლექსის თარგმანები
ისე არის მკრთალი,

როგორც ორჯერ ნაქმარებია

ქალი.

მე ქალწულის შერთვის ფიქრი

არ მაქვს — ახალს არ ვქმნი...

მე ქვრივს ვეძებ, — ესე იგი:

ვთარგმნი!

— ეს რას ნიშნავს? როგორ უნდა გავიგოთ? —
ჩაეკითხა ალიოშა საჯაია.

— როგორც გინდოდეს, — მიუგო მირზამ. —
მთავარია, იცოდე ავტორისა და შენი მშობლიური
ენა, კარგად წაიკითხო დედანი. ამ თარგმანში ზოგი-
ერთი სიტყვა ყურს ეჩოთირება და მოინახება
ტლანქი რითმებიც.

— მაგას ჯერჯერობით დიდ ყურადღებას ვერ
ვაქცევ, — ჩაილაპარაკა ლადომ. — მე მინდა აზრი
გამოვთქვა, ფორმა კი მიძნელდება. „კოლხიდაში“
მაქვს ყველაზე გაცვეთილი რითმები, რაც კი ოდეს-
მე დაწერილა: „საწერ-კალამი — წრფელი სალამი“,
მაგრამ მაინც თავის ადგილას ზის და არც ისე სა-
ჩოთიროა. ხელს არაფერს უშლის. ეს ლექსი თავის
გასართობად ვთარგმნე. თუმცა წერა თავის გასარ-
თობად როდი მინდა. მემღერება და ვიმღერიო,
რომ ამბობს ზოგიერთი, მარტო ამღერების სურვი-
ლი არ კმარა. მწერლობა და პოეტობა ადვილი მე-
გონა 16-17 წლის ბავშვს. ვატყობ, რთული საქმეა.
მარტო კარგი ხმა და სამოძახილო კრიმანჭული არ
მეყოფა. „კოლხიდაში“ ვივარჯიშე მხოლოდ. პოემა
არ გამოვიდა. აქა-იქ ლექსს არა უშავდა რა. იმ

ეტაპზე, რაც შემეძლო, არაფერი დამიკლია. მაგრადაც გამაკრიტიკეს, თუმცა ის კრიტიკა ჩასაფრებული კაცის ქირქილი და გამოხდომა იყო. იმ კაცისაგან ქებაც არ მიაძებოდა. ვინც გიყვარს, იმის ლანძღვაც კარგია. თუ მეღირსა და თავს მოვესწარი, იქნებ მოვახერხო დაოსტატება...

IV

ლადო ასათიანის „კრწანისის ყაყაჩოები“, „ცხრა ძმა ხერხეულიძე“, „სარწყული“, ლეჩხუმური ციკლი, „სასაფლაო“, „ნადირობის შემდეგ“ უკვე ნამდვილი ოსტატის დაწერილი ლექსებია. „გულბაათ ჭავჭავაძეში“ ყოველი სტრიქონი გამოცდილი მხატვრის ფუნჯით დახატული სურათია.

რომ არ გამომრჩეს, აქვე დავძენ: ამ მშვენიერ ლექსში არის ასეთი სტრიქონები:

მაშინ გულბაათ ჭავჭავაძე გადაირია,
გადაირია როგორც ერთხელ შედან ჭილაძე,
და იერიში მიიტანა წვრილ ჭინჭილაზე...

ბევრისთვის გაუგებარია, თუ რას ნიშნავს ეს სიტყვები და ან ვინ იყო შედან ჭილაძე.

არქანჯელო ლამბერტის „სამეგრელოს აღწერაში“ მოხსენებულია:

„ერთი დიდებული, რომელიც ისე გამოჩენილი იყო სმაში. რომ მისი სახელი მთელს ირანშიც გავრცელდა. მისი ქება თვით ირანის ხელმწიფის შაჰ-სეფის ყურამდის მივიდა. ამ ხელმწიფემ კაცი გამოუგზავნა დადიანს

და შემოუთვალა, რომ გავიგე შენს სამთავროში ასეთი გამოჩენილი მსმელი გყოლია და გთხოვ გამომიგზავნო. დადიანმა დაუყოვნებლივ გაატანა იგი სპარსეთში შაჰის ახალგაზრდა საცოლეს, რომელიც იყო ათაბაგის სახლის შვილი და ის იყო მიემგზავრებოდა ირანში... შაჰი ერთიორად მოხარული იყო, რადგან მოუვიდა ახალგაზრდა ცოლი და შესანიშნავი მსმელიც. ქორწილის გამო მრავალი წვეულება იყო, სადაც მუდამ პატივობდნენ შედან ჭილაძეს. ეს იყო მსმელის სახელი და გვარი. ამან იქაც ისახელა თავი და ყველას სჯობნიდა სმაში... ამის გამო ჯილდოს იღებდა: ხან ნაჭედი ოქროთი მოწყობილ უნაგირს, ხან მდიდრულ კაბას სიასამურის ტყავის სარჩულით, ხან ოქროთი და ძვირფასი ქვებით შემკულ თოფს და ხან მრავალ საჩუქარს, რომელსაც უხვი შაჰი აძლევდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ თვით შაჰმა მოინდომა მასთან სმაში შებმა და იქამდე სვა, ვიდრე არ დასნეულდა და სული არ განუტევა. ჭილაძე კი საჩუქრებით გამდიდრებული სამშობლოში დაბრუნდა“.

ლადომ გამოიყენა წიგნიდან ამოკითხული ამბავი და გულბაათ ჭავჭავაძე შეადარა ძველი სამეგრელოს განთქმულ მსმელს — შედან ჭილაძეს.

საერთოდ, როგორც ყველა ახალგაზრდა მწერალს ჩვევია, და ეს აუცილებელიცაა პირველ ხანებში, ლადოზეც ძლიერ გავლენას ახდენდა წიგნების, უმთავრესად ისტორიულის, კითხვისას მიღებული შთაბეჭდილებები და, ხანდახან, პირდაპირ შექჰონდა ნაწარმოებში უშუალოდ მწიგნობრული ხასიათის ესა თუ ის ნაცნობი ეპიზოდი, გამოთქმა ან მთელი სახე. მაგალითად, როცა, 1939 წელს, ჯარში გაიწვიეს, გზაზე საკითხავად სხვა წიგნებს

შორის, წაიღო ვასილ ბარნოვის „ხაზართა სარ-
ძლოც“. ამ რომანის გავლენითაა ნათქვამი სტრი-
ქონები ოსტროგოესკიდან ანიკო ვაჩნაძისადმი გა-
მოგზავნილ „ანდერძში“:

იყავი მუდამ შეუშიშარი,
აწმყოსთან ერთად გწამდგს წარსული,
და მოკვდი ისე, როგორც შეშანა,
მოწამე არჩილ მეფის ასული.

კამლეთი და კორასციო სანაკიროზე

I

მარჯანიშვილის თეატრში ვნახეთ ვიქტორ გაბესკირიას „მათი ამბავი“. მართლაც რომ დიდი ამბავი შეიქნა: მაყურებელს ძლიერ მოეწონა პიესა და მსახიობთა თამაში, იყო გაუთავებელი ტაში, ალტაცების ყიჟინა, სიხარული და შეძახილები. ავტორი დიდხანს არ გაუშვიათ.

მერე, როცა ხალხი დაიშალა, პოლიკარპე კაკაბაძე, დიმიტრი ბენაშვილი, ერემია ქარელიშვილი და რევაზ მარგიანი ტროლეიბუსს გაყვნენ. ლადო ასათიანმა ფეხით წასვლა ამჯობინა. ხიდამდე მივაცილე და გამობრუნებას ვაპირებდი. ამ დროს სანაპიროს ბნელი ქუჩიდან (ის ქუჩა ახლა უშანგი ჩხეიძის სახელობისაა!) ორი შაოსანი ლანდი გამოვიდა და ნელ-ნელა დაადგა მთვარით განათებულ ვერის ხიდს. ხიდი მაშინ ძალიან ვიწრო იყო და არც ეს ახლანდელი ელექტროლამპიონები იდგა ზედ.

როგორც კი მათ სახეებს სინათლე დაეცა, მა-

შინვე ვიცანით: ერთი უშანგი იყო და მეორე მისი ბიძაშვილი და მეგობარი დავით ჩხეიძე.

ისეთი მთვარიანი ღამე იყო, პოეტები ხოტბას რომ ასხამენ, როგორც იცის თბილისის ზამთარ-ჩმელმა: ქვეყანას რომ შეაყვარებს ადამიანს და სიცოცხლის გახანგრძლივებას მონატრებს დიდსა და მცირეს. მართლაც ვერცხლის უხილავი ძაფე-ბივით ედებოდა მთვარის შუქი ელექტრომავთუ-ლებსა და ნორჩი ჭადრების ტოტებს.

ხიდი გადაიარეს და მარჯვნივ ნაბორნალისკენ ჩაუხვიეს. შეუმჩნევლად, ფეხაკრეფით ავედღევნეთ შორიასლოს.

II

ლადოს სულ ენატრებოდა, ერთხელ მაინც მო-
ეკრა თვალი ან სცენაზე ენახა უშანგი ჩხეიძე.

მხოლოდ 1937 წლის შემოდგომაზე ვნახეთ იგი ქუთაისში. ერთ დღეს სასტუმრო „გრანდ-ოტელის“ სადალაქოში იჯდა სარკის წინ და გრძელ-გრძელ თითებში ანთებული პაპიროსი ეჭირა. ყვე-
ლაზე უწინ ალიო ადამიამ მოჰკრა მას თვალი და ბონდო კეშელავას დაანახა. როცა კარებში ბონდო გამოჩნდა, უშანგიმ სარკიდან თვალი ჩაუკრა მას, გაუღიმა და ვალიკო დალაქმა გაპარსვა რომ მოა-
თავა და თეთრი ზეწარი მოაძრო, მთელი ტანით წა-
ჰოიძარტა, ბონდოს მიეხალისა, მხარზე ხელი მოჰ-
თათუნა და უთხრა:

— წუხელ რადიოთი მოვისმინე შენი ლექსები. მიამა. გახსოვს ქუთაისი კოტეს დროს? ხომ არ დავბერდით ჯერ? ამაღამ თეატრში მოდი. ერთ მოთხრობას ვკითხულობ.

იმ საღამოს, სხვა მსახიობებთან ერთად, მართლაც გამოვიდა სცენაზე და მის ნახვას მოწყურებულ ქუთათურ საზოგადოებას წაუკითხა უიარაღოს „მამელუკის“ რამდენიმე ნაწყვეტი.

პარტერში ვისხედით და ვუცქეროდით მისი ლამაზი თვალების ციმციმსა და ფოფინს. მათ არ მოკლებოდათ წინანდებური ელვარება. საყელოგახსნილი თეთრი პერანგი ნაცრისფერ შარვალში ჰქონდა ჩატანებული. ცალ ხელში წიგნი ეჭირა და ხანდახან მეორე ხელს გადაისვამდა წაკაპიწებულ მკლავზე. გვესმოდა მისი მჭექარე და ტკბილი ხმა — კვლავინდებურად რომ რეკდა ზარივით:

„სხვა რაღა უნდა მიქოს ნილოსმა? პაპას ვერ მიქებს დიდებულს და პაპის პაპას ჩინებულს! მე არც კი ვიცი, ვინა ვარ, სადაური ვარ, მხოლოდ ვიცი, რომ მამელუკი ვარ! ხმალი ჩემი — დედ-მამაა ჩემი, მკლავი ჩემი — სიმტკიცეა ჩემი! თქვენთან, ძმებო, შეურყეველი კავშირი, გამარჯვებაა ჩემი!“

კითხულობდა ის მგზნებარედ და ომანხიანად.

— ჰამლეტისა და ურიელის როლებში კი მინდოდა მენახა. — ჩაგვჩურჩულა ლაღომ. — ნეტავი თქვენ, ყველაფერი გინახავთ, რაც მას უთამაშნია. პირადად იცნობთ და გისაუბრიათ მასთან...

და ასლა, ამ მთვარიანში, პოულოდნელი იყო უშანგის გამოჩენა. სეირნობდა ის — ნორჩი. ჭადრების ძირას და მხარდამხარ მოყვებოდა გრძელპალტომოხურული დავით ჩხეიძე. ჩვენ ყურს შორიდან წვდებოდა მათი ნაწყვეტ-ნაწყვეტი საუბარი, ყრუ ბუტბუტი და სიცილი. თვითონაც აჩრდილებივით ხის ჩრდილებში მიმომავალნი, როგორ ჰგავდნენ იმ ღამეს ორივენი აჩრდილის კვალის მძებნელ ჰამლეტსა და ჰორაციოსს! რამდენჯერ ყოფილან ასე, ორივენი, მუდამ განუყრელნი სცენაზე, ელსინორის ციხე-დარბაზის ახლომახლო. ასე გვეგონა, საცაა გაისმებოდა ჰამლეტის შეძახილი. „ბოროტი კაცი დანიაშიც ბოროტი არის!“

ერთ ხანს ისეირნეს და, როცა დაბრუნდნენ, კვლავ უკან გავყევით. გაკაშკაშებული ხიდიდან სანაპიროს ქუჩაზე მოუხვიეს და სიბნელეში გაუჩინარდნენ.

— ასლა შინ დაბრუნდიო, — მითხრა ლადომ, — მარტო. მინდა ვიარო და ვიფიქრო ამ შეხვედრაზე, ფეხით წავალო, — მეტი აღარაფერი უთქვამს, შებრუნდა და წავიდა. კარგა ხანს ჩანდა მისი გრძელი ლანდი. იგი ხან გაიელვებდა განათებულ ტროტუარზე, ხან მიიმალებოდა ბნელში და შემდეგ სულ გაქრა ელბაქიდის დაღმართის ასახვევში.

ოცდაათიან წლებში წამოხრდილ ასალგაზრდობას აღარ უნახავს უშანგი ჩხეიძე არც სცენაზე, არც ცხოვრებაში. ხანდაზმულობის დაღმართთან მდგარი მისი თაობის ადამიანებიც კი იშვიათად ხედავდნენ და ხვდებოდნენ მას. იცოდნენ მხოლოდ, რომ ის ცხოვრობდა აქვე, მათ გვერდით — თბილისში, ტრიალებდა მეგობარ-ნაცნობთა ძლიერ ვიწრო წრეში, წერდა ისტორიულ დრამას, მოგონებებს, წერილებსა და ლექსებს, და ხანდახან სევდანარევი სიამოვნებით უსმენდნენ რადიოთი მის ვაჟკაცურ ტკბილქართულს... ზოგიერთ უსულგულოს სულაც მიავიწყდა იგი და აღარ აინტერესებდა მისი ბედი.

— რა იქნება, ერთ დღეს გავბედოთ, ავდგეთ და მივიდეთ მასთან, — იტყოდნენ ხანდახან ლადო და ალიოშა, — გავიცნოთ, ვესაუბროთ, ვთხოვოთ, ერთხელ მაინც გვანახოს თავი სცენაზე — სულ ერთია: ჰამლეტი, ურიელი, იაგო, ყვარყვარე თუ რაც იქნება, ოღონდ კი ვნახოთ და გავიხაროთ. ნუთუ ეწყინება და არ გაუხარდება ახალგაზრდობის ნახვა?

მაგრამ თქმა ერთი იყო და ამის გამბედაობა არც ერთს არ გააჩნდა. ერიდებოდათ, თანაც მეტი-ჩრობადაც კი თვლიდნენ ასეთ სურვილს.

ჩვენთაობელთა წრიდან მხოლოდ ანდრო თევზაძე და ლადო ავალიანი დაუახლოვდნენ მას.

უკანასკნელ წლებში ლადო ავალიანი ხშირად ესტუმრებოდა ბინაზე უშანგის, და ბევრი კარგი ამბავი დარჩა მას მოსაგონარად. ხოლო ანდრო თევზაძემ უდიდესი სიყვარულით იმუშავა ამ დიდი ქართველი მსახიობის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღსაწერად. კარგი ბიოგრაფიაც შეადგინა და ორჯერ გამოსცა. მანვე შეკრიბა და ცალკე წიგნად დაბეჭდა უშანგის გამოქვეყნებული და გამოუქვეყნებელი მოგონებები და წერილები. მრავალი მოსიყვარულე მკითხველი ჰყავს ამ წიგნებს და დაწვრილებით ეცნობა ჩვენი თეატრის გამოჩენილი მოღვაწის ცხოვრებასა და თვალსაჩინო მემკვიდრეობას.

V

დეკემბრის ერთ მზიან და მეტად თბილ დღეს კი, რუსთაველის პროსპექტის გავლით, დიდუბისაკენ დაიძრა უზარმაზარი პროცესია. მთელი ქუჩის სიგრძე-სიგანეზე გაზაფხულის ნიაღვარივით მოდებული ახალგაზრდობა აზვირთებული მიიგრაგნებოდა სულ წინ და წინ, და მიაცილებდა უშანგის ცხედარს. ახლა ყველამ დაინახა იგი: იწვა პირახდილ გრძელ კუბოში ახოვანი, შავად მოსილი და... მეტყველი სახით. ძირდაცვენის უამრავ შემოდგომურ ფოთლებს შრიალ-შრიალით ზემოდან ეცემოდა სიტყვები:

რად არ მეშლება ეგ სხეული ესრეთ მაგარი,
რად არ გადნება და ცის ნამად რად არ იქცევა!..
ესეცა ვნახეთ... ის მკვდარია...

კუბოში მდებარე ჰამლეტ-უშანგის გულიდან
ქლერდნენ, რეკდნენ და მოჩურჩულებდნენ ეს
სიტყვები ყველას გასაგონად და შემდეგ მათ იმე-
ორებდნენ, ერთმანეთს გადასცემდნენ და კვლავ
აგრძელებდნენ — ხელოვანთა სახლიდან უკანა-
სკნელ სავანემდის — სახლის თავებიდან და ჭადრე-
ბიდან გადმომდგარი და თავგადმოყოფილი რადიო-
რეპროდუქტორები.

ბევრი პირველად ხედავდა იმ დღეს უშანგის,
თურმე, იქვე, მის გვერდში მცხოვრებსა და მო-
ქმედს... ზოგიერთს, ალბათ, მაშინ გაახსენდა, რომ
მართლაც ცხოვრობდა ასეთი კაცი...

ახალგაზრდა მსახიობთა საიმედო მხრებსა და
მკლავებზე დასვენებულ-დაყრდნობილი უშანგი კი,
საყვარელ თეატრთა კარიბჭეებთან გამოსათხოვრად
სვენებ-სვენებით, მიუყვებოდა უკანასკნელ გზას...

იმ ძნელსა და უცნობ მხარეს,
სადით არც ერთი მგზავრი უკან
ალარ ბრუნდება.

და უამრავი ხალხის ნაბიჯით აშრიალეებულ ფო-
თოლთა ჩურჩულში რადიოდან კვლავ გაისმოდა,
თუ როგორ მორიდებით ეკამათებოდა ურიელი
თავის მოძღვარს დე სილვას — შალვა დამბაშიძეს
და, უნაზესი გრძნობებით აღძრული, მიმართავდა
სულზე უტკბეს ივდითს — ვერიკოს. ანდა როგო-
რი შიშით, ჭაფით, კვნესით და ეჭვით შლიდა და
აფენდა ჰამლეტი თბილისის ქუჩებში ყოფნა-არ-

ყოფნის საკითხავ და ამომხსნელ ჯადოსნურ
სიტყვებს, რომ

...მიძინებით გათავდება ის გულის ქენჯნა,
და ათასი სხვა ბუნებრივი უკულმართობა,
რაიც ხორცშესხმულ ადამიანს წილად ხვდომია!

თითქოს ეს იყო უკანასკნელი სანახავი ელსინორის დიდ დარბაზში, როცა, ფორტინბრასის ბრძანებით, იქიდან გაჰქონდათ ელვარე შუბებით ზეაწვდილ ლაქვარდოვან ფარზე მდებარე ჰამლეტის უსულო გვამი, როგორც გვინახავს მარჯანიშვილის დადგმით რუსთაველის თეატრში. და, როგორც მაშინ — ახლაც ძვირფასი მეგობრის კუბოს თავჩაქინდრული მიყვებოდა მისი ერთგული პორაციო — დავით ჩხეიძე. ალბათ, ახლაც ისე იმეორებდა გულდათუთქული:

ჩაქრა ლამპარი დიდებული
მშვიდობით, პრინციო!

იმ თეთრ საყდართან

წინათ, ზამთრის პირას ან ბოლოს, თბილისში განუწყვეტლად ჰქროდა ცივი ქარი. გამგელებული დათარეშობდა იგი — განსაკუთრებით — განაპირა უბნებსა და ქუჩებში, და გამვლელებს, მეტადრე ხიდებზე, უძნელდებოდათ გავლა ქარიანობის გამო.

მაშინ არ იყო ასფალტიანი ქუჩები და არც ახლა მოდაში ასე შემოსული ფერად-ფერადი სათვალეები. ოღროჩოღრო ქუჩათა უბეში დაგროვილ მტვერსა და ხვინჯს ხვეტავდა გაკაპასებული ქარი, დააყენებდა საშინელ ბულსა და კორიანტელს, ჭიქურ დაეტაკებოდა ზურგში იმ მტვრისაგან დაბრმავებულ ადამიანებს და ისინიც, კარგი ცერულის მოცეკვავეებივით, თითის წვერებზე შემდგარნი მიფირფილებდნენ ხიდის ერთი თავიდან მეორეში. ახლა ქარს ძალა დაეკარგა თბილისში. უხვმა გამწვანებამ და უამრავმა ნარგავმა უშველა ქალაქს...

II

ყოველთვის, როცა მარჯანიშვილის ქუჩაზე მდებარე თეთრ საყდართან გავივლი, მომაგონდება გვიანი შემოდგომის, თითქმის ზამთრის პირის ერთი საღამო:

ცივა, ქარი ქრის.

იმ საყდრის უკან, პატარა საეკლესიოთან, ქარყინვაში — ხის ძირას მხარეთქობზე არხეინად წამოწოლილა პოეტი ტერენტი გრანელი. თავშიშველს უკან გადავარცხნილი თმა ქალივით გაუშლია. აცვია წელშეშობილი გრძელი ნაცრისფერი ხალათი, კოჭებს ზემოთ დამოკლებული ვიწრო ტოტებიანი შარვალი, შავადშედებილი ტილოს ფეხსაცმელები... საერთოდ, რაღაც ჩინური ფორმის მსგავსი სამოსი. პაპიროსს აბოლებს, ცალი ხელი თავქვეშ ამოუღვია.

დამინახა, წამოიწია და ხელი დამიქნია:

— ეპეი, ლორთქიფანიძე, ჩამოდი აქ, თუ კაცი ხარ!

არ ვიცი, რატომ, მაგრამ ყოველთვის ამ გვარით მომმართავდა. კარგად არ მიცნობდა. ისე კი იცოდა. სად ვმუშაობდი. „ახალგაზრდა კომუნისტის“ რედაქციაში დაჰყვებოდა ხანდახან ახალგაზრდა პოეტებს. რამდენიმეჯერ მოვიდა გენო ქელბაქიანთან, რომელიც მაშინ იმ რედაქციის მუშაკი იყო და დიდ დახმარებას უწევდა ტერენტის.

-- ჩამოდი აქ, — მეძახოდა ის, -- ჩემთან, აი

მწვანეზე წამოწექ და ვისაუბროთ. ჩემსავით იქნები და იოცნებებ მუდამ. ოცნებას რა ჯობია. ვუყუროთ ამ ცას, პირადმა წამოწოლილი...

რალაც მოვიმიზეზე და წასვლა დავაპირე. წამოდგა, კვლავ ხელი დამიქნია და გადმომძახა:

— მოიცადე, სად მიდიხარ?

საყდრის ლაფაროში ჩაყრილი ხმელ-ხმელი ფოთლები ამოკრიფა, პეშვი აივსო, რკინის მესერს მოადგა და გამომიწოდა. თან სადლაც, ჩემს იქით იყურებოდა ანთებული თვალებით და ნაღვლიანად ლაპარაკობდა:

— აი, ეს ყვითელ-ყვითელი ფოთლები ვიყავი მე. ტიფით ავად გავხდი და ამ ბეოლის ფოთლებს დავემსგავსე. ასე გავყვითლდი, და ძირს დამყარა ქარიშხალმა. ახლა აქა ვარ. მოდი, მწვანეზე წამოწექ!

„მწვანე“ კი არსად ჩანდა. მარტოოდენ ქვები იყო ამოჩრილი და მათ გარშემო შრიალ-შრიალით ატრიალებდა ქარი ხმელ-ხმელ და ჩაყვითლებულ ფოთლებს.

— არ გცივა? — შევეკითხე და მისი თხელი ხალათი შევათვალიერე. ცხვირი და ტუჩები სიცივისგან გალიგვებოდა.

— შევეჩვიე, — მითხრა და კვლავ მომმართა:— წამოწექ ამ მწვანე მდელოზე; ჩემსავით, იქნები მე-ოცნებე ყვითელი ფოთოლი.

შემდეგ ჩაიცინა, ფოთლები მიმოაბნია და ქარს გაატანა. ხის ტოტიდან საღვარეში რომელიღაც

ჩიტი ჩახტა და გაგოგმანდა. ჩიტს ხელი აუქნია და „აქშაო“ შეუძახა. ფართოდ ჩამოხეული ცალი სახელო იდაყვამდე ჩამოეშვა, ქარმა ყურთმაჯივით აუფრიალა იგი და ლურჯი ნარმის პერანგი გამოუჩინა.

ხელი ჩამოვართვი. არ გამიშვა და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად წარმოთქვა:

— რა მიგეჩქარება! მე აქ უნდა დავესახლო. კარგი ადგილია. მარტო ვიქნები და ხელს არავინ შემიშლის ოცნებაშიო. მალე თოვლი მოვა, მშრალი თოვლი. თოვლის ფანტელებს უნდა გავყვე. როგორ მიყვარს თოვლის ფართო-ფართო ფანტელები. — უცბად გაახსენდა: — გინდა, ლექსს გაჩუქებ. ბევრი ლექსი მაქვს.

III

საყდრის კართან აიტუზა. ჯვარზე გაკრულ ქრისტესავით გაშალა ხელები, თავი მალლა ასწია და მზეს მიაშტერა ქუთუთოამოწითლებული მოწკურული თვალები. ცოტა ხნით იდგა ასე და რაღაც სიტყვებს ჩურჩულებდა. შემდეგ გულჯიბიდან ფანქრის ნატეხი ამოიღო, დანერწყვა და „ტემპის“ კოლოფზე წააწერა ლექსი:

ჩ ი ტ ი

მზე ისევ გაჩნდა,
დღე ასე მიდის,
და უცებ დაჯდა
მიწაზე ჩიტი.

გავყურებ ქუჩებს,
დღე ასე მიდის.
დაჯდა და უცებ
აფრინდა ჩიტი.

წერის დროს შევნიშნე: ძალზე ნაზი ხელები ჰქონდა და შესამჩნევად წამოზრდილი სუფთა ფრჩხილები.

— წაიღე, თუ კაცი ხარ, ნუ დაკარგავ, — მითხრა. — თუ გინდა ასეთებს აუარებელს დავწერ. ახლა კი მშვიდობით... მშვიდობით იარე. კარგად გვეჩახოს ერთმანეთიო, უთხრა ერთმა ბრმამ მეორეს, — თქვა ეს და ჩაიდიმა.

მერე პირაღმა გაწვა ხის ძირას ქვებზე და ჩემთვის ყურადღება აღარ მოუქცევია. მუხლი მუხლზე შემოიღო და კვლავ პაპიროსი გააბოლა.

ეს იყო ოციანი წლების ბოლოს.

IV

1939 წლის თებერვლის ერთ საღამოს, საყდართან რომ გავიარეთ, იმ შეხვედრის ამბავი მოვუყევი ლადო ასათიანსა და მირზა გელოვანს. ახლაც ისეთივე ქარი ქროდა და ბარაქიანად თოვდა. ფართო-ფართო ფანტელები აცვივოდა ადგილს, ტერენტი რომ იყო პირაღმა წამოწოლილი ათი-თორმეტი წლის წინათ და ნატრობდა, გაყოლოდა იმ ფანტელებს. იგი უკვე დიდი ხნის გარდაცვლილი იყო. ახლა ეს ფანტელები მის სამარეს ფარავდა პეტრე-პავლეს სასაფლაოზე...

იმ კვირაში ლაღო კვლავ ამოვიდა ჩემთან. და-
ლონებული იყო: საყდართან გამოვიარე და ტერენ-
ტი გამახსენდაო, ვერ მოვისვენე და გზადაგზა ეს
ლექსი გამოვთქვიო.

ჯერ ზეპირად წარმოთქვა და მერე იქვე ჩამი-
წერა რვეულში:

1980 წლის ზამთარი

თოვს და ანათებს საღდაც კანდელი,
დიდი სასახლის ბრწყინავს კარები.
შენ კი, ვით თოვლის თეთრი ფანტელი,
დალუპვისაკენ მიექანები.
აგიტანს შიში და ჟრუანტელი,
გაგიფითრდება თვალთა უპენი,
ნუთუ, ვით თოვლის თეთრი ფანტელი,
შენც ისე მშვიდად დაილუპები?!
თოვს, და თოვაში აქ დგებარ მარტო
და ძაღლის ხმაზე გაბმულად სტირი.
ეს შენ იცოდი, ზამთრის ღამეში
რა აწუხებდა მშობლიურ თბილისს:
ეს შენ იცოდი, მაგრამ მეც ვიცი,
რადგან მე შენი ვარ ნათესავი,
მეც მიმიღია პოეტის ფიცი,
მეც მაწვალებდა ლექსი შენსავით...
თოვს და თოვაში გიგონებ, ძმაო.
ჩანს დათოვლილი საყდარი შენი...
თეთრი ხალათით დგახარ ამაოდ,
გათოვს, გათოვს... და არავინ გშველის:
თოვს, და თოვაში გიგონებ, ძმაო,
ვინ გაგიყუჩებს წუხილს და ვარამს?
მქენარი ფოთოლი დახვალ ამაოდ,

აქამდის არეინ არ შეგიყვარა.
ათოვს თბილისს და თბილისის ღამეს,
გათეთრებულა საყდარი ჯაერთ,
— აქ უცხოვრია ტერენტი გრანელს!
იტყვის და მშვიდად ჩაივლის მგზავრი,

[დაწერილია 1939 წლის ზამთარში. თბილისი].

— ასეთი ლექსი ჯერ არ დამიწერია, — თითქოს
ბოდიშობდა ლადო. — მეტისმეტად ნაღვლიანია,
მაგრამ ეს ხომ ტერენტი გრანელზეა ნათქვამი. ძა-
ლიან შემეცოდა, სხვაგვარად დაწერა კი არ შემეძ-
ლოო.

~პარსკვლავთსავალ გზაზე

მე თქვენ გიგონებთ კრძალვით და რიდით,
თქვენს შშვენნიერ ხმას, ქართულის მალლობს...

მ ი რ ზ ა გ ე ლ ო ვ ა ნ ი

I

„...მსხმოიარე ვაშლის ქვეშ მშვიდად ლევს სულს ასი წლის ბერი პაპა. გულხელი დაუკრეფია, ხანდახან მძიმე-მძიმედ გაახელს მიღულულ თვალს და ხედავს: გარშემო მშვიდადვე დგას მთელი მისი მრავალრიცხოვანი შთამომავლობა — ლოყებლაქლაქა, მკლავლონიერი და მუხლმაგარი, ბრგე ვაჟკაცები; იქვე, ბალახებში, დაცქრიალებენ ცეროდენა ბიჭუნები, კაშკაშებს და ელავს მცხუნვარე მზე, დახუნძლულ ხეხილთა ტოტებიდან წყდება და ძირს მოცვივა მწიფე ნაყოფი, ხოლო თვალმისაწიერამდე შრიალ-შრიალით დელავს და ტალღა-ტალღად ბიბინებს მზეკაბანდაკრული ჯეჯილის ლურჯი, სულ ლურჯი ზღვა...

„...მყუდრო ძილს მისცემია სოფელი. საყვარელ გონანსთან პაემანიდან დაბრუნებული ტანკენარი და შავტუხა ვასილი თავდავიწყებით ცეკვავს მარტოდმარტო უკაცრიელ თემშარაზე, ცეკვავს კაკაჩია მთვარით განათებულ მინდორზე, ხეებქვეშ, ღობის ძირებში. ცეკვავს, ხარობს და ზეიმობს სიყვარულს, ახალ ცხოვრებას. ხვალ, მისი მეთაურობით, სოფლის გლეხკაცობაც ჩაებმება ამ

ახალი ცხოვრების ფერხულში... და სწორედ მაშინ მიწვა და მუხანათი მტრის ტყვია და ჩაუქრო მჩქეფარე სოცოცხლე.

„...დინჯი მდელვარებით, ზვიადი ნაბიჯებით მიემართება სოფლის გზაზე პროცესია. მეგობრებს მალლა აუწევიათ კუბო. ხეთა ტოტები ფრთხილად ვლამუნებიან კუბოში მდებარე ვასილის სახეს, ნიავი ალერსით უვარცხნის ქოჩორს. ისმის დიდებული მქექარე სიმღერა, და, თითქოს ამ ამალღებული საზეიმო ჰიმნის ხმებს სულ მალლა და მალლა აუტყორცნიათ ცხეღარი, — მალღდება იგი აღამიანთა თავებს ზემოთ, უსწორდება უღრან ტყესავით მიმღგარ მზესუმზირების ტევრს. გუგუნებს, გუგუნებს სიმღერა და ახმიანებს ყვითელი თავთავებით დაყურსული ყანების თვალუწვდენ სივრცეს. მოკლულის სახეს დასთამაშებს ბედნიერების ღიმილი, ცეკვის დროს მოულოდნელი სიკვდილით რომ შეეყინა ბაგეზე. უეცრად იქექებს, წამოვა თქეში და წვიმის გრილი წვეთები აღმასებრ ციმციმებენ ვაშლებზე, ვასილის შუბლსა და სახეზე. პროცესია კი მიემართება დინჯად, ზვიაღად და და კვლავ გუგუნებს დიდებული სიმღერა-ჰიმნი.

„...ეულად დაძრწის მკვლელი ტრამალზე. წყევლა-კრულვით გაურბის ამ დიადი სიმღერის ომახიან ხმებს, არ იცის, სად დაემალოს მას, სად გადაიკარგოს... პირზე ღუჟმორეული ცდილობს მატლივით ჩაძერეს ნახნავ მიწაში, გიჯი ხარივით ბუღრაობს ხნულში და ანთხევს გესლსა და შხამს. ერთ პატარა ქონმახში კა, ამ დროს საშინელი კივილით იატაკზე ეცემა ვასილის დეღა. სახე დამანჭვია, ფრჩხილებით მიწას ფხოქნის გამწვარებული... ის მშობიარეა, მოკლულ ვასილს ახალი ძმა უნდა შესძინოს...“

ასეთია წარმტაცი კადრები ალექსანდრე დოვჟენკოს „მიწიდან“. „მიწა“ საბჭოთა კინოს ერთ-ერთი საუკეთესო, ორიგინალური და პოეტური

ფილმია. ესაა ბუნებისა და სიცოცხლის უკვდავე-
ბის დიდებული ჰიმნი: ვერავითარი ძალა ვერ შეა-
ჩერებს ცხოვრების უმძლავრეს წინსვრბოლას. სიკვ-
დილი უკვდავებაა, თუ სიცოცხლეს მომავლისთვის
გასწირავ!

II

მერამდენჯერ გვექნებოდა ნახული კინოხელოვ-
ნების ეს მაღალმხატვრული ქმნილება, როცა 1939
წლის შემოდგომაზე ერთხელ კიდევ დავესწარით
ბის დემონსტრაციას! არც ერთ მანამდე ჩვენგან
ნახულ კინოსურათს არ ჰგავდა იგი, და სეანსის დამ-
თავრების შემდეგ, ლადო და ალიოშა დიდხანს
ყოყმანობდნენ: იქნებ, შევბრუნდეთ და კიდევ ვნა-
ხოთო. მაგრამ უკვე გვიანი იყო და პროსპექტზე გა-
მოვედით.

ბესიკის ქუჩასთან შემოგვხვდნენ ალეკო შენგე-
ლია, მირზა გელოვანი, გაბრიელ ჯაბუშანური, ვახ-
ტანგ ბეწუკელი და სხვები. ალექსი ოჩიაურის ოჯა-
ხიდან მოდიოდნენ. ცოტა ხანს ვისაუბრეთ, შემ-
დეგ მათგან მარტო მირზა შემოგვიერთდა და გზა
განვაგრძეთ.

ერთი ხის ჩრდილში შევნიშნეთ თეთრსამოსი-
ანი გალაკტიონის ლანდი. მარმარილოს სვეტივით
იდგა, აღმართული და მხარგაშლილი, როგორც
მთელი მისი პოეზია. თავაწეული, ოპერის თეატრს
გაჰყურებდა, რაღაცას ჩურჩულებდა და თითო-
ოროლა გამვლელთა ყურადღებას იპყრობდა. ოდ-

ნავ შეზარხოშებული ჩანდა; და სწორედ ამ დროს იყო კარგი გალაკტიონი!

მირზა და ალიოშა დაწინაურდნენ და შორიახლო მორიდებით შედგნენ. გალაკტიონი ბევრჯერ ყოფილა „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში და კარგად იცნობდა სამივეს. ახლა მალე შეამჩნია ისინი და სიცილ-სიცილით მობრუნდა მათკენ:

— ო... ო... ნორჩ-ნორჩ კალმოსნებს ვახლავარ! — დაიწყო მან: — ჩემი ოქრობიჭები, ჩემი ქორთა პოეტები! სად ყოფილხართ? რა გინახავთ? თქვენი ლექსები დღეს გაზეთში წავიკითხე, ძალიან მომწონს, ძალიან... ერთობ საინტერესოა. უყურე შენ? ახალგაზრდების ლექსები... ახალგაზრდებიც სწერენ ლექსებს! ხე, ხე, ხე, ხე! საოცნებოა, საოცნებო!

III

იმ დღეს არც ერთ გაზეთში არ ყოფილა დაბეჭდილი ახალგაზრდების ლექსები. მხოლოდ წინა დღეებში გამოვიდა ჩვენი ჟურნალის მე-9 ნომერი, სადაც მოთავსებული იყო ალექსანდრე საჯაიას „ქუხილი“, რევაზ მარგიანის რამდენიმე ლექსი, ლადო ასათიანის „ვაჟა-ფშაველას' ნაამბობი“, მირზა გელოვანის „უბის წიგნიდან“, ლადო ავალიანის „უკვდავი ჰიმნი“, ალექო შენგელიას „ნიჟარაზე ამოკითხული“, იოსებ ნონეშვილის „მოდინახე“, გიორგი ნათეგვარიძის ორი ლექსი და სხვ.

გალაკტიონს, ალბათ, შეეშალა და, ჟურნალის

ნაცვლად, დაასახელა გაზეთი, თორემ ის ძალიან
კარგი მკითხველი იყო და ამ მხრივ საგანგებოდ გა-
მოირჩეოდა ზოგიერთი მწერლისაგან.

ალიოშა მოკრძალებით მიესალმა და მიმართა:

— როგორ ბრძანდებით, ბატონო გალაკტიონ?

გალაკტიონმა წარბები შეჰყარა, განიერი ქუთუ-
თოები აახამხამა, ალიოშას გადმოხედა და უთხრა:

— ვწერთ, ვწე-ერთ ლექსებს — ცამ ქუხილი
დაიწყოს! არავის უნდა, მაგრამ არ შეევშინდებით...

უფროსებთან ყოველთვის მორიდებული, მაგ-
რამ ახლა ხალისიან გუნებაზე მყოფი მირზა, სწრა-
ფად მიუახლოვდა მას, გულზე ეამბორა და ხელებ-
სა და შუბლს ბუტბუტით წაეტანა:

— აი ამ ხელმა დასწერა „მე და ღამე“, ამ გულ-
ში შთაისახა „მთაწმინდის მთვარე“, ამ შუბლიდან
გადმოიღვარა „ლურჯა ცხენების“ ჯადოსნური სი-
ტყეები, — შესძახა მან.

გალაკტიონმა ბავშვურად დაიმორცხვა, მირზა
საკოცნელად არ მიუშვა და ოქროს ქოჩორზე ხე-
ლი გადაუსვა. ლიბრ სინათლეზე ჩანდა, თუ როგორ
შეეფაკლა მას ფერმკრთალი სახე.

— ო-ო, გცოდნია? — ღიმილით უთხრა მირ-
ზას. — ლურჯა ცხენები, ჩემი ლურჯა ცხენები...
ერთობ. ეფემერული რამ ეგონათ. იცი, ძამიკო, ეს
დეკადენტობააო, სიმბოლისტებს მოჰპარაო და კი-
დევ, ვინ იცის, რა არ მოჩმახეს! რა უჭირდა მოსაპა-
რავი თქვენს გალაკტიონს? ეს ქართულია, წმინდა
ქართული! ავთანდილი როგორ ცხენზე იჯდა, არ

იცით? ლურჯაზე! პატარა კახს ლურჯა ცხენი ჰყავდა. ბარათაშვილის მერანიც, მგონი, ლურჯა იქნებოდა. და, ზომ გახსოვთ, ჩვენმა არსენამაც ლურჯა ცხენი რომ გააჭენ-გამოაჭენა? ჰოდა ჰე! მათ მოვპარე და მივბაძე. მეტი რაღა გინდათ? განა არსენა და ბარათაშვილი დეკადენტები იყვნენ? ან კიდევ ერეკლე მეორე და ავთანდილი — სიმბოლისტები? როგორ იტყვიან, თქვენ?

ტუჩებზე ხელი მიისვ-მოისვა (მაშინ გრძელ წვერს არ ატარებდა), გაზონი გადათელა, ცაცხვს შემოუარა და ბუჩქებიდან გადმოგვძახა:

— იადონი მაშინ მოკვდეს, ოდეს ვარდმან იდამჭნაროს! ვენაცვალე რუსთაველს და გაუმარჯოს ამ რუსთაველის პროსპექტს... ესაა პოეტების ვარსკვლავთსავალი გზა! შენ მირზა გქვია, არა?

— დიახ, ბატონო?

— მირზა... მირზა, — ორჯერ ძლივს გასაგონად ჩაიდუღუნა გალაკტიონმა.

— მირზა არაბულია. სიტყვის თავში „ბატონოს“ ნიშნავს, ბოლოში „ბატონიშვილს“. სვანობარ, ზომ? — ჩაეკითხა მირზას.

— წარმოშობით კი. ისე — თიანელი...

— დედ-მამა ცოცხალია?

— ცოცხალია.

— შენს გარდა თუ ჰყავს შვილები.

— ერთი ვაჟი და ორი ქალი.

— შეხედე შენ? — წამოიძახა გალაკტიონმა, — საოცნებოა, საოცნებო! სვანეთი, თიანეთი... მთე-

ბის შვილი, მირზა... ბატონიშვილი... — ახლა თავისთვის იმეორებდა იგი და აღარავის ამჩნევდა გარშემო. მერე თითქოს გამოფხიზლდა და კვლავ მირზას მიმართა: — ლექსი, ლექსი... წერეთ ლექსები, კარგი ლექსები! სულის ამოხდომამდე წერეთ და წერეთ! ყველაზე მთავარია, სათქმელი არ დაგელიოთ და გქონდეთ საკუთარი სამყარო, რომელიც არაფრით ჰგავდეს ნამდვილს, მაგრამ რეალური კი იყოს... ესაა პარადოქსი ან წინააღმდეგობა დიალექტიკური, მაგრამ ესაა ჩემი შემოქმედების საიდუმლოება. თქვენი ლექსის სტრიქონებში ტელეგრაფის მავთულივით განუწყვეტლივ უნდა გუგუნებდეს ცხოვრება...

IV

ამბობდა ამას გალაკტიონი და თითქოს გულში მღეროდა ოდნავ გასაგონად. დუდუნებდა და სიტყვებს ტუჩ-კბილებს გარეთ არ უშვებდა. მისი ინტონაციისა და მიმიკის, ან კილოს გადმოცემა და აღწერა ძლიერ ძნელია. მომავალი თაობა თანადამსწრის აღწერით ვერაფრით ვერ აღიღგენს, თუ როგორ იტყოდა რომელიმე სიტყვას ან როგორ წარმოთქვამდა გრძელ-გრძელ ფრაზებს გალაკტიონი, ან რას უშვებოდა სახესა და თვალებს, როგორ გამოიყურებოდა ლექსის კითხვისას ანდა უბრალო საუბრის დროს. ვისაც იგი არ უნახავს, სხვისი აღწერითა და ნაამბობით ამას ვერ წარმოიდგენს...

— ყველაზე დიდი გენია ფანტაზიაა, — განა-

გრძობდა იგი, — ფანტაზიის მერანზე მჭდარი ყველ-
გან იმოგზაურებ.

შემდეგ ახლოს მოიწია, მირზას მხარზე ხელი
დაადო და ჩუმად, ნახევრად გასარჩევ-გასაგონად,
თითქმის ლულულუდით წასჩურჩულა:

თუ ხარ ღვიძილი, რაღა არს ძილი?
თუ ხარ სიმამლრე, რა არს შიმშილი?
თუ ხარ სიცოცხლე, რა არს სიკვდილი?
იყავ ერთ-ერთი, იწამე ღმერთი!

ეს ჩვენი დავით გურამიშვილია, ლეკებმა რომ და-
ატყვევეს ლამისყანაში და შერე ფხოველი იანვარა
მოჰგვარეს მოენედ... „დაი ხლებაო, ლაზარი“...
გახსოვს? ესეც დავითის ნათქვამია:

რაც დამრჩა, ვერ ვსთქვი, მეწადა
მეთქვა გრძლად, თავი მეცადა,
ვერა ვსთქვი, მოცდას ვუცდიდი,
ნეტამცა არა მეცადა
მესწრაფა სევდის ლახვარი,
საკვდავად გულსა მეცა და,
აწ ამას ვღონობ, არ ვიცი,
ქვესკნად წავალ თუ მე ცადა.

†

უკანასკნელი სტრიქონები ხმამაღლა წარმოთქვა
და კვლავ შემოუარა ცაცხვს.

— ჰოეზია და პოეტობა, ძამიკოებო, — ისევ
ჩურჩულთ ამბობდა იგი, — გატანაბურთივითაა.
აბა, ჰე, აბა, ჰე, ვინ მიიტანს ლელოზე! ვინ მივა პი-
რველი. ეს შეჯიბრებაა მხოლოდ თანაბარ მეტოქეს-

თან, ტოლებთან ერთად. თუ დავარდნილები მოგ-
სდევენ უკან და მაშინ გაასწარი ყველას, ეს რა ბი-
კობაა, ან რა საინტერესო!

V

პირველად ვნახეთ მაშინ გალაკტიონი ასე ალა-
პარაკებული. ერთ ადგილას ვერ დგებოდა. ხშირ-
ხშირად გადააღაჯებდა გაზონებში, რომელიმე ხეს
გარს შემოუვლიდა და ჩაიმალებოდა ტუიას ბუჩ-
ქებში. ღიღინებდა და სულ ლექსებით ლაპარა-
კობდა.

— ძამიკო, გამიგონე,—უთხრა მან ალიოშას,—
ერთხელ მეც ვიყავ შენებრ ლამაზი,
მაგრამ არ ვიყავ შენსავით ნაზი...

ეს ერთი ძველი მოლექსისაა. რომელია? არ მახსოვს.
აბა, გამოვიცნოთ, ვისია? მამია გურიელის? არა!
ცახელის? არა! ჭალადიდელის? არც იმისო, არც
იმისო? გვყავდა ასეთი პოეტები. ერთობ საინტე-
რესოა.

ლადო ასათიანს ხელი გამოუწოდა, ფილაქანზე
გადმოვიდა და ხმადაბლა ჩაილაპარაკა, მაგრამ ისე,
რომ კვლავ ძნელი გასარჩევი იყო, მღეროდა თუ
ისე უბრალოდ წარმოთქვამდა სიტყვებსა და ბგე-
რებს: ზოგ სიტყვას ხმამაღლა წამოიძახებდა, და-
ნარჩენს ღიღინ-ღუღუნით მიაყოლებდა:

როტშილდის ქონება მე,
შექსპირის გონება მე.

ყველაზე უფროსობა,
 შენი კი მონება მე,
 შევარდნისა ფრენა მე,
 ბულბულისა ენა მე,
 და შენგამო, შენგან მე
 ტკბილი ცრემლის დენა მე!
 სხვა ვინატრო რაღა მე?
 რაღა დღე და რა ღამე?
 როცა შენმა სიშორემ
 გული დამიდაღა მე!

ეს აკაკის „ნატვრია“. ნატვრა ჰქვია ამ ლექსს. უკეთეს რას ინატრებს პოეტის გული...

— ახლა რაღას იტყვით? — გვითხრა ლადომ, გამოუსხლტა გალაკტიონს და მაგრად ჩამავლო ხელში ხელი, — ახლაც არ დამიჯერებთ, რომ ეს ლექსი აკაკისაა? იქნებ გააგებინოთ რამე, ბატონო გალაკტიონ, ამ ურწმუნოებს, თორემ სული ამომადვრეს დაცინვით...

VI

ამ ლექსს ხშირად ღიღინებდა ლადო ქუთაისში ყოფნისას. ამბობდა, აკაკის ლექსიაო, ჩემს ნათესავ ქალს თვითონ ჩაუწერა აკაკიმ ალბომშიო. მანამდე დაბეჭდილი არსად უნახავთ და ამიტომაც ყურადღება არ მიაქციეს ლადოს ნათქვამს.

„ახალგაზრდა კომუნისტის“ 1938 წლის 17 აგვისტოს ნომერში ლადომ გამოაქვეყნა ნინო ორბელიანის ერთ-ერთი დაუბეჭდავი ლექსი ასეთი შენიშვნით:

„პელაგზა ჩიქოვანი-ასათიანის სახლს ხშირად ესტუმრებოდნენ ცნობილი ქართველი პოეტები და საზოგადო მოღვაწენი. მათ შორის რამდენიმეჯერ აკაკიც ყოფილა სტუმრად. აქ, გარდა ნინო ორბელიანის ლექსისა, აღმოჩნდა აკაკის დაუბეჭდავი ლექსიც“.

ლადოს უნდოდა აკაკის ამ ლექსის დაბეჭდვაც, მაგრამ იმ ხანებში ავტოგრაფი ხელთ არ ჰქონდა და ისე არ დაუჭერეს. ახლა კი, გალაკტიონმა რომ წარმოთქვა იგი, გასაგები გახდა ლადოს სიხარული.

ამჟამად „ნატვრა“ დაბეჭდილია აკაკის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის მე-3 ტომში. ჩანს, ამ ლექსის სხვა ავტოგრაფიც არსებულა, რადგან იგი ლადოსეულიდან არაა ამ ტომში შესული.

VII

თქორი წამოვიდა. ხის ქვეშ გადავიწვიმეთ. წვრილად ჟინჯლლავდა და მალლა ფოთლებიდან ჩამონადენი მსხვილმსხვილი წვეთები კახა-კუხით ეცემოდნენ უფრო დაბლა მყოფ ფოთლებს და შემდეგ აღწევდნენ ჩვენამდის. სიგრილემ დაჰკრა.

გალაკტიონმა ცაცხვის რტო შეარხია, წვიმის წვეთები დაეპკურა მის სახეს და ალმასის ცვრებით აუკიაფა ორდენი.

— სულ წვიმს და წვიმს, — ჩაილაპარაკა მან. — რა ხანია ყაზბეგისათვის არ მომიკრავს თვალი ვერის ხიდიდან, სულ ნისლი აქვს მოხვეული მყინვარ-წვერს...

მერე მხრები შეშმუშნა, ცალი თვალი მოხუჭა,

მარცხენა ლოყა ისე 'შეათამაშა' და ააცახცახა, თითქოს მთელ ტანში იმ წვიმის სიგრილემ ჟრჟოლად დაუარაო, — და ხმის კანკალით წარმოთქვა:

ველნი მწვანობენ,
ჩიტნი ხარობენ,
მთანი ღვარობენ,
ცვარნი ცვარობენ...

და თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— ვაჟა ჩემი ოცნებაა! ვაჟა ღმერთია! ეს ოთხი სტრიქონი მას ეკუთვნის. სადღაც წამიკითხავს.

„Томление удалой тоски и иступленной кипучей молодой и золотой страсти“, — ასეთია ვაჟა! ამას რომ ამბობდა, ძალზე ბედნიერი სახე ჰქონდა.

VIII

ლადომ ერთი მწერლის ახლადგამოსული წიგნი იყიდა იმ დღეს. კინოში ყოფნისას ალიოშამ ტიტულზე გარდიგარდმო წააწერა: „წამკითხველნო, გთხოვთ, შემინდოთ და მაპატიოთ ცოდვანი და უმეცრებანი ჩემნი“. გალაკტიონმა ის წიგნი შეათვალიერა, გადააბრუნ-გადმოაბრუნა და ქირქილხითხითით ჩაილაპარაკა:

— აი ძრწოლით, სიცრუით, მწუხარებითა და ბოროტებით აღსავსე წიგნი.

შემდეგ იქვე, წიგნების მალაზიის ვიტრინასთან მივიდა და გამოფენილ წიგნებს ათვალიერებდა.

— შეხედეთ ამ პიესების კრებულს, — გვითხრა

მან. — მაგის ავტორი ცუდი მთარგმნელის ენით წერს, უფერული, საგაზეთო ენით; მის პიესებში ერთი ხეირიანი ქალი არაა, კაცმა რომ შეიყვაროს. ო... ჰო, რამდენი წიგნი გამოსულა, — წამოიძახა მან, როცა ვიტრინის მეორე ნახევარზე ჩამწკრივებულ წიგნებს მოჰკრა თვალი. — მაგრამ რად გინდა? ბევრი ნაგავია! ნახეთ, როგორ აგურებივით აწყვია აქ. და დიდხანსაც ასე იქნება. ბევრს ბოლომდეც ვერ ჩაათავებ, ზოგს კვლავ წაიკითხავ და ისევ დაუბრუნდება. აი ესენი, — რამდენიმე პოეტის წიგნზე მიგვითითა, — უსიცოცხლონი, დონდლო ლექსებია, კაცს არც თვალში მოგვრის ერთ კურცხალ ცრემლს და არც სინარულის ნაპერწკლით გაუბრწყინდება თვალეები. რითმის უპოვარნი, უსუსურები. აბა, რა იქნება, ქათამმა რომ ლაყე კვერცხი დასდოს, ისეა ეს ლექსები. ღვინის წერტივითაა, წყალს რომ ურევენ. ხომ გინახავთ, გასტრონომიული მაღაზიების ვიტრინებში მუსტრის თვალისა და გულის მოსატყუებლად გამოფენილი სანთლის ლოყაწითელი ფუნთუშები და გალაქული ხის გოჭები... აქაც ისეა!

ერთი დიდი რომანი ცალკე იდო ზედა თაროზე. გალაკტიონმა შეხედა მას და თქვა:

— ო... ო, რამხელა ტომი გამოუცია! Изумительный и неумный писатель!

უკანასკნელი ფრაზა რაღაც ისე გამოთქვა, უფრო „ნეუმნი პისატელი“ გამოვიდა. ეს შენიშნა, გაეხარდა და რამდენიმეჯერ გაიმეორა:

— Да, да, неумный, неумный... мне так и хотелось сказать: он весьма неумный писатель. ვირის ტყავში გახვეული ცხვრის მოთმინება უნდა გქონდეს მაგის კითხვისას. ყბები დაგემტვრევა მთქნარებით და გული ამოგეხრაკება. ესაა საბიბლიოთეკო ნაგავი. სულ თხილის ნაჭუჭში ჩასატევი ფუყე აზრებითაა გატენილი და მაგის ავტორს მოგონილი ტიპები ჰყავს გამოყვანილი. ახალგაზრდობაში ლექსებს ფორხილითა და ოჩნობით წერდა. ძალიან უტრადიციო, მწერალია. ასეთებისთვის, საერთოდ, ძნელია წერა. კიდევ აფერუმ მაგის ვაჟაკობას, ამდენი რომ შეუძლია. მაგის წაკითხვას არ გირჩევთ. მაინცდამაინც არაფერს დაკარგავთ და არც არაფერი შეიცვლება: უამისოდაც გათენდება, დაღამდება, ისევ გათენდება და ქვეყანა ძველებურად იბრუნებს.

ერთმანეთის გვერდით იღო ორი ცნობილი პოეტის წიგნები. გალაკტიონს ბავშვური კმაყოფილებით გაუბრწყინდა თვალები.

— ამ ერთს შეიძლება ყველაფერი არ დაუჯერო, — თქვა მან, — ედავო, არ მოგეწონოს პირადად მისი შემოქმედება, მაგრამ მაინც დაიჯერებ, რომ ნამდვილი პოეტია. ფანტაზიით, ზეშთაგონებით... მართლაც ჭეშმარიტი შემოქმედია. მეორესი ყველაფერი გჯერა, ყველაფერი თავის ადგილზე აქვს, არაფერი არ აკლია, მაგრამ არაა პოეტი, შემოქმედი. ეს პარადოქსი როდია. ფაქტია. პირველს აქვს ფანტაზია, თუნდაც ბავშვური, გულგობრყვი-

ლო, მაგრამ მაინც — გაქანება და ფანტაზია. მეორეს — არავითარი! ეს შემოქმედება არაა. ამ წიგნის ავტორი ღარიბი მილიონერივითაა. ყოველთვის მძულდნენ ტაინსტვენნი ვიზიონერები, მისტიჩესკი სიმბოლისტები და ბესპრედმეტნი ფორმალისტები (ზუსტად ასე გამოთქვა ეს სიტყვები!).

ერთი კრიტიკოსის კრებულზე თქვა:

— სწორედ ასეთ ვაი-კრიტიკოსებზე ვთქვი ერთხელ: „შენს იდეებში ობობა ხლართავს ქსელს და მიკიოტს ჩაუდგამს ბუდე“-მეთქი. მაგის ავტორს კეთილშობილების არავითარი ტრადიცია არა აქვს. ესაა სულით პლებეი. მაგის იდეალია: ვიცხოვროთ ტკბილად, ვსვათ-ვჭამოთ თბილად, გვეძინოს რბილად, და მწერლობამაც ამ საქმეში ხელი შეგვიწყოსო. ახლა ესეც ნახეთ... აი, ასეთ პოეტზეც მაქვს ნათქვამი: „თავის თაობას თანვე დააკვდა, თაობის ადრე ამოხდა სული...“

— ნუთუ ყველაფერს კითხულობთ, ბატონო გალაკტიონ? — შეეკითხა ალიოშა.

— ვკითხულობთ, ვკითხულობთ... გალაკტიონი ყველაფერს კითხულობს... მოვალეობა, ხეცია, მოვალეობა! — და ნიკაპი ისე ჩამალა ფართო ხელის გულში, თითქოს მაშინ ჰქონდა ის ფართო წვერი.

უცბად წიგნებს თავი ანება, მსხვილი კისერი დაძაბა და თავის ქიცინ-კანტურით მოგვმართა:

— თქვენ ოგარიოვის „ძველი სახლი“ წაგიკითხავთ? უჰ, რას ამბობ? აბა, ის არის, რაც არის...

გამაცოცხლებ, მანატრე,
თუნდ საფლავშიც ვდნებოდე...

ესეც ხომ კარგია? ხომ იცით ვისია?

IX

ერთ ხანს ღუმდა, თავაწეული. თვალებს ახამხამებდა და რალაცას ჩურჩულებდა. უცბად განზე გადგა, კვლავ გადათელა ნარგავები, შემოუარა ერთ ნორჩ ცაცხვს, ალერსით ხელები მოხვია მის აშოლტილ ტანს და ჩაიდუღუნა:

— ამას შემოხედეთ, რა ტანკენარია. რა ლამაზია. გინახავთ ვერის ხიდის თავში, სახელგამთან, საშინლად მახინჯი ბუოლა? აბა, ის არის, რაც არის! ნამდვილი დემონიური ხე! ამას კი არა ჰგავს...

სანამ მტკვრის დღევანდელი მარცხენა სანაპირო გაკეთდებოდა, წიგნის სასახლის წინ, ხიდის თავში, იდგა ერთი დიდი თუთისხე, უცნაურად გაბარჯულბოლებიანი, იდგა ის ზედ მტკვარზე გადამხობილი და მთელი მისი ტანი და ტოტები მართლაც არაბუნებრივი სანახავი იყო.

ამბობენ, პარიზიდან ახლადჩამოსულ გალაკტიონს, ერთ მთვარიან საღამოს, იმ თუთის ძირას ჩასთვლემია და ქურდებს მისთვის პარიზული კოსტუმი მოუპარავთო. მას შემდეგ გალაკტიონი ისე არ ჩამოუვლიდა იმ ხეს, გაბრაზებით რომ არ წამოეძახა: „აი, დემონიური ხე! დემონიური ხე!“

შემდეგ მე მომიბრუნდა.

— ჩემი ოქრონიკა, ახალი რა ამბებია? ეს რა გიჭირავს ხელში? „ჩვენი თაობა“? ახალი ნომერია? რომელი გამოვიდა ახლა?

— მეცხრე, ბატონო...

— შემდეგი რომელი იქნება?

— მეთათე...

— უყურე შენ, მეთათე! მერე — მეთერთმეტე, შემდეგ — მეთორმეტე და... ასე შემდეგ. თქვენ რას დაგვიწერთ ახალსა და კარგს? უნდა წეროთ, უნდა წეროთ... რედკოლეგიის სხდომებს თუ იწვევთ დროზე? „მნათობში“ რედკოლეგიის სხდომები ყოველთვის იმართება, ვესწრები, ერთობ საინტერესოა. „მნათობი“ ჩემი დაარსებულია. ყველა ჩემი ლექსი თითქმის იქ დამიბეჭდია. ერთხელ ასი ლექსი ერთად მოვათავსე, ერთ ნომერში. ვინ ჩაიღინა ასეთი საქმე კიდევ? მხოლოდ და მხოლოდ თქვენმა გალაკტიონმა. არ ვიცი, არ ვიცი.... მდაა! ახლა რომ „ჩვენი თაობის“ რედაქციაა, იმ ოთახში რამდენიმე წელი ვცხოვრობდი. ეს უნდა აღინიშნოს: მოაწყეთ სტენდი ან სხვა მსგავსი საიშვიათო რამ... ეს თქვენი მოვალეობაა! „მნათობში“ უკვე აწყობენ, — ხუმრობდა გალაკტიონი და იღიმებოდა.

ბოლოს ხმამაღალი ლაპარაკი სულ შეწყვიტა და ჩურჩულში გადავიდა. თითქოს ჩვენთან აღარ იყო

და ვერც გვამჩნევდა. ბოლოს გამოერკვა, მხრები შეარხია და იღუმალი ხმით ჩაგვეკითხა:

— ხომ გასაოცარია, არა? განა თქვენ არ გაცებთ მუდამ ერთ ადგილას მდგომარე ხე, შეუჩერებლად მსრბოლი მდინარე, მოსიარულე ცხოველი, მოლაპარაკე ადამიანი, ვარსკვლავებიანი ცა და კიდევ რამდენი და რამდენი რამ?.. აბა შეხედეთ, ხე სულ დგას, მდინარე მიდის, სულ მიდის... არავისი ჯავრი არა აქვს. ხე უფრო ეგოისტია თუ მდინარე?

ისევ დადუმდა, ფეხის თამაშით გაიარა რამდენიმე მეტრი, უცბად შემოტრიალდა და შესძახა:

— „მარსელიოზა!“ რუჟე დე-ლილი... რიუდის ქანდაკება ეტუალის ტრიუმფალურ თაღზე... „მარსელიოზა!“ დელეკლიუზი და ლუიზა მიშელი რომ მღეროდნენ პარიზის ქუჩებში.. პერ ლაშეზ, პერ ლაშეზ!..

იმეორებდა ის დუდუნით და ეს სიტყვები არ შორდებოდნენ მათ აღმომთქმელ ბაგეს, ისევ ბრუნდებოდნენ და იხიზნებოდნენ კბილთა გვირგვინებს მიღმა.

— ძამიკოებო, იწყება მსოფლიო ომი. ევროპას გადაეფარა მისი შავი აჩრდილი. ჰიტლერი უახლოვდება პარიზს. მალე გადაიღებს ფოტოსურათს ეიფელის კოშკის ფონზე. დაეცემა პარიზი, ჩემი პარიზი! რა ქნას მაშინ თქვენმა გალაკტიონმა? თქვენ რაღას იზამთ, ოქრობიჭებო? — მიმართა მან ახალგაზრდა პოეტებს.

— ჩვენ ჯარში მივდივართ, — უთხრა მირზამ,—

მე და ლადო უკვე გაწვეული ვართ და, ალბათ, სა-
ცაა მალე გამოგვიძახებენო.

— ყოჩაღ, აბა, ჰე, თქვენ იცით, — უთხრა მათ
გალაკტიონმა, — წადით, წადით, და თუ ბრძოლებ-
ში მიიღებთ მონაწილეობას, თქვენს ბიოგრაფიაზე
პოემებს დასწერენ...

— მანამდე კი თქვენზე დავწერთ კარგ ლექსებს,
ჩემო ბატონო, — უთხრა ლადომ და მირზას გადა-
ხედა.

უკვე შუალამე იყო. ქვემო მხრიდან ნელი ნაბი-
ჯით გვიახლოვდებოდნენ ვიქტორ გაბესკირია და
შალვა კაშმაძე. ვიქტორი მოგვესალმა და იქვე შემ-
ხვედრ ნათესავსა თუ ნაცნობს დაემგზავრა. შალ-
ვა ჩვენთან მოვიდა, გალაკტიონს მკლავში ხელი
გამოდო და გვითხრა: ყმაწვილებო, ახლა მე დამით-
მეთ გალაკტიონიო, და ჭუჭუკითა და ნელი ნაბი-
ჯით გაუყვნენ რუსთაველის ძეგლისკენ.

წასვლამდე გალაკტიონმა ხელი გააშვებინა
შალვა კაშმაძეს, ისევ მობრუნდა ჩვენთან და ჩაი-
ლიღინა:

გული მქონდა, სული მქონდა, ფული არა,
მაგრამ მაინც ვიცინოდი გულიანად!

რას ჰგავდა მაშინ მისი გაბადრული სახე?
„ლომს, ვეფხვს, ზღვას, კუნძულს, ხომალდს“, თუ...
შედარებები შორს წაგვიყვანს!

იმ კვირაში ლადომ მოიტანა ლექსი „გალაკტიონს“ და რედაქციაში წაიკითხა. ალიოშა საჯაიამ თვალი ჩაგვიკრა: მას ლადოს გაგულისება უნდოდა, და, თითოეული სტრიქონის წაკითხვისას, „არ ვარგაო“, გაიძახოდა. ლადო მართლა გაბრაზდა, ნაწერი დაჰმუჭნა და გახევას უპირებდა. ძლივს გამოვგლიჯე ხელიდან.

ლექსს არა უშავდა რა, მაგრამ გალაკტიონის ღირსი და შესაფერი რომ ვერ იყო, ამას ლადო თვითონაც ხვდებოდა და, მგონი, ამან უფრო გააბრაზა.

—არ გამოვიდა კარგი, როგორც მე მინდოდა,— გვითხრა მან,—მაგრამ ახლა მაგას ველარ გადავაკეთებ. სხვა დროს ვცდი და მეორეს დავწერ. გალაკტიონი უფრო დიდის ღირსია. ის დიდია, დიდი...

ეს ლექსი მაშინ არსად არ დაბეჭდილა. მხოლოდ შემდეგ შევიდა 1960 წელს გამოცემულ კრებულში („ჩემი ქვეყნის ოქროყანა“). ის აღსანიშნავია, როგორც გალაკტიონთან იმდამინდელი შეხვედრის ფაქტი.

მირზას მანამდე (1938 წ.) ჰქონდა ერთი ლექსი გალაკტიონზე და ომში ყოფნისას (1943 წ.) დაუწერია კიდევ თექვსმეტსტრიქონიანი მეორე ლექსიც ჩვენს დიდ პოეტზე. ისინი ახლაც ამშვენებენ მირზა გელოვანის წიგნებს.

საით წავიდნენ ვაჟები?

შენ მაშინ ტყვიებით
სტრიქონებს წერდი
და მამულისთვის
მიქროდი წინ...

რ ე ვ ა ზ მ ა რ გ ი ა ნ ი

I

ერთი მცირე ზომის ფოტოსურათზე გამოხატულია რუხმაზარნიანი ჭაბუკი: თავზე ძაბრულა ქუდი ახურავს, საფეთქელთან ხელთათმანიანი ხელი მიუდევს და გამოჯგიმულა... ეს ლადო ასათიანია, საბჭოთა არმიის რიგითი ჯარისკაცი.

სურათის მეორე მხარეს აწერია: „სალამი და გამარჯვება, ნიკალაი ძმაო! ლადო ასათიანი. 1939 წელი, 1 დეკემბერი. საფოსტო ყუთი 27/2 მეექვსე ასეული“.

ის და მირზა გელოვანი ერთად გაიწვიეს ჯარში 1939 წლის ოქტომბრის ბოლოს. ახლო მეგობრები და „ჩვენი თაობის“ რედაქციის თანამშრომლები, ნათესავებთან ერთად, მთელ კვირას თან დაჰყვე-

ბოდნენ ორივეს სამხედრო კომისარიატში და შე-
საკრებ პუნქტებზე — ერთი რაიონიდან მეორეში.
კიროვის ქუჩაზე — ლიტფონდის ფოტოატელიეში
ერთი დიდი სურათი გადაიღეს. ამ სურათზე არიან:
ლადო ასათიანი, მირზა გელოვანი, დიმიტრი ბენა-
შვილი, ერემია ქარელიშვილი, ნიკა აგიაშვილი,
გრიგოლ აბაშიძე, გიორგი კალანდაძე, რევაზ მარ-
გიანი, ალექო შენგელია, ალექსანდრე საჯაია, ლეო
კიკნაძე, ლადო ავალიანი, ვასო ლორთქიფანიძე,
გაბრიელ ჯაბუშანური, გივი კაჭახიძე. ახალწვეუ-
ლები ჩვენს წინ მხარეთმცოდნე — გვერდიგვერდ —
წამოწვენენ, ომგადახდილი გმირებივით...

და, აი, პირველი ნოემბრის საღამოს ყველანი
სადგურზე აღმოვჩნდით. რაღაც ფორმალობის გა-
მო, მირზას წასვლა რამდენიმე დღით გადაიდო.
დროებით ისიც გამცილებელთა მარაქაში მოექცა.
ყველაზე მეტად ამან დაწყვიტა ორივეს გული. უკა-
ნასკნელ დრომდე ეგონათ, ჯარში ერთად ვიქნე-
ბითო...

გამომშვიდობებამდე ორივენი მხიარულნი იყე-
ნენ. ხუმრობდნენ და იცინოდნენ, მხოლოდ ძველე-
ბურად აღარ უბრწყინავდათ თვალები. განსაკუთ-
რებით ლადო იყო დაღონებული, მარტო წასვლა
ეძნელებოდა. როცა ყველანი გადავეხვიეთ და მირ-
ზამაც გადაკოცნა, ბალღივით დაიმორცხვა, რაღაც
სიტყვების ბუტბუტი დაიწყო, მკაფიო ლაპარაკი
გაუჭირდა, სიტყვებს ხელები შეაშველა და ჰაერს
მოუპოტინა. ხმაში თრთოლვა შეეპარა და კანკალი

აუტყდა ისე, როგორც ლექსის კითხვისას მინახავს. მატარებლისკენ წელმოწყვეტილი წავიდა. როცა ვაგონის ფანჯრიდან თავზე გადმოგვადგა, არც ლოყები ჰქონდა შეფაკლული და ცალი ყურიც აღარ აპილპილებოდა, როგორც იცოდა ოდნავი მღელვარების დროსაც კი. სიქსიქებდა შემოდგომის ცივი ქარი. ფანჯარასთან მდგარი ლადო მაგრად ოხვევდა ყელზე კაშნეს და ისწორებდა გრძელი პალტოს კალთებს.

II

მეორე დღიდანვე იწყო გზადაგზა გამოგზავნილმა წერილებმა მოსვლა. ლადო ახალწვეულთა ერთ დიდ შემადგენლობას გააყოლეს და ჯერ არ იცოდა, სად იყო საბოლოო დანიშნულების ადგილი... წერილებსა და დეპეშებს ვღებულობდით კიროვაბადიდან, ბაქოდან, მახაჩყალიდან, როსტოვიდან, ლისკიდან. ეს იყო სხვადასხვაფერი ღია ბარათები, რაც საგზალთან ერთად ბლომად მოვუმარაგეთ. ერთერთი ბარათის ცალ გვერდს ამშვენებს ლადოს საყვარელი ფიროსმანის სურათი — „მეაქლემე თათარი“, ხოლო ბარათებს, დევიზისა თუ პაროლის მსგავსად, ლადოს ხელით აწერია „გაუმარჯოს საქართველოს!“

გზაზე ცოტათი გაცივებულიყო და იწერებოდა:

„როსტოვში ვართ, ირგვლივ თოვლია და ყინვა საშინელი. არ ვიცი, სად მივდივართ. მე ავადა ვარ, სიცხე მაქვს 37, 5, უფრო უარესად ვიყავი გზაზე, ექიმიც

ქი გამოიძახეს ჩემთვის მახაჩყალიდან, მაგრამ არაფერი — გავუძღებ და ყოჩაღად ვიქნები!..“

ბოლოს ქალაქ ოსტროგოჟსკიდან მოვიდა წერილი და ამით გავიგეთ, „ადგილზე რომ ჩავიდა“. ოსტროგოჟსკი ვორონეჟის ოლქის ყოფილი სამაზრო ქალაქია.

იქიდან მოიწერა:

„ავადმყოფობამ გამიარა და ახლა არა მიშავს, მიუხედავად საშინელი სიცივეებისა, და სიცივეში, ხომ იცი, შგნ, როგორი ვაჟაკია ლადიმე ასათიანი. ამიტომ ჩანაირად ვარ, ნიკალა, რომ იცოდე, თვალები დაგისველდება. დავით გურამიშვილის „ქართლის ჭირის“ ოცდამეთორმეტე ტაეპი წაიკითხე და ისე ვარ, იქ რომ წერია...“

მეორე წერილით იტყობინებოდა:

„ჩემი საქმე ჯერ არაა გამორკვეული, სად ჩაგვრიცხავენ, არ ვიცი. რადგანაც ავადა ვარ, მეუბნებიან, მწყობრში არ გატარებენო, სადმე სხვა საქმეზე დაგნიშნავენო. მეც დღედღეზე ვუცდი ამ „საქმეს“, ეგვბ, ცოტა მეშველოს რამე.

მირზა უკვე წასული იქნება და შეიძლება ახლა ფინეთის ომში იყოს. ნეტავი იმას ჩემს მდგომარეობაში ყოფნას ბრძოლებში მირჩევნია. იქ ვაჟაკობას მაინც გამოიჩენს კაცი და დამიფასდება კიდევ. გამომიგზავნე მისი მისამართი, წერილს მიეწერ (ლადოს გამგზავრებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ მირზაც წავიდა ჯარში, ამ დროს ხარკოვში იმყოფებოდა და იქიდან აგზავნიდა გულთბილ ბარათებს. ნ. ა). ფული ჯერჯერობით მაქვს, თუ შემომეღლია, იცოდეთ, არავის მოგერიდებით.

ოსტროგოჟსკი, როგორც ეტყობა, ძველი ქალაქია, მდინარე ტიხაია სოსნას ნაპირას მდებარეობს. ყოველ ფეხის

გადადგმაზე აქ ეკლესიებია და ძველებური დუქნები. ეს ტიხაია სოსნა ახლა სქელ ყინულქვეშა ამოფარებული და მართლაც წყნარია. მაგრამ, ალბათ, გაზაფხულზეც არ იქნება „შუშპარა და მჩქეფარე“. ქალაქში ბევრია სასმელსაქმელი და ხალხიც კარგი უნდა იყოს. ჭერ არაეინ გამიცენია.

მართლა, სამხედრო ფორმა მაცვია, რომელიც, უნდა გითხრა, ცოტათი კიდევ მიხდება და ნამდვილ ბუმბერაზს ვგავარ. მტერთან ბრძოლაში მარჯვე მეომარი ვიქნები ნამდვილად, და არ შევარცხვენ წითელარმიელის სახელს.

ნიკოლაშა, წერილის მიღებისთანავე, თუ გიყვარდე, აილე ხელში კალამი და მომწერე წერილი: რა ამბავია ჩვენს საყვარელ თბილისში? რუსთაველის პროსპექტზე რას შვრებიან ჩვენი ძმა-პოეტები და მწერლები? ხომ არ დამივიწყეს?

როგორ არიან „ჩვენი თაობის“ პაპანი: ირაკლი, დიმიტრი, ერემა? რევაზ მარგიანი „მთასა მყვირალის ირემივით“ დაეხეტება, თუ უკვე მოძებნა ვინმე — ჩემსავით სტაციონალური? მომიკითხე ალიოშა საჭაია, გრიშა აბაშიძე, ვოლდემარ ავალიანი, გოგი კალანდაძე, ვახტანგ ქელიძე, გივი გაჩეჩილაძე, ალექო შენგელია, ლეო კიკნაძე, გაბრიელ ჯაბუშანური და სხვანი და სხვანი — ძმანი ჩემნი საყვარელნი — ხომ მიგონებენ? უჩემოდ დადიხართ და სთელავთ ჩემს საყვარელ რუსთაველის პროსპექტს, განა! ეპ, საქართველოვ, ახლა გავიგე რა ყოფილხარა ნუ დამივიწყებთ, ცოტა ხანს მაინც გახსოვდეთ, წერილებით გამახარეთ!

ანიკო ვაჩნაძეს თუ ვახსოვარ? ძმური ყურადღება მიაქციეთ და პატივი ეცით ისე, როგორც მე მაფასებდით.

გაუმარჯოს ჩემს მეგობრებს, გაუმარჯოს საქართველოს, ჩვენს ლამაზ სამშობლოს — სამოთხესა საქართველოს გაუმარჯოს!

შემდეგ სახსებით კარგად გამხდარა და დაწვრილებით იწერებოდა იქაურ ამბებს. იყო ვორონეჟში, დაათვალიერა ვორონეჟის მკვიდრთა — კოლცოვის, ნიკიტინისა და სტანკევიჩის — ლიტერატურული მუზეუმი, კრამსკოის სახელობის სამხატვრო გალერეაში ნახა რეპინის, ლევიტანის, პოლენოვის, აივაზოვსკისა და თვით კრამსკოის (ისიც ვორონეჟელი იყო) შედევრები. გაიცნო საბავშვო მოთხრობათა მწერალი მიხაილენკო; კინო-თეატრებში ნახულობდა ქართულ ფილმებს. იყო მდინარე ტიხაია სოსნის ნაპირას მდებარე სოფელ ნოვია ოსინოვკაში, სადაც არმიელებმა „შაბათობა“ მოაწყეს კოლმეურნეობა „ლენინის ანდერძის“ დასახმარებლად. აღწერილი აქვს სოფლები კრივია პოლიანა და შუბნოე, იგონებს ოსტროგოვსკს და სახელოვან პოეტ-დეკაბრისტს რილეევს, რომელიც — ჯარში ყოფნისას, დიდხანს ცხოვრობდა ამ ქალაქში. სწორედ ოსტროგოვსკში გაეცნო ლადო უფრო ახლოს ამ რევოლუციონერი პოეტის თავისუფლებისმოყვარულ ლექსებსა და ჰიმნებს. იწერებოდა, რილეევის ლექსები უნდა ვთარგმნო და ჩამოვიტანო.

„გულდასმით გადავიკითხე კოლცოვისა და ნიკიტინის სევდიანი, მომხიბვლელი გლეხური ლექსები, — წერია ერთ წერილში, — ბევრი ვიარე ვორონეჟის ქუჩებში, ვიხეტილე ლენინის პროსპექტზე — ესაა ქალაქის მთავარი მაგისტრალი — უზარმაზარი პარკით, აქვეა კოლცოვისა და ნიკიტინის საფლავებიც, მაგრამ ისინი ახლა თოვლითაა

დაფარულა. ტყვარად მიმდგარი უზარმაზარი ვერხვები კი მიჩიადი ყვავებითაა მინაბდული ყველგან და ყოველ ფეხის ნაბიჯზე. გასაოცარია, რით იკვებება ამდენი ფრინველი! ამაოდ ებრძვის მათ ჩემი ახალი ნაცნობი მწერალი მიხაილენკო, რომელიც ამავე დროს ამ დიდი პარკის აღმინისტრატორიც ყოფილა. ნეტავი როგორი იქნება ეს მიდამოები ზაფხულზე?”

IV.

სამი წლის შემდეგ, 1943 წლის დამდეგს, როცა საბჭოთა ჯარების მოქმედი ნაწილები მიერეკებოდნენ სასტიკ ბრძოლებში განადგურებულ ფაშისტთა არმიის ნარჩენებს, ჩვენმა ამხანაგებმა ინახულეს ეს ადგილები. ირგვლივ გაპარტახებული იყო ყველაფერი: აღარც ქალაქის დიდი პარკი, და კოლცოვისა და ნიკიტინის ძეგლები, არც კრამსკოის გაღერეა და ის მუზეუმი, აღარც ტიხაია სოსნის ნაპირებზე გაშენებული მშვენიერი წყნარი რუსული სოფლები... ვერხვნარიც ამოეძირკვათ: საგულისხმო იყო: თავზარდაცემულ და მუსრგავლებულ ავაზაკებს იმ სუსხიან ზამთარში ვერხვები შეშად და საკუთარი საფლავების ჯვრებად აღარ ეყოთ, ხოლო ყვავები — მშვიერი კუჭის ამოსაყორავად!

V

ლადოს იქ ყოფნის დროს კი, თითქოს, ჯერ კიდევ შორს იყო საბჭოთა კავშირის საზღვრებიდან მსოფლიო ომის ხანძარი, მაგრამ, იმ შემოდგომის მიწურულს ფინეთთან გამართულ ორთაბრძოლაში,

იგრძნობოდა, რომ ვერაგი მტერი ნიადაგს სინჯავდა საბოლოო და გადამწყვეტი იერიშებისათვის.

მირზა გელოვანსაც ეგონა, ფინეთის ომში მომიხდება მონაწილეობის მიღებაო (ასე იწერებოდა იგი), მაგრამ ჯერ ტანკისტთა სასწავლებელში გაამწესეს, ხოლო სკოლის დამთავრების შემდეგ სხვა მიმართულებით გაჰყვა ომის გზებს, „სულ მქუხარე ბრძოლებში იმყოფებოდა“ და ხუთი წლის მანძილზე „სუნთქავდა დენტისა და ტყვიების ბოლს...“

„მე მაინტერესებს, ლაღო სად არის, — იწვრგბოდა ის პირველ ხანებში. — გწერს თუ არა წერილს? რა იცი მისი? რასა გწერს, როგორ ვარო? მისი ფიცხი ხასიათი მალევე ხომ არ მოსტეხეს? მისწერე ჩემი სალამი და ჯანმრთელობა უსურვე. მისი მისამართიც მომაწოდე.“

ალბათ, „ჩვენი თაობა“ სავსეა ხალხით და პოეტობასთან ერთად ყველა ჰყვებს ვაჟკაცობას. ეს ძალიან კარგია. მე მაინტერესებს, თუ არის რაიმე ახალი ამბები მაქეთ! რეზო მარგიანი უკვე გაიჩენდა ახალ კამპანიონებს, მაგრამ მე არ მეგულება ახლა მაქ ვინმე, ლაღობა რომ გაუწიოს ჩვენს რეზოს.

მშვიდობით. მე, ხომ იცი, არსად არაფერი შიჭირს ერთის მეტი: ოჯახის ჯავრი მაქვს...“

შემდეგ გამოგზავნილ წერილში კი ასე წერს:

„ჩემმა ოღნავემა გამოცდილებამ სამხედრო საქმეში, და — საერთოდ — ცხოვრებაში, ამხანაგებისა და უფროსების პატივისცემა დამიმსახურეს, თუმცა პირველად მაინც მეძნელებოდა ყველაფერი... მერე სწავლა დავამთავრეთ, მე და რამდენიმე ამხანაგმა მანქანები მივიღეთ და

წავედით. საშინელი სიცივეებისას მატარებელზე ვყარაულობლით ჩვენს მანქანებს. თბილი ტანსაცმელი სიცივეს ვერ იქერდა სრულიად. ვიყავით იქ, სადაც, მიუხედავად სასტიკი ყინვებისა, ყველაფერი იწვოდა და დულდა. ბედზე ზავი დაიღო და ისევ დავბრუნდი.

ახლა აქა ვარ და, ვინ იცის, კიდევ საით წავალთ.

იცი, საოცრად გავიტეხე ენა რუსულში. თავისუფალ დროს მე ვუამბობ ჩემს ამხანაგ რუსებს ქართული მწერლების შესახებ. მიხარია, რომ მათ ვუყვარვარ. ისინი საკმაოდ გულკეთილი ამხანაგები არიან და ზოგი იღუმლად ზრუნავს კიდევ ჩემზე. მაინც მენატრება მანდაურობა. მომენატრა ქართული პური, ქართული ღვინო, ქართული ჰაერი!

ბენზინის სუნი უკვე თვისებად მექცა. ჩემი ხელები არასოდეს არ არიან სუფთანი. მთელი დღე საჭეს ვუზივარ. მაინც დრო მიდის და გადავწყვიტე, შევისწავლო სხვა საქმეებიც. საბრძოლო მანქანაზე მუშაობის ნებართვა დიდი ხანია მაქვს. მერე სამოქალაქო შოფრის წიგნაკიც მივიღე. ახლა უკვე ნება მაქვს ვიმუშაო შოფრად საბჭოთა ქალაქებში განურჩევლად. გუშინ კი მოტოციკლეტის შესისწავლ წრეში ჩავეწერე — დაე, ისიც მიემატოს ჩემს ხელობას!

მე მაინტერესებს, როგორ გრძნობს თავს ლიტერატურული საქართველო თავისი „ლიტერატურული საქართველოთი“? მე მაინც ვახერხებ თითო-ოროლა ლექსის დაწერას. გიგზავნი რამდენიმე მათგანს და ყველას გთხოვთ, დამიბეჭდონ ისინი, საერთო სათაური მიეცით „გაუგზავნელი ბარათები“, ანდა ისევ „უბის წიგნაკიდან“ (ისინი მართლაც უბის წიგნაკებში იწერებინან!), როგორც უმჯობესად დაინახოთ. მომიკითხე ყველა ჩვენი ამხანაგი.

ძმავ ნიკოლოზ, რომ ჩამოვალ და ერთმანეთს შევხვდებით, მოგითხრობ ძაღლიან ბგვრ საინტერესო ამბავს...“

ჩემო ძვირფასო მირზა! ომის შემდეგ შენი წათესავეები და მეგობრები ამაოდ ეძებდნენ შენს გზაკვალს. ვაი, რომ ვერ ეღირსე შინ გამარჯვებით დაბრუნებას და უთქმელი დაგრჩა ის „ძალიან ბევრი საინტერესო ამბავი!“

სად დაიკარგე, სად დარჩი,
რად სდუმხარ, რად არ ხშიანობ?
იადონივით ხმატკბილო,
ხმალბასრო, კალამფხიანო?!..

VI

...ლადო ასათიანი კი დიდხანს როდი იყო არმიის რიგებში. სამხედრო-საგარნიზონო კომისიამ სავსებით გაათავისუფლა სამხედრო სამსახურიდან. „შეიძლება ორ კვირაში გნახო და ისევ ბევრჯერ გავიარო ჩვენი თბილისის მზიან ქუჩებშიო“. — წერდა 1939 წლის 22 ნოემბრის წერილში და ეს წერილი, როგორც ლადოს ჩვევოდა „ყველაფრის ლექსად გარდაქმნა“, იწყება ასე:

„ძმაო ნიკალა!

იცი? შენთან, რა ხანია მიმოწერას ვაპირებდა.
გამარჯობა, გესალმები ტიხი სოსნას ნაპირებით.
მძიმედ რეკავს ოსტროგოვსკის ეკლესიის დიდი ზარი,
მე სიონი მაგონდება, გულს მედება ცეცხლის ალი.
მაგონდება საქართველო, საქართველოს ლურჯი მთები.
და ამიტომ, რაც დრო გადის. კიდევ უფრო ურჩი ვხდები.
და ვიძახი, გამარჯობათ, საქართველოს ლურჯო მთებო.
გამარჯობათ, ცხრამთას იქით დაკარგულო მეგობრებო!

გამარჯობა საყვარელო, სიყვარულო, გამარჯობა,
ღმერთმა ნურც ერთს მოგიშალოთ სტვირობა და ქამანჩობა!
ჰაუ, რეზო მარგიანო, ნეტავ ახლა საითა ხარ?
დაგამუნჯებს, გაგაფუქებს, ნუ აიღებ ჩაის სტაქანს.
ჰაუ, კოკი საჯაიაე, ჩემმა ხმამ რომ გაგაოცა,
მარგიანოც შეაჩვიე შენს საყვარელ კაკაოსა!
და სხვა...”

ავადმყოფობას რომ ხელი არ დაერია, ლადო,
უეჭველად, ჯარში დარჩებოდა და ისე მალე ვეღარ
ვნახავდით. ომი მოუსწრებდა. და, იქნებ, მასაც
მირზა გელოვანისა და გიორგი ნაფეტვარიძის ბედი
გაეზიარებინა ანდა, დაგვბრუნებოდა სახელოვანი
და ახალ-ახალი ლექსებით დატვირთული... ვინ
იცის!

VII

დეკემბრის თბილისურად ერთ თბილ დილას,
როცა „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში შევედი და
„მნათობშიც“ შევიხედე, იქ დივანზე იჯდა ლადო
ასათიანი თავისი ყლალი პალტოთი, გრძელი კაშნით
ყელშეხვეული და ქუდჩამოფხატული. იგი რალაცას
უამბობდა სიმონ ჩიქოვანსა და კარლო კალაძეს,
ირგვლივ ჩვენთაობელები შემოხვეოდნენ.

ჩემთვის ისე მოულოდნელი აღარ იყო ლადოს
ჩამოსვლა, რადგან უკვე მოველოდით, მაგრამ მა-
ინც ვეღარ დავფარე სიხარული... მომეხვია, მიმი-
ზიდა და მხარზე მომითათუნა ფართო ხელი. ნაღვ-
ლიანი თვალები ჰქონდა, და საავადმყოფოდან ახ-

ლადგამოსულს ჰგავდა. ხელში მომხვდა მისი გრძელი, საშინლად ცხელი თითები.

შემდეგ: საყვარელი ტოლმეგობრები, დაცოლ-
შვილება, პირველი წიგნის გამოსვლა, კვლავ პოე-
ზიის სიყვარული... და „მისმა ცხოვრებამ მიიღო
ჩვეულებრივი სახე“.

ადრე წასული კაცის ფიქრები

ჯარში რომ მიდიოდა, ლადომ გადმომცა ზოგიერთ დაბეჭდილ და დაუბეჭდავ ნაწარმოებთა ხელნაწერები, რამდენიმე სხვადასხვა დოკუმენტი, ნათესავეებისა და ამხანაგების მიმოწერა და ფოტოსურათები, მწერალ-მსახიობთა ჩანახატები, ჟურნალ-გაზეთებში მოთავსებულ მასალათა ამონაჭრები, ძველი მეფისდროინდელი ქაღალდის ფული (500, 25, 10 და 5-მანეთიანები), ბენო გორდეზიანის „ნიკო ფიროსმანაშვილი“, შოთა რუსთაველის, აკაკის, მაიაკოვსკის, კოტე მარჯანიშვილის, ლადო მესხიშვილის, ვანო სარაჯიშვილის, ნაპოლეონისა და ჩარლი ჩაპლინის სურათები (უკანასკნელის შესახებ — კინოკადრებითა და წერილებით), მაიაკოვსკის ოჯახისა და მისი აკვნის ფოტოსურათები, ქუთაისის, გელათის, სათაფლიის გამოქვაბულის, მისი მიდამოებისა და დინოზავრთა ნაკვალევის ხედები — პეტრე ჭაბუკიანის სურათიანად; ჟურნალ „მნათობის“ გვერდები, სადაც დაბეჭდილია გიორგი ლეონიძის „ცხოვრება ფიროსმანისა“ და სხვა.

ამ მასალებში იყო აგრეთვე ლადოს მიერ თარ-

გმნილი: პუშკინის „სადგურის ზედამხედველი“ და რამდენიმე ლექსი, მამინ-სიბირიაკის „ემელია მონადირე“, მიხალკოვის „ძია სტეფანე“, შევჩენკოს „კავკასია“, კვიტკოს „იავნანა“, ბიანკის „დათვი“, ყურნალი „მშრომელი ქალი“ (1936 წ. №№ 1 და 4, რომლებშიც დაბეჭდილია ლადოს ორი ნარკვევი, და მე-4 ნომერშივე მოთავსებულია მისი მეგობრის — გიორგი შალამბერიძის ლექსი „სტახანოველი ქალის სიმღერა“).

ფოტოსურათებშია ივანე მაჩაბლის პორტრეტი, ლადოს მიერ წარწერილი ლექსით:

ბევრჯერ ეწვევა სიკეთე თბილისს,
ბევრი პოეტის ფართო გონება,
საქართველოს კი ასეთი შვილი,
ნიკოლოზ, დიდხანს არ ეყოლება!

აქვეა ლადოს მიერ თარგმნილი სერგეი ესენინის შემდეგი ლექსიც:

* * *

ყველა სულდგმული თავის ბედს მიჰყავს
და ყველას ბედის ლოდინი დაღლის,
მე რომ პოეტი არ ვყოფილიყავ,
დამიძახებდნენ ქურდსა და თაღლითს.
ტანად დაბალი და კაფანდარა,
ბიჭებში ყოჩი, სინდისიანი,
თითქმის ყოველდღე, არ დაგიმალავთ,
შინ ვბრუნდებოდი პირსისხლიანი.
და განცვიფრებულ დედაჩემს ასე,
კვნესით ვეტყოდი ანგლობის ამბავს:
ეგ არაფერი, დავეცი ქვაზე

და ხვალ დილამდის მოვრჩები ალბათ.
 და ახლა, როცა შორით წასულან
 იმ ნათელ დღეთა მღელვარე ხმები,
 ზვიადმა ძალამ, მამაკაცურად,
 ჩემს პოემებში გაშალა მხრები.
 ოქროს სიტყვების ძვირფასი ხეავი
 ყოველ სტრიქონში საქვეყნოდ მამხელს,
 როგორც ოდესღაც უშიშარ რაინდს,
 როგორც მოჩხუბარს და როგორც თავხედს.
 და დავრჩი მაინც ამაყი დღემდე,
 მხოლოდ ახლისკენ ვადგამ ნაბიჯებს
 და თუ წარსულში სახეში მცემდნენ,
 ახლა ეს სული სისხლით ამივსეს,
 და დედის ნაცვლად ვავუწყებ ასე
 ბობოქარ ბრბოებს ანგლობის ამბავს,
 — ეგ არაფერი, დავეცი ქვაზე
 და ხვალ დილამდის მოვრჩები — ალბათ.

საბურთალოს ბაზარში, ბუკინისტთან, შევიძინე
 ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსთა ძველი გამოცე-
 მა (დ. კარიჭაშვილის რედაქტორობით) და ლადოს
 ვაჩუქე. ჯარში წასვლისას უკანვე დამიბრუნა, შე-
 მინახეო მითხრა და ტიტულის მეორე გვერდზე წა-
 აწერა ეს ლექსი:

მე მახარებს, როცა ძველი
 წამოდგება უცებ,
 და ახალის შუქნათელით.
 გაანათებს ფურცლებს.
 მე მახარებს, შენც გიტაცებს,
 და ნუ მკითხავ — რატომ,
 თუ ამ ძვირფას წიგნის ყდაზე
 წააწერა ლადომ?
 თუ რად უყვარს ასათიანს

ასე მიაფრად ძველი?
ო, ნუ მკითხავ, ამას გეტყვის
თვით ცხოვრება ჩვენი.
ვთქვათ უბრალოდ:
აწვარდასულთ უკეთესი მოვლად
ვთქვათ უბრალოდ:
— ბარათაშვილს საუკუნო ხსოვნად

1939 წ; ოქტომბერი. თბილისი.

სამახსოვროდ და შესანახად მობარებულთა შორის იყო ერთი უბის წიგნაკი.

აქ ლადოს მიერ ჩაწერილია ბევრი საინტერესო (მისი და სხვისი) აზრი. გამოთქმა, შენიშვნა, ამონაწერი მეგობართა ბარათებიდან, რამდენიმე მასალა და ნაწყვეტი, თემა და გეგმა მომავალ ნაწარმოებთა დასაწერად, პატარ-პატარა ლექსი, კალამბური და მოგონება, შერჩეული სტრიქონები საყვარელ პოეტ-მწერალთა ნაწარმოებებიდან და დიდ ადამიანთა გამონათქვამი ცალკეული ფრაზები, რომლებიც მას მოსწონებია და გულს მოხვედრია.

„ჭერჭერობით უფრო სხვისი აზრების ჩაწერა მიყვარს, წიგნებიდან ამოკითხულის, — წერია ერთ-ერთ გვერდზე, — ჩემსას შემდეგ ჩაწერ, როცა „დავბრძენდები“. ზოგიერთი მათგანი გამიგონია უფროს ამხანაგებთან საუბრების დროს, თავში მომსვლია ჩემს მეცობრებთან კამათისა და შედავებისას. და მაშინვე ჩამიწერია. ზოგს ახლავიხსენებ და აქ ვათავსებ, თითქოს სულ ერთია, ვისი ნათქვამია. კარგი კია და მეც მომწონს. ზოგიერთი, შეიძლება, მე ვთქვი, ან მან, ან სხვამ, არ ვიცი, მაგრამ ეს რომ მაშინ ითქვა, ეს სწორია. ამ ჩანაწერებში ნუ ეძებთ ლა-

მაზ სიტყვებს, მაღალ სიბრძნეს, ღრმა აზრებს. ამის არც პრეტენზია და არც უნარ-შეძლება დამწერს არ ჰქონია. მინდა მქონდეს მხოლოდ როგორც მასალა. იქნებ გამომადგეს რაშიმე...“

სანიმუშოდ აქ თავსდება რამდენიმე მათგანი:

* * *

„როცა რაიმეს ვკითხულობ, ნაცნობი ავტორისას (სულ ერთია პროზა, პოეზია, წერილი), ყოველთვის წარმომიდგება თვითონ შემთხვევლი იმ ნაწარმოებისა: მესმის მისი ხმა, თუ როგორ იტყოდა ამა თუ იმ ფრაზას, რა მანერით და რა ხასიათით. თითქოს ვხედავდე იმ ავტორს თვალდათვალ.“

1988 წელი, 3 თებერვალი

ავდექი, დარდით გულგასერილი,
გავაღე ჩემი მაგიდის ყუთი,
ვნახე, ძვირფასო, შენი წერილი...
და გამიბრწყინდა თვალები წუთით.
ვკითხულობ, ვღელავ, ქართლის მთებიდან
გინატრე შეილმა, იტირა ლექსმა,
ამ გაყვითლებულ წერილებიდან
მე შენი გულის ფართქალი მესმა.
ჰაუ, რამდენი ცრემლები ეღვარე,
როცა გავყევი წუხილის დემონს,
ნეტავ სადა ხარ, ან რომელ მხარეს,
სულზე უტკბესო დედილო ჩემო,
ავიღებ ყვითელ წერილის ფურცლებს,
ვინახავ გულთან, მარცხენა მხარეს...

შემაერთალებს ტანში და უცებ
ვგრძნობ შენი ხელის სიტკბოს და ალერსს.
და მჭერა, როცა ბრძოლის დროს, ხმალში,
განიგმირება პოეტის გული,
დედი, მაგ გულიც მოკვდება მაშინ,
უცხო მხარეში გადაკარგული.

იმდენად დიდი წარმოდგენა მქონდა მწერ-
ლებზე, რომ ისინი არაჩვეულებრივი ადამიანები
მეგონა. შემდეგ რომ ვნახე — ქუჩაში ან რედაქცი-
აში ჩვეულებრივად მოსაუბრე მწერალი, გამი-
კვირდა და რალაც სიამე თუ სიტბო ვიგრძენი, რომ
ისინი ჩემთან კადრულობდნენ გაბაასებას და გალი-
მებას...

თოვდა... ტრამვაის ვაგონიდან არ ჩანდა, თუ
როგორ თოვდა. ბნელი იყო მხოლოდ და ნისლი.
ლურჯ-ლურჯ ელნათურებს პეპლებივით დაფარფა-
ტებდნენ გარშემო თოვლის ფანტელები.

ერთი არჩეული პოეტი არა მყავს. ყველაზე დი-
დი შთაბეჭდილება ჩემზე „ოდისეამ“ მოახდინა.
რუსთაველზე არაფერს ვამბობ. მისი ლექსები ისე
უნდა იკითხო ყოველ დილა-საღამოს, როგორც დი-
ლისა და საღამოს უამს კითხულობდნენ ბერები
ლოცვას, და ძლისპირივით უნდა ილიღინო ჯადოს-
ნური სტრიქონები.

ყოველი ქართველი პოეტი ისე უნდა ივსებდეს

პირსა და გონებას შოთას შაირებით, როგორც დემოსთენი ივსებდა პირს კენჭებით, ენაბრგვილობის დასაძლევად!

1938 წლის 14 ივლისი,
ყოველწლივ ჩაივლის,
მაგრამ ასეთი არც ერთი არ იქნება.
ამ დღეს ჩამოვიდა მოსკოვიდან პოეტი გრიგოლ აბაშიძე.
მე არ ვიცნობ გრიგოლს,
არც მე მიცნობს გრიგოლი...
მაგრამ მინახავს მისი ლექსების გრიგალი.
მჯერა, შევხვდები გრიგოლს
თბილისის ქუჩებში სადმე,
შემახვედრებს ნიკოლოზ აგიაშვილი...
მერე სამივე ერთად შევალთ სარდაფში,
იქ ჰკიდია ფიროსმანის სურათი „ანგელოზები“.
მე ავიღებ სასმისს და დავლევ უგზო-უკვლო
ფიროსმანის სადღეგრძელოს...
გრიგოლიცა და ნიკოლოზიც ასწევენ სასმისებს,
მამაპაპურად ღვინოს პურზე დააწვეთებენ,
და იტყვიან: — ღმერთმა აცხონოს ნიკაღაისი
მერე ამოვალთ სარდაფიდან.
თბილისი იქნება ლაქვარდისფერი.
შევალთ ოპერის ბაღში,
თავდახრილი დავდგებით აკაკის ძეგლთან,
სადაც მუდამ ციმციმებენ
„სიკაბუჯის ფიქრებივით გარდები გაუშლელი...“
უეცრად გამოჩნდება გიორგი შატბერაშვილი.
ჩვენ ვიტყვით ლექსებს:
ძმობაზე, საქართველოზე, სიყვარულზე...
შემოგვაჩერდება ბრძენი ხალხი,
დაგვინახავს თუ არა,

გადგება განზე.

და კვლავ დაგვიწყებს ცქერას.

ჩვენ უმალ დავიძრებით და შალე, სულ შალე

დაგვფარავს თბილისქალაქი,

ეს პოეზიის უწმიდესი ადგილის დედა!

ასე წყნარად მთავრდება ძვირფასი ღღე —

14 ივლისი,

რომელიც ყოველწლიურად ჩაივლის,

მაგრამ არასოდეს არ იქნება ასეთი...

სახარებას ქართული სიტყვისათვის უფრო ვკითხულობ. „ნეტარ იყვნენ გლაზაკნი“, — ჩემი საქმე არ არის. ცხოვრება წარმართვით უნდა გიყვარდეს.

გამო შეითამაშე,

არვინ ეტყვის მამაშენს!

მე-19 საუკუნეში არავის არა აქვს ასეთი რითმები. აქ რაფიელი სწორუპოვარია. კიდევ აქვს იმ დროისათვის ახალი რითმები: მერანი — ვერავინ — ფერავინ, და ა. შ.

არ მეხარბება პინდაროსის ბედი, ოდებს ტირანებისა და ცნობილ დიდკაცთა დაკვეთითა და გარბეული ფასით რომ წერდა. საზიზღარია დაჭირავებული პოეტი!

დასვენების დღე
(ნ ა წ ყ ვ ე ტ ი)

ამ დღეს დავდივარ მე უზრუნველად,
პატივისცემით, ყელამდე სავსე,
ბედნიერება მსურს ვუთხრა ყველას,
გულში ფარულად ვერ მოვათავსე...
ამ დღეს უზომოდ ვარ მხიარული,
ნელი ლილინით გავყვები ქუჩას,
ამ დღეს მეტი მაქვს მე სიყვარულიც,
ბედის სიძულელილს რომ გადაურჩა.
1939 წ. 18 თებერვალი.

ლეო ქიაჩელისაგან გავიგონე სიტყვები: გული-
დან ამოიმხრო; სიბრძნის მჩხრეკელი; თვალეზში
ფრჩხილი ამოუვიდა; კალმის ჩახმახი; ტყეში გამო-
ვარდნილი.

„ჰაჯი მურატს“ როცა ვკითხულობ, მგონია, მეც
დავწერ ასეთს-მეთქი, ისე კარგად და უბრალოდაა
დაწერილი. აბა, სინჯე, შენით განაგრძე რომელიმე
თავი? რა გამოგივა?

პოემის გმირი ლომთათა, ან ლომინი.

დღეს მთელი დღე ვიკითხე გრიგოლ ხანძთელის
ცხოვრება. ამოვიწერე:

ტკბილ არიან სასასა ჩემსა სიტყვანი შენნი უფროის
თაფლისა პირსა ჩემსა“;

მირაჯვიდეს იშხანს“;

„და მირაჯწია პალატად“;

„ქროდა ხორშაკი“;

„უქრისტო“;

„მკვიდრობა უოხქნო“,

„სრულმან სიყვარულმან განდევნოს შიში“;

„ბრძნადმეტყველებაჲ ვეცხლი არს წმიდაჲ, ხოლო დუმილი ოქრო რჩეული“;

„სულელნი სიბრძნეს მეტყველებენ, ხოლო ბრძენთ ქმნეს დუმილი“;

„ნაკლულოვანებაჲ ჩემი არა მფლობს დუმილად“;

„არასოდეს გასმია ნაცილი სიტყვისა პირისაგან ჩემისა“;

ლეონარდოს „საიდუმლო სერობა“ სვეტიცხოვლის კედელზე რომ ეხატოს, რა დიდებული საქმე იქნებოდა!

სოფლიდან ჩამოვიდა გიორგი შატბერაშვილი. იქ მასწავლებლადაა. ცოტა გამხდარია, გასოფლებული. ახლდა პატარა ბიჭი ზებედე, პაპის სახელი ჰქვია. ლექსებს ხომ არ წერს უენი უვილი-მეთქი, გავეხუმრე. მაგას კი არა, მეც აღარ მცალია ლექსების საწერადო, მომიგო გიორგიმ.

ქუთაისში ნიკას ოთახის კედელზე ეკიდა ეურნალ „პროექტორიდან“ ამოჭრილი სურათი: ქალი ყურძნიანი კალათით. ძალიან მომწონდა და სულ მინდოდა წამერთმია. არ მანებებდა. ახლა იმ ეურნალის ძველი ნომერი ვიპოვე, ის სურათი ამოვჭერი, ნიკას ვაჩუქე და ზედ წავაწერე:

ახლა ვიპოვე და მომაგონდა,
და შივაბარე სტრიქონს...
გახსოვს? ასეთი სურათი გქონდა?
ოცდაჩვიდმეტში, ნიკო!
სურათი გაქრა, წუთებიც ნაზი,
და დღეს, კიდევ რომ გიქო,
შენ ხელს ჩაიქნევ და იტყვი ასე:
— იყო და არა იყო!..

ახლა ვიხილე და მომაგონდა,
და შივაბარე სტრიქონს...
გახსოვს? ასეთი სურათი გქონდა
იმ შენს ოთახში, ნიკო!

1939 წ. 7 მარტი.

„მე ვმღერი და შემდეგ ვწერ“. სიმღერა გიესაც
დააშოშმინებს, — უპასუხა „ტკბილქართულით“...

ვისია ეს ლექსი, ჰაინესია?

ორივეს გულში ენთო აღმური
და გაურბოდნენ ტრფობას ფარულად,
სურდათ ტრფილით დატანჯულიყვნენ
და უცქეროდნენ ერთმანეთს მტრულად.
ბოლოს დაშორდნენ და ერთმანეთი
სიზმარში ნახეს მხოლოდ თვალებმა,
გარდაიცვალნენ და არ იცოდნენ
მათ ერთმანეთის გარდაცვალება!

რა იქნებოდა ტოლსტოისა და გოეთეს ხნის ბაი-
რონი, ბარათაშვილი ან ლერმონტოვი?

ჰოი, ჩონგურო, ტკბილო ჩონგურო!

„შემოდგომის საღამოა მშვიდი,
ხიდან ხეზე გადაფრინდა ჩიტი“,—ესაა
ტერენტი გრანელი ეს მომწონს!

დამამახსოვრდა: უშანგი ჩხეიძის ელვარე თვა-
ლები, ოდნავ მომღიმარი, ვაჟკაცურად ლამაზი სა-
ხე, შნობიანი აღნაგობა. ქუთაისის თეატრში ვნახე
ერთხელ.

კარგი სიტყვებია: ლაჯანური, ლაბეჭინა, ლეხი-
დრისთავი, ლაღუმელა, ლეხიდარი, ლეჩხუმი...

ალიოშა საჯაიას თვალები — რიბირაბო, დანი-
სლული. დანაშაულზე წასწრებულებით დამორ-
ცხვებული.

თეკერეის რომანი „ამაოებათა ბაზრობა“. რამ-
დენი მისისი და მისტერ კროულია აქ! ვინ ვისი
შვილია, ვინ ვისი ძმა, ვინ ვისი მამიდა და ბიძაშვი-
ლი? უნდა იფიქრო და ტვინი იღრძო. „ჰენრი ეს-
მონდის თავგადასავალი“ მირჩევნია: რა კარგები
არიან დიკენსის ბავშვები! როგორ მომწონს ფრან-

გული ნოველები: მთელი მერიმე და „უკანასკნელი აზენსერაჟი“.

სანჩო პანსა — იმერელი გლეხია, ზემოური, ან ოკრიბელი.

სასადილოში რომ კაცი იყო, წარბს ზემოთ ხალი ჰქონდა, თითქოს ბუზი აჯდა. როგორ მინდოდა ამეფრინა: ერთხელ „აქშაც“ კი შევეუძახე...

რაც რადიოში დაიწყო მუშაობა, ლაპარაკსა და ჰიკჰიკს მოუმატა. მანამდე ენაბრგვილი ეგონა ყველას.

ნ ა წ უ ვ ე ბ ი

თავს დაგვდიოდა სხიეთა რიალით
მზე მოარშიყე და მოისარი.
და ისე ესხა ხეს მანდარინი,
ვით საყურენი ოქროისანი.

ასი წლის კაცი, დოსტი ფიროსმანის, დადის ქუჩაში, უსინათლო...

მერე გადიგდეს მშვილდები მხრებზე
და მეყვსეულად იზიშვლეს ხმლები.

იმ ტკბილ ენაზე მოუბარნი, თამარ და შოთა
რომ ლაპარაკობდნენ.

გამოვიდა წიგნები
სახელგანთქმულ ციგნების!

ასტეხა ერთი ბლავილუამიერი!

თმა ლუღის ქაფივით აღგება თავზე.

მწუხარება და სევდა ბევრჯერ შეჭრია ცხოვრე-
ბაში, მაგრამ მის ლექსებში კარები ღია ვერ უპო-
ვია.

კუპრინის აზრი: „ადამიანი რომ და-
დის, ჯერ მარცხენა ფეხს წარდგამს წინ, და მარ-
ჯვენა ხელს აიქნევს; მერე — მარჯვენა ფეხს გადა-
დგამს და მარცხენას მიაყოლებს. ეს იმიტომ, რომ
ასე დადიოდნენ ჩვენი ოთხფეხა წინაპარი ცხოვე-
ლები: ოთხივე ფეხს ამნაირად ამოძრავებდნენ სია-
რულის დროს. ეს შეგვრჩა — სამუდამოდ“...

რა ლამაზია ყველაფერი ამ ქვეყანაზე. აი თუნ-
დაც ეს მოშრიალე „ჩვენი“ ჭადარი... გინდა სულ
უმზირო და იფიქრო უკვდავებაზე.

„ცხოვრების წყარო“ — კარგი სიტყვებია!

როცა მწერალი თანამედროვეობაზე წერს, გვიანდელი განწყობილების კვალობაზე სჭკრეტს უკვე განვლილ ისტორიულ გზას.

სიკვდილივით მარადია სურვილი,
მთელი ქვეყნის სიმღერებით მოვლისა,

გალაკტიონივით სულ ამაზე ვფიქრობ.

გუშინ ფიქრს გავყევე. წამიძღვა, წამიძღვანია (რა კარგი სიტყვაა ეს „წამიძღვანია!“). ფიქრი სად არ წაგიყვანს? ხან ბრძენს გაგხდის, ხან გაგასულელებს...

მირზა გელოვანი შოვშია და იწერება:

„მაღალი ნაძვებით შემოსილ მთებს დასჩერებთან მარადთოვლიანი მწვერვალები. აქ არაფერი არაა საჭირო, გარდა სიყვარულისა და, იცი? აქ ისეთი ბუნებაა, უცებ შეუყვარდები კაცს. გადაეცი ყველას, რომ მირზა ბედნიერია!“

შენი რითმა მე რად მინდა,
განა ჩემი აბგაში ძევს?
ამ სასმისით გაუმარჯოს
პოეტ გრიშა აბაშიძეს!

გ ვ ა რ ე ბ ი: მებუჟე, მენაბდე, მესტუმრე, მენა-
ფირე, მენალარე...

რა ფერისაა ქვეყანა,
ნეტავ მაჩვენა თვალითა? —

რა სევდა ვიგრძენი ვაჟას ამ სტრიქონების წაკით-
ხვისას!...

ცხრა მაისს ცხრა მტკაველი თოვლი მოვიდა.
ცხრა ძმა მაისურაძემ ცხრა ირემი მოკლა. სანამ
გაატყავებდნენ, თოვლი ისევ წავიდა.

სიკვდილს მე როდი შევეუშინდები;
იგი, ძმავ, მუდამ ჩემს მხარეზეა.
მე შეშინია იმგვარ სიცოცხლის,
სიკვდილს რომ ჰგავს და უარესია...

გალაკტიონს შეენის ამის თქმა!

ხალხის შვილები: თამარ ვაშლოვნელი, პაატა
თემურიშვილი, გელა ნათელაშვილი, მაია წყნეთე-

ლი, თინა წავკისელი, ხვარამზე და სხვები. ნამდვი-
ლი გმირები. რა ითქვა მათზე აქამდის?

„ჩვენი შესანიშნავი პოეტის ამ ღირსშესანი-
შნავი კრებულის გამოცემა, როგორც ამას ჩვენი
არანაკლებ მნიშვნელოვანი კრიტიკა აღნიშნავს,
ნიშნავს იმ განსაკუთრებულისა და ახლის აღნი-
შვნას ჩვენი უშესანიშნავესი ხალხის ცხოვრებაში,
რაც პოეტმა ჩანიშნა ჩვენი მწერლობის შესანიშნავ
საგანძურში და, რაც ბუნებრივად აღსანიშნავია,
დაკავშირებულია ჩვენი შესანიშნავი სამშობლოს
უმნიშვნელოვანეს სახელთან“. (სტილი და ენა).

ნ ა წ ყ ვ ე ტ ი ჩ ე მ ი ლ ე ქ ს ი დ ა ნ :

როკავდა ვაჟა-ფშაველა,
ფეხის წვერებზე დგებოდა,
მისი სიმღერის ცეცხლითა
ქიუხზე თოვლი დნებოდა:
ქალწული იბნიდებოდა,
მიცვალებული დგებოდა,
ვაჟა კი გამჩენ ბუნებას
სიცოცხლეს ევედრებოდა.

ვფიქრობ დიდ თემებზე, ვფიქრობ და ვფი-
ქრობ...

ზოგი ავად არის ტიფით,
სხვები რჩება უტიფარი...

დღეს ბაღში გადავიღეთ სურათი მე, მირზამ,
შალვა დემეტრაძემ... ვზივართ მერხზე და შევყუ-
რებთ ფოტოაპარატს. ესაა და ეს, მეტი რაღა
გვინდა!

მღერიან მთები სვანურ ლილეოს.

და აუტოკდა საულვაშენი,

ძილმა წამწამებს დაუგო მახე.

ნ ა წ ყ ვ ი ტ ი

თენდება. ღამის ბინდი ქრება —
ღამე ღამეული ღიმილით.
ეთხოვება ვარსკვლავთა კრებას
ტყვილით, სახსრების ტყვილით.
ღამე დაქრილია, კივილით
მირზის, თემშარაზე გაწვება
ჩუმი ჩურჩულით, ჩივილით,
ცისკარს ვარდები გამოუხსამს
ლაწვებად,
და ღამე დაქრილია, კივილით,
მოგელავს მამლის ყივილით...

ზივიკრა ბაგეს თავდავიწყებით
შენი პატარა და თეთრი ხელი...

და დავასველო ჩემი ცრემლებით
შენი პატარა და თეთრი ხელი.

[ჰაინეღან]

იჭიკჭიკეთ, ჩიტუნებო, იჭიკჭიკეთ!

ერთ სანახავად კმარიყო —

ვენახი ვენახოვანი.

ვარდისუბანი, ოქროყანა და კიდევ სხვები...

ვიდექ ანძასთან და ზღვაზე გარეთ

ვთვლიდი და ვთვლიდი ტალღების ფაფარს.

მშვიდობით, ჩემო სამშობლო მხარე,

ხომალდო ჩემო, ვასცურე სწრაფად!

ვინც ღვინოს არ ეტანება, ყველა ღვინისმსმე-
ლი ლოთი და ვაგაბუნდი ჰგონია. ყურძნისა და
ღვინის ქვეყანაში ლოთები უფრო ნაკლებია, ვიდრე
უვენახო და უვაზო მხარეში, — ეს გერცენის ნა-
თქვამია.

„ვისრამიანის“ ტკბილქართულის მოსმენა და
„ქილილა და დამანას“ კითხვა ნუ მომეშალოს კუ-
ბოს კარამდე!

ნარიყალა — ნარიგ-ყალა (მიუვალი ციხე სპარ-
სულად); სოლოლაკი — სულუ-ლახი (სარწყავი
არხი — იმავე ენაზე).

ერთის სურათზე თქმული: ისეთი გამოხედვა აქვს, ყველაფერს იკადრებს. გილალატებს, მოგატყუებს. ორ გროშად გაგყიდის.

გოგუცა აგიაშვილის „ვეფხისტყაოსანზე“
წარწერილი:

ვეფხისტყაოსანს გაჩუქებ
მასვე გაგატან მზითევად,
ბნელში გადაშლი, აშუქებს,
იფრქვევა მარგალიტებად...
გმირობის გამომხატველმა,
აგასიმღეროს, ვარდო, მან...
ასე დასწერა ქართველმა
ასათიანმა ლაღომან.

შალვა დადიანმა მიიღო ლენინის ორდენი. მივულოცეთ ახალგაზრდებმა ბინაზე — 11-სართულიან შენობაში. ვიყავით ლაღო ავალიანი, რევაზ მარგიანი, გიორგი კალანდაძე, ალექო შენგელია, ალიოშა საჯაია, ანდრო თევზაძე, შალვა ამისულაშვილი და მე.

„შევატყევი, არ ეწყინა“. უხაროდა. თმაშევერცხლილი მწერალი დინჯად უჯდა სამწერლო მაგიდას და დიდხანს გვესაუბრა.

ჩვენი შეხვედრა კინო-ქრონიკაში გადაიღეს და უჩვენებდნენ სრულმეტრაჟიან ფილმების ბოლოს.

ჭიანჭველამ თუ იცის ჩვენი არსებობა? საერთოდ, ცხოველებმა თუ იციან, რას ვხლაფორთობთ

ჩვენ. საინტერესოა, რას ფიქრობენ, როცა უყურებენ ჩვენს ნაცოდვილარსა და ნახელავს? ალბათ, ჩვენც იმ ჭიანჭველასავით ვერ ვხედავთ და არ ვიცით ბევრი რამ. იქნებ არის ვინმე ჩვენზე დიდი და ახლა ის დაგვყურებს ჩვენ, როგორც ჭიანჭველებს. ჩვენ კი ვერ ვგრძნობთ ამას!

ქართველი გლეხი. ნამდვილი გლეხი. კარგად ვიცნობ იმერელ გლეხს, ლეჩხუმელს, მეგრელს, გურულსა და რაჭველს... ქართლელსა და კახელს— უფრო წიგნებით.

პრუდონი ამბობდა: მე მყავს 14 წინაპარი გლეხთა შთამომავლობა. დამისახელეთ თუნდ ერთი ოჯახი, რომელსაც ამაზე უფრო კეთილშობილი წინაპრები ყავდაო.

ფუტბოლი ქართულია: ფუტი და ბოლი.

ჭ ა ი ნ ე დ ა ნ :

წუნკლები ჩაღბნენ დიდი ხანია,
ლეშად და მძორად სამარეში აყროლებული...

ვისია სასიმღერო ლექსები:

„ყაყაჩო აყვავებულა“; „ნეტავ ვიცოდე, სად დავლევ სულსა?“ „ერთხელ ვნახე შავი თვალეები?“.

იოსებ მჭედლიშვილმა წამიკითხა თავისი „ოი-

ანა-ბუიანა“. კარგი რამეა. იბეჭდება „ჩვენს თაობა-ში“. ჩვენთანაა ჩვენი ძველი იოსები, შავი ჩოხითა და ახალგაზრდული გულით.

მას თითქოს სულ გაღიმებული სახე ჰქონდა, წუხილის დროსაც. ძალიან მინდოდა, მართლა გაღიმებოდა. როგორი იქნებოდა მაშინ? (ეს ვაჟიკა ფხოველი იყო).

„იავნანამ რა ქმნა?“ პირველი მოთხრობა იყო, რომ ვიტყვით. მერე — „მაგდანას ლურჯა“ და „ქაჯანა“, შემდეგ „ვეფხისტყაოსნის“ გმირთა თავგადასავალი მატირებდა.

აქილევსს რუსთაველის გმირები მირჩევნია. „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი“ აქილევსმა არ იცის. ოღონდ ცოცხალი იყოს, მკვდართა სამეფოში არ დარჩეს და... მკვდარ ლომს ცოცხალი ძაღლი ურჩევნია. ამის მსგავსი უთხრა მან რაღაც აიდესში ჩასულ ოდისევსს.

ვლადიმერ უბილაგამ დაბეჭდა პოემა „ტობავარჩხილი“. ძალიან საიმედოაო, თქვეს და შეაქეს. მშვენიერი ლექსები აქვს. პოემა დაწერილიც კარგადაა!

ვთარგმნი ვიქტორ შკლოვსკის ნარკვევს თუ მო-
თხრობას: „სინათლე ტყეში“.

გაბრიელ ჯაბუშანური ჩამოვიდა ხევსურეთი-
დან. ჩამოიტანა ერთი დიდი ზღაპარი-პოემა.
წაგვიკითხა. ძალიან სერიოზული სახით კითხულო-
ბდა და ზღაპარიც კარგი რამეა, ნამდვილი ზღაპარი!
ალიოშას ძლიერ მოეწონა. ალიოშა თვითონაც
წერს ზღაპრებს, მაგრამ ლექსად კი არა...

ფიროსმანს ყველაფერი გულუხვად აქვს: პური
ვარო, ღვინო ვარო!

ისტორიული რომანი, რომელიც აამაღლებს
ერს. გამოგონილი კი არა. ნამდვილი. არა ისე, მე-
ფეები მხოლოდ და მხოლოდ გარყვნილები რომ
არიან, თავადები — მოღალატენი და გლეხობა —
აჯანყებული და გაყაჩაღებული. ასეთი ქვეყანა აქა-
მდე დაიღუპებოდა.

საქართველოს ისტორია. ბავშვებისათვის... ისე,
დიკენსმა რომ გააკეთა.

რა მომწონს „კაკო ყაჩაღში“:

„მითხარ, დედალო, რას აკეთებდი?“ „შენი მარ-
ჯვენის ჭირიმე შენი“, „და შეუნგრია გულის ფი-
ცარი“, „ორივ წაიღო ერთმა ნაღველმა“...

არა გვიშავს,
არაგვი შავს
არ მოგვაკლებს ტალღებს...

დემიანოვა უხა — დემიანეს ყური.

ის კოლხიდის ფშანებში დაიბადა და გაიზარდა. იმ თავიდანვე სისხლში მალარიის უემური უდგას და ამიტომაც ასეთი.

ზოგიერთი წიგნის შენიშვნები კარგი რომანივით საკითხავია და საინტერესო.

მშვენიერი სიმღერები: „ფერად შინდი“, „ვახტანგური“, „შვიდკაცა“, „ბროლის ყელსა“ და სხვები მეტად ძნელად შესასრულებელი და ჩახლართული სიმფონიებია.

ოცდაათ წლამდე სულ პოეზია, შემდეგ პროზა და დრამატურგია... მანამდე ხელს ვერ მოვკიდებ, ვერ გავბედავ!

სოფელ მშვიდობაურიდან ჩამოვიდა იაშა ჩხაიძე. ჩამოიტანა მოთხრობები „გოლიათი“ და „ცხრა შვილის მამა“. ია ბახველია. ჯერ ძიმიტში იყო მასწავლებლად, ახლა ხიდისთავში გადაუყვანიათ. ქართულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლის და კარგ მოთხრობებსაც წერს ჩვენი სოფლის ცხოვრებიდან.

„სამი წელია ვზელ ტალახს და ვზრდი მომავალ ლიტერატორებსო,—ღიმილით ეუბნებოდა რედაქტორს — ირაკლი აბაშიძეს. — მალე, ალბათ — ჩემსავით, და უფრო კარგი მოთხრობებით, მოგადგებიან კარზე. მშვენიერი მოწაფეები მყავს. თბილისი არ მენატრება, იქ, ჩემთანაა ყველაფერი, სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდობაშიო“, — ამაყად წარმოთქვა მან.¹

ჯივანოლის „სპარტაკმა“ და დე ამიჩისის „მოწაფის დღიურმა“ შემაყვარეს ძველი და ახალი იტალია.

უნდა დავწერო ზღაპრები. ლექსად.

მიხას ზღაპარი პირველი:

ბიჭი ჯერ ბატების მწყემსი იყო. ძერამ წაართვა. ყანაში სადილი წაიღო, ძალღმა შეუჭამა. თხებთან დაიმალა, თხებმა გასცეს. მამამ მოკვლა დაუპირა. მამას გაეპარა. ქალაქში ერთ მდიდარს დაუდგა. მდიდარი სხვა ქალაქში წავიდა. ცოლი მოსტაცეს. დედა მოუკვდა. სახლი დაეწვა. ცხენები დაეხოცა. ხარები დაეხოცა. ლეკვიც მოუკვდა. ბიჭი ბატონ-

¹ იაკობ (იაშა) ჩხაიძემ „ჩვენს თაობაში“ დაბეჭდა ათამდე მოთხრობა. მისი „გოლიათი“ მოთავსებულია „მნათობში“, იაშა დაიღუპა სამამულო ომის ფრონტზე. მასთან ერთ ნაწილში იყო პოეტი ვლადიმერ უბილავა. ისიც ბრძოლის ველზე დაეცა. — ნ. ა.

თან წავიდა. ბატონს უამბო. ბატონს გული მოუფი-
და (ღიალოგია შესანიშნავი).

მისივე ზღაპარი მეორე:

მონადირე გლეხი. ჰყავს ცოლი. მოჯამაგირე.
ერთმანეთი უყვართ. ერთხელ შეხვდა ტყის მეფის
კაცს. დაპატიჟეს. მათრახი აჩუქეს. ასწავლეს. ცოლ-
მა ვირად გადააქცია. შემდეგ — ძალღად. გააგ-
დეს. მეცხვარეებს დაუდგა. სახელი გაითქვა. ხელ-
მწიფის შვილი მოარჩინა. დაასაჩუქრეს: კუდიანმა
ასწავლა, მწყრად იქცა — მათრახი ხელთ იგდო.
ჰაკ და მამალ ვირად გადააქცია ისინი. აზიდვინებ-
და წყალს.

ნათელას ზღაპარი პირველი:

ებრაელი და ქრისტიანი. ებრაელმა გააგდო იგი.
ქრისტიანმა თავი წისქვილს შეათარა — ხვიმირში.
მოვიდნენ ტურა, მელა, მგელი. მგელმა: თავეს ვინც
მოკლავს და წყალში გადააგდებსო... ტურამ: ხელ-
მწიფეს ქალი ყავს ავად, შავი ცხერის ნაღველი უხ-
დებაო. მელამ: ხელმწიფეს წყარო არა აქვსო. ეზო-
ში, ქვის ქვეშ, არისო. ქრისტიანმა ყველაფერი გა-
აკეთა. ქალი ითხოვა. გამდიდრდა.

ებრაელმაც ასე მოინდომა. წისქვილში შესჭა-
მეს.

მისივე, ზღაპარი მეორე:

სამი ძმა. ერთს — სულელს — ერგო სურსუ-

ლიანი მოზვერი. კლდეს მიყიდა. მგელმა შეუჭამა. მეორე დღეს კლდეს შვიდრი მანეთი გამოართვა. მეტი არა. ძმებს შეეხარბათ. ისევე მოიმოქმედეს. ცუდად გამოუვიდათ.

მ ი ს ი ე ე, ზ ლ ა პ ა რ ი მ ე ს ა მ ე :

მეწისქვილეს წისქვილი დაუდგა. ნახევარი წველა ყველი მელამ შეუჭამა. დაიჭირა. მელამ, — გამიშვიო. შემდეგ ჩექმებიან კატასავით: მიდის მეფესთან, ჩახჩახ მეფისთვის ითხოვს ოქროს საწყაოს, შემდეგ მარგალიტს, მერე ქალიშვილს და ა. შ.

2

როგორი იქნება გალექსილი „ასფურცელა“ და „ირმისა“ — ორი საუკეთესო ზღაპარი?

ჩემი ძველი მეგობრები ხშირად მიგზავნიან წერილებს. ამ დღეებში კვლავ გადავიკითხე ზოგიერთი მათგანი და თვალები ისე გამიბრწყინდა, თითქოს ახლად მიმეღოს ისინი. გუშინ მომივიდა შოთა ქურდიძისა და ნელი დუმბაძის ბარათები, ისედაც არ მივარგოდა მეტყველება და მთლად დამება ენა! დიდხანს გაუხსნელად დავატარებდი — სიხარულის მოლოდინით. მთელი დღე რაღაც მახარებდა... მწერენ სიყვარულით გამთბარ ბარათებს, მეპატიუებიან ქუთაისს, ბათუმს... როგორ ღვიძლი და-ძმებივით ზრუნავდნენ ჩემზე სტუდენტობის დროს!

პეტრე ჭაბუკიანს ყურს აკლია. არმიაში მსახუ-
რობდა. ერთხელ სასტიკ ელვა-ჭეჭაში მოყვა და
მასთან ახლო მდგარ ხეს მეხი დაეცა. გადარჩა, მაგ-
რამ მას შემდეგ ყურში კარგად აღარ ესმის. დამ-
თავრებული აქვს დორპატის უნივერსიტეტის ბუ-
ნებისმეტყველების ფაკულტეტი.

ვის აამდერებს თქვენი ყურნალი,
ეს თაობაა თუ უთაობა?
მაგას აკლია ფრიდონის ცეცხლი
ჟა ტარიელის გამბედაობა!

„მთვარის მოტაცება“ გრანდიოზული რომანია.
ჭანგმოცარულ მიმინოს ზეპირად ვკითხულობ. ქუ-
თაისში ხშირად გვიკითხავდა ლექტორი ზარქუა.

დავდივარ იმ ადგილებში, სადაც ნიკალას და-
უდგამს ფეხი.

ნეტავი ვინ იყო ამის მთქმელი:

მალა შემოჯდა
უცხო ფრინველი,
ბოლო წითელი,
ორბი ფრთიანი?

რამდენი ასეთი მარგალიტია ჩვენს ხალხურ
პოეზიაში!

უნდა დავწერო ქართული კომიკური რომანი
ლექსად.

„ბედი ქართლისა“, „აჩრდილი“ და კიდევ სხვა რომელი? „თორნიკე ერისთავიცი“ ეს სამი პოემა ეყოფა მე-19 საუკუნის საქართველოს.

ძველებში: შოთა, — საბა, გურამიშვილი; ბარათაშვილი — ილია — აკაკი — ვაჟა, ყაზბეგი — კლდიაშვილი — ნინოშვილი; ცოცხლებში: ნიკოლორთქიფანიძე — გალაკტიონი! ამათ, თავიანთი საკუთარი მადლი, სხივი და შუქი აქვთ!

„ბუნების კარი“, — იშვიათია ასეთი სახელწოდება. ბევრ წიგნს არ ჰქვია ასეთი დიდებული სახელი.

პროვინციელი პოეტი ი. გ — ია ლექსებს წერს შეყვარებულზე, რომელსაც ქვათა რქმევია. ალიო-შამ და მე შევეუთხზეთ ერთი ეპისტოლე:

სიცოცხლეზე მეტად ტკბილო, სანატრელო ჩემო ქვათა,
სიყვარულის ვაპროსებზე ბედმა შენთან მაკამათა.
მაჰანკლებად მოგიგზავნე სალომე და მაკა, მატა,
მაგრამ შენმა ატკაზებმა ცეცხლზე ცეცხლი მომიმატა.

დადის და დააქვს ეს ლექსი რედაქციაში: დამიბეჭდეთ და ერთი ოთახი მომეცითო, ამბობს.

დიდუბის საავადმყოფოში ვინახულეთ ახალგაზრდა პოეტი ვასო ლომიძე. ვლადიმერ უბილაგამ

წავვიყვანა, სანთელივით ჩამომდნარს, სახეზე მიწის ფერი ედო. სიცხისაგან ისედაც გათანგული, ცხელ ქვეშაგებში იწვა და სქელ ლეიბზე კიდევ ცხვრის ტყაპუჭი ეგო: მცივაო, შემოგვჩივლა, — არაფრით არ იქნა ჩემი გათბობაო.

გათხელებული, გამჭვირვალე ცხვირი... ჩამოდვენთილი თითები! ჩვენთან საუბარი უნდოდა, მაგრამ სიტყვის თქმა უჭირდა.

რედაქციიდან გამოგზავნილი ფული გადავეცით და, გარეთ რომ გამოვედით, ბალში გაზაფხული იყო, ალუჩები ჰყვოდნენ... და ის კი ჭლექით კვდებოდა.¹

რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი ს ს ა მ ა რ ე

მე ბედაურით ჩაეუქროლე მგოსნის სამარეს,
ვიმხიარულე, ვიგალობე ძმობის შაირი.
ერცელ ტრამალებზე გავირბინე ფიქრით ფრთამალით,
მე ბედაურით ჩაეუქროლე მგოსნის სამარეს,
ენახე მნათობი გაბადრული, სახე თამარის
და გაზაფხულის ყვავილები ნაირ-ნაირი.
მე ბედაურით ჩაეუქროლე მგოსნის სამარეს,
ვიმხიარულე, ვიგალობე ძმობის შაირი.

ერთმა კრიტიკოსმა (და კიდევ ერთმა!) ჩემი პოემა „კოლხიდა“ გააბიაბრუა. არ ღირდა ამ პოემაზე კალმის წვერის დაღლა, მელნის დახარჯვა. თოვლი-

¹ მერე, როცა ლადო თვითონაც ისე გახდა ავაღ, ხშირად გაიხსენებდა იმ დღეებს: ასე ჩემსავით იყო ვასო ლომიძე აყვავებული ალუჩის დროსო. — ნ. ა.

ვით ქათქათა ქალაღდის დასვრა... ამდენიც არაფე-
რია ის პოემა.

ამის შემდეგ იქნებ გვეღირსოს და ტალახიდან
ამოგვიყვანოს იმ კრიტიკოსთა სიმძლავრემ, მათმა
დიდებამ, მათმა მზეჭაბუკობამ და სიქველემ!

ბაგრიცკის „ფიქრი ათანასეზე“ შევეჩენკოს პოე-
მებს მაგონებს. ბევრი ვიკითხე შევეჩენკოს ბიოგრა-
ფია და მისი „დღიურები“.

რა კარგია აკაკის მოგონება შევეჩენკოზე!

გრ. აბაშიძეს ჰქონდა ფრანგულიდან თარგმნილი
ფრანსუა ვიონის რვასტრიქონიანი ლექსი:

მე სიჭაბუკეს მივსტირი მარად,
დროს ვატარებდი ტოლებში მეტად,
სიბერე ისე წამომეპარა,
ახალგაზრდობა სად გაქრა ნეტავ?
იქნებ ქვეითად წავიდა კენტად,
იქნებ გაჰქროლა რაშით ქარულად?
დავდივარ, ვეძებ, ვეღარსით ვხედავ,
ვერ გავიგია — სადით წასულა!

აღიოშამ წაიკითხა და თქვა: ეს კაცი (ფრანსუა
ვიონი) ჩვენსავით ახალგაზრდა იყო, ქეიფობდა, ლა-
ღობდა, დროს ატარებდა. ახალგაზრდობას კი მის-
ტირისო. ჩვენთვის ჯერ აღრეა ასეთი წუწუნო.

როგორ გამიხარდა, „ღონ კიხოტში“ რომ ვნახე ფრაზა: ქვა მოხვდა ლიტრას, ლიტრა მოხვდა ქვას, მაინც ვაი ლიტრის ბრალიო. „ქილილა და დამანა-შია“ ასეთი — ჭაროს ნათქვამი არაკი — „ხელმწიფე და დიდებული“: „მე და შენი საქმე ჭიქასა და ქვას ჰგავს, თუმცა ქვა ჭიქასა ეცა, ანუ ჭიქა ქვასა დაჰკრა, ორგანვე ჭიქა დაილეწება და ქვა უვნებლად დადგება“.

მწერალთა სახლის ბაღში ერთი მწერალი იჯდა—რაფიელის „სამშობლო ხევსურისა“ ადგილობრივი, კუთხური პატრიოტიზმიო, შოვინიზმის სუნი უდისო. სულ სულელი ვუძახე. უნდა მეცემნა, ძლივს გამასწრო... სულელია და... აბა, რა ჰკუა უნდა მოვკითხო?...

ხომ გენიალურია, დავით კლდიაშვილის არისტო რომ ბოხბოს დაახეთქებს მიწაზე?

რამდენი ნოდარი, რევაზი, თამაზი, ვახტანგი, შოთა, ოთარი, რამაზი, მერი, მეგი და სხვა გმირებია თანამედროვე მწერლების ნაწერებში. როგორი სახე აქვთ? რა აცვიათ? ხშირად ზოგ ავტორს აღარც კი ახსოვს, როგორები არიან მისი ნაწარმოების უსისხლხორცო და უსახო გმირები. აბა, დაიძახე: ლუარსაბ თათქარიძე! ოთარაანთ ქვრივის ტარიელ მკლავაძე!

სოლომონ მორბელაძე! მოსე მწერალი! ერემია
წარბა! სპირიდონ მცირიშვილი!

თბილისში ჯერ თოვლი მოვიდა, შემდეგ ისე
გამოიდარა, რომ პალტო, კალოშები და ხელთათ-
მანები არქივში შევიინახეთ. მეორე დღეს ისევ და-
უბერა საშინელმა ქარმა და კვლავ დავათრევთ
პალტოს, კალოშებს, ხელთათმანებს...

ბოლო დროს ცირკში სიარულს დავეჩვიეთ.
ბევრს ვიცინით სისულელეებზე და ვიგონებთ ქუ-
თაისის ცირკს — ღია ცის ქვეშ — გაშლილი ქოლ-
გებით ქარში, ავდარში.

დიმიტრი, ერემია, რეზო, ალექო, ნიკა და მე
კინოთეატრ „რუსთაველის“ განსნას დავესწარით.
ქარგი შენობაა. პირველად რატომღაც ცოტა უგე-
მურად მოგვეჩვენა. ვნახეთ ფილმი „პეტრე I“.
ერთ ხანს ვისეირნეთ პროსპექტზე. შემდეგ კაფეში
ვისხედით და ყველა კაი კაცის სადღეგრძელოს
ვსვამდით.

ქუჩაში რომ გამოვედით, უკვე თოვდა. ფართო-
ფართო ფანტელები დაფარფატებდნენ ასფალტზე.
სადამოს სკოლებიდან ერთი ყიჟინითა და ჟრიაბუ-
ლით ბრუნდებოდნენ მოსწავლეები... ერთი ჯგუფი
„მხიარული ახალგაზრდობის“ მარშს მღეროდა.
ავედევნეთ უტყვი სიამოვნებით. დიდხანს მივყვე-

ბოლით ნახევრად ფეხზე წყობილნი. ფეხქვეშ ჭრო-
ალით იკუმშებოდა ახალი თოვლი.

შალვა ამისულაშვილს რედაქციაში შემოყვა არონ
კოფშტეინი — შავტუხა ჩასკენილი ჭაბუკი, კარგი
უკრაინელი პოეტი.

ეყიდა სერგი მაკალათიას წიგნები: „თუშეთი“,
„ფშავეთი“, „ხევსურეთი“ და დანტეს „ჯოჯობეთი“
ქართულად. ეს უკანასკნელი ს. მაკალათიას ნაშრო-
მი ჰგონებია, რადგან ამ წიგნის სათაური მათ მსგავ-
სად ბოლოვდებოდა (-ეთი). სახელწოდებამ გამა-
ბრიყვა და „ჯოჯობეთიც“ მხარე მეგონაო, — სი-
ცილით ამბობდა იგი.

ძალიან მალე დაუახლოვდა ჩვენს პოეტებს, გან-
საკუთრებით დაუმეგობრდა ირაკლი აბაშიძეს და
ახალგაზრდობას. არონმა უკვე ისწავლა „საყველ-
პურო“ ქართული, ზოგიერთ ფრაზას კითხულობს
კიდევ ქართულად და წერს თავისებურ ფუნაგორი-
ებსა და კალამბურებს. აი, ორიოდ ნიმუშიც:
„Ираклий პოეტი საბჭოთა, получил Знак почета“,
„Шенгелая არი სამი, как им быть, не знают сами“.
კიდევ აქვს ბევრი ასეთი, მაგრამ ახლა არ მაგონ-
დება.

სულ წიგნებს ჩაჰკირკიტებს, სიარულის დრო-
საც კი. ერთ წიგნს რომ გადაშლის და კითხულობს,
რამდენიმე ილლიაში აქვს ამოჩრილი: ხან ერთს
ამოიღებს და ჩახედავს, ხან მეორეს და ასე განა-
გრძობს კითხვას.

ერთხელ კახეთში წაყვა შალვა ამისულაშვილს.
შალვამ ამ შემთხვევის გამო ერთი მშვენიერი ლექ-
სიკ კი დასწერა და არონს უძღვნა. კარგია სტრი-
ქონები:

შენ რუსთაველის ჩანგი გატკობდა,
მე დიდოსტატის კობზას ვნატრობდი....

სასადილოდ ცოლშვილიანი და უცოლშვილონიც
ახალ რესტორან „თბილისში“ დავდივართ. პირველ
ხანებში ხელოვანთა და ლიტერატორთა კლუბს თუ
ყავახანას დავმსგავსა ეს რესტორანი. ყველანი იქ
ქეიფობენ და თავზე შავკოსტუმიანი ოფიციანტები
დასტრიალებენ.

გუშინწინ იქ შევედი. ერთი საწყალი ხუთ-
თუმნიანი გვქონდა და იმის იმედით შუა ადგილას
გამოვიჯგიმეთ. სასადილო დარბაზში ჯგუფ-ჯგუფად
უსხდნენ მაგიდებს მწერლები, მსახიობები, მხატვ-
რები და რედაქციათა მუშაკები. შემოვიდნენ და
ცალკე დასხდნენ: ირაკლი აბაშიძე, ალექსანდრე
ქუთათელი, გრიშა აბაშიძე, არონ კოფშტეინი.

მე ავიღე ხელსახოცი ქაღალდი, ზედ ფანქრით
ლექსის პირველი სტრიქონი დავაწერე და მეორე
სტრიქონი რეზომ მიუწერა, მესამე კი — ნიკამ და
ა, შ. გამოვიდა ოცსტრიქონიანი მთლიანი ლექსი

საიდან მოხვედით ამდენი მგოსნები?

გეტყობათ, ჯიბეში დასტებად ფული გაქვთ!
მოდინ მწვადები ნანატრი ოცნებით...

რა მშვენიერია, რა დიდებულია!

არ მოგვწონს, სუფრაზე „ბორჯომი“ გიდგიათ.

თქვენ ღვინო მიირთვით, ღვინო თუ გწყურიათ!

ზოგი ხართ პატარა და ზოგიც დიდია...

რა მშვენიერია, რა დიდებულია!

ეს საქართველოა, მგოსნების ქვეყანა,

სასტუმრო „თბილისი“ თბილისის გულია.

ნეტავი სიმონი¹ თან წამოგეყვანათ...

მაინც რა კარგია, რა დიდებულია!

თქვენს ახლოს ჩვენსავე ვიქტორიც² ერთობა,

ეტყობა, იმასაც თქვენსავე ფული აქვს.

მოძმეთა კავშირი, მოძმეთა ერთობა...

რა მშვენიერია, რა დიდებულია!

მაშ „ხაი ჟიეი“ და სალამი ქართული,

ლექსებიც იმღეროს გულმა, თუ გულია.

ქართულ სმა-ჰამით ასე ხართ გართული...

რა მშვენიერია, რა დიდებულია!

ეს ლექსი ოფიციალტის ხელით შათ გავუგზავნეთ:
არონ კოფშტეინმა რუსულ-ქართული კალამბურე-
ბით აჭრელეებული ლექსი გადმოგვცა და სუფრაზე
მიგვიწვია.

1 სიმონ ჩიქოვანი.

2 ვიქტორ გაბესკირია მარჯანიშვილის მსახიობებთან გრ-
თად იყო დარბაზში. — ნ. ა.

შემდეგ შევაერთეთ მაგიდები და შეერთდნენ გულებიც. მალე სხვა მაგიდებთან მსხდომებმაც მოგვბაძეს და შეიქნა ერთი მთლიანი ოჯახი“.¹

* * *

ლადოს უბის წიგნაკში კიდევ არის ასეთი ჩანაწერები, მაგრამ ზოგან ფანქრით ნაწერი ადგილები უკვე გადაშლილია და ყველას ამოკითხვა არ ხერხდება.

-

¹ არონ კოფშტეინი გმირულად დაიღუპა ფინეთის ომში: დაქრილი ამხანაგის გადარჩენის დროს განგშირა ფინელი სნაიპერის ტყვიამ. ოსმა მწერალმა დ. ჯატიევმა გულთბილი წერილი მოათავსა ეჟურნალ „ზნამიაში“ და დაწვრილებით აღწერა არონის უკანასკნელი წუთები, — ნ. ა.

ჩემი უბის წიგნაკიდან

I

ქურნალ „ჩვენს თაობაში“ პირველად 1939 წლის იანვრის ნომრიდან დაიწყო ლადო ასათიანის ლექსების ბეჭდვა. ამ ნომერში მოთავსებულია: „კოლმეურნეებთან ლხინში თქმული“, „ძველი მოლოცვის მოსაგონარი“ და „სამი უსათაურო“, მანამდეც, და შემდეგაც იგი სისტემატურად ბეჭდავდა თავის ნაწარმოებებს „მნათობში“, „ახალგაზრდა კომუნისტში“ და სხვა პერიოდულ გამოცემებში.

„ნორჩი ლენინელის“ რედაქციაში მუშაობისას (1938—1939) ლადოს კალამს ეკუთვნის ბევრი ლექსი, ნარკვევი, წერილი და ნახატ-სურათის წარწერა. ზოგიერთ მათგანს აწერია: ლ. ვარდოშვილი, ლ-ანი, ა-ანი, ლ. მაღალაშვილი, ლ. ასათიძე, ესაა ლადოს ფსევდონიმები.

„ტექსტი ლ. ვარდოშვილისა, ნახატი გ. ისაევისა“, ხშირია ასეთი წარწერა „ნორჩი ლენინელის“ მაშინდელ ნომრებში მოთავსებულ სურათებსა და ჩანახატებზე. გიორგი ისაევი, ქურნალ-გაზეთების

ნიჭიერი მხატვარ-გამფორმებელი, იმ დროს „ნორჩ ლენინელში“ მუშაობდა და დიდად მეგობრობდა ლადოსა და მის ამხანაგებს.

წერილები და ნარკვევები: უოლტერ სკოტი, ჟორჯ ზანდი, ბარბიუსი, ამუნდსენი, რეპინი, რადი-შჩევი, მაიაკოვსკი, ნ. ბარათაშვილი, ვ. სარაჯიშვილი, მაიაკოვსკის სამშობლოში, თბილისის ზოოპარკში და სხვა, ხელმოწერილია ლადოს ამ ფსევდონიმებით. აქვეა მოთავსებული ლადოს მიერ თარგმნილი ოვჰანეს თუმანიანის, იანკა კუპალას, ვლ. მაიაკოვსკის, კვიტკოს, იენსენისა და სხვათა ლექსები. ამ წლებში დასწერა მან რამდენიმე საბავშვო ლექსი.

II

წერდა ყოველთვის სწორი, ლამაზი, ძალდაუტანებელი, მსუბუქი ხელით, სუფთად და გადაუხაზავ-გადმოუხაზავად. ესაა მეტად ჯანსაღი და დამშვიდებელი ადამიანის ნაწერი, რაც ავადმყოფობის დროსაც არ შეუცვლია. მაშინ თითქოს უფრო მტკიცეა და გამართული მისი ხელი. 1942 წელში დაწერილი „ცხრა ძმა ხერხეულიძე“, „ასპინძა“, „ბასიანის ბრძოლა“, „გულბაათ ჭავჭავაძე“ და სხვები ერთი ხელის მოსმითაა დაწერილი, „ბზარცი“ კი არ ურევია ნაწერს და ხელი ბოლომდე თანაბარია და ენერგიული.

III

ერთ დღეს (1940 წლის 2 იანვარს) ჩემს ზაგი-
დასთან ჩამოჯდა და ქალაქის ფურცელზე ჯერ
მარტო ერთხელ დასწერა სახელი „ლადო“. შემ-
დეგ ზედიზედ 88-ჯერ მიუწერა გვარი „ასათიანი“
და თქვა:

— ეს ერთ კაი ლექსს ჯობია. ფუტურისტები
და დადაისტები ხომ წერდნენ რამდენიმეჯერ გან-
მეორებულ და ერთმანეთზე მიჯრილ ერთდაგივე
უაზრო სიტყვასა და ფრაზას? მაგალითად, წამი-
კითხავს: ტრისტან ტზარას ერთი ლექსის ყველა
სტრიქონში სიტყვა „იყვირე, იყვირეს“ მეტი სხვა
არაფერია და ბარე თხუთმეტჯერაა განმეორებული,
მგონი, ეს სიტყვა. არავითარი აზრი კი არა აქვს.
აქ კი ადამიანის სახელი და გვარი მაინც არისო, —
ღიმილით დაამთავრა და ის ქალაქი მე დამიტოვა.

IV

1940 წელს გამოდიოდა კარლო კალაძის ლექს-
თა კრებული. ერთხელ კარლომ გადმომცა იმ
კრებულის მაკეტი — ლიდერიანის ყდიანი კარგა
მოზრდილი წიგნი და მითხრა:

— ვიცი, შენ რომ აგროვებ ეპიგრამებს და
სხვადასხვა ნაკვესს. აი, გქონდეს ეს და შიგ ჩასწე-
რე ყველაფერი. აღარ დაიკარგება და ერთად იქნე-
ბა თავმოყრილიო.

კარლოს იმ წიგნზე სათაურად წაეწერა „ფუნა-

გორიეზი“. სიტყვა „ფუნაგორია“ პოეტმა კოლაუ ნადირაძემ შემოიღო და ისიც კარგა გვარიან ეპიგრამებს წერდა. პირველი ფუნაგორია ეკუთვნის მასვე. ესაა ოთხსტრიქონიანი მწვავე ეპიგრამა ყარიბზე (პეტრე გელეიშვილი), რომელმაც ოციან წლებში „მნათობის“ ფურცლებზე მეტად გესლიანი შენიშვნებით სავსე წერილები დაბეჭდა ცისფერყანწელთა შემოქმედების შესახებ.

მასთან ერთად, კარლოს ხელითვე, ჩაწერილი იყო მისი საკუთარი ერთი კარგი იუმორისტული ლექსი, რამდენიმე პატარა სხარტულა და კოლაუს ის პირველი ფუნაგორია პეტრე გელეიშვილზე. „მან მწერლობაში დასტოვა კვალი“... და სხვ.

ფუნაგორია ანუ ნეხვის ჭია — ხოჭოს მსგავსი ერთი უვნებელი მწერია, რომელიც არავის არაფერს უშავებს და არავითარ ზიანს არ აყენებს. „მხოლოდ ფუნეს აგუნდავებ, იქვე, ახლოს, აგორებო“, — ნათქვამია მასზე აკაკის ცნობილ ლექსში.

ამ საქმეში კი მეტისმეტ გულმოდგინებასა და აქტიურობას იჩენს, თანაც — თითქოს — ეს „მუშაობა“ მისთვის უბრალო გასართობი საქმეა.

თითქოს ჰქონდეთ შეჯიბრება,
სტადიონზე გადიოდნენ,
ნეხვს ბურთივით მოაგორებს
აგერ ხოჭო ათიოდე.
ნეხვს იგორებს და შავ ბურთებს
მოაგორებს მიწის ხვრელში,
გაჰკრავს ბოლოკიდურებით,
ბურთს არ იღებს ისიც ხელში!

კოლაუ ნადირაძის განმარტებით, თითქოს ასეთივე უვნებელი რამ იყო ეპიგრამაც. მხოლოდ ამხანაგთა სალალობოდ თუ გამოდგებოდა ის, თორემ სხვაფრივ არავის განაწყენებას არ ისახავდა მიზნად.

ამიტომაც, მან ყოველ სახუმარო-სალალობო ლექსს „ფუნაგორია“ შეარქვა. ეს სახელწოდება მალე გავრცელდა და დღემდე შემორჩა არათუ „მწვიდობიან“ და სათნო ტონის შემცველ, თავშესაქცევარ ეპიგრამას, არამედ თვით ძალზე გესლიან და გამკენწლავ, მწვავე ნაკვესს, მეტად მახვილაკურ და ენამოსწრებულ „განმქიქებელ-გამანადგურებელ“ კალამბურს...

იმ წლებში ბევრი პოეტი წერდა ეპიგრამებს და სახუმარო იუმორისტულ ლექსებს. განსაკუთრებით აქტივობდნენ ამ საქმეში ახალგაზრდა მწერლები, რომლებიც თავიანთ „მასწავლებლად“ თვლიდნენ კოლაუს და ორჯერ კიდევ გაუგზავნეს მას „ეპისტოლე, „კოლაუ ნადირაძეს, პოეტსა და მანეტროს“. ორივეს ავტორი ლადო ასათიანი იყო. პირველ მათგანში, სხვათა შორის, წერდნენ:

ყველა იძახის: „კოლაუს ეს რა შვილები მანესწრო?“
ჩვენც გულით გეხმიანებით, ფუნაგორიის მანეტროვი
არ მომხდარიყოს, რომ ქვეყნად შენთვის სხვა ვინმეს

განესწროს.

ხანდახან უნდა მოხვიდე და ჩვენს შეკრებებს დაესწრო...

...ყველა წერს, ზოგი რაკრაკებს, ზოგიც იხრჩობა უთქმობით, დღეიდან კაცს არ დაუთმობთ, დღემდე თუ მრავალს ვუთმობდით.

„ბევრი „მოღვაწე“ პროსპექტზე მთვრალივით იწყებს ბორიას,

შიგ შუბლში უნდა მივარტყათ მათ ჩვენი ფუნაგორია! სხვაც ბევრი არის საკბილო, მანდ შენთან ახლოს, თუ გარეთ. გვინდა, შეგფიცოთ, კოლაუ, და სიტყვა გითხრათ მქუხარე: — ერთად დავასხათ უხამსებს ამომთუთქავი მღუღარე, ზოგთან შენ თვითონ მიიქერ და ცეცხლი გადაუყარე! კარგად ნათქვამი განქიქვა ხალხში დადის და გორაობს... ვიცით, მომხმარე გკირდება, საქმე რომ დააბოლოო, ჩვენ გამოგყვებით, არ გაწყენს ასეთ შვილების ყოლაო, შენ გაგიმარჯოს, მხოლოდ შენ, დაუძლეველო კოლაუ!

V

კარლოს ნაჩუქარი წიგნი ლადო ასათიანს გადავეცი და მან შიგ ჩასწერა ბევრი ეპიგრამა, იუმორისტული ლექსი, სხარტულა და ნაკვესი, რომელთა უმრავლესობა მას ეკუთვნოდა. დანარჩენი სხვა ამხანაგებისა იყო. სანახევროდ შევსებული წიგნი ისევ მე დამიბრუნა და შემდეგ ბოლომდე ჩავწერე 400-დე სხვადასხვა მასალა.

1940 წლის ივლისში „ჩვენს თაობასა“ და „მნათობს“ ლადოსგან აბასთუმნიდან რამდენიმე ლექსი მოუვიდა დასაბეჭდად. როგორც წერილებიდან ჩანდა, ნელ-ნელა უკეთესდებოდა მისი ჯანმრთელობა. „ფუნაგორისტობას“ მაინც არ იშლიდა და იქიდან „ერთ მკვლევარსა და ფუნაგორისტს“ გამოუგზავნა კარგა ლაზათიანი „საპროგრამო ეპისტო-

ლე“, სადაც, ეგრეთწოდებული მშვიდობიანი ტონის მატარებელ სტრიქონებთან ერთად, ბლომად იყო „ამოსაცხები მალამო ჯერ კიდევ ჩვენს გარშემო მყოფი ზოგიერთი თავგატეხილისა და თავგასატეხთათვის“.

ფუნაგორია სტილია „ამომავალი“ კლასისა, ბევრის პერანგი შელება, ბევრი უნიჟო გასრისა... სწრაფია ფუნაგორია, ხელიდან ხელში გადადის, აკანონებს და ანმტკიცებს ლიტერატურულ სინიდისს, ეინი სჭირს მწერლუკანების, მონიკელებულ ცილინდრის...

ეწერა იმ წერილში, და, მართლაც, მაშინ დიდ მოდაში იყო ახალგაზრდობის მიერ ცილინდროსნების „დევნა“ თბილისის ქუჩებში.

ლექსებისა და იმ „ეპისტოლეს“ გარდა ლადომ ერთი გალექსილი წერილი გამოუგზავნა „ჩვენი თაობის“ მაშინდელ რედაქტორს დიმიტრი ბენაშვილს, რომელსაც შემდეგს სწერდა:

აღბათ, ახლა „თაობაში“ ძველებურა ზიხარ ისევ, გვერდით გიზის ერემია,¹ გემატება სიხალისე, მომენატრა, დიმიტრიჯან, ძველებური ქამანჩობა, შენ, „თაობავ“ გაგიმარჯოს, შენ, დიმიტრი, გამარჯობა! მე კარგად ვარ, დენთი ვიყავ და ისევე ვრჩები დენტად. საქართველოს სიყვარულით ჩემი სული დაითენთა. დამაქვს „პარმის მონასტერი“, სტენდალი რომ აზრით

„სტენ-და“,

კითხვამ ისე გამიტაცა, რომ ფურცლებზე დამათენდა.

1 ერემია ქარელიშვილი „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში კრიტიკის განყოფილებას განაგებდა.

მე კარგად ვარ, ისევ დავლევ, თბილისში რომ ღვინოს
გსვამდი,

მტრის ჟინაზე ისევ ისე მეყვარება ფიროსმანი.
ჩემი გზა მაქვს, ჩემი ჰკუა, წითლად ღვივის ჩემი კვარი,
და ვერაფერ ვერ შეიძლებს, დამავიწყოს სანუკვარი...
მე კარგად ვარ, დიმიტრიჯან, მხოლოდ ერთი უნდა გთხოვო,
ჩემი ლექსი სულ დაბეჭდე, ნომერი არ გამოტოვო.
კარგად იცი, მიზანი მაქვს, ბევრი რამე გავაკეთო,
სიცოცხლე კი ჩქარა მიჰქრის, რაც არ უნდა დავაფეთო.
გამიგრძელდა, თუმც შემეძლო, ორჯერ მეტი დამეწერა,
ბევრის გული დამეკოდა, ბევრის გული დამესერა.
ცოტა კიდევ მეზარება, ცოტა კიდევ ავადა ვარ!,
თორემ ლექსი და სათქმელი რა ეშმაკმა გაათავა
გამიგრძელდა, მაგრამ ერთი უნდა გითხრა მაინც ნაღდად:
როგორც ვატყობ, ყველა კაი დღეს კავშირის წევრი გახდა,
და მე ნუთუ მთლად გლახა ვარ, რომ დამტოვეს ასე სხარტად,
ჩემი ჰკუა და გონება ნუთუ ასე გაქესატდა?
ეს ისე ვთქვი, სხვათა შორის, მძულს ამგვარი ბრიყველები,
სად მცალია, ლექსებს ვმღერბ, ბუნებაში ვიყურები,
მარტოობით ვიმოსები და ღუმლით ვიხურები,
დავანგრე, დაცავლეწე ტყეში ნიცშეს ჯიხურები...
ეს ისე ვთქვი, რადგან სული აღელდა და ათაკარდა,
მე სხვა არ მწამს არაფერი, ყველა ფეხზე დამეხლართა:
საქართველოს, ფიროსმანის, პოეზიის, ლექსის გარდა...
ასე იცის განშორებამ, ცხელი გულის გახურებამ,
არ გეწყინოს, დიმიტრიჯან, ეს ლექსი და გახუმრება.
შენ კაცი ხარ, კარგად იცი, ბულიონს რომ ყაურმა სჯობს.
შენს ვაეკატურ სითამამეს, შენს ბიჭობას გაუმარჯოს...
...ეს წერილი, აბასთუმნის მწვანე ტყიდან მონაბერი,
მოვა შენთან თავდახრილი ისე, როგორც მონა ბერი,
იტყვის: თვალებს ბენაშვილის კიდევ უნდა დავენახო...
პოეტებო, მომღერლებო, სახლო, ეზოვ და ვენახო,

მერე წუთით დაფიქრდება, ეგონება თავი სტამბოლს:
— შევიშლები და კაცს მოვკლავ, ახლა რომ არ დავისტამბო!

მეგობრულად — ლადო ისათიანი.
1940 წ., 5 ივლისი. აბასთუმანი.

ლადოს გარდაცვალების შემდეგ ეპიგრამების თხზვა ისევ გრძელდებოდა. ბევრი მართლაც გონებამახვილურად და ენამოსწრებულადაა დაწერილი. ზოგიერთს მათგანს ლადოს მიაწერენ და მისი გამოთქმული ჰგონიათ, მაგრამ ლადოს ფუნაგორიას სულ სხვაგვარი პეწი და ლაზათი ჰქონდა: პირდაპირ მიზანში ხვდებოდა სანიშნოს...

შემოღობვა მთაწმინდაზე და დღე უკანასკნელი

გამიხსენებენ როგორც ნიკალას
და თბილ სამარეს დააბიჯებენ.

ლ ა დ ო ა ს ა თ ი ა ნ ი.

I

ძველი „ბედილბლის კალენდარში“ წერია:

„ვაჟი, რომელიც დაიბადება 12 იანვრიდან 12 თებერ-
ვლამდე, ე. ი. ამ ხანებში, იქნება ჩუმი და ფიცხი, მაგრამ
კეთილი ხასიათისა. უყვარს თავისთავთან ლაპარაკი და მარ-
ტობა. სიყმაწვილეში გაჭირვებას გამოივლის სიღარიბისა
და მშობელთა დაუდევრობის გამო. 30 წლიდან გაჭირ-
ვებას ასცილდება. უდიდესი მისი სარგებლობა იქნება
ვაქრობაში, თუ 33 წელს გადასცილდა, 88 წლამდე იცო-
ცხლებს...“

რამდენჯერ წაგვიკითხავს ერთად ლადოს და მე
ვალერიან გუნიას „საქართველოს კალენდრის“ ეს
„წინასწარმეტყველება!“

— მე ხომ 1917 წლის 14 იანვარსა ვარ დაბა-
დებული, ნინოობის დღეს, — ბევრჯერ უთქვამს

ჩემთვის ლადოს ზემორე სტრიქონების წაკითხვის დროს, — ამ კალენდარს კი რა უნდა ვუყო. რასაკვირველია, აქ დასაჯერებელი არაფერია, მაგრამ კაცმა რო თქვას, ზოგიერთი ნათქვამი ჭკუაში მოსასვლელია, თითქოს მართლდებოდეს.

ლადო ასათიანს ბევრი რამ აუცხადდა ამ „წინასწარმეტყველებიდან“. ის მართლაც იყო ჩუმი და ფიცხი, მასთან უალრესად კეთილი ხასიათისაც. მაგრამ მარტოობის მოყვარული არასოდეს არ ყოფილა. მარტო-მარტო ლაპარაკი კი არა და, თავის საყვარელ ავტორთა ლექსებით დიდინი კი უყვარდა. ისიც მართალია, რომ ბევრი გაჭირვება და სიღუბნობა გამოიარა ჯერ კიდევ თითქმის ბავშვმა, მაგრამ უმთავრესში, როგორც ყოველთვის, მაინც შეცდა ბედისმწერელი: ლადომ არათუ 88 წლამდე გაძლო, 30 წელსაც კი ვერ მიაღწია. მით უმეტეს, 33 წელსაც ვერ გადასცდა, რათა, იქნებ, ნაწინასწარმეტყველევ გაჭირვებას ასცდენოდა. იგი ვერ ეღირსა 30—35 და უფრო შემდეგი წლების ასაკს, როცა ბავშვობის მიამიტურ სიცელქესა და სტუდენტობის მღელვარე დღეებს შეცვლიდა სიმწიფე და დინჯი ხანდაზმულობა. ვაჭრობის შნო და უნარი კი სულაც არ გააჩნდა ცხოვრებაში ახლადფეხშედგმულს.

როგორ იცინოდა ამ სიტყვების წაკითხვისას!

— ერთხელ ხომ გავყიდე გურჯაანის ბაზარში დვინო ვეჯინელ კოლმეურნესთან, ის იყო და ის მთელი ჩემი ვაჭრობა. ალბათ, ამას გულისხმობდა

მაგის დამწერიო, — ამბობდა, და ის კი უხაროდა, 88 წლამდე იცოცხლებსო, რომ ეწერა.

— წარმოიდგინე ოთხმოც წელს გადაცილებული ლადო ასათიანი... — მითხრა ერთხელ. — მიჩანჩალებს იგი რუსთაველის პროსპექტზე გრძელი ყავარჯნით ხელში. გამვლელ-გამოვლელნი სიყვარულითა და მოწიწებით ესალმებიან...

და ამას მოყვა იმ ხანგრძლივი წლების მანძილზე ვითომც მომხდარი ამბების გახსენება: თუ ვინ დარჩა ნაცნობებიდან ცოცხალი და ვინ აღარ იყო ამ ქვეყნად. შემდეგ დაიწყო ჩვეულებრივი ხუმრობა... და, საერთოდ, ყველაფერი ეს ხუმრობადვე მიაჩნდა.

II

მაგრამ ხუმრობა ხუმრობა იყო, და, ლადოს უკვე მოეძალა ავადმყოფობა. ხმამაღალი ლაპარაკის ან სიცილის დროს ხველა აუვარდებოდა, წელში მოიხრებოდა და სიცხით ჰქონდა ანთებული ლოყები. წინათ მუდამ მშრალი და თბილი ხელები ახლა ხშირად უოფლიანდებოდა, მაგრამ მძიმე საღმობას თავს არ უდებდა და მაინც ფართო ნაბიჯებით ზომავდა ქუჩებს.

ძლიერ გაახარა პირველი წიგნის გამოსვლამ. შიგ 38 ლექსი იყო და ყდის მხატვრობა ლადო ავალიანს ეკუთვნოდა: მოციხეფრო ფონზე: თითქოს მოზარნიშებულნი ხევსურული ფარი, და შიგ ჩაწერილი: „ლადო ასათიანი — ლექსები“.

იმ კვირაში ანიკო ვაჩნაძემ გადმომცა ლაღოს გამოგზავნილი წიგნი. თვითონ ლაღო ჩემთან უბრაოდ იყო. ამის წინა ხანებში სულ უბრალო რამეზე წავლაპარაკდით და ახლა ერთმანეთისთვის ხმის გაცემა გვრცხვენოდა. წიგნში ლექსად ჩაეწერა ჩემთვის მიძღვნა: „შენ წინათ ცაში დაჰქროდი, ესიტყვებოდი ვარსკვლავებს“. და. ა. შ. ლექსის შინაარსიდან ჩანდა, რომ არ დამინდო და საყვედურები გადმომკრა: მშვენიერი სიტყვები იყო, გულზე მომხვდა.

მერე რუსთაველზე შემხვდა, ამხანაგებს მოყვებოდა. დამინახა, ჩემსკენ გამოემართა, ხელი მაგრად ჩამომართვა და მკითხა, წიგნი თუ მიიღე, ლექსი როგორ მოგეწონაო.

იმ ლექსმა შეგვარია, თორემ მართლა დამდურებულლებივით დავდიოდით...

III

უკანასკნელ 2-3 წელს თანდათან იგრძნობოდა, რომ დგებოდა ომის მძიმე დრო: ფაშიზმის აჩრდილი გადაენართხა მთელ დასავლეთ ევროპას და ახლა ლამობდა თავს დასწოლოდა კაცობრიობას. 1940 წლის 14 ივლისს დაეცა პარიზი. ჰიტლერმა სიტყვა წარმოთქვა ინვალიდების ტაძარში — ნაპოლეონის საფლავთან. და მართლაც გადაიღო სურათი ეიფელის კოშკის ფონზე, რისი შიშიც გამოთქვა გალაკტიონ ტაბიძემ ამ ამბების წინ ერთი წლით

ადრე, — რუსთაველის პროსპექტზე ახალგაზრდა პოეტებთან შეხვედრისას.

მთელს თბილისში სანატრელი გახდა სინათლე. ყველას გვახსოვს თოვლისა და მთვარისაგან განათებული საღამოები, როცა უკვე ჩამომდგარ ბინდბუნდში გამოვდიოდით შენიღბული ქალაქის ქუჩებში.

მაღაზიებში, ტროლეიბუსებისა და ტრამვაის ვაგონებში ეკიდა მუქლურჯი, მწვანე და ცისფერი ნათურები, იდგა რაღაცნაირი ამაზრზენი, გვიმსი სინათლე, სახეები და საგნები არაამქვეყნიურად იყო განათებული და ადამიანებსაც მკვდრის ფერი ედოთ. თეატრებისა და კინოების გაჩირაღდნებული დარბაზებიდან გამოსულნი, უცბად წყვდიადში რომ მოხვდებოდნენ და კუნაპეტი ღამე აუბამდათ თვალებს, სადმე — სხვა ქალაქში ან მიყრუებულ სოფელში ეგონათ თავი.

ერთი წლის შემდეგ მტერმა ჩვენი საზღვრებიც გადმოლახა, ომიც დაიწყო, და

უკანასკნელი ჩაქრა სანთელი,
გაქრა შუქი და ჩაბნელდა ბინა..

რუსთაველის პროსპექტი დღითი დღე თხელდებოდა: თითქოს ყველა ომში წავიდა. ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ რედაქციამ დროებით შეწყვიტა მუშაობა, ბევრი ჩვენთაობელი ჯარში გაიწვიეს და „მიმოიფანტა მეგობართა წრე“.

დაბომბვის დროს მინების ჩამტვრევის შიშით შენობათა კარ-ფანჯრები ქალაქის ჯვრებითა და ბანდებით იყო „ყბაშეხვეული“ და ქალაქი ბრძოლის ველზე დაჭრილ მეომარს დაემსგავსა.

ქუჩებში მალე გამოჩნდნენ მსუბუქად დაჭრილები, შემდეგ მათ მოყვნენ უფრო მძიმენი და ხალხი სიყვარულითა და სიბრალულით შეჰყურებდა მათ, ეხმარებოდა ტრამვაისა და ტროლეიბუსის ვაგონებში ასვლისას, ეშველებოდა გადასასვლელებზე, თავაზიანად უთმობდა გზას. ლაღო ვერ უძლებდა მათ დანახვას. — როგორ უნდა ვიყო უხელო, ან უფეხო, ხომ გადავირევიო, იტყოდა ამ დროს.

IV

ბოლო ხანებში წინანდებურად ვეღარ ვაწყობდით რეიდებს და ვერსადაც დავდიოდით. მანამდე ჩვენი ოცნება იყო ვარძიაში წასვლა, ატენის, ყინწვისისა და სხვა საიშვიათო ადგილების ნახვა, შემოდგომობით — კახეთში გამგზავრება. ლაღოს ენატრებოდა ვეჯინში მისვლა და ნაცნობი კოლმეურნის ოჯახის მონახულება. მაგრამ იმ პირობებში ასე შორს წასვლა მისთვის აღარ ხერხდებოდა.

მხოლოდ ბეთანიაში კი „გავბედეთ“ ერთხელ გასეირნება.

1941 წლის ნაგვიანევ შემოდგომაზე, წყნეთის გზით, სამადლომდე გამვლელ მანქანას გავყევით,

შემდეგ გადავუხვიეთ და ტყე-ტყე ფეხით გვინდო-
და ჩასვლა ტაძრის სანახავად.

შევედით აკურისის ტყეში. თითქმის უგზო-უკვ-
ლოდ გავემართეთ მალალ ხეებს შორის.

წამყე ბეთანიისაკენ...

იქ, საღლაცა, ახლომახლო,

იყო ორბელიანების

და ირაკლის სამოსახლო.

გზაზე, საღაც ცაცხეებია და მუხნარი უმეტესა,

არსად ქვეყნად არ მინახავს

ადგილები უკეთესი

წამყე ბეთანიისაკენ

მილილინებდა ლადო გალაკტიონის სიტყვებს და
მუხლამდე მიაპობდა ძირსდაცვენილ შარშანდელ
ფოთლებს...

ოდნავ შესამჩნევი ბილიკებით გავედით ტყის
პირას და გადავადექით ფლატეს. ჩვენს დაბლა, გაღ-
მით — კბოღეზე, წამოიმართა ბეთანიის მთავარი
ტაძრის მტრედისფერი გუმბათი. ეზოს შესასვლელ-
თან მიბმული შავი ნაგაზი ავი ღრენით უყუფდა ვი-
ლაცას, ებრძოდა და ღრღნიდა მსხვილ ჯაჭვს, რომე-
ლიც მკაფიოდ მოჩანდა ამ სიშორიდანაც.

გაღმა არ გავსულვართ. ლადომ ჩახედა ძირს,
ქარაფზე დაკლაკნილ ჩასასვლელ ბილიკს, და მითხ-
რა:

— დავიღალე. იქ რომ ჩავიდე, მერე ველარ
ამოვალო. ცოტა ხანს აქ დავისვენოთ, ვუყუროთ

იმ ტაძარს, აქედანაც კარგად მოჩანს, მერე უკანვე გავბრუნდეთო.

გალმა-გამოდმა, სიბ კლდეებსა და ფლატეებზე, ჩირაღდნებივით იყო აბრიალებული თრიმლის ბუჩქები. შინდის, კუნელის, ასკილის, მოცვისა და შქერის ნაირ-ნაირად აჭრელებული და მოჩითული ფოთლები ისე იყო ცეცხლწაკიდებულივით მოგიზგიზე და მზით გაფიცხებული, თითქოს ყოველი მხრიდან მოისმოდა ცეცხლის ენათა ტკაცატკუცი და თვალს სჭრიდა ფერთა გასაოტარი იალ-ციალი. ქვევით, ღრანტეში, ჩაკარგულიყო მდინარე ვერე და მისი ვიწრო ხეობა, პირდაპირ მოჩანდა იალნოს მთები და შორს — კავკასიონის ქედი...

ლადო ფერდობზე გადაშვერილ ერთ რუხ ლოდთან ჩამოჯდა, გრძელი ფეხები ხრამის პირას გადააწყო და ხარობდა ლამაზი მიდამოს ცქერით. ასე გაიხარა მან ერთხელაც, ჯვარის მონასტრიდან რომ გადავხედეთ მცხეთის მიდამოებს.

მანგლისის მხრიდან ორი ყორანი ზანტი ფრენით მოაპობდა ჰაერს, გადმოუფრინეს თავზე ტაძარს და ყრანტალით ჩაექანენ ლელეში.

— რა ბედნიერია ფრინველი, — შურით გააყოლა მათ თვალი ლადომ. — ფრთები რომ მქონდეს, რა სწრაფად გადავფრინდებოდი ამ ქარაფებზე, ახლოს ვნახავდი იმ ტაძარს, თვალს შევაავლებდი თამარის შვენებით სავსე სახეს და უფრო კარგ გუნებაზე დავბრუნდებოდი თბილისში, — ნაღვლიანად წარმოთქვა მან.

იქიდან წამოსულნი ახლა უფრო დაბურულ ტყეში შევედით. ხშირ-ხშირად ვისვენებდით აქა-იქ ამოჩრილ ძირკვებზე. შინდსა და მოცვს კიდევ შერჩენოდით გადამწიფებული მკვანარი ნაყოფი. ჯიბეები ავივსეთ ძირსჩამოყრილი წაბლითა და ტყის თხილით. ცადატყორცნილი მუხები და ჯმუხნა-ცაცხვები იდგნენ ისე მყუდროდ და მღუმარედ, რომ ჩვენ მართლა დავისვენეთ. მხოლოდ ხეთა კენ-წეროებში გუგუნებდა უჩინარი ქარი და თავზე გვაყრიდა წითელ-ყვითელ ფოთლებსა და ნეშოებს. დიდხანს ვიხეტიალეთ ასე, მერე, როცა მოსა-დამოვდა, სამადლოსთან ისევ „ავეკიდეთ“ ერთ სამხედრო ავტოს და კოჯრის გზით თბილისისაკენ დავეშვიტ...

...თხუთმეტი წლის შემდეგ მწერალთა ერთი ჯგუფი სწორედ ამ ტყეზე გავლით ჩავიდა ბეთანია-ში. კვლავ გვიანი შემოდგომა იდგა და ვითომც ყველაფერი ისე უცვლელი მეჩვენა, როგორც იმ დღეს, როცა ლადო ასათიანი და მე ვიყავით იქ. კვლავ იგივე ტყე, მუხლამდე დაყრილი ნეშოები, ტანკენარი, მუხები, ცეცხლწაკიდებული თრიმლი და შქერი. მხოლოდ ახლა გზაწვრილები და ბილიკები აღარ იყო საძებნი — მივყვებოდით ფართო გზას და მყუდროებას არღვევდა შუაგულ ტყეში წამომდგარი სკოლა-ინტერნატის აღსაზრდელ ბავშვთა ყივილ-ხივილი. მაშინ ლადომ ვერ შეძლო ძირს ჩასვლა. ძნელი ამოსასვლელი აშინებდა, ავადმყოფობისაგან უკვე დაძაბუნებულს. ხო-

ლო ამ ექსკურსიის ყველაზე ხანდაზმულმა მონაწილეებმაც კი — გერონტი ქიქოძემ და მარიჯანმა — ფრიად ადვილად დაძლიეს მათი ასაკის შესაფერად არცთუ ისე იოლი ბილიკი.

როგორ კარგად აღწერა მერე ანა კალანდაძემ მშვენიერი ლექსით ბეთანიიდან გამოვლილი გზა:

ასკილი, მოცხარი, მოცვი...
გზადაგზა კუნელიც გვხვდება...
აღარ წვიმს... ლამაზი მხრები
გაშალეს ლამაზმა მთებმა..

V

ახლა, როცა რუსთაველის პროსპექტს დავადგები და ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქუჩის თავში აწვდილ იმ „ჩვენს“ ბორჯღალა ჭადარს გავუვლი, ყოველთვის თვალწინ დამიდგება ის დღე და ის საათი, უკანასკნელად რომ დავშორდი ლადოს.

მას უკვე უმძიმდა მთაწმინდაზე ასვლა, მაგრამ „უმისოდ ვერ ვძლებო“, ამბობდა. 1942 წლის ივნისის ერთ ჩვეულებრივ დღეს კი შემომიჩნდა და არ მომასვენა, თუ კაცი ხარ, წამომყევი, ერთხელ კიდევ ავიდეთო. ჩვენც ჩვეულებრივად „ავმადლდით“ ფუნქულიორით.

ეს იყო ჩვენი უკანასკნელი ერთად ასვლა მამადავითზე.

ფუნქულიორის სადგურამდე ზღაზვნით აღი-
ოდა ლადო აღმართში და მძიმე-მძიმედ აქონდა

ზორბა ტანი. შემდეგ თითო-ორიოლა მგზავრიანი ვაგონი გრიალ-გრიალით აეშვა ზევით და თბილისი კი დაქანდა სადღაც, დაბლა. მთელმა ქალაქმა უცბად იწყო გაფართოება, ხოლო სახლები თანდათან პატარავდებოდნენ და ფერმკრთალდებოდნენ ბავშვობის მოგონებებით.

დილიდანვე ცხელი დღე იყო. და ახლა მთაწმინდაზე იდგა მზიანი და მშვიდი, ძალზე მშვიდი სადამო. ხოლო არც ისე შორს, მთებს გადაღმა, იყო სასტიკი ომი, საშინელი ხოცვა-ჟლეტა და მტერი ხოცვაჟლეტითვე უახლოვდებოდა კავკასიონს. ერთი წელი სრულდებოდა სამამულო ომის დაწყებიდან. გერმანელმა ფაშისტებმა უკვე იგემეს არნახული დამარცხება მოსკოვის კართან. ყოველდღე მოდიოდა ოდესისა და სევასტოპოლის გმირული დაცვის ცნობები. ქერჩის ამბებიც დამთავრებული იყო და იქ მებრძოლ ამხანაგთა შესახებ ჯერ გარკვეულად არაფერი ისმოდა...

როცა რესტორნის ვერანდაზე ჩალის სკამებში ჩავსხედით და გადავხედეთ ნაშუადღევის მზით განათებულ თბილისს, ზედაზნის მხრიდან წამოვიდა სეტყვის უზარმაზარი შავი ღრუბელი, უცბად მოედო და მოგრაგნა იალნოს მთები. შემდეგ ელვა-ჭექითა და გრუხუნით მოზვავდა დიდუბისა და ღრმადელის მისადგომებთან და „ბომბავდა“ ქალაქის მტკვარგაღმა ნაწილს. გამოღმა გამოსვლა კი ვერ „გაბედა“, გვერდელად წამოედვა მახათას მოტვლებილ თხემებს, გადაინაცვლა სამგორისაკენ—

გარეჯის მთებთან, და ახლა იქიდან მოიხმოდა გრუხუნი და ლურჯ-წითლად თართალებდა ზეცა...

ჩვენს მხარეზე კი სრული სიმშვიდე სუფევდა. წვიმა ძლივს აღწევდა მთაწმინდის კალთებამდე, მხოლოდ რამდენიმე მსხვილი წვეთი კახაკუხით დაეცა პარკში და აახშიანა ნორჩი ცაცხვების ნეშოები. სეტყვის ღრუბელიც ზემოდან ისე ჩანდა, თითქოს შავი მუცლით ეხახუნებოდა სახლის სახურავებს და ზურგი მზით ჰქონდა მოოქრული.

კარგა ხანს ვისხედით ვერანდაზე — მკვდრის მზით განათებულნი, და თავზე გვადგა მოსარკალებული ცა. შემდეგ ცისარტყელას ნაირფერადი რკალი გარდიგარდმო გადაევლო თავზე მთელ ქალაქს და სადღაც მლაშე ტბების მიდამოებს დააბჯინა ცალი ფეხი.

— ადამიანი უნდა მოკვდეს უეცრად, ასეთი მეხთათების დროს, ანდა ვაჟკაცურ ბრძოლაში მტრის ტყვიით გულგანგმირული, — რაღაც მწუხარე ხმით ჩაილაპარაკა ლადომ, — მიდის ის ქარში, საშინელ ღვართქათში, უცბად ატყდება ელვა-ჰეჰა, სეტყვა... დაეცემა მეხი და გააგორებს მოულოდნელად. ეს იქნება ბედნიერება... თორემ ჩემსავით ხომ არ უნდა ელოდოს და უცადოს სიკვდილს... — ამბობდა ამას, ისობდა ხელს კუთხოვან ფართო შუბლზე. ისრესდა თხელ-თხელ საფეთქლებს, პირწმინდად გაპარსულ უწვერულვაშო სახეს და ოდნავ დამცინავი, ჭკვიანი თვალებით გაჰყურებდა,

თუ როგორ გაქრა ის ცისარტყელა და როგორ ჩაიმალა მთების გადაღმა მზე.

სითეთრე დღისა თოვლებზე დნებოდა...

მალე ჩამოხნულდა საშინლად. მთვარე ჯერ არ იყო ამოსული, დარჩა მარტო ცა და მოკიაფე ვარსკვლავები დაგვცქეროდნენ სუფთა და ნათელი თვალებით. მოპირდაპირე მხარეს კი კვლავ უსაშველოდ ელავდა და ელავდა, და იმ ელვის ციალ-კიალზე ფერი მისდიოდათ ჩვენს თავზე ანთებულ ვარსკვლავებს...

— ამ დღეებში დავამთავრე „ანა კარენინა“, — თითქოს უადგილოდ დაიწყო ლაღომ. — ნეტავი მართლა თუ იყო ისე ჯადოსნურად მომხიბვლელი ქალი ამქვეყნად, როგორც ტოლსტოის ჰყავს დახატული ანა? როგორი იყო იგი თვალად, ტანად? ხომ დაწვრილებითაა აღწერილი, მაგრამ, ასე მგონია, უფრო უკეთესი იქნებოდა. აბა გახედე გაღმა მხარეს. გრუხუნის ხმა ოდნავ აღწევს ჩვენამდე, მაგრამ ხედავ? ზეცის მთელ იმ ნაწილში და აქაც, ჩვენს მხარეზე, როგორ ერთი სულის შებერვით აქრობს და ისევ აღანთებს ვარსკვლავებს ეს განუწყვეტელი ელვა? ხომ ჰგავს ეს სურათი „ანა კარენინას“ ბოლო ნაწილში აღწერილს? შინ რომ მიხვიდე, აუცილებლად წაიკითხე, და თუ ვტყუოდე...

და ახლა მართლაც ყველაფერი თითქმის ისე იყო, როგორც იმ რომანში წერია, მე-8 ნაწილის XIX თავში:

„უკვე სავსებით ჩამობნელდა და სამხრეთით, საითაც იყურებოდა ახლა ლევინი, ღრუბლის ნასახიცი კი არ ჩანდა. ღრუბლები ახლა მოპირდაპირე მხარეს მოგროვილიყვნენ. სწორედ იქიდან გამოიციალგებდა ელვა და ოდნავ ისმოდა შორეული ქუხილის გუგუნე, ლევინი ყურს უგდებდა, თუ როგორ თანაბრად ეცემოდნენ ცაცხვებიდან ჩამონადენი წვიმის წვეთები ბაღში და შესცქეროდა მისთვის ნაცნობ ვარსკვლავთა სამკუთხედს, რომელსაც შუა განფენოდა ირმის ნახტომი თავისი განშტოებებით. ყოველ გაელვებაზე არამცთუ ეს ირმის ნახტომი, მოკაშკაშე ვარსკვლავებიც კი უჩინარდებოდნენ. მაგრამ როგორც კი ელვა ჩაქრებოდა, თითქოს ვიღაცის მარჯვე ხელით მიმოფანტულნი, ისევ იმავე ადგილას აციმციმდებოდნენ“.

VI

ასე დავყურებდით მთლად ჩაბნელებულ თბილისს და გავიხსენეთ, ორიოდე წლის წინათ რომ ვისხედით აქ. მაშინ, დიდი სიცხისაგან, ცეცხლშენთებული საარყე ქვაბივით თუ საკირესავით, დულდა და ქოთქოთებდა ჩვენს ქვემოთ გაჩირალდნებული ქალაქი — ეს გადმობრუნებული ვარსკვლავებიანი ცა.

რას ვადარებდით მოელვარე ღამეულ თბილისს? — ხან ერთსა და ხან მეორეს, მაგრამ ყველაფერი უკვე ათასჯერ იყო თქმული და გაგონილი... ვამჯობინეთ ის, რაც ყველასათვის ცნობილი იყო: ისევ ზეცა, და მერე — როგორი?

—სამყაროსავითაა ჩვენი საყვარელი თბილისი, — მითხრა მაშინ ლადომ, — აბა, გადახედე

თავიდან ბოლომდის: თითქოს არც დასაწყისი აქვს, არც დასასრული ამ ღამეში. როგორ ყინულილებით ანთებულან და კაშკაშებენ ლამპიონები — ნამღვილი ზოდიაქოები თუ ცთომილები; ნათურების ანარეკლით დაწინწკლული მტკვარი ირმის ნახტომია, ბოლოში ორტოტად გაყოფილი; ელექტროშუქით გასხივოსნებული რკინიგზისა და ტრამვაის ლიანდაგები, პროსპექტები და ქუჩები — ვარსკვლავ-პლანეტათა სავალი გზები და ორბიტებია; ეს სწრაფმსრბოლი მანქანები და ვაგონები კი მეტეორებია, დროდადრო რომ გადაისრიალებენ უსასრულო სივრცეში. აგერ კომეტაც! — წამოიძახა მან და მიათითა ერთ დიდ ლამპიონს, მართლაც მონისლულ კუდიან შუქს პროექტორივით რომ აფრქვევდა ნავთლულის მხარეს — სწორედ რომ ვარსკვლავთსამყაროაო, — ამბობდა იგი და განაგრძობდა:

— ასეთი ამბავი ვნახე მაშინ, ვეჯინში რომ ვიყავი. იქაც ასე იყო: ვარსკვლავები ზემოთ, ვარსკვლავები ქვემოთ... ცეცხლის ზოლივით მიუყვებოდა ალაზნის ველს სინათლე!..

ამბობდა და თან უსმენდა დები იშხნელების სიმღერას, იქვე, რეპროდუქტორში, ვაჟკაცებივით რომ აკანკალებდნენ ხმას.

— ნეტავი დიდხანს, დიდხანს გაგრძელდეს ეს „მორბის არაგვი, არაგვიანი“, — წამოიძახა მან და მერე შეწუხდა: ძალიან მალე დამთავრდაო. რა კარგია ჩვენი სიმღერები: „შაშვი კაკაბი“,

„ფერად შინდი“, „ჩაკრულო“, სულ მინდა ვის-
მინო, არასოდეს არ მომწყინდება!

VII

ცოტა ხნის მერე ბორბალივით ამოგორდა და-
ვახშმებული მთვარე. განათდა გაღმა-გამოღმა
მთაგორები. შენიღბული თბილისი კი იყო ისევ
ბნელსა და ჩრდილში ჩაძინებული. იქ ჯერ ვერ აღ-
წევდა მთვარის შუქი და ახლა ამ ღამეში ეს ჩაზ-
ჩაზა ცის თავანი გვეგონა თავზე გადამხობილი
წინანდელი ვარსკვლავთსამყარო — თბილისი, თა-
ვისი ელვარე ლამპიონებით, ხოლო ნამდვილი
ქალაქი მოღრუბლულ-მოქურუშებულ ზეცასავით
იყო ჩაბურული.

ქვემოთ, სიბნელეში, გაკვესავდა და გაკვესავდა
ხანდახან, ოდნავ გაიღვებდა, სადღაც გაჩნდე-
ბოდა, გაბრწყინდებოდა პატარა ნაპერწკალი და
უმალ ჩაქრებოდა. ეს, ალბათ, ტრამვაის ბიუგელი
მოედებოდა რაიმეს მოსახვევებსა და გადასასვ-
ლელებზე, ანდა, იქნებ უნებურად — ასანთს გაჰკ-
რავდა ვინმე...

ლადომ პაპიროსის კოლოფი ამოიღო. მაგრამ
აღარ დავანებე, — ხშირად წევდა თამბაქოს. ერთ-
ხელ რედაქციაში შეველაპარაკე. პაპიროსები ამო-
ყარა კოლოფიდან და შიგ ჩაწერა: „შეწყდეს და
აღიკვეთოს... ამიერიდან ლადო ასათიანი აღარ
მოსწევს. ვიყო წყეული აწ და მარადის, თუ კიდევ

შოკვიდო ხელი. არა და არა!“ ასეთი იყო პირობისა და ფიცის ტექსტი. მაგრამ ვერ შეასრულა ის ფიცი.

კოლოფი „ჩვენი თაობის“ რედაქციის კარადაში დარჩა. ახლაც, ალბათ, მწერალთა კავშირის არქივში ინახება სადმე ლაღოს ზოგიერთ ხელნაწერთან და „ჩვენი თაობის“ დანარჩენ მასალებთან ერთად.

VIII

წინათ რომ ფლამარიონის „ასტრონომიას“ და სხვა მის მსგავს წიგნებს ჩავკირკიტებდით, ხანდახან ღამით სულ ვარსკვლავებიან ცას შევყურებდით, ახლა ლაღოს ბავშვივით უხაროდა ნაცნობ თანავარსკვლავედთა დანახვა.

— შარშან რომ ვიყავი აბასთუმანში, ყანობილის მთაზე მინდოდა სულ ასვლა, მსურდა მენახა ასტროფიზიკური ობსერვატორია, მისი კოშკებიდან დამეზვერა ვარსკვლავეთი, მაგრამ ვიზარმაცე და ვერ მოვახერხე. მერე რა პოეტური ამბებია და რა სახელები და ტერმინები: სუსტი პლანეტარული ბუნდოვანება, ნისლეული, ირმის ნახტომი, გალაქტიკა, დიდი დათვი, კასიოპე, ალციონა, ანდრომედა, ორიონი, ბეტელგეიზე, ალდებერანი... — ბუტბუტებდა იგი, მლოცველივით თვალაპყრობილი შეჰყურებდა ზეცას და შეუცდომლად ათითებდა ზოგიერთ მათგანს.

გვიან იყო უკვე, როცა პარკში გამოვედით. ფუ-

ნიკულორის ვაგონები აღარ მოძრაობდნენ. ნელი ნიავე აშრილებდა ნორჩ ნარგავებს და იფრქვეოდა ცაცხვის ყვავილის თავბრუდამხვევი სურნელება.

ლადოს ვაჩქარებდი, თორმეტ საათს ბევრი აღარ უკლდა და მერე ქუჩებში უსაშვებოდ არ გაგვატარებდნენ. თანაც, სახლში რას იფიქრებდნენ.

— ანიკომ იცის, ერთად რომ ვართ, არ შეეშინდებაო, — მეუბნებოდა ის და თან ფეხს ითრევდა, წამოსვლას არ აპირებდა: — ხომ ხედავ, ხომლი უკვე ამოსულა, მალე კიაფ-კიაფით ამოანათებს თეთრსპეტაკი სირიუსიც — ეგვიპტელთა დიდებული სორტისი. ერთხელ კიდევ მინდა ვნახო ეს ჩვენი ცის ყველაზე დიდი და „უახლოესი“ ვარსკვლავი, რამდენიმე სინათლის წლით რომაა დაშორებული ჩვენგან...

როგორც იყო, დავიყოლიე და ნელ-ნელა დავადექით საცალფეხო გზას. სვენებ-სვენებით დიდხანს მოვდიოდით მთვარიან ღამეში მიხვეულ-მოხვეულ დაღმართზე.

— ასვლა — გულს, ჩამოსვლა — მუხლებს! — სიცილით ამბობდა ლადო და ძალიან უჭირდა დაღმა-დაღმა სიარული, მაგრამ უხაროდა ამ მთვარიანში ყოფნა. — როდის იქნება სინათლე ჩვენს ქალაქში, როდის დამთავრდება ომი. ბნელით მოცული თბილისი მკვდარ ქალაქს დაემსგავსაო, — დუღუნებდა ის და ფრთხილად ადგამდა ნაბიჯს.

ბოლოს გავძევრით ფუნქციულორის ქვეშ. უხ-
მოდ ჩავუარეთ დიდ ადამიანთა საფლავებს და,
პროსპექტზე რომ გავჩნდით, თბილისის ქუჩებში
მაინც ჩქეფდა ცხოვრება.

— როგორ მენატრება ადრინდულად გავკრა
კამარა რუსთაველზე, — მითხრა ლადომ, როცა
ჭადართან გამოსამშვიდობებლად შევჩერდით, —
მაგრამ თანდათან მიჭირს. მინდა, რაც შეიძლება
დიდხანს ვიყო გარეთ, ვუყურო ამ ქვეყანას. ხვალ-
ზეგ აბასთუმანში უნდა წავიდე, იქნებ რაიმე მარ-
გოს. შარშან ძალიან მომიხდა. ალბათ, მალე შენც
ფრონტზე წახვალ და... ნუ დამივიწყებ!..

ხილი მაგრად ჩამოვართვი და მთვარის შუქით
გაბრწყინებულ თვალეებში ჩავხედე. ის იყო და ის,
ამის შემდეგ აღარ მინახავს. მხოლოდ წერილებით
ვეხმაურებოდით ერთმანეთს.

IX

ფრონტზე მყოფ ამხანაგებს ლადოზე ცუდი ამ-
ბები მოსდიოდათ თბილისიდან.

იმ ზაფხულზე, უკანასკნელად აბასთუმანში სა-
მკურნალოდ რომ წავიდა, იქ ველარ ძლებდა.

„მომწყინდა ამ აბასთუმანში/ ყოფნა, — სწერდა ის
ალექსანდრე ქუთათელს 5 ივლისს, — დავყრუვდი და დავ-
მუნჯდი, საშა ბატონო. მალე უნდა გამოვიქცე, თორემ
ძალზე გავნერვიულდი. არც მიხდება, შენ წარმოიდგინე...
ან როგორ მომიხდება? ჩემი საქმე წასულია, სულ წასუ-
ლი... საშინელი დღე დამაყარა ცხოვრებამ... რაც შეეხება

აბასთუმნიდანვე ლადო ავალიანს წერდა:

„ალიოზა მწერს, რომანი დაუმთავრებიაო. ბიჭო, ძალიან გამეხარდა, დედას გეფიცები, ძალიან... მეც ვწერ ცოტ-ცოტას რალაცეებს... ხომ იცი, არც ის ვარგა, იყო სოფელში და სოფელს არ არგო...“

აქ ნაგულისხმევაა ლ. ავალიანის რომანი „უცნობი ქალის პორტრეტი“.

ახლა ჩვენი ვოლდემარი
ხატავს „უცნობ ქალის პორტრეტს“,
მრავალ მწერალს ამ რომანით
უსათუოდ გააკოტრებს,

ნათქვამია ლექსად დაწერილ ერთ მაშინდელს ბარათში... შემდეგ იგი ჟურნალ „მნათობში“ უნდა დაბეჭდილიყო, მაგრამ — რატომღაც — ეს არ მოხერხდა და, რალაც მიზეზით, სტამბაში დაიკარგა. რომანის აღდგენა ავტორს აღარ უცდია.

ლადო აბასთუმნიდან მაინც მომჯობინებული დაბრუნებულა, მაგრამ გზაზე გაცივებულიყო და ისევ ცუდად გრძნობდა თავს.

„ლადო ვერაა კარგად, — იწერებოდა ალიოზა საჯაია 1942 წლის ოქტომბერში. — აბასთუმნიდან ჩამოვიდა. გარეგნულად თითქოს არა უშავს. მაგრამ ახლა რალაცნაირად ნაღვლიანია, თუმცა მისებურად ისევ დადის და ღიღინებს. რატომღაც სულ ღელავს, ოცნებობს და წუხს, ხშირად უფრო სევდიანია, ვიდრე წინათ იყო, სულმოკლე და უიმედო კი არა ჩანს, ისევ მზიარულია და ჩვენც გვაშინარულებს...“

გუშინწინ, სალამოს, რუსთაველზე გავქვით. ჩვეულებრივ ჰადართან მოვიყარეთ თავი. ლაღო აფთიაქიდან გამოვიდა ნელ-ნელა, თითქოს პალტო ამძიმებდა და მხრებზე ტვირთად აწვა. გვიახლოვდებოდა იმ ბებერი ცხენის ნაბიჯებით, მე რომ მიყვარდა გაკენწვლა, ახლაც ჩემებურად ჩაუენისკარტე, მაგრამ უცბად მომიქრა: ამდენ ხონრებს ერთი ბელაური არ უნდა ამშვენებდესო?

ყველამ გავიციინეთ, მანაც ერთი ჩაიქირქილა, პალტო ნაბადივით მოიგდო მხრებზე და ჰავექავაძის ქუჩას შეუყვავა: პატარა მანანა ჰყავდა ავად და მისთვის წამალი მიჰქონდა. დიდხანს ჩანდა, თუ როგორ უქირდა ბნელ შეღმართში ზომეა-ზომვით ასვლა. ერთხელ შემობრუნდა სინათლეში. დაგვინახა, ქუდი მოგვიხადა და სადღაც, შესახვევითან გაუჩინარდა.

უკანასკნელ ხანებში სულ ოცნებობს: ერთი ძალიან გრძელი, გრძელი რომანტიკოსის პლაშჩი უნდა წამოვისხა, კისერში ჩაფენილი თმა და ზორბა ქოჩორი მოვეუშვა და დავიყენო, თეთრი, სულ თეთრი გახამებული საყელო და ქარში მოფრიალე შარფი გავიკეთო, ფართო ფარფლებიან ქუდში გედის ფრთა გავირქო და ისე ავიარ-ჩავიარო რუსთაველზე. ნახე, როგორ დამშვენდებო.

ძალიან კარგი მოსაუბრე შეიქნა. საიდან იცის ამდენი ამბების ბევრს ასე ჰგონია, მთელი დღე რუსთაველზე დახეტილობს, სულ მწერალთა სახლის ბაღშია, ან ამხანაგებთან კაფე-რესტორანებში ატარებს დროს და მეტს არაფერს აკეთებსო. მაგრამ არც ასეა საქმე: ბევრს კითხულობს და ხანგრძლივად საუბრობს უფროსი ასაკის მწერლებთან“.

X

ისე ახლოს და განუშორებლად ვიყავით ერთმანეთთან, რომ ბევრი მიწერ-მოწერა არ გვქონია. მაგრამ ფრონტზე ყოფნის დროს, ხანმოკლე გან-

‘შორებისას მოწერილი ლადოს რამდენიმე ბარათი-დან ბევრი სტრიქონი საგულისხმოა ძლიერ. მიუხედავად იმისა, რომ ცუდად იყო მისი ჯანმრთელობა, და ამას თვითონაც კარგად გრძნობდა, ამ წერილებში კვლავინდებურად სახემლიმარე და ენა-მოსწრებულია. თან ყოველთვის ცდილობს, არ იყოს სევდიანი.

„არ ყოფილა არც ერთი დღე, არც ერთი საათი, რომ არ ვფიქრობდე ჩემს ბავშვობაზე, — იწერებოდა ის, — თითქოს თან დამაქვს ეს ბავშვობა და მისი შთაბეჭდილებები. უნდა დავწერო ჩემი თავგადასავალი ბლოკის მანერით: როგორ მოვედი ჩვენ, ოქტომბრის კბილანი ამ დიდი მშენებლობისა და მძაფრი ბრძოლების ხანაში.

ჩვენს დროში საჭირო გახდება ძველ თემებს ახლებურად დაეუბრუნდეთ. უნდა აისახოს ჩვენი გრანდიოზული და მქუხარე დღეები როგორც უზარმაზარი პანო სადმე, დიდი ქალაქის ვეებერთელა კედელზე ფართო პლაკატივით, ისე, მარჯანიშვილი რომ აპირებდა მთაწმინდის პლატოზე მაიაკოვსკის მისტერიის დადგმას...

ჩვენი დრო ითხოვს ვაგნერისებური მუსიკის, მაღალი ძაბვისა და მძაფრი დენის სუნთქვას პოეზიაში, ტანგეიზერის უვერტიურასავით გამყივანად ამალეებულსა და დამბნედს, შალიაპინის მქუხარე ხმით რომ იმღერება, როცა მთელი ქვეყანა წინა დგამს გიგანტურ ნაბიჯს და ყველაფერი მალლა და მალლა მიიწევს.

მე ახლა ვკითხულობ და ვთარგმნი ბლოკის „Возмездие-ს. ჩვენი გალაკტიონის არ იყოს, ბლოკი მართლა ღმერთია, და ღმერთმა მომცეს ისეთი კალამი და იარაღი, მას რომ ჰქონდა ისე კი, ომი არ გაახარებს ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს პოეზიას!

ბონდო სვანეთშია და იქ მასწავლებლობს. მირზა ისევ ბრძოლებშია და მისი ლექსები დროდადრო გაიეღვებენ

კახეთებში. ნატიფი და მოხდენილი, პირმწყაზარი საჯაია, ჩვენი კოკი-ალიოშა მოკითხვას გითვლის, მანდ მარჯვედ იყავი, მტერი აქეთ არ გამოუშვაო. მოგიკითხა კონტა ალიო ადამიამ. გუშინ პროსპექტზე შემხვდა, — ყოველთვის სადღაც მიიჩქარის. თითქოს რაღაც გადაუდებელ საქმეზე ვარბოდეს“.

1943 წლის გაზაფხულზე, ერთ-ერთ წერილში იუწყებოდა:

„რომ იცოდე, როგორი გაზაფხულია თბილისში. ყველაფერი ჰყვავის, ყველაფერი ხალისობს. რა იქნება ბარდნალაში! ჩვენს ლეღებში ახლა ამოდის ფშალა, გაფურჩქენილა ძეწნა, და ტირიფი. ქალები კრეფენ ეკალას, იფრქვევა ახლადმოხნული მიწის სუნი. მალე დაიჩეკებიან ჩიტების პირველი ბარტყები. ჩეროში სკუპდარუკით დახტიან თეთრი თიკნები.

სულ მენატრება და მელანდება ასეთი სურათი: თენდება. ყველაზე უწინ ჩიტების კიკიკი და ჟღურტული ჩამესმის ყურში. თვალებს ვაჰყვებ, ზეზე წამოვვარდები ფეხშიშველი, თავქუდმოგლეჯილი გავვარდები კარში. მზე ახლად ამოდის. გუმარეშის ქალებში ჩრდილები წაგრძელებულა, გავრბივარ მდელოზე ცვრიანი ბალახი შემინიჩინებს ფეხის გულში და მთლად გავილუმპები... ერთი ასეთი სოფლური დილა ღირს მთელ სიცოცხლედ. ესაა მიწის სინედლე და სურნელება, — ვაჟასა და ფიროსმანს რომ უყვარდათ!

მე კი... ბოტანიკურ ბაღშიც ვეღარ გადავდივარ. რაღა გამანედლებს?

უკვე აყვავდა გლიცინიები მწერალთა სახლის ვერანდაზე. ვზივართ ბაღში და ვუსმენთ ცოცხალ კლასიკოსთა დინჯ ბაასსა და მოგონებებს. ხანდახან კონსტანტინე გამსახურდია გამოგვხედავს და გადმოგვძახებს: „ვეფხვებო“,

„ქაბუკებო“! და კაი გამარჯობას გვეტყვის, როგორც შე-
შენის კაცურ კაცს.

გუშინ კიდევ ერთხელ წავიკითხე ლეო ქიაჩელის „ალ-
მასგირ კიბულანი“. თუ წავიკითხავს შენ ეს მოთხრობა
და ისევ მოგსურკვებია გადაგეკითხა ისე სულმოუთქმე-
ლად და გიჟურად, როგორც აქაა აღწერილი გიჟმაჟი ენ-
გური და გაგიჟებული ალმასგირ კიბულანი?..

ჰემინგუეის „კილიმანჯაროს თოვლიანი მთები“ ხომ
გახსოვს? ისევ მოვიკიდე ხელი და თუ შევძელ, უნდა
ვთარგმნო“.

წინათ მართლაც აპირებდა ამ მოთხრობის თარ-
გმნას, მაგრამ გადადო, დედანში უნდა კითხულობ-
დე ასეთ ნაწარმოებს და იქიდან თარგმნიდეო. ჯერ
თარგმანი რაა და თარგმანის თარგმანი რაღა იქ-
ნებაო, — იცოდა თქმა, — მდიდარი კაცის ნაჩუ-
ქარი ტანისამოსი რომ აჩუქო შენზე ღარიბ ნათე-
სავს, იმას ემგვანებაო... სურათი ჰქონდა ერთი —
„კილიმანჯაროს მთა“, რომელიღაც უურნალიდან
ამოეჭრა და ჰემინგუეის იმ მოთხრობაში ედო.
მოთხრობა ისე უთარგმნელი დარჩა. და კიდევ რა-
მდენი რამ ჰქონდა დაწყებული და გასაკეთებელი!
„მაგრამ დღემოკლემ სიმღერა ვერ დაამთავრა...“

1942 წლის 16 დეკემბერს გამოგზავნილ წე-
რილშია:

„აბასთუმანში ბევრი დრო მქონდა და სულ წიგნებ-
თან ვიყავი. რა კარგია აბასთუმნის ცხელი წყალი — გო-
ლიათური... აქ განკურნებულა ალექსანდრე მაკედონე-
ლიო... ასე ამბობენ!

ყანობილის მთაზე წელსაც ვერ ავედი, ერთი მაინც
ჩამეხედა ცის სიღრმეში, — გავიხსენებდი ჩვენს საყვა-

იელ ფლაშარიონს. არაზინდო ჩვენს ზევითაა, მერე იწყე-
ნა მდინარე ოძრხე.

სიზმარში ვნახე ფიორდები. ეს კნუტ ჰამსუნის რო-
მანებს რომ ვკითხულობდი, იმის გამოა. რატომ არ უნდა
ვნახო ცხადად იბსენის, გრიგის, ამუნდსენისა და ნანსე-
ნის ქვეყანა? მირზა გელოვანმა თქვა ერთხელ: ინდოეთში
დიდებულ რაჯასავით ვიმოგზაურებდი სიამოვნებით,
სპილოებით ვეფხვებსა და მარტორქებზე ვინადირებდი.
ჰიმალაის უმაღლეს მწვერვალებს თვალს შევავლებდი
შორიახლოდანო. მე კი მენატრება ვნახო პარიზი, რომი,
საბერძნეთი, ესპანეთი... ჩამოვივლიდი ჩაილდ ჰაროლდი-
ვით... მაგრამ ჩვენს ქვეყანას არაფერი ჯობია, შეხედე
ამ ცას, ამ გარემოს, გადმოხედე მთაწმინდიდან მთელს
ქვეყნიერებას... რა კარგია ჩემი ბარდნალა, ქუთაისი,
თბილისი...

მე კარგად გავხდები და მალე ჩამოდი. ავდგეთ ერთ
დღეს და ვიხეტივართ სულხან-საბას გზებით — ტანძი-
იდან ვანამდე, მოვინახულოთ სამხრეთ საქართველო, ას-
ტრახანი, მოსკოვი... იქნებ ომის შემდეგ სპარსეთისა და
ვეროპიის გზებიც გაიხსნას, და მაშინ მთავარ გმირად
გამოვნახოთ სადმე ერთი იმდროინდელი ქართველი
ულენშპიგელი და ერთად დაეწეროთ ძველი საქართვე-
ლოს ქრონიკა, სათავგადასავლო რომანივით. ეს იქნება
მოშაირეთა შეჯიბრება, ფალავანთა რყენა, რაინდთა ორ-
თაბრძოლა და ა. შ.

რომ იცოდე, რამდენი რამ წავიკითხე: როლანისა და
ცვაიგის ნაამბობი ბეთჰოვენის, მიქელანჯელოს, ტოლს-
ტოის, ბალზაკის, დოსტოევსკისა და დიკენსის ბიოგრა-
ფიები, შემდეგ — ვაზარი და სტენდალი. გავნათლდი და
გავკეთდი კაცი! მერე რამდენი კარგი წიგნია აქ: გიორგი
ბრწყინვალეს ისტორია, ბექა და აღბუღა ათაბაგების სა-
მართალი, ხელმწიფის კარის გარიგება, დასტურლამალი,
ჰეროდოტე და სტრაბონი, რა ყოფილა ეს გილგამეშია-

ნი, — ბრძოლა სიკვდილისა და სიბერის წინააღმდეგ — საუკუნო ცხოვრებისათვის ამ ავადმყოფობაში შემოყვარდა არჩილ მეფის ვაჟკაცური ჩარხებმბრუნავი ლექსები. წარმოიდგინე, თეიმურაზის „ვარდულბელიანისა“ და „შამი-ფარვანიანის“ დაშაქრული პოეზიაც კი მომეწონა და გურამიშვილის ზარი და გოდება ხომ თავზარდამცემია. მისი „ვესელა ვესნაც“ არასოდეს მოწყინდება ადამიანს.

ნეტავი ზოგიერთი კინო-სურათი, სიმღერა, რომანი ან სიმფონია დიდხანს გაგრძელდეს, დიდხანს უყურო, იკითხო ან უსმინო ისე, როგორც მოვისმინეთ ერთხელ, მთაწმინდაზე უკანასკნელად ყოფნისას, დები იშხნელების „მორბის არაგვი არაგვიანი“... ხომ კარგად გახსოვს?

ახლა თბილისი დაცალიერებულია, მაგრამ კიდევ დარჩნენ ეფროსინეები... ო, როგორ მძულს და მეზიზღება ზოგი ხეპრე და ბოთლის თაყვანისმცემელი „სერედნიაკი“ მწერალი, თვითკმაყოფილი, კარგად ნასადილევი ადამიანის სახე რომ აქვს. საზარელია მისი ტანისამოსი, აღნაგობა, ყველაფრით რომ კმაყოფილია, თითქოს არაფერი არ აკლია, ყველაფერი რომ თავის ადგილზე აქვს, მაგრამ არ გააჩნია შნო, ლაზათი და მშვენიერება, თვალებში უაზრობა ჩადგომია, ასეთი ადამიანის გული ბნელია როგორც ძუნწი კაცის საფლავი..

ჰე, უნიკალურო ნიკალაი ბევრი, ძლიერ ბევრი მინდა გავაკეთო... ამ ამბებს ერთი კაცის ხანგრძლივი სიცოცხლე არ ეყოფა. მე კი... დამქროლა ქარმან სასტიკმან! მაგრამ, რასაც მოვასწრებ, ვეცდები ისეთი წიგნები დაეწერო, რომლებმაც მკითხველს სიხარული განაცდევინონ! ეს ქვეყანა შეაყვარონ და ყოველთვის უკეთესი ცხოვრება მოანატრონ. ჩემმა წიგნებმა უნდა გაახალისონ მკითხველი, იყონ მისი მხიარული თანამგზავრები..“

მაშინ ჩვენი საფრონტო გაზეთის რედაქცია არც ისე შორს იყო საქართველოდან, როცა ლადო ასათიანის უკანასკნელი წერილი მივიღე. ჩვენი ნაწილი იდგა კრასნოდარის მიდამოებში, იქ, სადაც „დაწყდება მთები კავკასიონისა“ და მდორედ მდინარებს ყუბანი, „ქართლის ცხოვრების“ ეს ყაბანისი. აქ ყოფილა ოდესღაც საქართველოს საზღვარი და ახლა ჰიტლერელები ამ ჩვენ ძველ საზღვართან იყვნენ ჩასანგრებულნი — ყუბანის ლაქაშებს გაღმა, ცნობილ „ცისფერ ხაზთან“.

ის წერილი რიგით უკანასკნელი როდი იყო, მაგრამ მოპოებული გამარჯვების შემდეგ საბჭოთა მოქმედი არმია ისე სწრაფად მიიწევდა წინ, რომ საველე ფოსტა ველარ გვეწეოდა და ძალზე დაგვიანებით მოვიდა. მერე გამოგზავნილები უფრო ადრე მივიღე, ის წერილი კი სადღაც, ომით დარბეულ გზებზე, გაჩხირულიყო, სოჭიდან გელენჯიკამდე — შავი ზღვის მთელ სანაპიროზე გავლით — შავსულეთის მთებიდან ფეხდაფეხ მოგვდევდა და რამდენიმე თვის შემდეგ ძლივს მოგვწვდა კრასნოდარში — დაქეჩილ-გაცვეთილი კონვერტითა და გადაშლილი მისამართით.

ჯერ კიდევ ერთი წლით ადრე ვიყავით ამ მიდამოებში, მაგრამ, ჩვენი ჯარების დროებითი წარუმატებლობის გამო, დავტოვეთ ეს ადგილები და ყოველდღე თანდათან ვუახლოვდებოდით კავკასი-

ონის შთის კალთებს. იმ დროებითი გამარჯვებით
თავბრუდასხმული და გათავხედებული მტერი
ფეხდაფეხ მოგვდევდა. შემდეგ, 42 წლის ზამთარში
სასტიკად განადგურებულმა, კავკასიონთანაც იწვ-
ნია სამარცხვინო მარცხი და დასავლეთისკენ იბრუ-
ნა პირი. ახლა ჩვენები მისდევდნენ ფეხფადებს და
შემმუსვრელი ხოცვა-ჟლეტით მიარეკეს იგი ყუბა-
ნის ქვემო წელამდე — იმ „ცისფერ ხაზთან“, მიუ-
დგომელი და აუღებელი ციხე-სიმაგრე რომ ეგონა
მოწინააღმდეგეს...

უკან დაბრუნებისას, ჩვენმა ნაწილებმა გზადა-
გზა კვლავ გაიარეს ის ნაცნობი ადგილები და ნა-
ხეს მტრისაგან დარბეულ-განადგურებული და გა-
პარტახებული ნაცნობი ქალაქები და სტანიცები,
გადამწვარი სოფლები.

ყველგან ხვდებოდათ: სამკვდრო-სასიცოცხლო
შეტაკებებში დახოცილთა ჯერ კიდევ აუღებელი
და დაუმარხავი გვამები; უამრავი დამსხვრეულ
დალეწილი საჭურველი და იარაღი; ყოველი სოფ-
ლის განაპირას, ტყესა და ველებში, ტრიაშელ შინ-
დვრებზე ამართული გორაკების ძირში — ძმათა
სასაფლაოები; ომის ხანძარით გადაბუგულ ველ-
მინდვრებსა და დანგრეულ გზებზე ჯარ-ჯარად
იდგნენ ტყვე ჰიტლერელები და შურით გაჰყურებ-
დნენ საბჭოთა არმიის ნაწილთა ძლევამოსილ წინ-
სრბოლას...

სწორედ წერილის მიღების დღეს ვნახე კრას-
ნოდარის ბაზარში სტანიცა მინვრელსკაიიდან ჩამო-

სული ერთი მოხუცი დედაკაცი, მამალს, ლეკვს და კატას რომ ეძებდა საყიდლად. — სოფელი მთლად დაყრუვდა. ამ ომის გადამკიდე, მთელს არემარეში ერთი დამყივლებელი ყვინჩილა და მყეფარი გოშიაც არსად ჭაჭანებსო, ამბობდა იგი. კატებიც სადღაც გადაიხვეწნენ და, სამაგიეროდ, ძლიერ გამრავლდნენ თავგები, ათასგვარი მღრღნელები და გველხოკერებიო...

ბაზრიდან დაბრუნებულს ის რამდენიმე თვის წინათ გამოგზავნილი ლადოს წერილი გადმომცეს. თავისთავზე ვერაფერს საიმედოს იწერებოდა:

„მე, დაწყევლილი ლადო ასათიანი, ერთი კვირაა, რაც გვახელით თბილისს. თითქმის ხუთი თვე გავატარე აბასთუმანში... არავითარი გაუმჯობესება არ მიმიღია ჯანმრთელობის მხრივ. ჩემი ფილტვების მიხედვით, მე მალე უნდა მივიცვალო, ძვირფასო, და აბა, შენ იცი, ცრემლებს თუ დაღვრი. როცა ჩამოხვალ, შენ ნახავ ჰეკზამეტრებით წაწერილ ეპიტაფიას ჩემს სამარის ქვაზე, — წერდა ის ნაღვლიან-სახუმარო კილოზე და იქვე უმატებდა თავისებურ სალადობოსაც: — თუ კაცი ხარ, თავი დაანებე მანდ ფხაკურს და წამოდი აქეთ მოტოციკლეტით. ასე და ასე:

ნიკაია მოხალისევ,
მალე თბილისს მოხვალ ისევ...“

მაგრამ ეს „მალე“ ძლიერ გვიან მოხდა, მაშინ, როცა ლადო უკვე ორი წლის გარდაცვლილი იყო და გულზე „მიწა ეყარა... თბილისის ახლოს“.

მხოლოდ 1945 წლის გაზაფხულზე ვინახულე მისი საფლავი.

იმავე წერილში იტყობინებოდა ყოველდღიურ საინტერესო ამბებს თბილისის ცხოვრებიდან — სერიოზულსა და სახუმაროს: ვინ რა დასწერა, ვის რა დაემართა, ვის შეუთხზეს ახალი ეპიგრამა, თვითონ მან რა დასწერა და რას აპირებდა. იწერებოდა, რომ ომში წასული ზოგი ამხანაგი ქერჩის შემდეგ აღარსად ჩანდა. მირზასიც აღარაფერი ისმოდა.

„აბა მითხარი, რა მე და შენისაკმეა ომი, ისიც ასეთი სასტიკი ომი. მე და შენ ვოკინგებად არ გამოვდგებოდით. მით უმეტეს შენ, კოქებამდე წყალში ცურვა ძლივს რომ იცი. თუმცა ისიც წამიკითხავს, ერთ ყველაზე სახელგანთქმულ მეკობრეს, რომელიც თავზარსა სცემდა მთელ ხმელთაშუა ზღვას, ცურვა არ ცოდნია. და ცოფიანივით შინებია წყალში ჩასვლისა...“

რაც შეხება ჩემს პოეტურ მოღვაწეობას, ვიცი, გაინტერესებს: ბევრი არაფერი დამიწერია. არც ისეთი რამე მაქვს ამჯერად, შენ რომ მწერ, რაც თქვენი გაზეთისათვის გამოდგება და ამიტომ ნუ დამემღძურები. დაწერე რამდენიმე ლექსი: „გულბაათ ჰაჯჰაჯაი“. „სუმბული“, „ირმების შეთქმულება“ და ერთიც 300-სტრიქონიანი ისტორიული პოემა თუ ბალადა „ბასიანის ბრძოლა“. გასულ კვირას მიკროფონთან წავიკითხე და მოვახსენე საქართველოს. „მნათობში“ იბეჭდება. სხვებიც: მაქვს, კაი-კაი „ასათიანური“. თუ ავადმყოფობამ არ შემიშალა ხელი, ცალკე წიგნად მინდა გამოვეცე „ასპინჯა“, ეს ბალადა და სხვა ლექსები. დამპირდნენ გამოცემას. წიგნს „წინაპრები“ უნდა დავარქვა და იმ წინაპართა საგმირო საქმეები ააფრთოვანებს ჩვენს მამაც მეზრძოლებს მტერთან შეტაკებაში. ხომ იცი:

Так в небесах померкнувшая звезда
Через много лет посмерти блещет миру...

ეს სტრიქონები აქ შეიძლება უადგილო იყოს, მაგრამ ძალიან მომწონს და მინდოდა შენთან მოწერილ ბარათში ჩამეგდო სადმე...

ისე კი ძალიან უნუგეშოა ჩემი ყოფნა. ხანდახან, როგორც იტყვიან, მარტო საკუთარი ლანდი თუ ჩრდილი დამრჩა მეგობრად და ისიც მზიან დღეში. ავდარში სულ მარტო ვარ და სული ამომძვრა, პარაშუტზე ჩამოკიდებულ ადამიანს ვგვევარ, ცისა და მიწის შუა დაკიდებულს.

დღეს „ბახტრიონის“ წაკითხვა მომენატრა: კვირიას სიზმარი, ლელას გამოჩენა, ლუბუბი და გველი... ესაა თითქოს ყველაფერი და კიდევ, შინ რომ შევაბიჯებ, ჩემი ჩიტუნია-მზეწვია, პაწაწინა მანანა. მისი ღიმილი ყველაფერს მირჩევნია და სულ სიცოცხლის გაგრძელება მენატრება. მინდა სულ ვიძახო: იმ ბედნიერ დღეს გაუმარჯოს, როცა ჩვენ გავჩნდით ამ ქვეყანაზე!“

XII

1943 წლის ივლისის ერთ მშვენიერ დღეს, რომლითაც ასე უხვი იყო კრასნოდარი, ამ წერილს გაზეთ „კომუნისტის“ 23 ივნისის ნომერი მოჰყვამ და სამგლოვიარო განცხადებაში საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმი და ლადოს ოჯახი მის გარდაცვალებას იუწყებოდნენ.

ჩვენს ირგვლივ იმდენი უბედურება და ვაი-ვაგლახი იყო, იმდენი საშინელებისა და ნგრევადგურების მნახველი მომსწრე და მოწამე ვიყავით ყველანი, რომ ამ თავზარდამცემ ამბავს, რო-

გორც შეგონა, ისე აღარ უმოქმედნია; თან სულ მოულოდნელიც არ იყო, რადგან წერილებიდან და, საერთოდ ყველაფრით, ჩანდა და იგრძნობოდა: ლადო მალე აღარ იქნებოდა ცოცხალთა შორის. გული კი ჩამწყდა და მეტკინა ძლიერ და იმ დღეებში ყველა ნაცნობისა და უცნობისთვის მინდოდა გეამბნა ლადოს სევდიანი თავგადასავალი...

ფრონტზე მიღებულ წერილებში ახლობლები და ამხანაგები მძიმე გულისტკივილით იტყობინებოდნენ ლადოს გარდაცვალებას და დაწვრილებით აღწერდნენ მის უკანასკნელ დღეებს.

ბოლო ხანებში ძლიერ გაჭირვებია ავადმყოფობით.

იმ წელსაც სასტიკი პაპანაქება ყოფილა თბილისში. როცა კარგად იყო, ლადოს თბილისის ეს თაკარა სიცხეც უყვარდა და მისი ზამთრის სუსხიანი დღეებიც ახარებდა. ახლა კი სული უწუხდა, ქალაქიდან გასვლის ღონე კი, თურმე, აღარ ჰქონია. ყველა ატყობდა, დათვლილი რომ იყო მისი დღეები.

უკანასკნელ წერილში ერთგან იწერებოდა:

„ველარ ვძლებ ამ ვიწრო ოთახში, თითქოს კუბოში ვარ ცოცხლად მდებარე, მზის მონატრული. რომ მოვკვდე, ნეტავი, ამაზე უარესი თუ იქნება ის კუბო. ამის ბრალია, ალბათ, რომ თითქმის ყოველ ღამით, და დღისითაც, როცა ოდნავ წავთვლემ, სულ თავახდილი კუბოები მეზმანება.

კუბოს დანახვა ყოველთვის ტანში მზარავდა, კუბო სიკვდილია... შენ ხომ იცი, სიზმარი მიყვარდა და უფრო

ტბილი იყო იგი, რაც უფრო საშინელი და კოშმარული იქნებოდა. ხშირად მინახავს ფერად-ფერადი სიზმრებიც — წარმტაცი პეიზაჟებით.

ახლა კი საუკუნის დამე ჩამოდის და საშინელი სიზმრები არ მასვენებენ... სულ ერთი და იგივე, ერთი და იგივე — უცვლელად: ვითომც, ვწევარ ერთ შავ რკინის კუბოში, გარშემო უამრავი კელაპტრები უნთია. მათ ლიფლიფზე შავ კატებს მხრებზე შეუდგამთ ის კუბო და ამაზრზენი კნავილ-ჩხავილით, კუდების სხმარტალითა და შესაზარი თვალთა ბრიალით, „კუბო“, „კუბოს“ ერთობლივი შემადრწუნებელი ძახილით და გნიასით მიმაქროლებენ სადღაც... შემდეგ კატები ქრებიან, კუბო ჟღრიალით ენარცხება მიწას და ის კატები დახოცილნი მაცვივიან თავზე. კუბო ივსება მათი გახრწნილი რბილ-რბილი ლეშით. გავურბი საშინელ მყრალ სუნს, მაგრამ მუხლები მეკეცება, ძირს ვეცემი და ვიღვიძებ ოფლში გალუმპული. ჭერ არავისთვის გამიმხელია ეს ამბავი.

შენ იცი, როგორ მიყვარდა ცხოველები და, მათ შორის კატები... გახსოვს, ჩემი საყვარელი ბერანეეს ლექსების ძველ კრებულში იყო მშვენიერი სურათი — ერთი ლექსის ილუსტრაცია — ბავშვებს რომ ეწვევა მეზობლის შავი კატა?.. პატარა ბავშვივით მახარებდა იმ სტრიქონების წაკითხვა და სურათის დათვალიერება ახლა ამ საშინელმა სიზმრებმა ყველაფერი შემაძაგეს და შემაზიზღეს...“

ლოგინში მწოლიარე მალ-მალე ახსენებდა ამხანაგთა სახელებს, ხშირად იგონებდა სტუდენტობის მეგობრებს, მაგრამ ბევრი აღარ იყო მის ახლოს: ზოგი ომის გზაზე იყო დამდგარი და სხვები კი ცხოვრების მდინარებამ სხვადასხვა მხარეს მიმოფანტა იმ მძიმე წლებში.

ავადმყოფს ნახულობდნენ ახლო მეგობრები და პატივისმცემელი. ერთ დღეს მარია ბარათა-შვილმა ინახულა და იაიები დაუწყო ლოგინზე, მიშა ჯათარიძემ სოფლურად დამცხვარი შოთი პურები მიუტანა. თითქმის ყოველ დღე დადიოდა კლავდია დევდარიანი, და ღვიძლ დასავით ზრუნავდა მისთვის.

ხშირად ეწვეოდა სიმონ ჩიქოვანი, მოსაკითხს მოუტანდა, სასთუმალთან მიუჯდებოდა და გულთბილი საუბრით ართობდა და ახალისებდა მას. სიმონმა ყველაზე კარგი ჭირისუფლობა გაუწია ლადოს გარდაცვალების შემდეგაც.

როცა ჯარიდან დროებით ჩამოსული შალვა დემეტრადე ესტუმრა, ლადოს სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. აივანზე სკამი დაუდგა შალვას, ზედ დასვა და ბოდღერის „ბოროტების ყვავილები“ გამოუტანა: ეს წიგნი შენია და დაიბრუნეო, უთხრა. შემდეგ პლატონ იოსელიანის „გიორგი მე-13 ცხოვრება“ შეაჩეჩა ხელში და სთხოვა, სოლომონ ლეონიძის სიტყვა წამიკითხეო. ქართული მჭევრმეტყველების ეს უბადლო ნიმუში ორივეს ძალზე უყვარდათ და მოსწონდათ.

შალვამაც აღარ დააყოვნა და კითხვას შეუდგა, თან, ლადოს შეუმჩნეველად, მის ფეხებს უკვირდებოდა: საწყალს, ორივე ფეხი რუმბივით ჰქონდა დასიებული და ძლივსლა დაბობლავდა, მაგრამ მაინც ხალისიან გუნებაზე იყო და არაფერს იმჩნევდა. განაგრძობდა კითხვას შალვა, მაგრამ წაკითხუ-

ლი სიტყვების აზრი აღარ ესმოდა, ისე იყო გაოგნებული და მომაკვდავის უბედურებით თავზარდაცემული. ლადო კი დიდხანს უსმენდა კითხვას, გარინდებული, და ეს იაიები, ეს შოთი პურები, სანახავად მისულ ამხანაგებთან საუბარი ისე ახარებდა ავადმყოფს, აწი აღარ მოვკვდებო, ამბობდა თურმე.

ისე კი, როცა ავადმყოფობა მოეძალებოდა, მეტი სიმწვავეით თვითონაც გამწვავდებოდა და ძლიერ ცუდ გუნებაზე დგებოდა. მაშინ არავის დანახვა არ სურდა, ყოველი მნახველი ეჯავრებოდა. ვინც მოვიდეს, ნუ შემოუშვებო, ეტყოდა ანიკოს. მაგრამ ამ დროს თუ ვინმე ინახულებდა, გახალისდებოდა-და ლმობიერი ხდებოდა, მიმსვლელებს საუბარს გაუმართავდა, და როცა წავიდოდნენ, დიდხანს იმეორებდა: რა კარგები არიან, რა კარგები ყოფილანო.

XIII

ერთ საღამოს, როცა მეტისმეტად გაუარჯლდა ხველება, მისი განუყრელი ანიკო ექიმთან გაიქცა. კიბეზე კონსტანტინე გამსახურდიას შეხვდა, ლადოს სანახავად მომავალს. კონსტანტინემ დახედა მწოლიარე ავადმყოფს და გამამხნეველად შესძახა: აღსდექ, ვაჟკაცო, ებრძოლე სიკვდილს, საღმობამ არ დაგაძაბუნოსო!

გაბადრულ მთვარესავით გაუხდა ლადოს ნატანჯი სახე. ლოგინიდან წამოდგა, კონსტანტინეს

სკამი შესთავაზა და სრულიად მშვიდად, დაწყნარებულმა, სტუმარს საუბარი გაუბა. ტკბილმა და გულთბილმა საუბარმა ხალისიან გუნებაზე დააყენა, ხველება დაუცხრა და შეება იგრძნო.

შემდეგ ანიკოსათვის უთქვამს: ექიმის მოსაყვანად მიდიოდი და, ხომ ხედავ, კონსტანტინეს ნახვამ როგორ მომარჩინაო. ამაზე უკეთეს ექიმს ვერსად ვიშოვნდიო. ნეტავი ყოველდღე მოვიდეს, თუ ასე იოჯობინდებიო.

სწორედ გარდაცვალების წინა დღეს ინახულეს სერგო კლდიაშვილმა და ვიქტორ გაბესკირიამ. მწერალთა კავშირის ექიმს — მაგაკიანს ეთქვა მათთვის, ხვალამდე ველარ გააღწევსო. შემდეგ სერგო კლდიაშვილი უამბობდა ამხანაგებს:

„ძალიან გაუხარდა ჩვენი მისვლა. სახეზე კარგად იყო, თითქოს არაფერი ეტყობოდა. მაინც ვხედავდით, რომ თავდებოდა კაცი. მაგრამ არ მოგვეშვა, ხალისიანად ალაპარაკდა. ხუმრობა დაიწყო და ჩვენც ველარ მოვეშვიტ. ბავშვივით აფოფინდა, წამოჯდა, სასთუმლიდან ნაწერი ქაღალდი გამოიღო და რალაცნაირი მქუხარე ხმითა და მგზნებარებით თვალებანთებულმა ლექსი წაგვიკითხა. ეს იყო ავადმყოფობაში — სიკვდილის სარეცელზე დაწერილი „ცხრა ძმა ხერხეულიძე“. ისე კარგად მოგვეჩვენა, რომ გაკვირვებული და გაოცებული დავრჩით: „ნუთუ ეს კაცი ასე უსაშველოდ ავადმყოფია, ნუთუ ეს ხვალამდე ველარ გააწევს-მეთქი“, გავიფიქრე. აღარ მჯეროდა იმ ექიმის ნათქვამი და

გუნებაში აუგად მოვიხსენე კიდეც ჩვენი მოტყუილებისათვის. მაგრამ შემდეგ საცოდავმა საბანი გადაიწია და საშინლად დასივებული ფეხები გვიჩვენა“.

„ამის მსგავსი ჯერ არაფერი მენახაო, -- უმატებდა ვიქტორი. — როგორც იყო, ვანუგეშეთ და გავამხნევეთ, გამოთხოვებისას სევდიანი ღიმილით შემოგვიჩვილა: წავიდა ჩემი ყმაწვილკაცობა! განა ასეთი ახალგაზრდობა მინდოდა მე? განა ამას ვნატრობდით? ვხედავდით და ვხვდებოდით უიმედო ავადმყოფის სულიერ მდგომარეობას. ის თვითონაც გრძნობდა და ხვდებოდა აღსასრულის მოახლოებას და მისთვის საყვარელ სიცოცხლესთან გამოთხოვების უკანასკნელ წუთებში ლექსების კითხვითა და თავისთავის განგებ მომხიარულებით ცდილობდა ამაყად და მედგრად დახვედროდა სიკვდილს“.

სერგოსა და ვიქტორის ნაამბობიდან ჩანს, რომ სიკვდილის შემზარავმა აჩრდილმა ლადო ასათიანს მაინც ვერ შეაზარა სიცოცხლე და ქედი ვერ მოადრეკინა. იგი, ფეხზე მდგომი, სულ ბედნიერებით გაღიმებული და ყოველთვის ლექსებით ამეტყველებული მინახავს და მახსოვს, და ახლაც, როცა უსაშველოდ ფეხებდასივებული არყოფნის უფსკრულთან იდგა, მაინც ხუმრობდა და სიხარულით უკითხავდა სანახავად მისულ მეგობრებს იმ სიცხის აღმურში შეთხზულ ლექსებს.

იმ კვირაში სულ მამამისს ნატრულობდა. სიკვ-

დილის დღეს — დილით უთქვამს: წუხელ მამაჩემი მესიზმრა, დღეს უთუოდ ჩამოვაო. უკანასკნელად, 1942 წლის შემოდგომაზე, აბასთუმნიდან დაბრუნებულს, უნდოდა ბარდნალაში წასვლა, მაგრამ ველარ შეძლო: შორი მანძილი აშინებდა.

შემდეგ თითქოს უფრო კარგად გამხდარა. ანიკო დაშოშმინებულა და სამსახურის საქმეებზე წასულა. მაგრამ მალე მამამისს—ანიკო ვაჩნაძეს შეუტყობინებია — ძალიან ცუდადააო, და ისევ შინ მობრუნებულა.

ლადო ნახევრად წამომჯდარიყო ლოგინზე. ხელში ინგლისური პოეზიის წიგნი ეჭირა, წყნარად იმზირებოდა და ხმას არ იღებდა. ანიკოს დაძახებამაც პასუხი არ გაუცია. კიდევ რომ გაეხმიანენ, მაინც დუმდა, და მხოლოდ საწყლად და მუდარით შეჰყურებდა ყველას თვლებში, თითქოს რაღაცას ითხოვდა, მაგრამ ველარ ამბობდა. ამ დროს მოვიდა კლავდია დევდარიანი, მას ანიკოს სხვა ამხანაგებიც შემოყვნენ. ლადომ მათ ახედ-დახედა, ჰაერში ხელით რაღაც მოხაზა, ბაგე დასძრა, მაგრამ მხოლოდ ეს აღმოხდა: მა...ა! რას ნიშნავდა ეს შუაზე გაწყვეტილი სიტყვა, რა იყო ის, მამა თუ მანანა, ვერ გაიგეს...

ზედა მოსქო ტუჩი ღიმილით შეუთამაშდა, მშვიდად მიესვენა ბალიშზე, და ასეთივე მშვიდი ყოფილა კუბოშიც, მშვიდი და ლამაზი, თითქოს მძინარე, — სახეზე ტანჯვის ნასახიც აღარ ეტყობოდაო.

ჯერ მთლად არც კი იყო გაციებული ცხედარი, აივანზე ერთი მოხუცი შემოსულა და ლადო ასათიანის ბინა უკითხავს. ეს იყო... მექი ასათიანი. ლადოს აუხდა სიზმარი: ბარდნალიდან მამა ჩამოუვიდა, მაგრამ თვითონ მას აღარაფერი ესმოდა. მაშინ სწორედ ოცდაექვსი წლის, ხუთი თვისა და ათიოდე დღის იქნებოდა.

მწერალთა კავშირის სახლიდან გამოასვენეს და ვაკის პანთეონში დაკრძალეს, წყნეთისკენ მიმავალი გზის გადასახედზე. აქედან კარგად მოჩანს თბილისი და მისი მიდამოები — ლადო ასათიანის საყვარელი და საგულიგულო ადგილები.

XIV

გასვენების დღეს სოფლიდან ჩამოუსწრო ალიოშა საჯაიამ. ლადოს კუბოსთან დაიჩოქა და მოთქმით დაიტირა უდროოდ დაკარგული მეგობარი.

1943 წლის სექტემბერში კი, სტანიცა აბინსკაიაში, მოვიდა მისი წერილი:

„საწყალი ლადო აღარ გვყავს, — იწერებოდა იგი. — მე სწორედ დასაფლავების დღეს ჩამოვედი სოფლიდან საშინლად იმოქმედა ჩემზე, მთელი კვირა ავად ვიყავი. არ მეძინებოდა. მის დაკრძალვას დავესწარი, მაგრამ ჯერ ისევ ცოცხალი მგონია. რუსთაველზე გაელისას ახლაც ხშირად მელანდება გზაში. ვილაც ერთი ახალგაზრდა ძალიან ჰგავს მას-იერით, სიარულით, თუ ჩაცმულობით. ვიცი, რომ ის ლადო არ არის, მაგრამ მაინც ავედევნები ფეხაკრეფით, გავყვები შორიახლო ჭავეჭავაძის ქუჩის

კეთხიდან ბესიკის დასაწყისამდე. ის შედის ლალიძის წყლების მაღაზიაში. ვდგები ისე, რომ მისი სახე არ დავინახო და შემრჩეს ილუზია... სვამს წყალს სულმოუთქმელად, სახე უწითლდება, ცალი ყურიც ლადოსავით აუბილბილდება, მაგრამ... ხელის თითები მოკლე, ხელებიც მოკლე... არა, ის ლადო არაა! და ებრუნდები გულდაწყვეტილი იმავე გზით, სადაც ასე ხშირად დავაბიჯებდით ერთად...

სადაც წამიკითხავს და ჩემს უბის წიგნაკში ჩამიწერია: „ამაყი იყო, მაგრამ ამპარტავენობა და ზვიადობა არ ჰქონდა, გულუხვი იყო და არ მედიდურობდა. ეს იყო ერთგული და უნგარო მეგობარი, მახვილგონიერი, თავდაუზღაბლებლად და გაუზვიადებლად მზიარული, ყველა დირსება-ნაკლოვანებით პირველი იყო, უბედურებითაც ბადალი არ მოეპოვებოდა“. როგორი ზედგამოჭრილია ეს სიტყვები ჩვენს დაუვიწყარ ლადოზე! განა ასეთი არ იყო იგი?

თუ გიყვარდე, კუბოს ფიცარს
ლურსმანს ნუ დაურჭობ,
დამიჭერე, დედას ვფიცავ.
ლადოს ასე უჭობს...

ეს სტრიქონები ლადოს ერთი წერილიდანაა. არ ვიცი, იმ დღეს მისი კუბო დალურსმნული ჩავეუშვით სამარეში, თუ როგორ იყო, მაგრამ ის კი კარგად მახსოვს, ვიორგი ლეონიძემ რომ ჩასძახა საფლავეში, როცა უკანასკნელ მუჭა მიწას ვაყრიდით ლადოს ნეშტს: — შენ ბედნიერი ხარ, გულზე საქართველოს მიწა რომ გაცვივა და შენს თბილ საფლავს ნათესავეები და ტოლმეგობრები დასტირიანო; რამდენი შენი ამხანაგის საყვარელი ძელები დნება ახლა უკუბოლად და უსამაროდ ბრძოლის ველზე, განა რამდენ შინმოუსვლელს დავიტირებთ ასე, შენსავითო!

როგორც ეტყობა, ეს ომი მალე დამთავრდება.

მჯერა: ბნელი, დამღუპველი
მოშორდება ცას ღრუბელი,
ცეცხლიც, ქარიც დამშვიდდება,
დაჰშვენდება ცას სინაზე,
ვაჟკაცების ნასისხლარზე
ყვავილები გახშირდება!

ეს კი ჩემი ლექსიდანაა. გიგზავნი მას, მთლიანად, გაზეთიდან ამონაჭერს.

„საბლიტგამი“ სცემს ლადოს წიგნს. მე უნდა დავწერო მისი ბიოგრაფია. ეპ, ჩემო ნიკა, ასეთია ცხოვრება, და, საერთოდ, ი სკუჩნო, ი გრუსტნო ნა ეტომ სვეტე, გასპა-და! — ხედავ. როგორ შევუამხანაგე აქ ერთმანეთს ლერმონტოვი და გოგოლი?“

მაგრამ ალიოშა საჯარო ველარ მოესწრო ვერც ომის დამთავრებას და ვერც ლადოს წიგნის გამოცემას. მეორე შემოდგომაზე ისიც ლადოს კვალს მიჰყვა და გაზეთებმა ყირიმში მოიტანეს სვანეთის მთებში მისი მოულოდნელი დაღუპვის ამბავი და ისიც, რომ მან „ოდნიშში დაიდო სამუდამო ბინათავისი ალალი კუბოს ფიცარით“. მართლაც ასეთი ყოფილა ცხოვრება!

როგორც ზემოთაც ითქვა, მაშინ მივიღე სხვა ამხანაგების წერილებიც, ხოლო სწორედ იმ დღეებში, როცა გერმანელი ფაშისტები აზოვის ზღვაში ჩარეკეს საბჭოთა ჯარებმა და ჩვენი გაზეთის ფოტოკორესპონდენტებმა გადაიღეს ქერჩის გამოღმა — ჩუშკის ვიწრო ყელზე — უსულოდ გამხლართული უკანასკნელი ჰიტლერელი კავკასია-

ში, — მომივიდა, მგონი, ბრიანსკის ფრონტიდან გამოგზავნილი, მირზა გელოვანის წერილი.

„მე ვიცი, როგორ დაგწყვეტდა გულს ლადოს გარდაცვალების ამბავი, — მოკლედ იწერებოდა ის. — მე თბილისიდან შემატყობინეს ამხანაგებმა. მინდა აქედან შენს მწუხარებას შევუერთო ჩემი ქვითინიც და ერთად ვიგლოვოთ საყვარელი ლადო... „დაეცა ჩვენი ნორჩი მედოლე, მაგრამ სიმღერა იცოცხლებს მისი“. ტყუილად ამბობენ. სიკვდილია ყველაფრის დაბოლოებაო... კაი ყმა სიკვდილს შემდეგაც იცოცხლებს!“

მირზამაც ვეღარ იხილა „ბრძოლების შემდეგ მზე გამარჯვების“. ომის დამთავრებას ბევრი აღარა უკლდა რა და... თავზარდამცემი იყო მისი დაღუპვის ამბავი. იქნებ კვლავ გამოჩნდეს სადმე და მონახოს მირზას საფლავი! იქნებ ის საფლავიც ისე გამოიტანოს და გამოაგდოს საიდანმე დროის უსაზღვრო დენა-ჭენებამ, როგორც არნახულად თავარა ზატხულის მზით გამდნარი თოვლის ლანქერი გამოიტანს ხოლმე მრავალი წლის წინათ ზეავისაგან ნაპრალებში ჩაჩუმქრული და გადახატრული მთასვლელის უგზო-უკვლოდ დაკარგულ გემს... ვინ იცის! ჯერჯერობით კი:

ლადოს თბილისის კარებთან სძინავს,
მირზას საფლავის არა ვიციტ რა!..

რა კარგი იყო ახალგაზრდობა! კარგები იყვნენ ისინიც: იმ ლოდორის ჩანჩქერივით გიჟმაყნი და

მჩქეფარენი, მართლაც კახური მრავალჯამიერივით
სულ აღმამსვლელნი და წინმსრბოლნი, ახალგაზრ-
დულად მოხეთქილი და აფეთქებული ტემპერამენ-
ტით, თავბრუდამხვევი ჟრუანტელით, გულში მო-
ზღვავებული სიმღერებითა და ლექსთამრავლო-
ბით.

დავაჟკაცებისა და მოწიფულობის შემდეგ ხან-
ში კი დაშვენდებოდათ, და „მერე როგორ დაშვენ-
დებოდათ“: სიბრძნე, სიღინჯე და გამოცდილება!
მაგრამ, სად ვნახოთ მათი ღიმილი?..

* *

ჯერ მინდოდა დამეხატა პატარ-პატარა სურა-
თები და მოკლედ ამეწერა ჩვენი დაუვიწყარი ამხა-
ნაგების ხანმოკლე ცხოვრებისა და საქმიანობა-
ურთიერთობის ზოგიერთი მხარე, მაგრამ ცოტა
გაჭიანურდა და ეს გამოვიდა. დარწმუნებული ვარ,
ამისთვის არავინ დამემდურება! ეს საჭირო იყო,
რადგან, როგორც ლაღო ასათიანი ამბობს თავის
„კოლხიდაში“, მართლაც:

ნეტავი იმას, ვინც ღია გულით
კაცსა კაცური უთხრა სიმღერა,
ნეტავი იმას, ვისი ჩონგურის
დღესაც გაისმის სიმღერის ქღერა!
ნეტავი იმას, ვინც მრავალ ბჭობით
გაიგო კაცის სიცოცხლის ფეთქვა,
მაგრამ ვაი მას, ვინც უნიჭობით
ერთი მაგარი სიმღერაც ვერ თქვა.

ვაი მას, ვინაც ისე სუსტია,
რომ ნაადრევი თოვლივით ქრება;
ვისაც ერთხელაც არ განუცდია
დიდი ლელვა და აბობოქრება!
ნეტავი იმას, ვინაც მოშაქრა
ლექსის ჭიქანი და ხალხს აწოვა,
მაგრამ ვაი მას, ვინც ისე გაქრა,
რომ მცირე კვალიც კი ვერ დასტოვა!
ნეტავი იმას, ვისაც ჰქონია
კაცის შუბლი და კაცის სინდისი,
ვისაც მფარველად მუზა ჰყოლია, —
უკვდავი იყოს სახელი მისი!
ვინაც ყველაფერს ჩანგი არჩია,
არ შეუქია ყველა მგზავრები,
და რომლის კვალიც მიწას აჩნია,
ვით ნათეხური დინოზავრების!..

კიდევ რამდენი რამ არის მოსავონარი და სათქ-
შელი. განა „უწინდელი გულის ძგერა წავიდა?“

ჩვენი თაობა ოთხ ათეულ წელიწადს ითვლის,
რა არის მისი ხანგრძლივობა ჟამთასელის ზღვაში?

მაგრამ... დანარჩენი სხვამ მოიგონოს!

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ქუთაისის დღე და ღამე	9
დღესაც გაისმის მათი სიმღერა	122
დღიურიდან	153
ფიროსმანის მეგობარი	163
კრწანისის ყაყაჩოები	194
ლ. ჩახუნაშვილი და წერილი ალ საჯაიასთან	213
როგორც კახური მრავალქამიერ	220
ჰამლეტი და პორაციო სანაპიროზე	229
იმ თეთრ საყდართან	237
ვარსკვლავთსავალ გზაზე	244
საით წავიდნენ ვაჟები	264
ადრე წასული კაცის ფიქრები	276
ჩემი უბის წიგნაკიდან	313
შემოღამება. მთაწმინდაზე და დღე უკანასკნელი	322

რედაქტორი ვ. ჭ ე ლ ი ძ ე

გამ-ბის რედაქტორი ნ. ხომერიკი

მხატვარი გ. გორდელაძე

მხატვ. რედაქტორი ირ. ჯანაშვილი

ტექნორედაქტორი ნ. მაძალუა

კორექტორი გ. თათეიშვილი

* *

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 23/XI, 1961 წ.

ანაწყობის ზომა 4,5 x 7,25, პირობით ფ. რაოდენობა 11,73, ფიზიკურ ფ. რაოდენობა 23,

ტირაჟი 5.000, შეკვ. № 1075, უე 03753.

* *

გამ-ბა „საბჭოთა მწერალის“ სტამბა,

თბილისი, პლეხანოვის, 181

Типография изд-ва „Сабчота Мцერალი“

Тбилиси, Плехановский 181

ფასი 62 კაპ.